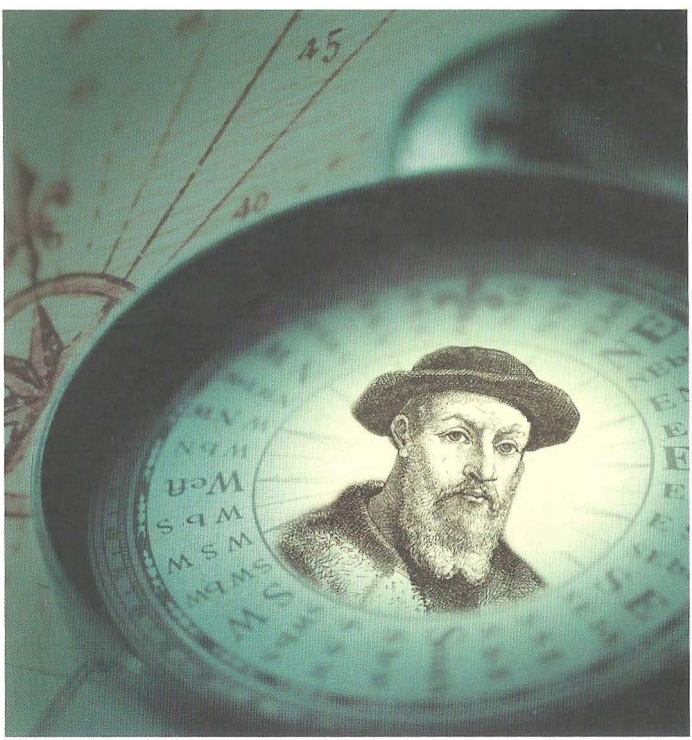
STEFAN ZWEIG

MACELLAN

BİR İNSAN BİR YAŞAM

BİYOGRAFİ

Çeviri: ZEHRA AKSU YILMAZER

CAN

2. BASKI

STEFAN ZWEIG

MACELLAN

BİR İNSAN BİR YAŞAM

Magellan: Der Mann und seine Tat, Stefan Zweig
© 2010, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2010
2. basım: Haziran 2013, İstanbul
Bu kitabın 2. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Şebnem Sunar

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design
Kapak resmi: © iStockphoto.com

Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Ekosan Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. 2 NF 4-8, Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 19039

ISBN 978-975-07-1134-3

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

STEFAN ZWEIG

MACELLAN

BİR İNSAN BİR YAŞAM

BİYOGRAFİ

Almanca aslından çeviren

Zehra Aksu Yılmazer

CAN

Stefan Zweig'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Yarının Tarihi, 1991
Lyon'da Düğün, 1992
İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar, 1995
Günlükler, 1997
Satranç, 1997
Değişim Rüzgârı, 1998
Amok Koşucusu, 2000
Amerigo, 2005
Sabırsız Yürek, 2006
Marie Antoinette, 2006
Joseph Fouché, 2007
Dünün Dünyası, 2008
Rotterdamlı Erasmus, 2008
Balzac, 2009
Bir Kadının Yaşamından 24 Saat ve Bir Yüreğin Ölümü, 2009
Clarissa, 2010
Hayatın Mucizeleri, 2011
Montaigne, 2012

STEFAN ZWEIG, 1881'de Viyana'da doğdu. Avusturya, Fransa ve Almanya'da öğrenim gördü. Savaş karşıtı kişiliğiyle dikkat çekti. 1919-1934 yılları arasında Salzburg'da yaşadı, Nazilerin baskısı yüzünden Salzburg'u terk etmek zorunda kaldı. 1938'de İngiltere'ye, 1939'da New York'a gitti, birkaç ay sonra da Brezilya'ya yerleşti. Önceleri Verlaine, Baudelaire ve Verhaeren çevirileriyle tanındı, ilk şiirlerini ise 1901'de yayımladı. Çok sayıda deneme, öykü, uzun öykünün yanı sıra büyük bir ustalıkla kaleme aldığı yaşamöyküleriyle de ünlüdür. Psikolojiye ve Freud'un öğretisine duyduğu yoğun ilgi, Zweig'ın derin karakter incelemelerinde ifade bulur. Özellikle tarihsel karakterler üzerine yazdığı yorumlar ve yaşamöyküleri, psikolojik çözümlemeler bakımından son derece zengindir. Zweig, Avrupa'nın içine düştüğü siyasi duruma dayanamayarak 1942'de Brezilya'da karısıyla birlikte intihar etti.

ZEHRA AKSU YILMAZER, Giresun'da doğdu. Ortaokul ve liseyi Almanya'da okudu. Hacettepe Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü'nden mezun oldu. Aralarında Stefan Zweig'ın *Macellan*, Gustav Meyrink'in *Kardinal Napellus*, Hermann Hesse'nin *Doğu Yolculuğu*, Carl Gustav Jung'un *Dört Arketip,* Erik Hornung'un *Mısır Tarihi* ve *Mısır Ötedünya Kitapları*, Gisela Bock'un *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, Lukas Bärfuss'un *Yüz Gün*, Urs Widmer'in *Babamın Kitabı* adlı kitapların da bulunduğu yapıtları dilimize kazandırdı.

İçindekiler

Giriş 11
Navigare necesse est 17
Macellan Hindistan'da 41
Macellan zincirlerini kırıyor 60
Bir fikir gerçekleşiyor 80
Bir irade bin direnç karşı 98
Yola çıkış 113
Boşuna arayış 128
Ayaklanma 149
Büyük an 165
Macellan krallığını keşfediyor 189
Son zaferden önce gelen ölüm 205
Lidersiz dönüş yolculuğu 220
Ölüler haksız çıkar 244
Zamandizin 257
Brezil Diyarı'ndan Newe Zeytung'un nüshası 259
Majesteleri'nin, Macellan ve Faleiro'yla Baharat Adaları'nın keşfine binaen yaptığı mukavele 261
Macellan'ın filosu için yapılan masrafların listesi 267
Yayıncının sonsözü 281
Kaynakça 293

Giriş

Kitapların yazılmasına neden olan çeşitli duygular vardır. Kitaplar hayranlık ya da minnettarlık duygusuyla yazılabildiği gibi mutsuzluk, öfke ve üzüntü de yaratıcı gücü harekete geçirebilir. Bazen de yazmaya iten meraktır, insanları ve olayları yazarak açıklama isteğidir ya da kendini beğenmişlik, para hırsı, sık sık da kendini yansıtmaktan alınan haz gibi motiflerdir; bu nedenle bir yazar, nesnesini hangi duygularla, hangi kişisel ihtiyaçlarla seçtiği konusunda hesap vermelidir aslında. Elinizdeki kitabı neden yazdığımı çok iyi biliyorum ben. Kitabı yazmamın nedeni, biraz alışılmadık olmakla birlikte, hayli etkili bir duyguydu: utanç.

Şöyle oldu: İlk kez geçen sene, ne zamandan beri istediğim Güney Amerika seyahatine çıkma fırsatını yakaladım. Brezilya'da dünyanın en güzel manzaralarından bazılarıyla karşılaşacağımı, Arjantin'de de fikir dostlarımla eşsiz bir buluşma yaşayacağımı biliyordum. Sırf bu duygular bile yolculuğu güzelleştirmişti; ayrıca seyahatte akla gelebilecek tüm hoşluklar vardı: sakin bir deniz, hızlı ilerleyen geniş gemide rahatlayıp gevşeme, tüm bağlardan ve gündelik dertlerden arınma. Bu deniz yolculuğundaki cennetteymiş gibi geçen günlerin tadını doyasıya çıkarıyordum. Ama seyahatin yedinci ya da sekizinci gününde nahoş bir sabırsızlık içinde olduğumu fark ediverdim. Hep aynı mavi gökyüzü hep bu mavi, sakin deniz! O ani hezeyan içinde yolculuğum çok yavaş geçiyormuş gibi geldi bana. İçten içe bir an önce hedefe varmayı diliyor, saatin her gün bıkmadan, yorulmadan ilerlemesine seviniyordum; ani-

den, hiçliğin o gevşek tadını çıkarmaktan bezmiştim. Hep aynı insanlar hep aynı yüzler beni yoruyor, gemideki faaliyetlerin monotonluğu, özellikle de düzenli ritmi sinirlerimi yıpratıyordu. Aman devam, devam, aman daha hızlı, daha hızlı! Bu güzel, bu rahat, bu konforlu ve bu süratli gemi, bana yeterince hızlı gelmemeye başlamıştı artık.

Sabırsızlığımın bizzat bilincine varacağım böyle bir an gerekiyordu belki de; utanmıştım. Düşünülebilecek en güvenli gemide seyahat ediyorsun, dedim kendi kendime öfkeyle, düşünülebilecek en güzel yolculuğu yapıyorsun, hayatın tüm lüksleri elinin altında. Geceleri kamaranı fazla serin bulduğunda, elini uzatıp bir vanayı çevirdiğin anda odan ısınıyor. Ekvator'un öğle ışınlarını fazla sıcak mı buluyorsun, serinletici vantilatörlerin bulunduğu salona adım atman yeterli ve on adım daha attığında bir yüzme havuzu seni bekliyor. Tüm otellerin en mükemmeli olan bu gemide istediğin yemeği, istediğin içeceği seçebilirsin, her şey sanki sihir yapılmış gibi önünde, sanki melekler tarafından getirilmiş gibi, üstelik de haddi hesabı yok. Dilersen yalnız kalabilirsin, kitap okuyabilirsin ya da güvertede oyun oynayabilirsin, müzik dinleyebilir, istediğin kadar sohbet edebilirsin. Tüm rahatlığa, tüm güvenliğe sahipsin. Nereye gittiğini biliyorsun, oraya ne zaman varacağını saati saatine biliyorsun ve büyük bir sevinçle karşılanacağını da biliyorsun. Ayrıca geminin dünyanın hangi noktasında seyrettiği, Londra, Paris, Buenos Aires ve New York'ta her saat biliniyor. Ve küçük bir merdiveni çıkıp hızlı hızlı yirmi adım attığında, telsiz telgraf cihazından itaatkâr bir kıvılcım çıkıyor ve senin selamını dünyanın her yerine götürüyor; bir saat sonra da dünyanın her yerinden sana mesaj geliyor. Hatırla ey sabırsız, hatırla ey nankör, bütün bunların eskiden nasıl olduğunu! Bir an dur ve bu yolculuğu eski seyahatlerle, bu dev denizleri, dünyayı bizim için keşfeden cesur insanların seyahatleriyle karşılaştır ve o insanların karşısında kendinden utan! O dönemlerde, küçük balıkçı tekneleriyle, rotayı bilmeden, sonsuzlukta tamamen kaybolarak, sürekli tehlikelerle karşı karşıya, hava şartlarının her tür insafsızlığına, yoksunluğun her tür işkencesine maruz kalarak bilinmeyene doğru nasıl yol alındığını hayal etmeye çalış. Işıksız gecelerde, fıçılardaki kokmuş, ılık sudan ve biriktirilmiş yağmur sularından başka içecek, bayat peksi-

met ve bozulmuş domuz yağından başka yiyecek olmaksızın bu kısıtlı besinlerden bile günlerce, günlerce mahrum kalarak. Yatacak yatak, dinlenecek bir oda yok, cehennem gibi sıcak, acımasız soğuk, üstüne üstlük de bu su çölünde yalnız, yapayalnız olmanın bilinci. Yurtlarında aylarca, yıllarca kimse bilmiyordu nerede olduklarını; kendileri de bilmiyorlardı nereye gittiklerini. Eşlikçileri sıkıntılardı, ölüm binlerce biçime girmiş, havada ve karada sarmıştı etraflarını, insandan ya da doğadan gelecek tehlikelerin tehdidi altındaydılar ve korkunç bir yalnızlık aylarca, yıllarca, ebediyen kuşatmıştı yoksul, acınası gemilerinde onları. Biliyorlardı ki, hiç kimse onlara yardım edemezdi, biliyorlardı ki, bu ıssız sularda aylarca hiçbir yelkenliyle karşılaşmayacaklardı, tehlikelerden ve sıkıntılarından kimse kurtaramazdı onları, kimse anlatamayacaktı ölümlerini, yok olup gitmelerini. Ve benim bu denizler kâşiflerinin ilk yolculuklarını hayalimde canlandırmam, sabırsızlığımdan ötürü derin bir utanç duymama yetti.

Bu utanç duygusu, bir kez canlandıktan sonra, yolculuk boyunca yakamı bırakmadı; bu adsız kahramanları düşünmediğim tek bir an yoktu artık. Doğaya karşı savaşı ilk başlatanlar hakkında daha çok şey öğrenmek, beni çocukluk yıllarımda bile heyecanlandıran keşfedilmemiş okyanuslardaki ilk seferler üzerine yazılanları okumak istiyordum. Gemi kütüphanesine gidip rastgele bir-iki kitap seçtim. Ve okuduğum tüm kişiler ve seyahatler içinde özellikle de bir insana, dünya keşif tarihinde bana göre en mükemmeli gerçekleştiren Ferdinand Macellan'a, dünyanın çevresini dolaşmak amacıyla Sevilla'dan minik beş yelkenliyle denize açılan bu adama büyük hayranlık duydum. Onun yolculuğu, insanlık tarihinin en harikulade *Odysseia*'sıydı belki de; yola iki yüz altmış beş kararlı adamla çıkılmış, içlerinden yalnızca on sekizi, çürük gemilerle ama en büyük zaferin bayrağını göndere çekerek eve ulaşmayı başarmıştı. Kitaplarda onun hakkında çok fazla bilgi yoktu, en azından bana yetmemişti; eve döndüğümde okuma ve araştırmalarıma devam etmiş, onun bu kahramanca hizmetine dair bilgilerin ne kadar az ve güvenilmez olduğuna şaşırmıştım. Daha önce de pek çok kez olduğu gibi bir kez daha anladım ki, benim için açıklanamaz bir şeyi açıklamanın en iyi ve verimli yolu, bunu başkalarına da anlatarak anlamaktı. Bu kitap böyle

oluştu ve dürüstlükle söyleyebilirim ki, benim için de bir sürpriz oldu. Zira bu farklı Odysseia'yı ulaşılabilir tüm belgeler ışığında gerçeğe olabildiğince yakın anlatırken garip bir duygudan, uydurulmuş bir şeyi, büyük bir düşü, insanlığın en kutsal masallarından birini anlattığım duygusundan bir türlü kurtulamıyordum. Fakat gerçekdışı olduğu izlenimi uyandıran bir gerçekten daha iyi bir şey olamaz! İnsanlığın büyük kahramanlıklarında hep inanılmaz şeyler vardır; çünkü ortalama dünyevi ölçülerin çok üzerindedirler; ama insanlık kendine olan inancını onların inanılmaz başarıları sayesinde geri kazanır.

Dünyanın çevresini ilk defa dolaşan insanın adı tarihe en az dört-beş farklı biçimde geçmiştir. Portekizce belgelerde bu büyük denizcinin adı karşımıza bazen Fernão de Magalhãis, bazen de Fernão de Magalhães olarak çıkar. İspanyolların hizmetine girdikten sonra kendisi de belgeleri bazen Magallanes, bazen de Magellanes diye imzalamış, kartograflar bu İspanyolca versiyonu, Magellanus olarak Latinceleştirmişti. Bu kitap için tek bir isimde karar kılmam gerekince, Magellanus ile Kolomb isimleri arasında bir benzeşlik kurarak, uluslararası alanda kabul görmüş olan Latinceden gelen ismi seçtim: Magellan.[1] Nitekim Kolomb'a da Cristoforo Colombo ya da Cristóbal Colón demeyiz. Aynı şekilde, onun bu sefere çıkmasını sağlayan Habsburg imparatoru, seyahatin başladığı yıl İspanya Kralı I. Carlos'tu yalnızca ve henüz Alman imparatoru olarak taç giymemişti; yine de burada, tüm dünyanın onu tanıdığı isimle, V. Karl olarak anılmıştır.

1. Portekizli denizci ve kâşif Fernão de Magalhãis; Alman, İngiliz ve Fransız kaynaklarında Magellan olarak anıldığından, Stefan Zweig ismin Magellan şeklini kullanmıştır. Bu çeviride de aynı gerekçelerle Türkçede kullanılan şekil olan Macellan tercih edilmiştir.

Navigare necesse est

Başlangıçta baharat vardı. Romalılar sefer ve savaşlarında Doğu'nun acılı ya da uyuşturucu, yakıcı ya da esrikleştirici maddelerinin tadını aldıktan sonra, Batı dünyası mutfağında ve ambarında *especeria*'dan, yani Hint baharatından bir daha vazgeçemez, vazgeçmek de istemez. Zira Kuzey mutfağı, Ortaçağ'ın ortalarına dek hayal bile edilemeyecek kadar tatsız tuzsuzdur. Bugün yaygın olarak tüketilen patates, mısır ve domates gibi tarla ürünlerinin Avrupa'yı yurt edinmeleri uzun zaman alacaktır; yiyeceklere ekşilik katmak için limon, tatlandırmak için şeker kullanılmıyordur henüz, kahve ve çayın ince aroması daha keşfedilmemiştir; prenslerin ve seçkinlerin sofralarında bile yemeklerin ruhsuz yavanlığını bastıran tek şey, amaçsızca tıkınmaktır. Fakat ne harikuladedir ki, tek bir Hint baharatı tanesi, bir-iki fiske karabiber, biraz muskat rendesi, bir tutam zencefil ya da tarçın katıldığında en kötü yemekler bile değişir, yabancı ve lezzetli bir uyarıyla mest olur damak. Ekşi ve tatlı, acı ve yavan arasında gidip gelen keskin majör ve minörler arasında aniden lezzetli tınılar ve ara tonlar çınlamaya başlamıştır; Ortaçağ'ın hâlâ barbar olan tat alma duyuları, çok kısa süre içinde bu yeni çeşnilere doyamaz hale gelir. Bir yemek ancak aşırı miktarda karabiberle çeşnilendiril-

diğinde doğru düzgün yapılmış sayılır; biraya bile zencefil katılır, şarap ise toz baharatla öyle bir çeşnilendirilir ki, her yudumu boğazı biber gibi yakar. Fakat Batı dünyasının dev miktarlarda *especeria*'ya ihtiyaç duyduğu tek yer mutfak değildir; kadınların beğenilme tutkusu Arabistan'ın güzel kokularına, hep daha yenilerine, şehvetli misk, tahrik edici amber, tatlı rayihalı gülyağına olan talebi devamlı artırır; dokumacılar ve kumaş boyacıları Çin ipeklerini, Hint ipeklerini onlar için işlemektedir; kuyumcular Seylan'ın beyaz incilerini, Narsingar'ın[1] mavimsi pırlantalarını açık artırmalarda onlar için satın alır. Katolik Kilisesi, Doğu'nun ürünlerine daha da çok ihtiyaç duyar; çünkü Avrupa'nın binlerce, on binlerce kilisesindeki buhurdanlıklarda yakılan binlerce, on binlerce kokulu günlüğün hiçbiri Avrupa topraklarında yetişmez; binlerce, on binlerce tane, denizden ve karadan Arabistan'ın zorlu yollarından ta buralara getirilir. Eczacılar da daimi müşterileridir övgüler yağdırılan Hint maddelerinin, afyon, kâfuru ve değerli kitrenin ve onlar çok iyi bilirler ki, porselen ecza havanının üzerinde mavi harflerle *arabicum* ya da *indicum* sözcükleri yazmıyorsa, hastalar hiçbir balsamı, hiçbir ilacı yeterince şifalı bulmaz artık. Doğu'dan gelen her şey ayrıksı, nadide ve egzotik ve belki de pahalı olması nedeniyle Avrupa'nın gözünde kendiliğinden hipnotize eden bir cazibe kazanmıştır. Arapça, Farsça, Hintçe, Ortaçağ'da (tıpkı on sekizinci yüzyılda Fransızca kökenli her şeyde olduğu gibi) bol, rafine, soylu, leziz ve değerli sıfatlarıyla eşanlamlı hale gelir. *Especeria* kadar talep edilen bir başka ticari mal daha yoktur; Doğu'nun çiçeklerinin kokusu, Avrupa'nın ruhunu büyüleyip esrikleştirmiştir sanki.

1. Bangladeş'te bir bölge.

Fakat çok moda oldukları için hiç ucuzlamaz Hint malları, daha da pahalılanır: Fiyatların hiç durmadan yükselen eğrisini bugün hesaplamak bile mümkün değildir, çünkü tarihî fiyat tabloları soyut kalmaya mahkûmdur; baharatın değerinin ne kadar aşırı boyutlara ulaştığını anlamak için bugün lokantalardaki her masada bulunan ve kum gibi dikkatsizce dökülüp saçılan karabiberin, ikinci bin yılın başında tane tane sayıldığını ve ağırlığının gümüşünkine neredeyse eşdeğer olduğunu anımsamak gerekir. Karabiber o kadar mutlak bir değere sahipti ki, bazı devletler ve kentler hesaplarını, sanki değerli bir madenmiş gibi, karabibere göre yapıyorlardı: Karabiberle arsa ve arazi sahibi olunuyor, drahomalar ödeniyor, yurttaşlık hakkı satın alınabiliyordu; bazı hükümdarlar ve kentler, gümrük bedellerini karabiber ağırlığına göre belirliyordu ve Ortaçağ'da bir insanın çok zengin olduğunu belirtmek için "karabiber çuvalı" ifadesi kullanılıyordu. Zencefil ve tarçın, kınakına ve kâfuru da sarraf ve eczacı tartılarında tartılıyordu ve hafif bir esinti bu değerli tozların bir taneciğini bile havaya kaldırmasın, diye tartma işlemi esnasında kapı ve pencereler sımsıkı kapatılıyordu. Karabibere bunca değer yüklenmesi bugün bize saçma gelse de karabiberin Avrupa'ya nakliyesi esnasında karşılaşılan zorluklar, alınan riskler hesaba katıldığında bu gayet doğaldır. O dönemde Batı ile Doğu diyarları arasındaki mesafe, aklın alamayacağı kadar uzaktır ve gemiler, kervanlar ve arabaların yolda aşmak zorunda olduğu ne çok engel vardır! Her bir tohum, her bir filiz, Malay takımadalarındaki yeşil ağaççıktan Avrupalı tacirin satış tezgâhına ulaşıncaya kadar ne yollardan geçmek zorundadır! Aslında bu baharat çeşitleri çok da nadide değildir. Bizde devedikenleri nasıl her yerde bol miktarda bulunuyorsa, yerkürenin alt yarısında da Tidore Adası'nın tarçın çubukları, Ambon Ada-

sı'nın karanfilleri, Banda'nın muskatları, Malabar Kıyısı'nın karabiber ağaçları aynı bollukta yetişir ve Malay Adaları'nda bir ton baharat, Batı dünyasındaki bir fiske baharattan daha fazla bir anlam taşımaz. Ama "ticaret" sözcüğü "el" sözcüğünden gelir[1] ve ticari mal, çölleri ve denizleri aşarak son alıcıya, yani tüketiciye ulaşıncaya kadar kaç kez el değiştirmek zorunda kalır! En az kâr eden daima birinci eldir; taze çiçekçikleri toplayıp hasır sepetlere dolduran ve sepeti yanık tenli sırtına vurup pazara götüren Malaylı köle kendi terinden başka bir şey kazanmaz. Ama efendisi kâr eder elbette; Müslüman tacir ondan satın aldığı malı küçücük bir yelkenli kayığa yükleyip yakıcı güneş altında sekiz-on gün kürek salladıktan sonra Baharat Adaları'ndan Malakka'ya (bugünkü Singapur yakınlarında) gelir. Ağını kurup bekleyen ilk kan emici örümcek buradadır; limanın efendisi, kudretli bir sultan, aktarma yapabilmesi için tacirden vergi ödemesini talep eder. Tacir, ancak parayı ödedikten sonra mis kokulu malını daha büyük bir yelkenliye yükleyebilir ve hantal dümenli, kare yelkenli küçük araç Hindistan'ın bir limanından diğerine yavaş yavaş yol alır. Aylar geçer, tekdüzedir yolculuk, yelkenleri dolduracak rüzgâr çıkmadığında, yakıcı güneş altında günlerce beklenir, sonra ani bir kaçış başlar tayfun ve korsanlardan, iki-üç tropik denizin aşıldığı bu nakliyat, anlatılamayacak kadar zahmetli ve tehlikelidir; her beş gemiden biri yolda korsanların kurbanı olur ve tacir, Cambagda'nın açıklarından geçip de Hürmüz ya da Aden'e sağ salim vardığında Tanrı'ya şükreder, *Arabia felix* ya da Mısır kapılarının önündedir artık. Ama nakliyatın bundan sonraki kısmı daha zahmetsiz, daha tehlikesiz değildir. Binlerce deve,

1. Almancada ticaret *Handel*, el ise *Hand* demektir.

aktarma limanlarında uzun bir kervan halinde sabırla bekleşir, efendilerinin işareti üzerine itaatle diz çöker, karabiber ve muskat dolu çuvallar birer birer sırtlarına yüklenir ve bu dört bacaklı gemiler, kum denizinde yavaş yavaş yol alırlar. Arap kervanlarının Hint mallarını –*Binbir Gece*'den isimler geliyor akla– Basra, Bağdat ve Şam üzerinden Beyrut ve Trabzon'a ya da Cidde üzerinden Kahire'ye götürmeleri aylar alır; çölden geçen bu uzun kervan yolları çok eskidir, Firavunlar ve Baktrianeliler[1] dönemindeki tacirlerce bile bilinir. Fakat ne acıdır ki, çölün korsanları Bedeviler de çok iyi bilir bu yolları; aylarca süren binbir zahmetle elde edilen ürün, uğursuz bir saldırıda bir hamlede yok edilebilmektedir. Kum fırtınalarını ve Bedevileri atlatmayı başaran mallar, başka haydutların eline düşer: Hicaz emirleri, Mısır ve Suriye sultanları her deve yükünden, her çuvaldan hayli yüksek bir pay isterler; sırf Mısırlı haydutların bile baharat tüccarlarından aldıkları geçiş vergisinin yılda yüz bin dukayı bulduğu tahmin edilmektedir. Nihayet Nil'in İskenderiye yakınlarındaki ağzına varıldığında sonuncu, ama büyük bir asalak daha bekler kervanı: Venedik filosu. Bu küçük cumhuriyet, rakip kent Bizans'ın kalleşçe yerle bir edilmesinden sonra baharat ticareti tekelini ele geçirmiştir; burada mallar doğrudan arabalara yüklenmez, ondan önce, Almanlar, Flamanlar, İngilizlerin katıldığı açıkartırma için Rialto'ya götürülmek zorundadır. Daha sonra geniş tekerlekli arabalara yüklenen mallar, Alplerin karlı buzlu geçitlerinde tıngır mıngır ilerler, tropik güneşin iki yıl önce doğurup olgunlaştırdığı çiçekçikler önce Avrupalı çerçiyle, sonra da tüketiciyle buluşacaktır artık.

Martin Behaim 1492 tarihli ünlü Nürnberg Küre-

1. Hindukuş Dağları ile Ceyhun Irmağı arasında uzanan ve bugünkü Afganistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın bir bölümünü içine alan ülke.

si'nde, Hint baharatının sonuncu ele, tüketiciye ulaşıncaya kadar en az on iki kez el değiştirdiğini hüzünle yazar. "Aynı şekilde, baharatın bizim ülkemize gelmeden önce Hindistan'daki adalarda, Doğu'da da alınıp satıldığını bilmek gerekir." Ama kârı paylaşan on iki el olsa da Hint baharatından her biri yeterince altın suyu çıkarır; onca riske ve tehlikeye rağmen baharat ticareti, Ortaçağ'ın en kârlı işi sayılmaktadır; çünkü malın en küçük miktarları bile büyük kâr sağlamaktadır. Varsın beş gemiden biri –Macellan'ın keşif seferi, bu hesabı doğrulamıştır– yüküyle birlikte batsın, varsın iki yüz altmış beş kişinin iki yüzü bir daha geri dönmesin; bu oyunda tayfalar ve kaptanlar yaşamlarını yitirmiştir gerçi ama tüccar kazanmıştır. Beş gemiden biri, baharatla tıka basa yüklü bir halde üç yıl sonra geri döndüğünde, elde edilen büyük kâr, tüm zararı telafi edecektir nasılsa, zira on beşinci yüzyılda tek bir karabiber çuvalı bile bir insan hayatından daha değerlidir; değersiz insan hayatının arzı ile değerli baharat talebi arasındaki dengenin daima iyi tutturulduğuna şaşmamak lazım. Fugger ve Welser ailelerininkilerin yanı sıra Venedik sarayları neredeyse yalnızca Hint baharatından elde edilen kazançla inşa edilmiştir.

Ama demirin paslanması nasıl kaçınılmazsa büyük kârlar da büyük kıskançlıklar doğurur. Her ayrıcalık başkaları tarafından haksızlık olarak algılanır ve küçük bir grubun aşırı derecede zenginleştiği bir yerde, haksızlığa uğrayanların işbirliği kendiliğinden oluşur. Cenovalılar, Fransızlar, İspanyollar; altın selini Büyük Kanal'a[1] yönlendirmesini bilen becerikli Venedik'e epeyce bir zamandan beri yan gözle bakmakta, hele hele Hindistan

1. Canal Grande. Venedik'in başlıca suyolu. Ters S biçimindeki doğal bir yatağı izleyerek San Marco Katedrali'nden Santa Chiara Kilisesi'ne kadar uzanır ve kenti iki bölüme ayırır.

ile Avrupa arasında aşılmaz bir set kuran Müslüman Mısır ve Suriye'ye daha da fazla kin beslemektedirler. Bu ülkeler hiçbir Hıristiyan gemisinin Kızıldeniz'de seyretmesine, hiçbir Hıristiyan tacirin transit geçmesine izin vermez; Hindistan ticareti ancak Türk ve Arap tacirler aracılığıyla yapılabilmektedir. Bu durumda mallar, Avrupalı tüketiciler için gereksiz yere pahalılaşmakla ve Hıristiyan ticaretinin kazancı baştan baltalanmakla kalmaz, tüm değerli maden fazlasının Doğu'ya akma tehdidiyle de karşı karşıya gelinir; zira Avrupa malları şahane Hint mallarının takas değeriyle asla boy ölçüşemez. Açıkça hissedilen bu ticari dezavantaj bile yeterlidir Batı'nın sabırsızlığını körüklemeye, kendisini iflasa sürükleyen bu onur kırıcı denetimden kurtulmayı istemeye; nitekim güç birliği yapılır. Haçlı Seferleri (çoğu kez romantize edildiği gibi) Kutsal Mezar'ı imansızların elinden kurtarmak amacıyla yapılan mistik, dinî bir girişim değildir kesinlikle; tarihin bu ilk Avrupa-Hıristiyan koalisyonu, Kızıldeniz'deki emniyet zincirini delip geçmek ve Avrupa ve Hıristiyanlık için Doğu ticaretinin önünü açmak yolunda atılan ilk bilinçli çabadır aynı zamanda. Bu girişim başarısızlığa uğradığı, Mısır Müslümanlardan koparıp alınamadığı ve İslam, Hindistan'a giden yolları tutmayı sürdürdüğü için Hindistan'a giden serbest, bağımsız, başka bir yol bulma arzusunun doğması kaçınılmazdı. Kolomb'un batıya, Bartolomeu Dias ve Vasco da Gama'nın güneye, Cabot'ın kuzeye, Labrador'a yaptığı cesur seferler her şeyden önce, Batı dünyasının Hindistan'a giden serbest, gümrüksüz ve engelsiz bir denizyolunu nihayet keşfetmek ve İslam'ın onur kırıcı siyasi üstünlüğünü kırmak gibi bilinçli bir arzudan kaynaklanıyordu. Önemli buluş ve keşiflerin esin gücü daima düşünsel, ahlaki bir itkiden kaynaklansa da son kertede gerçekleşebilmeleri için maddi itkilerin de olması gerekir. Krallar ve

danışmanları, Kolomb ve Macellan'ın önerilerinden, sırf bu fikirlerin cesurluğu nedeniyle de coşku duyarlardı elbette; ama harcanan parayı kat kat geri alabilecekleri ihtimali olmasaydı eğer, projelerini gerçekleştirmeleri için gerekli parayı gözden çıkarmaya asla cesaret edemezler, hükümdar ve spekülatörler onlara asla bir filo vermezdi. Keşifler çağının kahramanlarının itici gücü, tacirlerdi; dünyanın fethine yönelik ilk kahramanca itkinin kaynağı da yine dünyevi güçlerdi – başlangıçta baharat vardı.

Bir insanın dehasının bir ânın dehasına denk düşmesi, tek bir adamın döneminin yaratıcı arzusunu apaçık kavraması, tarihe daima muhteşem bir yön vermiştir. Avrupa ülkeleri arasında bir tanesi vardır ki, Avrupa'da payına düşen görevi henüz yerine getirememiştir; bu ülke, uzun süren yiğit bir mücadele sonunda Mağribileri yenerek egemenliğini kazanan Portekiz'dir. Fakat bu genç ve tutkulu halk, zaferi ve bağımsızlığını tümüyle kazandıktan sonra muhteşem gücünü artık kullanmaz olur, yükselmekte olan her ulusun doğal itkisi olan yayılma arzusu duymaz. Portekiz'in sınırları, dost ve kardeş bir ulus olan İspanya boyunca uzanır; bu nedenle bu küçük ve yoksul ülke ancak ticaret ve sömürgecilikle denizde yayılabilir. Fakat ne şanssızlıktır ki –ya da başlangıçta öyle görünür– Avrupa'nın tüm denizci ulusları içerisinde coğrafi konumu en elverişsiz ülke Portekiz'dir. Dalgalarıyla Portekiz kıyılarını döven batıdaki Atlantik Okyanusu, Ptolemaios coğrafyasına (Ortaçağ'ın tek otoritesi) göre sonsuz bir su çölüdür. Ptolemaios'un dünya haritaları, güneyde Afrika kıyısı boyunca uzanan denizyolunu da bir o kadar elverişsiz ilan etmiştir: Buna göre, bu kum çölünün etrafından gemiyle geçmek mümkün değildir; çünkü verimsiz ve insansız topraklar, Antarktika'ya kadar uzanmaktadır ve hiçbir geçit olmaksızın *Terra Aust-*

ralis[1] ile bitişmiştir. Eski coğrafyaya göre Portekiz, gemilerin seyredebildiği tek deniz olan Akdeniz'in dışında kaldığı için Avrupa'nın tüm denizci ulusları içerisinde en kötü coğrafi konuma sahiptir.

Portekiz hükümdarının oğlunun hayattaki tek amacı, imkânsız görüneni başarmak ve İncil'deki söz uyarınca en sonuncuları en birinci yapmayı göze almaktır.[2] Ya Ptolemaios, bu *geographus maximus*, coğrafyanın papası yanılıyorsa? Batıdan vuran devasa dalgalarıyla Portekiz kıyılarına bazen tuhaf, yabancı odunlar (bunların bir yerlerde yetişiyor olması gerekir) taşıyan bu okyanus ya sonsuz değilse ya yeni ve bilinmeyen ülkelere açılıyorsa? Ya Afrika'da dönencenin ötesinde insanlar yaşıyorsa ya bilge Yunanlı keşfedilmemiş bu kıtanın etrafını denizyoluyla dolaşıp Hint Okyanusu'na ulaşmanın imkânsızlığını kafadan uydurmuşsa? O zaman Portekiz, tam da en batıda yer aldığı için tüm keşiflerin sıçrama tahtası, Hindistan'a en yakın ülke olurdu. O zaman okyanus tarafından dışlanan bir ülke değil, Avrupa'nın denizciliğe en elverişli ülkesi olurdu. Küçük, güçsüz Portekiz'i denizde siyasi bir güç haline getirme ve o âna kadar yalnızca bir engel olarak görülen Atlantik Okyanusu'nu bir yola dönüştürme arzusu "Infante"[3] Henrique'nin hayatının düşüncesi haline gelir; tarih ona haklı ve haksız olarak "Denizci Henrique" adını takmıştır. Haksız olarak: Çünkü Septe Kuşatması'na katıldığı kısa savaş seferi sayılmazsa Henrique, asla bir gemiye adım atmamıştır, onun elinden çıkmış bir kitap, denizcilikle ilgili bir yazı, bir harita yoktur. Yine de tarih ona bu ismi vermekte haklıdır; çünkü bu

1. (Lat.) Güneydeki toprak. Avrupalıların haritalarında XV.-XVIII. yüzyılları arasında yer alan hayali kıta.

2. Yeni Ahit, "Matta", 20:16.

3. İspanya ve Portekiz'de kralın oğulları ve kızlarına verilen unvan.

hükümdar oğlu, hayatını ve servetini denizciliğe ve denizcilere adamıştır. Mağribilere karşı girişilen Septe Kuşatması'nda (1415) kendini kanıtlamış olan Henrique, ülkenin en zengin insanlarından biriydi ve Portekiz kralının oğlu, İngiltere kralının yeğeni olarak hırsını en parlak konumlara gelmek için kullanabilirdi; tüm saraylar ona davet üstüne davet gönderiyor, İngiltere ona başkumandanlık teklif ediyordu. Ama bu garip hayalperest, yaşam biçimi olarak yaratıcı yalnızlığı seçti. Antik Çağ'ın kutsal toprakları olan Sagres Burnu'nda inzivaya çekildi. Orada neredeyse elli yıl boyunca Hindistan'a deniz yolculuğunun hazırlıklarını yaparak *mare incognitum*'a[1] karşı büyük bir harekât başlattı.

Bu yalnız ve cesur insanın döneminin en büyük kozmografi otoritelerine, Ptolemaios ve onun yandaşlarına karşı çıkıp Afrika'nın kutba bitişik bir kıta değil, çevresi gemiyle dolaşılabilen, Hindistan'a giden gerçek yol olduğunu iddia etme cesaretini nereden bulduğunun sırrını çözmek mümkün değil artık. Fakat Herodotos ve Strabon tarafından da nakledildiği üzere, Firavunların karanlık döneminde, bir Fenike filosunun Kızıldeniz'den aşağıya indiği ve iki yıl sonra Herakles Sütunları'nın (Cebelitarık Boğazı) arasından geçip eve geri döndüğü söylentisi hepten unutulmamıştı. Iffante, Libya Çölü'nün, kumlu Sahra'nın ötesinde bir "zenginlik diyarı", *biat ghana* olduğunu Mağribi köle tacirlerinden öğrenmişti belki de ve gerçekten de Arap bir kozmografın 1150 tarihinde Norman Kralı II. Roger için hazırladığı haritada, bugünkü Gine, *bilat ghana* adıyla, üstelik doğru konumda yer almıştır. Yani Henrique, Afrika'nın gerçek biçimi hakkında, Ptolemaios'un haritalarından başka ha-

1. (Lat.) Bilinmeyen deniz.

rita tanımayan ve başlangıçta Marco Polo ile İbn Battuta'nın verdiği bilgileri de yalan dolan diye bir kenara atan okul coğrafyacılarından daha fazla bilgi edinmiş olabilir. Fakat Henrique'nin asıl önemi, hedefin büyüklüğüyle birlikte zorlukların boyutlarını da görebilmiş, böyle büyük çaplı bir girişimi gerçekleştirmek için gereken hazırlığa tek bir insan yaşamı yetmeyeceği için düşünü asla gerçekleştiremeyeceğini soylu bir umutsuzlukla kavrayabilmiş olmasıdır. Öyle ya, o dönemde denizyolunu bilmeden, gemiler olmadan Portekiz'den Hindistan'a gitmeye nasıl cesaret edilecekti? Henrique'nin çalışmalarına başladığı o dönemde Avrupa'da coğrafya ve denizcilik bilgileri inanılmaz derecede ilkeldi. Ortaçağ'da, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünü izleyen o karanlık yüzyıllarda, Yunanlı, Fenikeli ve Romalıların cesur seferlerinde öğrendikleri hemen her şey unutulmuştu. İskender'in Afganistan'ın sınırlarına kadar ulaşması, Hindistan'ın içlerine kadar ilerlemesi, o geri yüzyıllarda kulağa masallar kadar inanılmaz gelmeye başlamıştı; Romalıların fevkalade haritaları kaybolmuş, yolları bozulmuş, Britanya'dan Bithynia'ya[1] kadar uzanan mil taşları yerle bir olmuş, mükemmel siyasi ve coğrafi haber ağları yok olmuştu; seyahat etme becerisi unutulmuş, keşif zevki ölmüş, denizcilik sanatı yoksullaşmıştı; doğru dürüst pusulalardan, açık seçik haritalardan, her tür uzak, her tür cüretkâr hedeften yoksun küçük araçlar, daima korku içinde, fırtınalardan ya da aynı derecede tehlikeli korsanlardan tedirgin, kıyı boyunca limandan limana ilerliyordu. Bu kadar kötü durumda olan bir kozmografiyle, bu kadar yetersiz gemilerle okyanusları zapt edip denizaşırı diyarları fethetmek için henüz çok erkendi. Yüzyıllarca

1. Anadolu Yarımadası'nın kuzeybatısında yer alan tarihi bölge.

süren kayıtsızlık yüzünden kaçırılan fırsatlar, bir insan ömrü boyunca yapılan fedakârlıkla telafi edilebilirdi ancak. Ve Henrique –işte onun büyüklüğü buradadır– hayatını gelecekte elde edilecek bir başarı için feda etmeye karar vermişti.

Bir zamanlar Prens Henrique'nin Sagres Burnu'nda inşa ettirdiği ve onun sanatının son derece nankör bir mirasçısının, Francis Drake'in talan ve de yok ettiği köşkten yalnızca bir-iki yıkık duvar kaldı geriye. Prens Henrique'nin, Portekiz'in dünyayı fethetme planlarının gerçekleşmesi için ne tür ön hazırlıklar yaptığına dair ayrıntılar, efsanenin gölge ve sisleri arasından seçilemiyor artık. Portekizli tarih yazarlarının (belki de romantik) anlatılarına göre, Prens Henrique dünyanın her yerinden kitap ve haritalar getirtmiş, Arap ve Yahudi âlimleri köşküne çağırarak daha iyi gereç ve düzenekler geliştirmelerini buyurmuştu. Bir seferden dönen her denizci, her kaptan sorguya çekiliyor, elde edilen tüm bilgiler bir gizli arşivde özenle depolanıyor, bir yandan da bir dizi keşif için hazırlık yapılıyordu. Gemi yapım sanatı bıkmadan usanmadan teşvik edilir; eski küçük *barca*'lar[1], on sekiz kişilik balıkçı tekneleri, birkaç yıl içinde gerçek *naos*'lara, kötü hava şartlarında bile açık denizde seyredebilen seksen ya da yüz tonluk geniş filikalara dönüşürler. Denize dayanıklı bu yeni gemi tipi, yeni bir denizci tipini gerektiriyordu elbette. Kılavuza bir de "astroloji uzmanı" eklenir, bu denizcilik uzmanı harita okumayı, açıları belirlemeyi, meridyenleri çizmeyi bilir; teori ve pratik yaratıcı bir biçimde iç içe geçmiştir ve basit balıkçı ve gemiciler bu keşif seferlerinde, gelecekte büyük işler başaracak bir kâşif ve denizci kuşağı olarak sistematik bir biçimde ye-

1. (İt.) Büyük sandal.

tiştirilir. Makedonyalı Philippos nasıl dünyayı fethetmesi için oğlu İskender'e güçlü falanj[1] sistemini bıraktıysa Henrique de okyanusu fethetmesi için Portekizi'ne, dönemin en modern gemilerini ve en mükemmel denizcilerini bırakır.

Fakat vaat edilmiş ülkeye ayak basamadan ölmek, öncülerin trajik yazgısıdır. Henrique, yurdunu dünya keşif tarihinde ölümsüz kılan büyük keşiflerin hiçbirini göremedi; öldüğü yıl (1460) coğrafyada kayda değer hiçbir başarı sağlanamamıştı. Asor Adalarının ve Madeira'nın yere göğe konulamayan keşfi, gerçekte bir yeniden keşifti (1351'de *Portolano Mediceo Laurenziano*'da[2] kaydedilmişti). Portekiz gemileri, batı kıyısından Ekvator'a kadar bile gidememiş, pek onurlu sayılamayacak küçük çaplı bir ticaret başlamıştır, beyaz, çoğunlukla da "siyah fildişi" ticaretidir bu: Senegal kıyılarında kitleler halinde yakalanan Zenciler Lizbon'daki köle pazarında satılır; biraz da altın tozu bulunur – Henrique'nin düşlediği eserinden görüp görebileceği bu küçük başlangıçtır işte. Gerçekte asıl başarı elde edilmiştir bile. Zira Portekiz denizciliğinin o dönemdeki ilk zaferi kat edilen mesafe değil, bakış açısındaki değişikliktir: Girişimcilik ruhu canlanmış ve tehlikeli bir efsane sona ermiştir. Denizciler yüzyıllar boyunca Cabo Não'nun[3] –Ötesiyok Burnu'nun– ötesine geçilemeyeceğine inanmıştı. Güya bu burnun hemen ardında "karanlığın yeşil denizi" başlıyordu ve bu ölüm bölgelerine girmeye cesaret edenin vay halineydi! Güya o dönencelerdeki kızgın güneş, denizi fokur fokur kay-

1. (Eski Yunan.) Ağır zırhlı piyadenin omuz omuza ve genelde sekiz sıra halinde dizilerek aldığı savaş düzeni.

2. Medici Atlası olarak da bilinen, XIV. yüzyıla ait harita derlemesi. Günümüzde Floransa'daki Medicea Laurenziana Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

3. Fas'ın güneyinde, Tarfaya ile Sidi arasında yer alan burun.

natıyor, direk ve yelkenler derhal tutuşup alev alıyordu, kraterlerle kaplı ıssız "şeytan ülkesi"ne adım atan her Hıristiyan derhal Zenci oluyordu. Bu masalların yarattığı korku, Güney'e doğru bir yolculuğu o kadar olanaksız bir hale getirmişti ki, Henrique'nin keşif seferlerine katılacak denizci bulabilmesi için papa, her katılımcının günahlarının affedileceği garantisini vermek zorunda kalmış, ilk keşif yolculuklarına çıkacak bir-iki cesur adam ancak ondan sonra bulunabilmişti. Ve 1434'te Gil Eanes, güya aşılamaz olan burnu geçip de meşhur Ptolemaios' un zevzeğin teki olduğunun anlaşıldığını Gine'den bildirdiğinde –"zira burada deniz de bizdeki kadar kolay seyrediliyor, ülke de olağanüstü zengin ve güzel"– büyük coşku yaşanır. Böylece ölü nokta aşılmış olur. Portekiz'in denizci bulabilmek için kendini paralamasına gerek kalmamıştır artık, her ülkeden maceracı ve maceraperestler başvuruda bulunur. Başarıya ulaşan her deniz seferiyle biraz daha cesaretlenir denizciler, birdenbire, macerayı yaşamdan daha önemli bulan genç bir kuşak çıkmıştır ortaya. *Navigare necesse est, vivere non est necesse*[1] – bu eski denizci sözü insanları yeniden etkisi altına almıştır. Ve ne zaman genç bir kuşak canla başla uğraş verirse dünya değişir.

Bu nedenle Henrique'nin ölümü, büyük hamleden önce son bir kez daha derin nefes almak anlamına gelir. Fakat Kusursuz Prens II. João tahta henüz çıkmıştır ki, tüm beklentileri kat kat geride bırakan bir atılım gerçekleşir. O âna kadar salyangoz hızıyla gidilirken birdenbire koşar adımla, aslan sıçrayışlarıyla ilerlenir. Bojador Burnu'na kadar olan azıcık mili on iki yılda kat edip Verde Burnu'na ulaşmak daha dün büyük bir başarı ola-

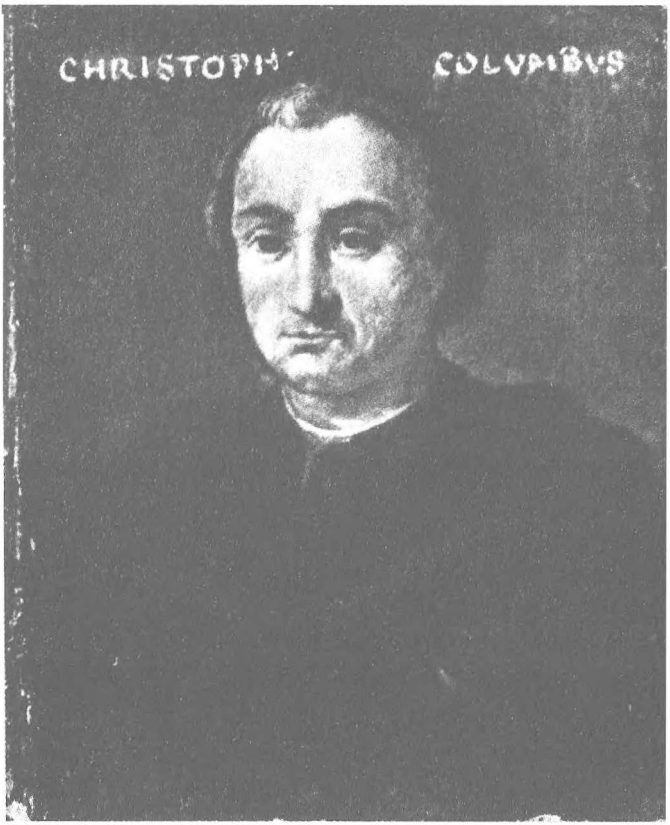
1. (Lat.) Gereken yelken açmaktır, yaşamak değil.

rak görülürken yüz, beş yüz mil ilerlemek alışılmadık bir şey değildir artık. Portekiz'in bilinmeyene doğru ilerlemesinin Avrupa'da nasıl bir coşkuya, nasıl bir sevince yol açtığını belki de yalnızca bizim kuşağımız, havanın keşfine tanık olan, başlangıçta Champs de Mars'tan yalnızca üç, beş, on kilometre uzaktaki bir uçak havada kalabildiği için sevinçle, coşkuyla bayram eden, on yıl sonra da kıta ve okyanusların üzerinden uçulduğunu gören bizim kuşağımız anlayabilir ancak. 1471'de Ekvator'a ulaşılır, 1484'te Diago Cão, Kongo Nehri'nin ağzına varmıştır bile ve nihayet 1484'te Henrique'nin düşü gerçek olur: Portekizli denizci Bartolomeu Dias, Afrika'nın güney ucuna ulaşır, orada karşılaştığı fırtınalar nedeniyle Ümit Burnu'na önce *Cabo tormentoso*, yani "fırtınalı bölge" adını takmıştır elbette. Ama fırtına, yelkenlerini paramparça etmiş, direkleri kırmışsa da cesur fatih, yoluna kararlılıkla devam eder. Afrika'nın doğu kıyısına ulaşır, Müslüman rehberler onu oradan Hindistan'a kolayca götürebilir artık – fakat mürettebat isyan eder: Bu seferde yeterince başarı elde edilmiştir; artık geri dönülmelidir. Bartolomeu Dias yüreği kan ağlayarak döner, başkalarının yüreksizliği yüzünden, Hindistan denizyolunu bulan ilk Avrupalı olma onuruna sahip olamaz ve Camões'in ölümsüz şiirinde, bu kahramanlığı gösterdiği için başka bir Portekizli, Vasco da Gama, övgülere boğulur; her zamanki gibi, trajik öncü değil, onun başladığı işi bitiren kişi belleklere kazınır. Yine de önemli bir iş başarılmıştır. Afrika'nın coğrafi biçimi ilk kez kesin olarak belirlenmiş, Ptolemaios'un yanıldığı, Hindistan'a giden bir denizyolu olduğu ilk kez kanıtlanmıştır. Henrique'nin hayatının düşü, üstatlarının ölümünden bir insan ömrü sonra, öğrencileri ve mirasçıları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Dünya, şaşkın ve kıskanç bakışlarını Avrupa'nın en

ücra köşesindeki bu küçük denizci halka çevirmiştir şimdi. Onlar, süper güçler Fransa, Almanya, İtalya anlamsız savaşlarda birbirlerini boğazlarken Avrupa'nın külkedisi Portekiz, yaşam alanını bin kat, on bin kat daha zenginleştirmiştir; hiçbir çaba aradaki korkunç mesafeyi kapatamaz artık. Portekiz bir gün içinde dünyanın ilk denizci ulusu olmuş, bu başarısıyla yalnızca yeni eyaletlere değil, dünyalara sahip olmayı garanti altına almıştır. Çok değil, on yıl sonra Avrupa'nın bu en küçük ulusu, Roma İmparatorluğu'nun en parlak döneminde bile sahip olmadığı kadar çok bölgeye hükmetmek isteyecektir.

Bu kadar abartılı bir emperyalist talep, Portekiz'in gücünü kısa sürede tüketecektir tabii. Nüfusu bir buçuk milyonu geçmeyen minik bir ülkenin Afrika, Hindistan ve Brezilya'yı tek başına sömürgeleştiremeyeceğini, yönetemeyeceğini, hatta ticari olarak tekelleştiremeyeceğini, hele hele diğer ulusların hasetinden ilelebet koruyamayacağını çocuklar bile bilir. Tek bir yağ damlası, hırçın bir denizi yumuşatamaz; el kadar ülke, kendisinden yüz bin kat daha büyük ülkeleri egemenliği altına alamaz. Mantık penceresinden bakıldığında, Portekiz'in dur durak bilmeden genişlemesi, olacak şey değildir; en tehlikeli türünden bir donkişotluktur. Fakat kahramanlık daima akıldışı ve akıl karşıtıdır, ne zaman bir insan ya da bir halk boyundan büyük işlere kalkışsa gücü hiç umulmadık ölçüde artar: Belki de hiçbir halk, tek bir zafer ânına, on beşinci yüzyıl başlarındaki Portekiz kadar mükemmel bir biçimde yoğunlaşmamıştır: Portekiz, Albuquerque'nin, Vasco da Gama ve Macellan'ın kimliğinde İskender'ini, Argonot'larını yaratmakla kalmaz, Camões'te Homeros'unu, Barros'ta Livius'unu bulur. Âlimler, mimarlar, büyük tacirler aniden ortaya çıkıverir: Tıpkı Perikles döneminde Yunanistan'da, Elizabeth döneminde İngiltere'de, Napoléon döneminde Fransa'da olduğu gibi, bir halk

Kolomb.
Avusturya Veliaht Prensi Ferdinand von Tirol'ün
portre koleksiyonundan.

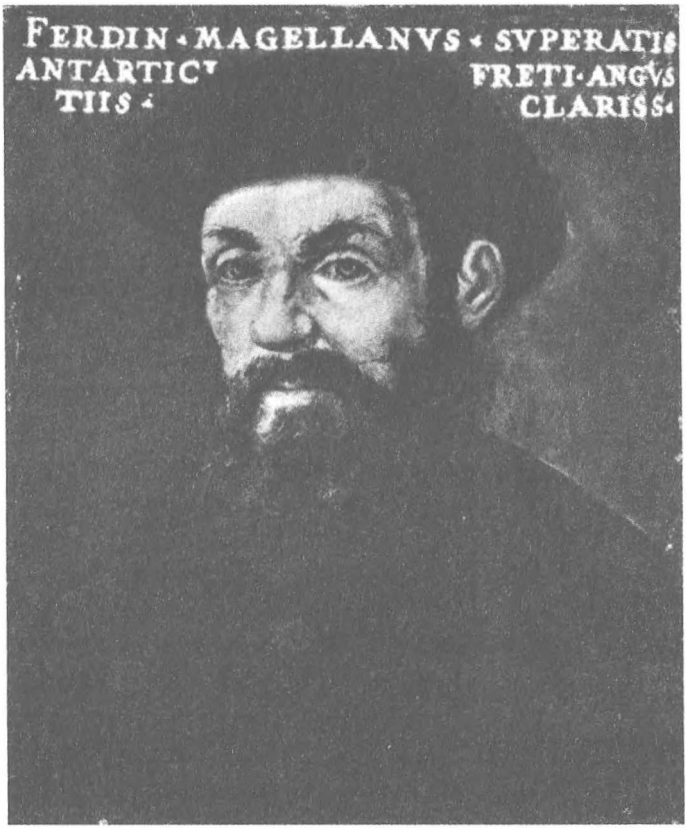
Denizci Henrique.
Lizbon Eski Sanat Müzesi'ndeki triptikondan bir ayrıntı.

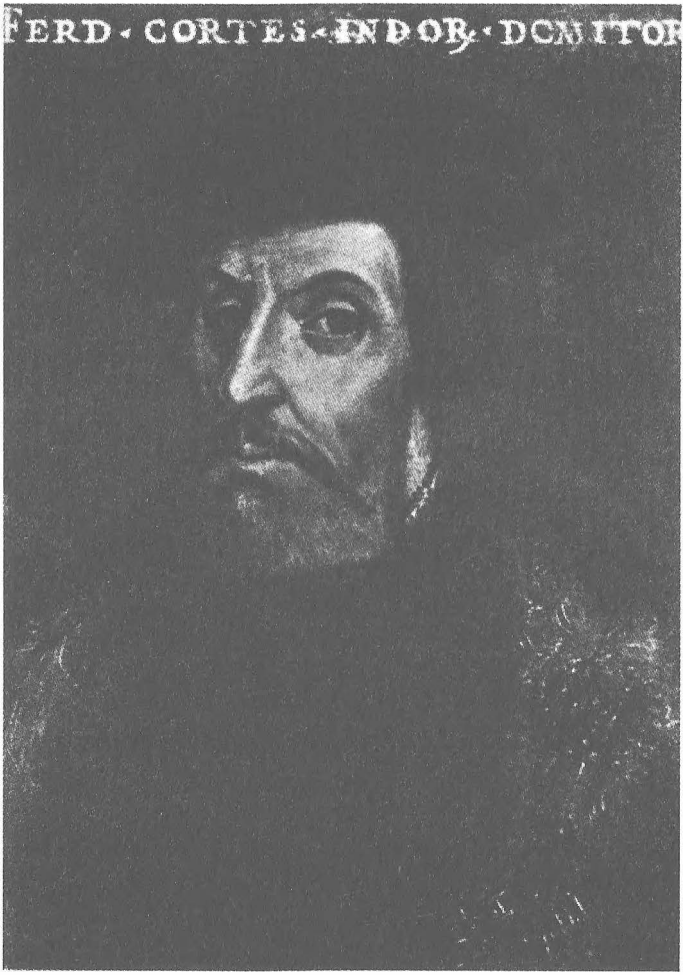
Vasco da Gama.
Londra, British Museum'da bulunan bir minyatür.

Albuquerque.
Londra, British Museum'daki bir elyazmasından minyatür.

Macellan.
Avusturya Veliaht Prensi Ferdinand von Tirol'ün
portre koleksiyonundan.

Hernán Cortés.
Avusturya Veliaht Prensi Ferdinand von Tirol'ün portre koleksiyonundan.

Amerigo Vespucci.
Chrispijn van de Passe'nin gravürü.

Macellan.
Chrispijn van de Passe'nin gravürü.

en samimi fikrini evrensel bir biçimde gerçekleştirir ve başarısını dünyaya sergiler. Dünya saatinde unutulmaz bir an boyunca Portekiz, Avrupa'nın birinci halkı, insanlığın rehberi olmuştur.

Fakat bir halkın her büyük başarısı, daima bütün halklar için elde edilmiştir. Her bir ülke, bilinmeye doğru atılan bu ilk adımın o âna kadar geçerli olan tüm ölçütleri, kavramları, mesafe duygularını baştan aşağı değiştirdiğini hisseder; bu nedenle de tüm saraylar, tüm üniversiteler Lizbon'dan gelecek son haberleri heyecanlı bir sabırsızlıkla bekler. Avrupa garip bir uzak görüşlülük sayesinde Portekizlilerin dünyayı büyüten başarısının anlamını kavramış, çok yakında denizciliğin ve keşfin dünyayı, tüm savaş ve toplardan daha kesin bir biçimde değiştireceğini görmüştür; yüz yıllık, bin yıllık bir dönemin, Ortaçağ'ın sona erdiğini ve bambaşka boyutlarda düşünüp yaratacak yeni bir dönemin, Yeniçağ'ın başladığını anlamıştır. Bu tarihi ânı iliklerinde hisseden Floransalı'nın hümanistlerinden Poliziano, barışçı aklın sözcüsü olarak Portekiz'i övmek için törensel bir edayla sesini yükseltir, kültürlü Avrupa'nın duyduğu şükran onun şu coşku dolu sözlerinde yankılanır:

> Yalnızca Herakles Sütunları'nı geçmekle ve öfkeli bir okyanusu dizginlemekle kalmadı, üzerinde yaşanabilir dünyanın şimdiye dek kesik kalmış bağlantısını da yeniden kurdu. Kim bilir, bizi daha ne yeni imkânlar ve iktisadi avantajlar, daha ne bilimsel gelişmeler, antik bilimin, şu âna kadar inanılmaz geldiği için reddedilen tespitlerini haklı çıkaran daha ne yenilikler bekliyor! Yeni ülkeler, yeni denizler, yeni dünyalar (*alii mundi*) asırlarca süren bir karanlıktan çıktılar. Bugün Portekiz, ikinci bir dünyanın koruyucusu, bekçisidir.

Portekiz'in Doğu'ya doğru başlattığı bu muhteşem ilerleme şaşırtıcı bir olayla kesintiye uğrar. "İkinci dünya"ya ulaşılmış, Hindistan tahtı ve tüm hazineleri, Kral João'nun olmuş görünmektedir, zira Ümit Burnu'nun etrafını dolanan Portekiz'in önüne kimse geçemez artık, Avrupa devletlerinin hiçbiri, onun çoktan sağlama aldığı bu yolda ardından bile gidemez. Çünkü Denizci Enrique temkinli davranmış, Bojador bölgesinden sonra keşfedilecek tüm ülke, deniz ve adaların yalnızca ve yalnızca Portekizlilere ait olmasını Papa'ya yazılı olarak onaylatmış, bu tuhaf "hibe"yi diğer üç papa da birer tüy kalem darbesiyle onaylayarak, henüz bilinmeyen tüm Doğu'yu milyonlarca kişiden oluşan nüfusuyla birlikte Viseu Hanedanı'na, yasal kraliyet mülkü statüsüyle vermişti. Kısacası, tüm yeni dünyalar yalnızca ve yalnızca Portekiz'e vaat edilmiştir. Böylesine dokunulmaz bir güvenceye sahip biri, güven telkin etmeyen işlere pek yanaşmaz; bu nedenle *beatus possidens*'in[1], Kral II. João'nun *para buscar el levante por el ponente*[2], Hindistan'a batıdan ulaşmak için koca bir filo talep eden ne idüğü belirsiz bir Cenovalının ipe sapa gelmez projesine pek ilgi göstermemesi, daha sonra çoğu tarih yazarının dediği gibi, budalaca ve gülünç değildi kesinlikle. Gerçi ölçüm uzmanı Kristof Colombo'ya Lizbon sarayında nazikçe kulak verilir, kabaca "hayır" denilmez, ama Batı'da, Avrupa ile Hindistan arasında yer aldığı söylenen efsanevi "Antilha" ve "Brazil" adalarına yapılan tüm keşif yolculuklarının başarısızlığa uğradığını herkes gayet iyi anımsar. Üstelik uzun yıllar süren çabalardan sonra Hindistan'a giden yol daha yeni bulunmuşken, Tejo'daki tersaneler Ümit Bur-

1. (Lat.) Kutsanmış kişi, Tanrı'nın sevgili kulu.
2. (İsp.) Doğuya batıdan ulaşmak.

nu'ndan Hindistan'a gidecek büyük filoyu inşa etmek için gece gündüz çalışırken, hiç de güvenli olmayan yeni bir yol için niye harcansındı ki Portekiz dukaları?

Büyük laflar eden o Cenovalı maceracının *Oceano tenebroso*'yu[1] İspanya bayrağı altında gerçekten de geçtiği ve beş hafta sonra Batı'da karaya ulaştığı haberinin Lizbon sarayını, pencereye fırlatılan bir taş gibi ayağa kaldırması bu yüzdendir. Bir mucize gerçekleşmiştir. Seneca'nın, dünya denizcilerinin yüreklerini yıllar yılı kabartan *Medea*'sındaki mistik kehanet, bir anda gerçek olmuştur:

venient annis
saecula seris, quibus Oceanus
vincula rerum laxet et ingens
pateat tellus, Typhisaue novos
detegat orbes, nec sit terris
Ultima Thula.[2]

Gerçekten de "okyanusun asırlardan sonra sırlarını ifşa ettiği ve bilinmeyen bir ülkenin göründüğü, Argonot kaptanın yeni dünyalar keşfettiği ve Thule'nin[3] dünyamızın en uzak ülkesi olmaktan çıktığı" o günler gelmişe benzer. Gerçi yeni "Argonot kaptan" Kolomb yeni bir kıta keşfettiğinin farkında değildir. Bu inatçı hayalperest, Asya kıtasına ulaştığı ve "Hispaniola"sından batıya doğru gittiğinde bir-iki günlük bir yolculuktan sonra Ganj Nehri'ne ulaşabileceği inancına, hayatının sonuna kadar

1. (İt.) Karanlık okyanus.

2. (Lat.) Yıllar, yüzyıllar geçip öyle bir zaman gelecek ki, / Oceanus çözecek dünyanın zincirlerini, / yeryüzü yayılacak yayılabildiğince, / Tethus açacak yeni dünyaların kilitlerini, / Thule artık olmayacak dünyanın bir köşesi. (Çev. Çiğdem Dürüşken, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007)

3. İskandinavya, Büyük Britanya, İzlanda veya Grönland taraflarında bulunduğu varsayılan ada.

sıkı sıkıya tutunur. Fakat Portekiz'in bütün korkusu da budur zaten. Eğer İspanya batıya daha kısa bir yoldan gidip tam son aşamada kendisinden önce davranır da Hindistan'ı son anda elinden kaparsa doğu istikametinde keşfedeceği tüm ülkeleri Portekiz'e veren Papalık fermanı neye yarar ki? O zaman Henrique'nin yaşamının elli yılını adadığı eseri, ölümünden sonraki kırk yıllık emek anlamsızlaşır, uğursuz Cenovalının gözü kara macerası yüzünden Portekiz, Hindistan'ı elinden kaçırır. Portekiz, Hindistan üzerindeki hakkını korumak istiyorsa tek çare, aniden ortaya çıkan bu rakip karşısında silahlara davranmak olacaktır.

Neyse ki Papa, bu tehlikeyi ortadan kaldırır. Portekiz ve İspanya, onun en sevdiği evlatlarıdır; çünkü bu ülkelerin kralları onun ruhani otoritesine asla karşı gelmemiştir. Onlar Mağribilerle savaşmış, kâfirleri kovmuş, her tür sapkınlığın kökünü, ateş ve kılıçla kurutmuştur, Papalığın Mağribilere, Marunilere ve Yahudilere karşı yürüttüğü engizisyonda onlardan daha gönüllü yardımcı yoktur. Hayır, "Onun en sevdiği evlatlarının arası açılmamalıdır," diye karar veren Papa, dünyanın henüz bilinmeyen bütün bölgelerini İspanya ile Portekiz arasında paylaştırmak için kolları sıvar; üstelik de bugün bizim ikiyüzlü diplomat dilimizde dendiği gibi "çıkar bölgeleri" olarak paylaştırmaz; Papa, İsa'nın temsilcisi olma yetkisine dayanarak tüm halkları, ülkeleri, adaları ve denizleri bu iki halka açıkça hediye eder. Yerküreyi bir elma gibi eline alır ve 4 Mayıs 1493 tarihli fermanla bir bıçakla keser gibi ikiye ayırır. Ayrım çizgisi, Yeşil Burun Adalarının yüz *legua* (eski bir mil ölçüsü) ötesinde başlar. Bundan sonra yerkürede çizginin batısında keşfedilecek ülkeler, sevgili evladı İspanya'nın; çizginin doğusundakiler ise diğer sevgili evladı Portekiz'in olacaktır, iki evlat bu

güzel hediyeyi önce minnettarlıkla kabul eder. Fakat çok geçmeden Portekiz huysuzlanır ve sınır çizgisinin biraz daha batıya kaydırılmasını ister. Onun bu isteği, sınır çizgisini iki yüz yetmiş *legua* batıya kaydıran 7 Haziran 1494 tarihli Tordesillas Antlaşması'yla yerine getirilir (ve gerçekten de o zamanlar henüz keşfedilmemiş Brezilya bu sayede Portekiz'in payına düşecektir).

Papa'nın, diğer ülkeleri hiç dikkate almaksızın neredeyse tüm dünyayı iki ülke arasında paylaştırma cömertliğinde bulunması, ilk bakışta grotesk gelse de tarihte çok ender rastlanan bu barışçı çözüm sayesinde sorun şiddete başvurulmadan çözülebilmiştir. İspanya ile Portekiz arasındaki sömürge savaşı Tordesillas Sözleşmesi sayesinde uzun yıllar boyunca ertelenebilmişse de böylesi bir çözüm geçici olmaya mahkûmdur. Zira bir elma bıçakla ortadan ikiye bölündüğünde, kesme çizgisinin elmanın arkada kalan, görünmeyen yüzünde de görülebilmesi gerekir. Çok aranan değerli Baharat Adaları hangi yarıdadır peki? Arka yüzdeki yarımküredeki çizginin doğusunda mı, batısında mı? Portekiz'in tarafında mı, İspanya'nın tarafında mı? Bunu o anda ne Papa ne kral-lar ne de âlimler bilebilir, çünkü dünyanın çevresi henüz kimse tarafından ölçülmediği gibi, kilise de kozmosun yuvarlak olduğunu resmen kabul etmeye ne pahasına olursa olsun yanaşmamaktadır. Ama nihai karar alıncaya kadar, iki ulus da yazgının onların önüne attığı büyük lokmayı yalayıp yutmakla meşguldür: Küçük İspanya' nınki dev Amerika'dır, minik Portekiz'inki ise tüm Hindistan ve Afrika.

Kolomb'un başarısı Avrupa'da müthiş bir şaşkınlık yaratır. Bir süre sonra da yaşlı dünyamızın daha önce hiç tanık olmadığı bir macera ve keşif heyecanı patlak verir: Tek bir cesur insanın başarısından, tüm bir kuşağa yetecek şevk ve cesaret doğar; bu daima böyledir. Avrupa'da

sınıfından ve konumundan hoşnut olmayan, haksızlığa uğradığını düşünen ve beklemek için fazla sabırsız olan herkes, küçük oğullar, işsiz subaylar, büyük efendilerin piçleri, kanun tarafından aranan karanlık tipler, hepsi de Yenidünya'ya gitmek ister. Hükümdarlar, tacirler, spekülatörler güçlerinin yettiğince gemi donatırlar, altın diyarına ilk ayak basanlar arasında olabilmek için kıran kırana mücadele eden maceracı ve paralı askerler şiddet kullanarak dizginlenmek zorunda kalınır; Enrique, gemiye tayfa bulabilmek için sefere katılanların günahlarının bağışlanacağını garanti etmek zorunda kalmıştı; oysa şimdi köyler, bütün bütün limanlara akın eder ve kaptanlar, ticaret gemileri bunca talep karşısında ne yapacaklarını bilemez. Bir keşif yolculuğunun ardından diğeri başlar ve gerçekten de sanki aradaki sis duvarı yıkılmış gibi, şimdi her yerde, kuzeyde, güneyde, doğuda ve batıda, kimi buzlarla, kimi palmiyelerle kaplı yeni yeni diyarlar ortaya çıkıverir; Cadiz, Palos, Lizbon limanlarından yola çıkan birkaç yüz küçük geminin on-yirmi yılda keşfettiği yeni dünyalar, bilinmeyen dünyalar, insanlığın varoluşundan bu yana geçen yüz bin yılda keşfedilenden fazladır. O keşifler çağının unutulamayacak, kıyaslanamayacak takvimi: 1498'de Vasco da Gama –Kral Manuel'in[1] gururla söylediği gibi, "Tanrı'nın hizmetinde, Portekiz tahtının yararına"– Hindistan'a ulaşır ve Kaliküt'e[2] çıkar; aynı yıl, İngiltere'nin hizmetinde bir kaptan olan Cabot *Terre Neuve*[3], yani Kanada'yı, ardından da Kuzey Amerika kıyılarını keşfeder. Ertesi yıl (1499) yine aynı anda birbirlerinden bağımsız olarak İspanyol bandıralı

1. Denizaşırı Portekiz İmparatorluğu'nun temellerini atan ve "Talihli Manuel" olarak anılan Portekiz Kralı I. Manuel (1469-1521).

2. Günümüzde Kojikod.

3. (Fr.) Yeni Toprak.

gemisiyle Pinzón, Portekiz bandırasıyla Cabral Brezilya'yı keşfederler; Gaspar Corte Real ise Vikinglerden beş yüz yıl sonra Labrador'a ayak basar. Böyle peş peşe keşifler yapılır. Yeni yüzyılın ilk yıllarında Portekizlilerin iki keşif filosu –bunlardan birinin başında Amerigo Vespucci vardır– Güney Amerika kıyısını Rio Plata yakınlarına kadar tarar. Portekizliler 1506'da Madagaskar'ı, 1507'de Mauritius'u keşfederler, 1509'da ulaştıkları Malakka'yı 1511'de istila ederek Malay Takımadaları'nın anahtarını ele geçirirler. 1512'de Ponce de León, Florida'ya girer, 1513'te Núñez de Balboa, Darién tepelerinden Pasifik Okyanusu'nu seyreden ilk Avrupalı olur. O andan itibaren insanlık için bilinmedik bir deniz kalmaz. Yüz yıl gibi kısa bir sürede Avrupa denizciliğinin kapasitesi yüz değil, bin katına çıkmıştır. 1418'de Henrique zamanında ilk *barca*'ların Madeira'ya ulaşması hayranlık dolu bir şaşkınlık uyandırırken 1518'de Portekiz gemileri –Haritayı açıp aradaki mesafeyi bir karşılaştırın lütfen!– Kanton ve Japonya'ya varmıştır bile; çok kısa süre sonra Hindistan yolculuğu eskiden Bojador Burnu'na yapılan bir seyahatten daha zor gelmeyecektir. Böylesi bir tempo dünyanın görüntüsünü yıldan yıla, hatta aydan aya değiştirecek ve genişletecektir elbette. Haritacılar ve kozmograflar, Augsburg'daki atölyelerinde gece gündüz çalışsalar da siparişleri yetiştirmeleri mümkün değildir. Henüz ıslak, boyanmamış gravürler kapanın elinde kalır, aynı şekilde matbaacılar kitap panayırlarına ne kadar seyahatname, dünya haritası bassalar da yine de yetmez, herkes *mundus novus*[1] haberleri için yanıp tutuşmaktadır. Fakat kozmograflar son bilgilere göre titizlik ve özenle hazırladıkları dünya haritalarını tam bitirirler ki, yeni haberler,

1. (Lat.) Yenidünya.

yeni raporlar gelir. Her şey değişmiştir, haritaların sil baştan hazırlanması gerekir, zira ada sanılan şeyin kara, Hindistan sanılan şeyin kıta olduğu ortaya çıkmıştır. Haritalara yeni nehirler, yeni kıyılar, yeni dağlar ekleyen haritacılar ellerindeki işi bitirir bitirmez düzeltilmiş, gözden geçirilmiş, daha kapsamlı hale getirilmiş yeni bir harita için kolları sıvamak zorunda kalırlar. Coğrafya, kozmografya, haritacılık bu elli yıldaki kadar hızlı, coşkulu, muzaffer bir ilerleme hızına ne daha önce ne de daha sonra sahip olmuş, insanoğlu var olduğundan, nefes aldığından, düşünebildiğinden bu yana dünyanın biçim ve boyutunu ilk kez bu elli yılda saptamış, evrende çok uzun zamandan beri dönüp duran yuvarlak gezegenle tanışmıştır. Fakat tüm bunları tek bir kuşak başarmıştır; bu kuşağın denizcileri, kendilerinden sonrakiler için tüm tehlikeleri atlatmış, fatihleri tüm yolları açmış, kahramanları hemen hemen tüm işleri başarmıştır. Yalnızca bir tek görev kalmıştır geriye, görevlerin en sonuncusu, en güzeli, en zoru: hep aynı gemiyle dünyanın çevresini dolaşarak, geçmişteki tüm kozmolog ve teologlara inat dünyanın çevresini ölçmek ve yuvarlak olduğunu kanıtlamak. Bu görev, tarihin Macellan dediği Fernão de Magalhães'in yaşam amacı ve yazgısı olacaktır.

Macellan Hindistan'da

Mart 1505 – Haziran 1512

Tejo'dan aşağıya inip bilinmeyene ilerleyen ilk Portekiz gemileri keşif için yola çıkmıştı; ikinciler, yeni bölgelerle henüz barışçı ticaret ilişkileri kurmak peşindeydi. Üçüncü filo ise savaşmak üzere silâhlandırılır – 25 Mart 1505'ten itibaren, yeni başlayan sömürgecilik döneminin tamamına damgasını vuracak olan üçlü bir ritim başlar. Bu ritim, yüzyıllar boyunca tekrarlanacaktır: Sömürgelerde önce ticaret acenteleri kurulur, sonra da güya bunları korumak için kaleler inşa edilir. Yerli kralla önce barış içinde takas ticareti yapılır, ardından da yeterince asker getirdikten sonra kralın ülkesine, dolayısıyla da tüm mallara aniden el konulur; ilk başarılarının üzerinden on yıl geçmiş, Portekiz başlangıçta Doğu'nun baharat ticaretinde mütevazı bir pay sahibi olmaktan başka bir şey istemediğini çoktan unutmuştur. Ama şansın yaver gittiği bir oyunda iyi niyetler çabuk unutulur; Vasco da Gama'nın Hindistan'a vardığı günden itibaren Portekiz, diğer tüm ulusları yolundan def etmeye çalışır. Saygısızdır; Afrika'yı, Hindistan ve Brezilya'yı bir tek kendi bölgesi olarak görür. Cebelitarık'tan Singapur ve Çin'e kadar bütün denizlerde yalnızca kendi gemileri seyretmeli; yerkürenin yarısında, küçük Avrupa'nın küçücük bir üyesinden başkası ticaret yapmamalıdır.

Bu yüzden de 25 Mart 1505'te bu yeni imparatorluğu –dünyanın en büyük imparatorluğunu– fethetmeye giden ilk Portekiz savaş donanmasının Lizbon Limanı'ndan ayrılışı, tarihte ancak Büyük İskender'in Hellespontos'u[1] geçmesiyle kıyaslanabilecek muhteşem bir gösteridir. Portekiz'in kendini nasıl da üstün gördüğü ortadadır, zira donanmanın amacı tek bir ülkeyi, tek bir halkı değil, tüm dünyayı boyunduruk altına almaktır. Yirmi gemi yelkenlerini açmış, sefere çıkmak için kralın emrini beklemektedir ve bu gemiler Henrique zamanındaki gibi küçük, açık *barca*'lar değil, ön ve arka güvertede yüksek kaptan köşkleri bulunan ağır kalyonlar, üç-dört direkli, mürettebat yönünden zengin güçlü yelkenlilerdir. Gemilerde, savaşmayı bilen yüzlerce tayfanın yanı sıra, en az beş yüz zırhlı ve silahlı asker, ayrıca iki yüz humbaracı bulunmaktadır; marangozlar ve her tür zanaatkâr da eksik değildir; çünkü Hindistan'a varılır varılmaz yeni gemiler inşa edilecektir.

Herkes hemen ilk bakışta kavrar ki, böylesine muazzam bir donanmanın muazzam bir de hedefi vardır: Doğu'nun kati surette ele geçirilmesi. Tesadüf değildir, Amiral Francisco de Almeida'ya Hindistan kral naibi unvanının verilmesi; tesadüf değildir, Portekiz'in ilk kahramanı ve denizcisi, "Hint Denizlerinin Amirali" Vasco da Gama'nın gemilerin donanımıyla bizzat ilgilenmesi. Almeida'nın askerî görevi ortadadır. Almeida'nın görevi Hindistan ve Afrika'daki tüm Müslüman ticaret kentlerini yerle bir etmek, her üsse kaleler ve kışlalar kurmak, her çıkış ve geçiş noktasına –İngiltere'nin siyasi fikri daha o zamandan gerçekleştirilir– çöreklenmek, Cebelitarık'tan Singapur'a uzanan tüm boğazları tutmak ve

1. Çanakkale Boğazı.

her tür yabancı kökenli ticaretin önünü tıkamaktır. Kral naibi Almeida'ya, Mısır sultanının ve Hint racalarının deniz kuvvetlerini yok etmesi ve tüm limanları denetim altına alması da emredilmiştir; böylece 1505 tarihinden sonra Portekiz bandıralı olmayan hiçbir gemi, tek bir baharat tanesi bile taşıyamayacaktır. Bu askerî misyonla fikrî, dinsel misyon el ele vermiştir: Hıristiyanlık, fethedilen tüm ülkelerde yayılacaktır. Bu savaş seferinin aynı zamanda da bir Haçlı seferini andırması bu yüzdendir. Kral, sapkınların ve Mağribilerin diyarlarında zaferle dalgalanacak olan haç işlenmiş beyaz damaskodan yeni bayrağı Francisco de Almeida'ya katedralde kendi elleriyle verir. Amiral, bayrağı diz çökerek alır, onun arkasında da, hepsi de günah çıkarıp Komünyon Ayini'ne katılmış bin beş yüz kişi diz çöküp dünyevi efendi Portekiz kralına ve yabancı diyarlarda krallığını kuracakları ilahî efendiye bağlılık yemini ederler. Tören alayı kentten dinsel bir alay gibi geçerek limana ulaşır; sonra gemileri uğurlamak için toplar gümbürder, gemiler Tejo'dan aşağı iner ve amirallerinin dünyanın öbür ucuna kadar fethedeceği açık denize görkemle ilerlerler.

Sunağın önünde ellerini kaldırıp bağlılık yemini eden bin beş yüz kişi arasında, daha önce adı sanı hiç duyulmamış yirmi dört yaşında birisi de vardır: Fernão de Magalhães. Hakkında bilinen tek şey, 1480 yılında doğmuş olmasıdır. Ama doğum yeri bile tartışmalıdır. Daha sonra tarih yazarları onun Trás-os-Montes bölgesindeki Sabrosa'da doğduğunu söyleseler de bunun doğru olmadığı anlaşılmıştır; çünkü bu bilginin alındığı vasiyetnamenin sahte olduğu ortaya çıkmıştır; Macellan büyük bir olasılıkla Porto'da doğmuştur. Ailesi hakkında *fidalgos de cota de armes*, dördüncü dereceden soylu olduğu dışında bir şey bilinmez; dördüncü dereceden de olsa soyluluğu

Macellan'a bir armaya sahip olma, miras bırakma, kraliyet sarayına girip çıkma hakkını verir. Söylendiğine göre, çocukken Kraliçe Leonor'un hizmetinde bulunmuştur ama o anonim yıllarda saraydaki konumunun önemli olduğu anlamına gelmez bu. Zira *fidalgo*[1] yirmi dört yaşında donanmaya girdiğinde, sıradan bir *sobresaliente*[2], tayfalar ve miçolarla aynı kamarada yiyip içen, yatıp kalkan bin beş yüz savaş erinden biridir, dünyanın fethi savaşına katılan, binlercesi ölüp giden, bu macerada ancak bir düzinesi hayatta kalan binlerce "meçhul asker"den biridir, ki onların ortak başarısının şan ve şöhretine her zaman yalnızca bir tek kişi konar.

Macellan, bu seferde bin beş yüz kişiden biridir, o kadar. Hint Savaşı'nın vakayinamesinde onun adını boşuna ararsınız ve bu yıllar hakkında söylenebilecek en dürüst şey, geleceğin büyük denizcisinin çıraklık yılları olduğudur. Bir *sobresaliente* olarak kibar muamele görmez, her işte kullanılır; kasırgada yelkenleri kasmak, pompaların başına geçmek zorundadır, bugün bir kente hücum etmek, yarın kale inşaatı için kızgın güneş altında kum çıkarmak zorundadır. Takas edilecek malları taşımak, ticaret acentelerinde nöbet tutmak, hem iskandil hem de kılıç kullanmayı, hem emretmeyi hem de itaat etmeyi bilmek zorundadır. Fakat her şeyde bir katkısı olduğu için her şeye katılmayı da öğrenir, aynı anda her şeyi birden olur; Savaşçı, denizci, tacirdir; insanların, ülkelerin, deniz ve yıldızların sarrafıdır. Yazgı bu insanı, ulusunun dünyanın gözündeki önemine ve yerkürenin biçimlendirilmesine neden olan büyük olayların kucağı-

1. (Port.) Asilzade.
2. (İsp.) Seçkin.

na atmıştır genç yaşta; savaştan ziyade talan diye nitelendirilebilecek birkaç küçük çarpışmadan sonra Macellan, Kananor Deniz Savaşı'nda (16 Mart 1506) ilk gerçek sınavını verir.

Kananor Savaşı, Portekiz'in fetihçilik tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Kaliküt racası, Vasco da Gama'yı ilk gelişinde (1498) dostça karşılamış, bu yabancı halkla ticaret ilişkisi kurmaya hazır olduğunu göstermişti. Fakat kısa süre sonra Portekizliler daha büyük, daha iyi silahlanmış gemilerle tekrar geldiğinde, onların tüm Hindistan'ı egemenlikleri altına almaya niyetlendiğini anlamıştı. Hint ve Müslüman tacirler sakin sazan göllerine nasıl da açgözlü bir köpekbalığının girdiğini dehşetle fark ederler; zira yabancılar bir anda tüm denizlere hâkim olmuştur. Bu acımasız korsanlar yüzünden hiçbir gemi, limandan dışarı çıkmaya cesaret edemez; baharat ticareti kesintiye uğramış, Mısır'a kervan gitmez olmuştur; güçlü bir elin, akıntının önünü kestiği Venedik'teki Rialto'ya kadar hissedilmektedir. Yol vergisinden mahrum kalan Mısır sultanı önce tehditle şansını dener. Papa'ya, eğer Portekizliler Hint denizlerinde haydut gibi davranmayı sürdürürlerse Kudüs'teki Kutsal Mezar'ı yıkarak misillemede bulunacağını yazar. Ama ne Papa ne de herhangi bir imparator ya da kral Portekiz'in emperyalist iradesine söz geçirebilir. Dolayısıyla mustariplerin güç birliği yapmaktan ve Portekiz'i, Hindistan'a iyice yerleşmesine fırsat vermeden dize getirmekten başka çareleri yoktur. Saldırıyı hazırlayan Kaliküt mihracesi, hem Mısır sultanı hem de Kaliküt'e el altından top dökümcüleri ve silah uzmanları gönderen –altın, kandan daima daha yoğundur– Venedik tarafından gizliden gizliye desteklenmektedir. Plan, ani bir saldırıda bulunarak Hıristiyan donanmasını tek bir darbede yok etmektir.

Fakat tarihin akışına, arka plandaki bir şahsiyetin

düşünce ve karar gücü, enerjisi yön verir sık sık. Şanslı bir tesadüf Portekizlileri kurtarır. O dönemde dünyada Ludovico de Varthema adında, cesareti ve gençliğiyle kendini hemen sevdiren korkusuz bir İtalyan maceracı yaşamaktadır. Bu genci uzaklara götüren, paragöz ya da hırslı olması değil, doğal bir gezginlik merakıdır. Doğuştan gezgin olan bu genç, sahte bir çekingenlik içine girmeden anlatır: "Zor kavradığım ve kitaplardan pek hazzetmediğim için dünyanın çeşitli yerlerini kendi gözlerimle görmeyi hedef bildim, ne de olsa tek bir tanığın söyledikleri, cümle âlemin söylentilerinden daha değerlidir." Cesur Varthema, yasak kent Mekke'ye gizlice giren ilk kâfirdir (raporu, Kâbe'nin standart tasviri olmayı bugün de sürdürür), bir sürü tehlike atlattıktan sonra Hindistan'a, daha önce Marco Polo'nun da ayak basmış olduğu Sumatra ve Borneo'ya gitmekle kalmaz, herkesin peşinde olduğu *Islas de la Especeria*'ya[1] varan (ve Macellan'ın girişiminde bunun da payı vardır) ilk Avrupalı olur. Dönüş yolunda derviş kılığına giren Varthema, Kaliküt'te Hıristiyanlıktan dönme iki kişiden, mihracenin Portekizlilere saldırmayı planladığını öğrenir. Hıristiyan kardeşlerini uyarmak isteyen Varthema, nice hayati tehlikeyi atlatarak Portekizlilerin yanına kaçar; uyarısı tam zamanında gelmiştir. 16 Mart 1506'da mihracenin iki yüz gemisi Portekizlilerin on bir gemisine ani bir saldırıda bulunduğunda Portekizliler, savaşa hazır beklemektedir. Kral naibinin üstesinden geldiği en zorlu mücadeledir bu; Portekizliler, zaferin bedelini en az seksen ölü ve iki yüz yaralıyla (ilk sömürge savaşları için çok büyük bir rakam) öderler; ama bu zaferle Hindistan kıyılarına kesinkes egemen olurlar.

1. (İsp.) Baharat Adaları.

İki yüz yaralı arasında Macellan da vardır: O karanlık yıllarda nişan yerine yara almak yazgısıdır onun. Öteki yaralılarla birlikte Afrika'ya götürülür; orada izi kaybedilir, öyle ya, basit bir *sobresaliente*'nin hayatının kaydını kim tutar? Macellan bir süre Sofala'da kalmış, sonra da bir nakliye gemisiyle geri yollanmış olsa gerek; büyük bir olasılıkla –tarih yazarları, bu noktada birbiriyle çelişirler– 1507 yazında Varthema'nın da bulunduğu gemiyle Lizbon'a geri dönmüştür. Ama uzak ülkeler, denizcinin kanına girmiştir bir kez. Portekiz ona yabancı gelir ve kısa iznini, onu asıl yurdu olan maceraya götürecek Hindistan filosunu dört gözle beklemekle geçirir. Macellan'ı Hindistan'a götüren bu yeni filonun özel bir görevi vardır. Hiç kuşkusuz, saygınlık peşindeki Ludovico de Varthema, Malakka kentinin zenginliğini saraya rapor etmiş, Baharat Adaları'nı gören ilk Avrupalı ve Hıristiyan olarak adalar hakkında ayrıntılı bilgi vermişti. Portekiz sarayı, baharatın hazine odası olan *Islas de la Especeria* ele geçirilmediği sürece Hindistan'ın fethinin tamamlanmış, zenginliğin hepsine sahip olunmuş sayılamayacağını onun verdiği bilgiler sayesinde anlar; ancak bunun için önce hazine adasının anahtarını, yani Malakka kentini ve boğazını ele geçirmek gerekir (bugünkü Singapur'un stratejik önemini İngilizler de iyi bilir), işe yaradığı daha önce de görülen ikiyüzlü bir strateji izlenir; derhal bir savaş donanması göndermek yerine, Lopes de Sequeira'ya, emrindeki dört gemiyle Malakka'ya yavaş yavaş sokulması, bölgeyi iyice araştırması, sonra da barışçı tüccar maskesine bürünerek ilişki kurması emredilir.

Küçük filo kayda değer bir olay yaşamadan 1509 Nisanı'nda Hindistan'a ulaşır. Kaliküt yolculuğu daha on yıl öncesine kadar Vasco da Gama'nın eşsiz kahramanlığı olarak tarihe geçer, göklere çıkarılırken her Portekizli kaptanın üstesinden geldiği bir iştir artık. Portekizlilerin

Lizbon'dan Mombasa'ya, Mombasa'dan Hindistan'a kadar bilmedikleri kayalık, bilmedikleri liman kalmamıştır; artık ne bir rehbere ihtiyaç duyulur ne de "astronomi üstadı"na. Fakat Sequeira, 19 Ağustos'ta Koçin Limanı'ndan çıkıp doğuya ilerlediğinde Portekiz gemileri, bilinmeyen sularda seyretmeye başlar.

Üç haftalık bir yolculuktan sonra 11 Eylül 1509'da Portekiz gemileri tarihte ilk kez Malakka Limanı'na yanaşır. Acar Varthema'nın, bu limana "dünyanın başka bir yerinde olduğundan daha çok geminin girip çıktığını" söylerken hiç de abartmadığını daha uzaktan anlarlar. Geniş limanda Malay Adaları, Çin ve Siyam'dan gelen büyüklü küçüklü rengârenk *barca*'lar, yelkenli gemiler ve tekneler, yelkenleri birbirine değecek sıklıkta yan yana sıralanmıştır. Zira *Aurea Chersonesus*, yani Singapur Boğazı, doğal konumu nedeniyle Asya'nın en büyük aktarma limanıdır. Doğudan batıya, kuzeyden güneye, Hindistan'dan Çin'e, Maluku Adalarından, İran'a giden her gemi, Doğu'nun Cebelitarık'ından geçmek zorundadır. Bütün mallar, Maluku karanfili, Seylan yakutu, Çin porseleni, Siyam fildişisi, Bengal kaşmiri, Timor sandalağacı, Arapların *dımışkı* denen kakmalı kılıcı, Malabar Kıyısı'nın karabiberi ve Borneo köleleri bu antrepoda takas edilmektedir. Alçak evlerin ahşaptan karmaşasının ortasında göz kamaştırıcı bir saray ve taş caminin yükseldiği bu Doğu ticaret merkezinde dünyanın tüm ırkları, ten renkleri ve dilleri Babil'i andıran bir keşmekeş içinde kaynaşmaktadır.

Portekizliler, gemilerinin güvertesine doluşup bu muhteşem kenti şaşkınlıkla seyrederler, güneş ışığında parıl parıl parlayan bu Doğu elmasına baktıkça ağızlarının suyu akar; bu elmas, Portekiz'in Hint tacını süsleyen en parlak mücevher olacaktır. Öte yandan, Malakka prensi, bu tehlikeli yabancı gemileri sarayından şaşkınlık

ve huzursuzluk içinde izler. "Sünnetsiz haydutlar demek buraya da geldiler, lanet olasıcalar Malakka'nın yolunu da buldular demek!" Almeida ve Albuquerque'nin savaş ve kıyım haberleri binlerce mil ötelere yayılmıştır zaten; bu korkunç Lusitanların[1] amacının, Siyam ve Japon gemiciler gibi barış içinde ticaret yapmak olmadığı, her şeyi gasp edecekleri ânın gelmesini sinsice bekledikleri Malakka'da bilinmektedir. Yapılacak en akıllıca şey, bu dört gemiyi limana sokmamak olurdu; çünkü hırsızlar eşikten bir kez adım attı mı, çok geçtir artık. Ama Sultan, Portekiz gemilerindeki o kara, suskun ağızlı ağır topların öldürücü etkisi hakkında sağlam bilgiler edinmiştir; bu beyaz haydutların şeytan gibi dövüştüğünü, direnmenin mümkün olmadığını bilmektedir. Ona göre, en iyisi, yalana yalanla, sahte dostluğa sahte konukseverlikle, hileye hileyle karşılık vermek ve onlar öldürücü darbeyi indirmeden önce saldırı ânını kollamaktır.

Bu yüzden Malakka sultanı, Sequeira'nın elçilerini abartılı bir coşkuyla karşılar, abartılı bir teşekkürle hediyeleri kabul eder. Portekizlilerin ziyaretinden memnunluk duyduğunu, canları istediği gibi ticaret yapabileceklerini buyurur. Birkaç gün içinde onlara, gemilerini ağzına kadar dolduracak karabiber ve daha başka baharat getirteceğini söyler. Kaptanları, sarayına yemeğe davet etme nezaketinde bulunur; kaptanlar, bu davete –çeşitli uyarılar nedeniyle– icabet etmeseler de, denizciler bu yabancı, konuksever kentte serbestçe dolaşır, gönüllerince eğlenirler. Nihayet karaya ayak basmanın, cilveli kadınlarla eğlenmenin, leş gibi kokan kamarada ya da çıplak insan-hayvanların domuz ve tavuklarla iç içe yaşadığı pis köylerden birinde konaklamak zorunda kalmamanın

1. Bugünkü Portekiz'de yaşamış eski İber halkı.

sevincini yaşarlar. Tayfalar, çayhanelerde oturup sohbet eder, pazarlarda alışveriş yaparlar, keskin Malay içeceklerinin ve taze meyvelerin tadını çıkarırlar: Lizbon'dan ayrıldıklarından beri hiçbir yerde böylesine sıcak karşılanmamış, böyle bir konukseverlik görmemişlerdir. Malay halkı da yiyecekle doldurdukları küçük, hızlı kayıklarıyla Portekiz gemilerine gider, gemi halatlarına maymun gibi tırmanıp güverteye çıkar, daha önce hiç görmedikleri yabancı şeyleri hayretle seyrederler. Canlı bir değiştokuş trafiği yaşanır; Sultan'ın Sequeira'ya, söz verdiği üzere malları hazır ettiğini ve ertesi gün malların günbatımına kadar yüklenebilmesi için tüm sandallarını kıyıya göndermesini bildirdiğini öğrenmek, mürettebatın hiç işine gelmez.

Değerli malların bu kadar çabuk temin edilmesine sevinen Sequeira, dört geminin tüm sandallarını yeterli mürettebatla birlikte kıyıya gönderir. Bir Portekiz asilzadesi olarak tüccarlığı kendi seviyesinin altında gören Sequeira gemide kalır ve böylesine sıkıcı, sıcak bir günde gemide yapılacak en akıllı işi yaparak yoldaşlarından biriyle satranç oynar. Diğer üç gemi de miskin bir sessizlik içindedir. Fakat küçük karavelanın kaptanı Garcia de Sousa'yı rahatsız eden bir şey olur: Yarı yarıya terk edilmiş dört geminin etrafında mal yüklemek bahanesiyle dolaşan Malay kayıklarının, halatlara tırmanıp gemilere çıkan şu yarı çıplak delikanlıların sayısı anbean artmaktadır. Sonunda, fazlaca dostluk gösteren Sultan'ın aynı anda hem denizde hem karada hainice bir baskında bulunmasından kuşkulanmaya başlar.

Neyse ki küçük karavela kendi sandalını kıyıya göndermemiştir; Sousa en güvendiği adamına derhal sandala atlayıp amiral gemisine gitmesini ve amirali uyarmasını emreder. Sousa'nın en güvenilir adamı, *sobresaliente* Macellan'dan başkası değildir. Hızlı, enerjik kürek dar-

beleriyle amiral gemisine giden Macellan, Kaptan Sequeira'nın hâlâ rahat rahat satranç oynadığını görür. Fakat iki oyuncunun etrafının bellerinde hançer, güya oyunu seyreden çok sayıda Malay'la sarılmış olması Macellan'ın hiç hoşuna gitmez. Kimseye belli etmeden Sequeira'yı uyarır. Amiral kuşku uyandırmamak için oyuna devam eder; ama tayfalardan birine gözcü direğine çıkıp etrafı kolaçan etmesini emreder ve oyun boyunca elini kılıcının kabzasından bir an olsun ayırmaz artık.

Macellan'ın uyarısı son, en son anda gelmiştir. Tam o sırada Sultan'ın sarayından, saldırıyı aynı anda hem karada hem denizde başlatma işareti veren bir duman sütunu yükselir. Neyse ki, gemi direğinde etrafı gözetleyen tayfa vaktinde alarm verir. Sequeira ayağa fırlar ve Malaylar hançerlerine davranamadan hepsini tepeler. Hücum borusu çalınır, mürettebat güvertede toplanır; gemilerdeki Malayların hepsi denize dökülür, silahlı Malay teknelerinin, gemileri batırmak için dört bir yandan akın etmesi boşunadır: Sequeira, limandan demir alacak kadar vakit kazanmış, güçlü top atışları sayesinde nefes almıştır. Gemilere karşı saldırı Sousa'nın uyanıklığı, Macellan'ın çabukluğu sayesinde başarısızlığa uğramıştır.

Güven içinde karaya çıkan zavallıların durumu daha vahimdir: sokaklarda dolaşırken, binlerce sinsi düşmana hazırlıksız yakalanan bir avuç adam. Portekizlilerin çoğu ânında boğazlanır, pek azı kıyıya kaçmayı başarır. Fakat artık çok geçtir: Malaylar sandalları ele geçirdiği için gemilere ulaşmak imkânsızdır; Portekizliler birbiri ardına can verir. Yalnızca tek bir kişi, içlerinde en cesur olanı dövüşmeyi sürdürür: Macellan'ın en samimi, en candan arkadaşı Francisco Serrão. Etrafı sarılmıştır, yaralıdır, hiçbir umut yoktur. Ama dostu için hayatını tehlikeye atmaktan korkmayan Macellan, yanına bir asker daha alıp küçük kayığına atlar ve imdada yetişir. Sayıca kat kat üstün düş-

manın arasından bir-iki kuvvetli darbeyle çekip aldığı dostunu küçük kayığına atarak, onun hayatını kurtarır. Portekiz filosu, bu korkunç saldırıda gemi sandallarını ve mürettebatın üçte birden fazlasını yitirir. Macellan ise bir kan kardeş kazanır, kan kardeşinin dostluğu ve güveni gelecekteki girişiminde çok önemli bir rol oynayacaktır.

Macellan'ın henüz kendini belli etmeyen kişiliğinin en önemli özelliği, yani cesur kararlılığı ilk kez bu vesileyle görülür: Doğasında patetik olan, varlığında dikkat çeken hiçbir şey yoktur; Hint Savaşı'nı yazan tüm tarihçilerin onca zaman onu görmemelerini anlayabilir insan; zira Macellan hayatı boyunca kendini gizlemeyi bilmiştir. Dikkat çekmeyi, kendini sevdirmeyi beceremez. Ama ona bir görev verildiğinde, daha da önemlisi kendisi bir görev üstlendiğinde, anlaşılması zor, içekapanık bu insan, zekâ ve cesaretin parlak bileşimiyle harekete geçer. Fakat başarılarıyla övünmeyi, bunları kullanmayı bilmez; sessizce ve sabırla arka plana çekilir yine. Susmayı bilir, beklemeyi bilir; asıl görevini başarıncaya kadar, yazgının onu daha uzun yıllar boyunca eğitim ve sınavdan geçireceğini sezer sanki. Kananur'da Portekiz donanmasının en büyük zaferini, Malakka'da en ağır yenilgisini bizzat dövüşerek yaşadıktan hemen sonra çetin denizcilik kariyerinde yeni bir cesaret sınavından daha geçmesi gerekir: Gemisi batar.

Macellan'a, her yıl muson yağmurlarıyla birlikte yurda dönen baharat gemilerinden birine eşlik etme görevi verilir; ancak kalyon, Padova Sığlığı denen yerde kayalıklara çarpar. Kazada kimse ölmez ama gemi mercan kayalıklarında paramparça olur ve bütün mürettebat bir-iki sandala sığmayacağı için kazazedelerin bir kısmının geride kalması gerekir. Elbette kaptan, subaylar ve soylular, sandallarla önce kendilerinin geri götürülmesini talep

ederler, fakat bu ayrıcalık *grumetes*'i[1], basit tayfaları kızdırır. Tehlikeli bir kavga çıkmak üzeredir ki, soylular içinde bir tek Macellan, *capitanes y hidalgos*[2] karaya ulaşır ulaşmaz başka bir gemiyle onları almaya geleceklerine onurları üzerine yemin ettikleri takdirde, tayfalarla birlikte geride kalmaya hazır olduğunu bildirir.

"Meçhul asker" bu cesur tavrıyla komutanlarının ilk kez dikkatini çekmişe benzer. Zira kısa süre sonra, 1510 Ekimi'nde yeni kral naibi Albuquerque *capitanos del Rey*'in, yani kralın kaptanlarının, Goa'nın nasıl istila edileceğine dair görüş bildirmelerini istediğinde, sözcüler arasında Macellan da vardır. Böylece Macellan beş yıl boyunca *sobresaliente*, yani basit er ve tayfa olarak hizmet verdikten sonra, nihayet subaylığa yükselmiş olur; nitekim Sequeira'nın Malakka'da uğradığı bozgunun öcünü almakla görevlendirilen Albuquerque'nin donanmasına bu vasıfla katılmasına karar verilir.

Ve Macellan, iki yıllık bir aradan sonra Uzakdoğu'ya, *aurea chersonesus*'a bir kez daha yelken açar. Seçkin savaş donanmasının on dokuz gemisi 1511 Temmuzu'nda Malakka Limanı'nın önünde tehditkârca sıralanır ve hain ev sahibine karşı acımasız bir savaş başlatır. Sultan'ın direncini kırması, Albuquerque'nin altı haftasını alır. Ondan sonra da talancıların eline öyle bir ganimet düşer ki, böylesini kutsal Hindistan'da bile görmemişlerdir; fethedilen Malakka'yla birlikte tüm Doğu âlemini avucunda tutmaktadır Portekiz. Şahdamarı ebediyen kesilen Müslüman ticareti, birkaç hafta içinde kan kaybından ölür. Cebelitarık'tan, "Herakles Sütunları"ndan Singapur Boğazı'na, *aurea chersonesus*'a kadar tüm denizler Porte-

1. (İsp.) Miçolar.
2. (İsp.) Kaptanlar ve beyefendiler.

kiz okyanusudur artık. İslam dünyasına kadim zamanlardan bu yana inen en büyük darbenin uğultusu, Çin'den Japonya'ya, sevinç içindeki Avrupa'ya kadar yankılanır. Papa, Hıristiyanlığa dünyanın yarısını bahşeden Portekizlilerin bu muhteşem başarısına inananlar kalabalığı önünde şükran duaları okur ve Roma, *Caput mundi*'nin[1] *Caesar*'lar zamanından beri görmediği bir zafere sahne olur. Tristão de Cunha önderliğindeki bir elçilik heyeti, fethedilen Hindistan'ın zafer ganimetini getirir: değerli koşumlarla süslü atlar, leopar ve panterler; fakat zafer alayının en nadide parçası, Portekiz gemileri tarafından canlı canlı getirilen ve halkın zafer nidaları arasında Kutsal Baba'nın önünde üç kez diz çöken bir fildir.

Ama Portekiz'in azgın yayılma isteğini, bu zafer bile tatmin etmeye yetmez. Büyük bir zaferin galibi tatmin ettiği, tarihte asla görülmemiştir; öyle ya, Malakka, *especeria*'nın hazine odasının anahtarıdır sadece; bu anahtarı ele geçiren Portekizliler asıl hazinelere ulaşmak, Sunda Adalarının efsanevi zenginlikteki Baharat Adaları'nı, Ambon, Banda, Ternate ve Tidore'yi ele geçirmek isterler. Antônio de Abreu'nun komutası altında üç gemi sefere hazırlanır ve dönemin vakanüvislerinin yazdığına göre, o dönemde dünyanın Doğu'daki en uç noktasına yapılan sefere katılanlar arasında Macellan da vardır. Oysa o sırada Macellan'ın Hint dönemi sona ermiştir. "Yeter," der yazgı ona. "Yeter Doğu'da gördüklerin, yeter yaşadıkların! Yeni yolların, kendi yollarının zamanıdır artık!" Macellan, hayatı boyunca düşleyeceği, bundan sonra ruh gözüyle büyülenmiş gibi bakakalacağı masalımsı Baharat Adaları'nı asla *por vista de ojos*[2], dünya gözüyle göremez.

1. (Lat.) Dünyanın başı. Roma kentine verilen, dünyanın başkenti anlamındaki isim.

2. (İsp.) Kendi gözleriyle.

Bu altın kıymetindeki adalara ayak basma şansına asla sahip olamaz, bu adalar onun için bir düş, onun yaratıcı düşü olarak kalacaktır. Fakat hiç görmediği bu adaları, Francisco Serrão'yla dostluğu sayesinde sanki görmüş, yaşamış gibi olacak, dostunun başından geçen garip Robinson macerası, döneminin en büyük, en cesur macerasına atılmak için cesaret verecektir ona.

Francisco Serrão'nun, Macellan ve daha sonraki dünya seyahati için bunca önem taşıyan garip, özel macerası, Portekizlilerin savaş ve kıyımlarının kanlı tarihinin ortasında, insana ilaç gibi gelen hoş bir epizottur; övgüyle göklere çıkarılan tüm kaptanlar içinde özel ilgiyi en çok da bu şöhretsiz kaptan hak eder. Francisco Serrão, yurda dönen canciğer dostu Macellan'la Malakka'da vedalaştıktan sonra diğer iki geminin kaptanıyla birlikte efsanevi Baharat Adaları'na yelken açar. Yemyeşil kıyıya kazasız belasız ulaşır ve hiç ummadıkları kadar içtenlikle karşılanırlar. Zira bu uzak kıyılara, kültürleri ve savaşçılıklarıyla Müslümanlar henüz gelmemiştir: Halk çıplaktır ve barış içinde yaşar, ne para bilir ne de kâr peşindedir. Naif adalılar bir-iki küçük zil ve bilezik karşılığında büyük miktarlarda karanfil verirler ve Portekiz gemileri ilk iki ada olan Banda ve Ambon'da ağzına kadar baharatla dolduğu için Amiral de Abreu, diğer Baharat Adaları'na gitmeye gerek kalmadığına, tüm hazinelerle birlikte hızla Malakka'ya geri dönmeye karar verir.

Gemilerin fazlaca yüklenmesinin nedeni açgözlülüktü belki de; zira bu ağır yüke dayanamayan gemilerden biri, tam da Francisco Serrão'nun komutasındaki, bir kayalığa çarparak paramparça olur, kazazedelerin kurtarmayı başardıkları tek şey hayatlarıdır. Hiç bilmedikleri bir kumsalda yapayalnız kalakalırlar, Serrão acınası bir biçimde ölmek üzereyken hınzırca bir hileyle bir korsan

gemisini ele geçirmeyi ve Ambon'a geri dönmeyi başarır. Adanın reisi, büyük efendileri nasıl içtenlikle karşıladıysa kazazedeleri de aynı dostlukla karşılar ve onlara öylesine cömert bir konukseverlik gösterir ki *(fueron recibidos y hospedados con amor, veneracion y magnificencia*[1]*)* Portekizliler, mutluluk ve minnettarlıktan ne yapacaklarını bilemez. Şimdi, mürettebat dinlenir dinlenmez Francisco Serrão'nun bir subay olarak yapması gereken, Malakka'ya sürekli gidip gelen yelkenli teknelerden birine atlayıp amiralinin yanına gitmek ve bağlılık yemini ettiği Portekiz kralı için savaşmaktı elbette.

Ama cennet doğa, sıcak, ferahlatan iklim, Francisco Serrão'nun askerî disiplin duygusunu iyice gevşetir. Ve birdenbire, binlerce mil ötedeki Lizbon sarayında bir kralın homurdanıp kızması, onu kaptanlar ya da emekli devlet memurları listesinden çıkarması hiç umurunda olmamaya başlar. Portekiz için elinden geleni yaptığına, hayatını yeterince tehlikeye attığına inanır. Artık o, Francisco Serrão, hayatın tadını bu ebedî mutlu adadaki tüm giysisiz ve dertsiz insanlar gibi keyifle ve tasasızca çıkarmak ister. Varsın diğer tüm tayfalar ve kaptanlar denizleri taramaya devam etsinler, varsın yabancı simsarlara kan ve terleriyle karabiber ve tarçın sağlamayı sürdürsünler, varsın sırf Lizbon *alfândega*[2] kasalarını gümrük vergileriyle doldursun diye sadık budalalar olarak tehlike ve çatışmalara girsinler. O, Francisco Serrão, Portekiz filosunun *ci-devant*[3] kaptanı, savaştan, maceradan ve baharat ticaretinden bıkmıştır artık. Cesur kaptan fazla törene gerek duymadan, kahramanlıkların dünyasından doğayla iç içe huzurla yaşayanların dünyasına geçiş yapar ve bun-

1. (İsp.) Sevgi, saygı ve ihtişam içinde karşılanıp ağırlandılar.
2. (Port.) Gümrük.
3. (Fr.) Bugüne dek.

dan sonra özel hayatını bu sevimli küçük halkın ilkel, muhteşem gevşeklikteki tarzınca sürdürmeye karar verir. Ternate kralının ona bahşetme lütfunda bulunduğu vezirlik pozisyonu ona fazla iş çıkarmaz, bir keresinde, kralının girdiği küçük bir savaşta askerî danışmanlık yapmak zorunda kalır, o kadar. Ödül olarak kendisine bir ev, köleler ve hizmetçiler, ayrıca güzel bir siyahi kadın verilir, karısı ona iki ya da üç çocuk doğurur.

İthake'sini unutan başka bir Odysseus olarak, esmer tenli Kalypso'sunun kollarında uzun yıllar geçirir ve tek bir hırs meleği bile onu bu *dolce far niente*[1] cennetinden kovamaz. Bu gönüllü Robinson, bu ilk medeniyet kaçkını ölümüne kadar hiç terk etmediği Sunda Adalarında dokuz yıl yaşadı; Francisco Serrão, Portekiz kahramanlık döneminin fatih ve kaptanlarının belki en kahraman olanı değildi; ama muhtemelen en akıllı ve de en mutlu olanıydı.

Francisco Serrão'nun dünyadan böylesine romantik bir biçimde kaçışının ilk başta Macellan'ın yaşamı ve girişimiyle ilgisi yok gibidir. Oysa gerçekte, hiç tanınmayan bu küçük kaptanın Epikurosçu vazgeçişi, Macellan'ın hayatına, dolayısıyla da dünya keşif tarihine çok büyük etkide bulunmuştur. Zira iki dost, aralarındaki devasa mekânsal uzaklığa rağmen, bağlarını hiç koparmamıştır. Ne zaman adasından Malakka'ya, oradan da Portekiz'e bir haber iletme fırsatı çıksa Serrão, Macellan'a ayrıntılı mektuplar yazar, yeni yurdunun zenginlik ve güzelliklerini coşkuyla anlatır. Serrão aynen şunları yazar: "Ben burada, Vasco da Gama'nın dünyasından daha zengin ve daha büyük olan yeni bir dünya buldum." Tropiklerin büyüsüyle mest olan Serrão, artık nankör Avrupa'yı ve

1. (İt.) Keyifli avarelik.

pek kazançlı sayılamayacak işini bırakıp en yakın zamanda yanına gelmesi için sıkıştırır dostunu. Ve Macellan'ın aklına, Uzakdoğu'daki bu adalara Kolomb'un yolundan (batıdan) değil de Vasco da Gama'nınkinden (doğudan) gitmenin daha akıllıca olup olmadığı fikrini getiren de hiç kuşkusuz Serrão'dur.

İki dost arasındaki görüş alışverişinin nereye vardığını bilmiyoruz. Fakat bu ikisinin aklında belirli bir şey olsa gerek, zira Serrão'nun ölümünden sonra bulunan belgeleri arasında, Macellan'ın dostuna, Ternate'ye "Portekiz üzerinden değilse bile bir başka yol"dan çok yakında gelmeyi söz verdiği bir mektubu vardır. Ve bu yeni yolu bulmak Macellan'ın hayatının ideali olur.

Güneş yanığı teninde bir-iki yara izi, Malakka'da satın aldığı Malay bir köle ve bu ideal – Macellan'ın Hint diyarlarındaki yedi yıllık hizmetinden sonra yurduna götürebildiği bu üç şeyden ibarettir. Savaş yorgunu asker nihayet 1512'de Lizbon'a ayak bastığında ve yedi yıl önce geride bıraktığından bambaşka bir Lizbon'la karşılaştığında kim bilir ne büyük ve belki de öfkeli bir şaşkınlık duymuştur. Daha Belém'e girer girmez şaşkınlık içinde etrafına bakınır. Zamanında Vasco da Gama'nın limandan ayrılışının kutsandığı o küçük kilisenin yerinde artık devasa, muhteşem bir katedral yükselmektedir, Hint baharatının vatanına getirdiği o büyük zenginliğin ilk görünür işaretidir bu katedral. Nereye baksa bir değişiklik görür. Eskiden tek tük kayıkların geçtiği nehirde yelkenler dizi dizi sıralanmakta, kıyıdaki tersanelerden daha hızlı, daha büyük filolar üretme telaşındaki zanaatkârların çekiç sesleri yankılanmaktadır. Limanda direk direğe sıralanan yerli ve yabancı gemilerin bayrakları dalgalanmaktadır, ön liman tıklım tıklımdır, depolar malla doludur, yeni inşa edilmiş muhteşem köşklerin araların-

daki sokaklarda binlerce insan gürültüyle gidip gelmektedir. Ticaret acentelerinde, döviz dükkânlarında, emlakçı bürolarında Babil'in tüm dilleri kulağa çalınmaktadır – Hindistan'ın pervasızca sömürülmesi sayesinde Lizbon, on yıl içinde küçük bir kentten bir dünya kentine, lüks bir kente dönüşmüştür. Üstü açık saltanat arabalarındaki soylu kadınlar Hint incilerini seyre sunmakta, görkemli giysiler içindeki dev bir asilzade sürüsü, sarayda yaltaklık yapmaktadır. Ve yurda dönen Macellan anlar ki, kendisinin ve yoldaşlarının döktüğü kanlar, burada gizemli bir kimyayla altına dönüşmüştür. Onlar güneyin yakıcı güneşi altında savaşır, acı çeker, özveride bulunur ve kan dökerken Lizbon, onların sayesinde İskenderiye ve Venedik'in mirasçısı, "Talihli" Manuel Avrupa'nın en zengin hükümdarı olmuştur. Yurdu tepeden tırnağa değişmiştir, eski dünyadaki insanlar artık daha zengindir, bol keseden, haz ve israf içinde yaşamaktadır, sanki fethedilen baharat, kazanılan altın, duyuları kanatlandırmıştır – yalnızca o, Macellan, yurdundan nasıl ayrıldıysa öyle geri dönmüştür: kimsenin beklemediği, kimsenin teşekkür etmediği, kimsenin selamlamadığı "meçhul asker". Portekizli asker Fernão de Magalhães, Hindistan'da geçirdiği yedi yıldan sonra yurduna döndüğünde bir yabancı gibidir.

Macellan zincirlerini kırıyor

Haziran 1512 – Ekim 1517

Kahramanlık çağlarında duygusallığa yer yoktu, hâlâ da yoktur; İspanya ya da Portekiz için dünyaları fetheden o gözüpek fatihler, krallarından pek az teşekkür almışlardır. Kolomb, Sevilla'ya zincire vurulmuş bir halde döner, Cortés gözden düşer, Pizarro öldürülür, Pasifik Okyanusu'nu keşfeden Nuñez de Balboa'nın boynu vurulur; Portekizli savaşçı ve şair Camões, rezil eyalet memurlarının iftirasına uğrar ve büyük yoldaşı Cervantes gibi, gübre yığınını andıran bir zindanda aylar, yıllar geçirir. Keşifler, çağının büyük nankörlüğüdür: İspanya kraliyet hazinesi için Montezuma'nın altınlarını çalan, İnkaların hazine odalarını soyup soğana çeviren tayfa ve askerler, yurda döndüklerinde, Cadiz ve Sevilla'nın liman sokaklarında, bitli, sefil, hasta dilenciler ve sakatlar olarak perişan halde sürünür, sömürgelerde ölmemeyi başaranlar, memlekette uyuz köpekler gibi bir kenara atılır. Öyle ya, bu isimsiz kahramanların hizmetleri, güvenli saraydan dışarıya adım atmamış, zenginlikleri kendi ceplerine akıtmayı pek iyi bilen asilzadelerin umurunda mıdır sanki? Onlar saray asalakları, ***adelantado***[1] olarak yeni eyalet-

1. (İsp.) Vali.

lerin valiliğine getirilir, ceplerini altınla doldurur ve yıllarca fedakârlık edip bitkin düştükten sonra memlekete dönme budalalığını gösteren sömürge savaşçılarını, subaylarını arpalıklarına giren can sıkıcı yaratıklar olarak bir kenara iterler. Macellan'ın Kananor, Malakka ve başka birçok yerde savaşmış, hayatını ve sağlığını Portekiz için tehlikeye atmış olması, yurduna döndüğünde onurlu bir işe ya da güvenceye sahip olacağı anlamına gelmez. Lütfedip onu emekli olacak, daha doğrusu sadaka alacak kişiler listesine yazmalarını, soylu olmasına ve adının kralın bütçesinde *(criçao de el Rey)* daha önce de yer alması tesadüfüne borçludur; başlangıçta listede en sonlarda yer alan Macellan'a *mozo fidalgo* olarak ayda bin *reis* tutarında bir sadaka verilir. Ancak bir ay sonra muhtemelen şiddetli itirazlar sonucunda küçük bir basamak çıkar ve aylığı 1.850 *reis* olan *fidalgo escudeiro*'ya (bir başka kaynağa göre, aylığı 1.250 *reis* olan *cavalleiro fidalgo*[1]) yükselir. Bu unvanların hangisi doğru olursa olsun, hiçbiri de çok önemli değildir, zira bu şaşaalı unvanlar, Macellan'a kraliyet sarayının arka odalarında işsiz güçsüz oturmaktan başka bir hak tanımaz. Fakat onur ve hırs sahibi bir insan hiçbir şey yapmasa bile bu kadar aşağılayıcı bir sadaka almaya uzun süre katlanamaz. Bu nedenle Macellan'ın ilk fırsatta askerliğe geri dönmesine şaşmamak gerek.

Macellan hemen hemen bir yıl beklemek zorunda kalır. Fakat nihayet 1513 yazında Kral Manuel, korsan Mağribileri avlayabilmek için Fas'a karşı büyük bir harekâtın hazırlıklarına başladığında, Hindistan savaşçısı Macellan derhal orduya yazılır – böyle bir karar, ona dayatılan koşullardan duyduğu hoşnutsuzlukla açıklanabi-

1. Portekizce soyluluk unvanları.

lir ancak. Zira neredeyse yalnızca gemide hizmet veren ve denizde geçirdiği yedi yılda döneminin en tecrübeli denizcilerinden biri haline gelen Macellan, asıl becerisini kara savaşında gösteremez ki. Fakat Azamor'a gönderilen büyük orduda hiçbir rütbesi ve komuta yetkisi olmayan basit bir subaydır yalnızca. Tıpkı Hindistan'da olduğu gibi, raporlarda adı ön planda geçmez, fakat kendisi, tıpkı Hindistan'da da olduğu gibi tehlikede daima ön saflardadır. Macellan en önde çarpışırken bir kez daha –bu üçüncü olmuştur– yaralanır. Dizine inen bir mızrak darbesi siniri zedeler ve sol bacağı, hayatı boyunca aksak ve yarı felçli kalır.

Hızlı koşamayan ve at binemeyen bir topal, cephede işe yaramaz. Bu durumda Macellan, Afrika'dan artık rahatlıkla ayrılabilir ve savaş gazisi olarak daha fazla gelir talep edebilirdi. Ama Macellan tam gönlüne göre bir ortam olan orduda, savaşta, tehlikede kalmakta ısrar eder; bunun üzerine, yaralı Macellan'a, Mağribilerden gasp edilen at ve hayvanlardan oluşan dev bir ganimeti *quadileiro dos preses*, yani ganimet idarecisi olarak bir başka subayla birlikte idare etme görevi verilir; ve burada şaibeli bir olay olur. Bir gece dev otlaktan düzinelerce koyun kaybolur ve Macellan ile subay arkadaşının ganimetin bir kısmını Mağribilere gizlice geri sattıkları ya da hayvanlarını gece otlaktan almalarına göz yumdukları gibi adi bir söylenti yayılır. Ne gariptir ki, on beş-yirmi yıl sonra Portekiz sömürge memurları, Portekiz'in diğer ünlü insanı şair Camões'e de aynı iftirayı atacak, onu yolsuzlukla suçlayıp aşağılayacaklardır; yıllarca bulundukları Hindistan'da talanlardan zengin olmak için ellerine yüzlerce fırsat geçtiği halde, altın diyarından yurtlarına beş parasız dönen bu iki adamın onurları aynı rezil şüpheyle kirletilir.

Fakat neyse ki, Macellan uysal Camões'ten daha di-

rençlidir. Bu alçaklar tarafından yargılanıp Camões gibi aylarca hapishanelerde sürünmek, onun için söz konusu bile olamaz. Düşmanlarına Camões gibi sırtını dönmek yerine, söylenti çıkar çıkmaz, henüz kimse onu açıkça suçlamaya cesaret edemeden ordudan ayrılır ve tazminat talebinde bulunmak üzere Portekiz'e gider.

Macellan'ın kendini bu belirsiz olayda bir an bile suçlu olarak görmediğinin kanıtı, Lizbon'a döner dönmez Kral'ın huzuruna çıkmayı istemesidir; ama bunun nedeni asla kendini savunmak değildir, tam tersine: Verdiği hizmetlerin bilincindedir ve daha onurlu bir işi, daha iyi bir ücreti hak ettiğini düşünmektedir. Bir kez daha iki yılını harcamış, cephede bir kez daha yaralanmış, neredeyse sakat kalmıştır. Fakat Macellan umduğunu bulamaz; Kral Manuel, kendinden emin alacaklının isteklerini sıralamasına fırsat bile vermez. Afrika'daki başkomutanlıktan, dikkafalı kaptanın başına buyruk davrandığı ve Fas'taki orduyu üstlerinden izin almadan terk ettiği haberini alan Kral, bu kıdemli gaziye, adi bir asker kaçağı gibi davranır. Macellan'a söz hakkı bile tanımaz ve derhal Afrika'daki birliğine geri dönmesini ve başkomutanının huzuruna çıkmasını emreder. Macellan disipline uymak, itaat etmek zorunda kalır. Azamor'a giden ilk gemiyle geri döner. Orada açık bir soruşturma yapılması söz konusu bile değildir elbette; kimse kıdemli subayı suçlamaya cesaret edemez ve ordudan onuruyla ayrıldığı, komutanı tarafından hassaten vurgulanan Macellan, masumiyetini ve tüm hizmetlerini kanıtlayan belgelerle birlikte Lizbon'a döner – nasıl bir kırgınlık içinde olduğunu varın siz düşünün! Nişanlar yerine suçlamalara layık bulunmuş, ödüller yerine yaralar almıştır – şimdiye kadar hep susmuş, sessiz sedasız arka planda kalmıştır. Fakat artık otuz beş yaşındadır ve bir sadaka ister gibi hakkını istemekten bıkmıştır.

Böylesine hassas bir durumda Macellan'ın yapacağı en akıllıca şey, Lizbon'a döner dönmez Kral Manuel'e gitmemek, yine aynı taleplerde bulunmamak olurdu. Bir süre sessiz kalıp saray çevresinde ilişkiler ve dostluklar kurmak, havayı koklamak ve yaltaklanmak elbette daha avantajlı olurdu. Ama kurnazlık ve uysallık, Macellan'ın asla beceremediği şeylerdir. Onun hakkında ne kadar az şey bilsek de şu kadarı kesindir: Bu esmer, kısa boylu, albenisiz ve suskun adam, kendini sevdirme becerisinin zerresinden bile yoksundu. Neden bilinmez, Kral, yaşadığı sürece onu düşman bildi *(sempre teve hum entejo*[1]*)*; Macellan'ın sadık yoldaşı Pigafetta bile deniz subaylarının ondan nefret ettiğini itiraf etmek zorunda kalır *(li capitani sui lo odiavano*[2]*)*. Kleist'ın Rahel'inin dediği gibi, "aleyhinde olan çok kişi vardı." Gülümsemeyi bilmezdi, sevimli, lütufkâr davranmayı, fikirlerini, düşüncelerini usturuplu bir biçimde dile getirmeyi de bilmezdi. Suskun, içekapanık, hep bir yalnızlık halesiyle çevrili bu garip adam etrafına buz gibi soğuk, rahatsız edici, kuşku dolu bir hava yaymış olmalı; zira onunla yakınlaşan çok az kişi oldu, içini bilenlerse onun sessiz sedasız arka planda kalma isteğinde, arpalığın etrafında itişip kakışan unvan avcılarının hırsından, arsızlığından daha fazla kuşku uyandıran bir şeyler seziyorlardı. Küçük, mermi gibi sert, derin gözlerinin ve sakalla çevrili ağzının ardında bir şey sıkı sıkıya gizliydi hep, herkesten sakladığı bir sırrı vardı; içindeki sırrı sımsıkı kenetli dudaklarının ardında yıllarca saklamayı bilmiş bir insan sıradanlara, sırsızlara tekinsiz gelmiştir daima. Başından beri Macellan, akıl sır erdirilemeyen yaradılışı yüzünden hep dirençle

1. (Port.) Hep birileriyle arası bozuk olurdu.
2. (İt.) Subaylar ondan nefret ederdi.

karşılaşmıştır. Onunla olmak, ondan yana olmak kolay değildi ve bu trajik adam için belki de en zoru, bu kadar yalnız olmaktı.

Fidalgo escudeiro Fernão de Magalhães, yine yapayalnız, hiçbir koruyucusu ve destekçisi olmadan, sarayda düşünülebilecek en kötü yolu, yani dürüst ve dolaysız yolu seçerek, Kralı'nın ikinci kez huzuruna çıkar. Kral Manuel, Macellan'ı, selefi II. João'nun Kolomb'u başından savdığı salonda, hatta belki de aynı tahtta otururken kabul eder: Tarihî bir olay aynı yerde bir kez daha tekrarlanır. Zira kısa boylu, çiftçi gibi geniş omuzlu, tıknaz, kara sakallı, derin bakışlı Portekizli, onu hor gören ve birazdan başından savacak olan hükümdarının önünde eğilirken, o yabancı Cenovalınınkinden aşağı olmayan bir düşünce taşır; Macellan cesaret, kararlılık ve deneyim bakımından ünlü selefinden üstündür belki de. O kader ânının hiçbir tanığı olmasa da dönemin tarih yazarlarının birbiriyle örtüşen tasvirleri, zamanın derinliklerinden taht salonunu görmemizi sağlar: Macellan aksak bacağıyla topallaya topallaya tahta yürür, kralın önünde eğilerek o adi iftiraların haksızlığını kesin olarak kanıtlayan belgeleri sunar. Ondan sonra da ilk ricasında bulunur: Kral'ın, aldığı yaraları nedeniyle artık savaşamayacağını göz önünde bulundurmasını ve aylık gelirini, *moradia*'sını, yarım *cruzado* (bugün aşağı yukarı bir İngiliz şilini değerinde) artırmasını rica eder. Talep ettiği miktar, gülünç derecede azdır ve bu gururlu, sert, hırslı adamın böyle bir sadaka için diz çöküp ricada bulunması hiç yakışık almaz. Ama Macellan'ın derdi, yarım *cruzado*'luk gümüş para değil, saraydaki konumu, onurudur. *Moradia*, yani aylık gelirin miktarı, herkesin birbirine kıskançlıkla dirsek attığı Portekiz sarayında bir asilzadenin kıdem ve öneminin simgesel ifadesidir. Hint ve Fas savaşlarının gazisi, otuz beş yaşındaki Macellan, Kral'ın tükürük hokkasını tutan ya da

arabasının kapısını açan tüysüz oğlanlardan düşük bir konumda olmayı daha fazla sindiremez. Gururu, etrafındakileri ite kaka ilerlemesine izin vermediği gibi, kendinden daha genç ve düşük seviyedeki insanların emrine girmesi de mümkün değildir. Macellan, kendisinin ve yaptıklarının küçümsenmesini istemez.

Fakat Kral Manuel, bu sabırsız ricacıya kaşlarını çatarak bakar. Avrupa'nın en zengin Kral'ı için bir gümüş para mesele değildir elbette. Ama boynunu büküp ricada bulunmak yerine, haşin bir tavırla talep eden, Kral'ı ona bu miktarı bir sadaka gibi verinceye kadar beklemek yerine, kıdeminin artırılmasını sanki bir hak iddia eder gibi inatla ve ısrarla isteyen bu adamın tarzından hiç hazzetmez. Eh, bu dik kafalı herif, beklemek ve yalvarmak nasıl oluyormuş görsün bakalım! Öfkesine kulak verme bahtsızlığında bulunan Manuel, aslında *el fortunado*, "Talihli" kişi diye bilinen bu kral, Macellan'ın gelirini artırmayı reddederken tasarruf ettiği bu yarım *cruzado* için çok yakında binlerce altın duka ödemeye can atacağının farkında değildir.

Aslında Macellan'ın artık çekilip gitmesi gerekir; zira kralın çatık kaşları, saraydan bir lütuf beklenemeyeceğini yeterince anlatır. Ama gururu iyice coşan Macellan, yerlere kadar eğilip salonu terk etmek yerine, ikinci bir ricada daha bulunur ki, asıl ricası da budur zaten. Kral'ın, ona vereceği herhangi bir görev, onurlu bir iş olup olmadığını sorar; hayatı boyunca sadaka almak için henüz fazla genç ve kuvvetli olduğunu söyler. İmdi, o dönemde Portekiz gemileri her ay, hatta her hafta Hindistan, Afrika ve Brezilya'ya sefere çıkmaktadır; çok sayıdaki bu gemilerden birinin komutasını, Doğu'daki denizleri herkesten daha iyi bilen bir insana vermekten daha doğal bir şey olamaz. Bu kentte ve krallıkta eski gazi Vasco da Gama dışında bir kişi daha yoktur ki,

Macellan'dan daha bilgili olduğunu iddia edebilsin. Ama bu nahoş ve huysuz adamın sert, talepkâr bakışını üzerinde hissetmek, Kral Manuel için giderek katlanılmaz bir hal alır. Macellan'a daha sonrası için açık kapı bile bırakmadan bu ricayı da reddeder: Hayır, ona verilecek bir görev yoktur.

Bu kadar. Bitti. Fakat Macellan üçüncü bir ricada daha bulunur; ama aslında bu bir rica değil, sorudur. Macellan, Kral'a, daha fazla teşvik göreceğini düşündüğü başka bir ülkede görev almasının bir sakıncası olup olmadığını sorar. Ve Kral, hakarete varan soğuk bir tavırla, bunun umurunda bile olmadığını, nerede bir göreve getirilir ve neresi hoşuna giderse orada hizmette bulunabileceğini söyler. Böylece Macellan'ın Portekiz sarayında istenmediği, ona sadakasını vermeye devam etme lütfunda bulunulacağı; ama ülkeye ve saraya sırt çevirmesinden gayet hoşnut kalınacağı açıkça anlatılmış olur.

Bu görüşmede Kral ile Macellan'ın ne konuştuklarını kimse duymamıştır. Macellan'ın asıl, gizli planını krala bu görüşmede mi, yoksa daha önce ya da sonra mı açıkladığı da bilinmiyor. Belki de fikirlerini anlatmasına fırsat bile verilmemiş, belki de soğukça reddedilmiştir; kesin olan, bu görüşmede Macellan'ın Portekiz'e kanıyla, canıyla hizmet etme arzusunu bir kez daha göstermiş olmasıdır. Ancak kaba bir biçimde reddedildikten sonra her yaratıcı insanın hayatında bir kez almak zorunda kaldığı bir kararla karşı karşıya kalır.

Macellan, kovulmuş bir dilenci gibi saraydan ayrıldığında anlar ki, artık daha fazla beklememeli, tereddüt etmemelidir. Otuz beş yaşındadır ve bir savaşçının, denizcinin savaş meydanında ve denizde öğrenebileceği her şeyi öğrenmiş ve yaşamıştır. Ümit Burnu'ndan dört kez geçmiştir, iki kez batıdan, iki kez de doğudan. Sayı-

sız kez ölümle burun buruna gelmiş, düşman silahının soğuk metalini kanayan sıcak bedeninde üç kez hissetmiştir. Dünyada o kadar çok şey görmüştür ki, Doğu konusunda döneminin en ünlü coğrafyacı ve haritacılarından daha bilgilidir. Hemen hemen on yıllık deneyim sonucunda her tür savaş tekniğine hâkimdir, kılıç tutmayı bilir, tüfek, dümen, pusula, yelken, top, kürek ve mızrak kullanmayı bilir. Portolan[1] okur, iskandil atar ve denizcilik gereçlerinden en az bir "astronomi üstadı" kadar anlar. Başkalarının kitaplarda heyecanla okuduklarını, sütliman denizleri, günlerce süren fırtınaları, deniz savaşlarını, kara savaşlarını, istila ve talanları, baskınları, batan gemileri, bütün bunları o bizzat yaşamıştır. On yıl boyunca sonsuz denizlerde binlerce gece ve gündüz sabırla beklemeyi, sonra yıldırım hızıyla karar vermeyi öğrenmiştir. Her tür insanı, sarı, beyaz, kara ve yanık tenlileri tanımış, Hindular, Zenciler, Malezyalı, Çinli, Arap ve Türklerle tanışmıştır. Denizde ve karada, tüm mevsimlerde ve deniz kuşaklarında, dondurucu soğukta ve yakıcı sıcakta kralına, ülkesine her tür hizmette bulunmuştur. Fakat hizmet etmek gençliğe özgüdür ve şimdi, otuz altı yaşında, Macellan başkalarının çıkarı ve şöhreti için yeterince fedakârlık ettiğine karar verir. Her yaratıcı insan gibi *media in vita*[2], kendi sorumluluğunu üstlenme ve kendini gerçekleştirme arzusu duyar. Vatanı onu yarı yolda bırakmış, resmî görev ve yükümlülüklerine son vermiştir – böylesi daha iyidir: Özgürdür artık. Çoğu kez olduğu gibi, "bir insanı iten bir yumruk, gerçekte onun kendini bulmasını sağlar."

1. Ortaçağ'da yaygın olarak kullanılan denizcilik haritası.
2. (İt.) Ömrün ortasında.

Macellan, aldığı bir kararı hemen belli edip yansıtmaz. Çağdaşlarının tasvirlerinden onun kişiliği hakkında net bir fikir edinmek zorsa da yaşamının tüm evrelerine damgasını vurmuş çok önemli bir erdemi vardır: Macellan çok ketumdur. Ne sabırsız ne de konuşkan olan, ordunun kargaşasında bile dikkat çekmemeyi ve bir kenarda durmayı beceren Macellan, tüm düşüncelerini kendine saklamıştır. Macellan bir planını ya da bir fikrini kafasında tam olgunlaştırmadan, iyice düşünüp taşınmadan ve asla vazgeçmeyeceğinden emin olmadan kimseye açmamıştır.

Macellan, susma sanatını bu kez de mükemmel uygular. Başka birisi olsa Kral Manuel tarafından böyle bir hakarete uğradıktan sonra ülkeyi derhal terk eder ve başka bir hükümdarın hizmetine girerdi muhtemelen. Fakat Macellan, Portekiz'de sakin sakin bir yıl daha geçirir, neyle meşgul olduğunu kimse bilmez. En fazla, Macellan'ın özellikle de Güney Pasifik'te dolaşmış kılavuz ve kaptanlarla çok sık bir arada olduğu dikkat çeker, ama Hindistan'a kaç kez gidip gelmiş biri için bundan doğal ne olabilir ki? Avcılar en çok da av hakkında, denizciler de deniz ve yeni keşfedilmiş ülkeler hakkında sohbet etmeye bayılmaz mı? Macellan'ın, Kral Manuel'in gizli arşivi *Tesoraria*'da *secretissima*, "gizlilik"le korunan tüm kıyı haritalarını, portolanları ve son Brezilya seferinin seyir defterlerini incelemesi de dikkat çekmez; bol vakti olan işsiz bir kaptan, yeni keşfedilen ülke ve denizler hakkındaki kitap ve raporları okumayacak da ne yapacaktır?

Macellan'ın kurduğu yeni bir dostluk daha dikkat çekicidir. Giderek yakınlaştığı bu adam, Rui Faleiro, yerinde duramayan, sinirli, aniden parlayıveren hırçın bir entelektüeldir ve dizginsiz gevezeliği, aşırı özgüveni, kavgacı yaradılışıyla, suskun, kontrollü, içine kapanık Macellan'la taban tabana zıt gibidir. Devamlı bir arada görülen bu iki

insanın yetenekleri, tam da zıt kutuplarda olmaları nedeniyle belirli –mecburen kısa vadeli– bir uyum içindedir. Macellan'ın en derin tutkusu denizlerde macera yaşamak ve dünyayı somut bir biçimde araştırmaksa Faleiro'nun en büyük tutkusu da dünyayı ve gökyüzünü soyut bir biçimde incelemektir. Asla gemiye binmemiş, Portekiz'den hiç ayrılmamış Faleiro, tam bir teorisyen, gerçek bir kitap aydınıdır; gökyüzü ve yerin uzak yörünge ve enlemlerini yalnızca hesaplamalardan, kitaplardan, tablo ve haritalardan bilir; fakat bir kartograf ve astronom olan Faleiro, bu soyut alanlarda en büyük otorite kabul edilmektedir. Faleiro yelken açmayı bilmez ama tüm yerküreyi kapsayan bir uzunluk hesap sistemi icat etmiştir, hatalı da olsa bu sistem daha sonra Macellan'ın çok işine yarayacaktır. Faleiro dümen kullanmayı bilmez ama hazırladığı deniz haritaları, portolanlar, usturlaplar ve diğer gereçler, döneminin en iyi denizcilik gereçleridir. Üniversitesi yalnızca savaş ve macera olan, astronomi ve coğrafya hakkında yalnızca kendi yaşantısıyla bilgi edinen ideal pratisyen Macellan, böyle bir uzmanın bilgilerinden büyük yararlar sağlayabilir. Bu iki insan birbirini, tam da yetenek ve eğilimleri birbirine zıt olduğu için, fikir ile deney, düşünce ile eylem, tin ile özdek gibi mükemmelen tamamlarlar.

Fakat bu özel duruma bir de kader ortaklığı eklenir. Kralları, her biri farklı anlamda olağanüstü olan bu iki Portekizlinin gururunu kırmış, hayatlarının eserlerini gerçekleştirmelerini engellemiştir. Rui Faleiro saray astronomu olmak için yıllardan beri uğraşmaktadır; hiç kuşkusuz, bu görevi Portekiz'de ondan daha fazla hak eden de yoktur. Fakat Macellan'ın ketum gururu sarayda onu nasıl gözden düşürdüyse Faleiro da sinirli, alıngan, öfkeli yaradılışıyla sarayı kızdırmışa benzer. Düşmanları ona budala der, hatta engizisyon yoluyla ondan kurtul-

mak için, Faleiro'nun çalışmalarında doğaüstü güçlerden yararlandığı, Şeytan'la işbirliği yaptığı söylentisini yayarlar. Macellan da, Faleiro da kendi yurtlarında nefret ve kuşkuyla dışlanmaktadır. Etraflarındaki bu nefret ve kuşku, onların daha da yakınlaşmasını sağlar. Faleiro, Macellan'ın verdiği bilgi ve planları inceler, bunları bilimsel bir çerçeveye oturtur, yaptığı ayrıntılı hesaplamalar, Macellan'ın sezgisel olarak tahmin ettiği şeyi doğrular. Ve teorisyen Faleiro ile pratisyen Macellan bilgilerini karşılaştırdıkça, birlikte düşünüp biçimlendirdikleri bir projeyi ortak gerçekleştirme kararları daha da pekişir. Teorisyen ile pratisyen, planlarını uygulayacakları son âna kadar sırlarını herkesten saklayacaklarına ve tek bir ülkeye değil, tüm insanlığa ait olacak bu girişimi gerekirse vatanları olmadan, hatta vatanlarına karşı gerçekleştireceklerine dair şerefleri üzerine yemin ederler.

İmdi, şu soruyu sormanın zamanı gelmiştir artık: Macellan ile Faleiro'nun Lizbon sarayının gölgesinde komplocular gibi gizlice yaptıkları o gizemli plan nedir acaba? Eşi benzeri görülmemiş olan bu şey nedir, onu bu kadar değerli kılan nedir ki, bu sırrı sıkı sıkıya korumak için şerefleri üzerine yemin ederler? Zehirli bir silah gibi gizledikleri bu proje neden bu kadar tehlikelidir? Yanıt insanı hayal kırıklığına uğratır önce, zira bu yeni plan, Macellan'ın Hindistan seferi dönüşünde geliştirdiği, Serrão'nun teşvik ettiği düşüncedir: kıymetli Baharat Adaları'na, Portekizliler gibi Afrika üzerinden doğuya giderek değil, Amerika'nın etrafını dolaşarak batıdan ulaşmak. Görünüşe göre, bu planın yeni bir tarafı yoktur. Bilindiği gibi, Kolomb'un amacı (o dönemde varlığı bile sezilmeyen) Amerika'yı keşfetmek değil, Hindistan'a ulaşmaktı ve sonunda dünya onun yanılgısının farkına vardığında –kendisi yanıldığını asla kabul etmedi; ölünceye kadar Çin'in

Han eyaletine vardığına inandı– bu tesadüfi keşif yüzünden Hindistan seferinden vazgeçmek, İspanya'nın aklının ucundan bile geçmedi. Zira ilk sevinç, yerini öfkeli bir hayal kırıklığına bırakmıştı. Aceleci hayalperest Kolomb'un, San Domingo ve Hispaniola'da toprağın altın kaynadığı müjdesinin palavra olduğu anlaşılmıştı. Ne altın bulunmuştu ne de baharat, "siyah fildişi" bile yoktu; zira narin Amerika yerlileri, köle olarak işe yaramıyorlardı. İnkaların hazine odaları Pizarro tarafından talan edilinceye, Potosi gümüş madenleri soyuluncaya değin Amerika'nın keşfi, ticari bir başarısızlıktı ve altın peşindeki Kastilyalıların derdi Amerika'yı sömürgeleştirmek ve egemenlikleri altına almaktan ziyade, Amerika'yı hızla geride bırakıp mücevher ve baharat cennetine ulaşmaktı. Yeni keşfedilen bu *terra firma*'nın[1] etrafını gemiyle dolanıp Doğu'nun asıl hazine odasına, Baharat Adaları'na Portekizlilerden önce varma denemeleri, Kral'ın emri üzerine aralıksız sürdürülüyordu. Bir keşif seferi diğerini izliyordu, ama daha önce Portekizlilerin Afrika'da yaşadığı hayal kırıklığını, İspanyollar hasretinden ölüp bittikleri Hindistan'a giden bir denizyolu konusunda yaşarlar. Çünkü yeni keşfedilen Amerika kıtası, başlangıçta tahmin ettiklerinden çok daha büyük çıkar. Hint Okyanusu'na ulaşmak için gemileriyle güneyde, kuzeyde nereye gitseler, aşılmaz bir engelle, karayla karşılaşırlar. Bu uzun kıta, bu Amerika "engel"i her yerde geniş bir duvar gibi karşılarına dikilir. Büyük fatihler birbiri ardına dener şanslarını ama bir geçit, bir denizyolu, bir *paso*, bir *estrecho*[2] bulmayı başaramazlar. Dördüncü yolculuğunda Kolomb, Hindistan üzerinden dönmek için batıya yöne-

1. (Port.) Anakara.
2. (İsp.) Geçit, Boğaz.

lir ve bu engelle karşılaşır. Vespucci'nin katıldığı keşif heyeti *con proposito di andare e scoprire un isola verso Oriente che si dice Melacha*[1], Baharat Adaları'na, Maluku adalarına ulaşabilmek için Amerika'nın tüm güney kıyısını tarar. Cortés, İmparator Karl'a, dördüncü *relacion*'unda[2] Panama'da bir geçit bulacağına dair söz verir. Corte Real ve Cabot, bir yol bulmak için Kuzey Buz Denizi'ne kadar çıkar; Juan de Solís güneyde bir yol keşfedeceğini düşünerek La Plata akıntısına kadar iner. Ama boşuna! Her yerde, güneyde, kuzeyde, buzla kaplı bölgelerde, tropik enlemlerde toprak ve taştan oluşan aynı aşılmaz kütle vardır! İlk kez Nuñez de Balboa'nın Panama tepelerinden seyrettiği okyanusa, Atlantik Okyanusu üzerinden ulaşma ümidi yok olmaya başlar. Kozmograflar, haritalarına Güney Amerika ile Güney Kutbu'nu bitişik olarak çizer, bu anlamsız arayışta sayısız gemi başarısızlığa uğrar, İspanya zengin Hint Okyanusu'ndaki diyar ve denizlerin sonsuza kadar dışında kaldığını kabullenir; çünkü tutkuyla aranan *paso*, geçit hiçbir yerde, ama hiçbir yerde bulunamaz.

İşte tam o sırada, kimsenin tanımadığı küçük kaptan Macellan, varoluşunun bilinmezliğinden sıyrılır ve tüm kalbiyle inananların coşkusuyla açıklar: "Atlantik Okyanusu ile Pasifik Okyanusu arasında bir geçit var. Ben bunu biliyorum, bu geçidin yerini ve konumunu biliyorum. Bana bir filo verin ve size bu geçidi göstereyim ve doğudan batıya giderek tüm dünyanın çevresini dolaşayım."

İşte bu noktada Macellan'ın, bilimadamları ve psikologların zihnini asırlardan beri meşgul eden asıl sırrıy-

1. (İt.) Doğu'ya doğru, Melacha olarak adlandırılan bir adayı keşfetme niyetiyle.
2. (İsp.) Rapor, tutanak.

la karşı karşıya kalırız. Daha önce de belirtildiği gibi, Macellan'ın projesi yeni bir proje değildi aslında; o da aslında Kolomb, Vespucci, Corte Real, Cortés ve Cabot' ın istediğini istiyordu. Onun önerisinde şaşırtıcı derecede yeni olan, önerinin kendisi değil, Macellan'ın Hindistan'a batıdan giden bir denizyolu olduğunu bu kadar kesin bir dille iddia edebilmesidir. Zira Macellan diğerleri gibi mütevazı davranmaz, "Bir *paso*, bir geçit bulacağımı ümit ediyorum," demez. Tersine, emin olmanın verdiği kesin bir ses tonuyla, "*Paso*'yu bulacağım," der. "Zira ben, yalnızca ben biliyorum ki, Atlantik Okyanusu ile Pasifik Okyanusu arasında bir geçit var ve ben bu geçidi nerede bulacağımı biliyorum."

Peki ama –sır budur işte– diğer tüm denizcilerin boşuna arayıp durduğu bu boğazın nerede olduğunu Macellan nasıl bilebilir ki? Seferlerinde Amerika kıyılarının yakınından bile geçmemiştir, keza ortağı Faleiro da öyle. Bu boğazın var olduğunu bu kadar kesin bir dille iddia edebiliyorsa eğer, boğazı ve coğrafi konumunu ancak başka birinden, boğazı *ipsis oculis*[1] görmüş bir öncüden öğrenmiş olması gerekir. İyi de bu boğazı Macellan'dan önce başka bir denizci gördüyse eğer, o zaman –Ne karışık bir durum!– Macellan, tarihin övgüyle göklere çıkardığı ünlü bir kâşif değil, başkasının başarısını kendine mal eden bir hırsız, bir zorbadır. O zaman, Amerika'nın adını, kâşifi olmayan Amerigo Vespucci'den alması gibi, Macellan Boğazı'na Macellan'ın adının verilmesi de haksızlıktır.

Macellan'ın asıl sırrı bu sorudur işte: Bu Portekizli kaptan, iki deniz arasındaki bir boğazın varlığını kimden ve nasıl öğrendi de, o âna kadar imkânsız sanılan şeyi yapabileceğine, yani tek bir seferde dünyayı çepeçevre

1. (Lat.) Gözleriyle.

dolaşacağına kesin olarak söz verebildi? Macellan'ın bundan neden bu kadar emin olduğuna dair ilk ipucunu, onun en sadık yoldaşı ve biyografı Antonio Pigafetta'ya borçluyuz. Pigafetta, boğazın girişi önlerinde uzandığında bile filoda tek bir kişinin dahi, iki okyanus arasında bir bağlantı yolu olabileceğine inanmadığını söyler. O anda yalnızca Macellan, sarsılmaz bir inanca sahiptir, bu gizli boğazın varlığını uzun zamandan beri bilen Macellan, bu bilgiyi, Portekiz kralının gizli arşivinde bulduğu bir haritaya, ünlü kozmograf Martin Behaim'in bir haritasına borçludur. Pigafetta'nın bu açıklamasına inanmamak için bir neden yoktur aslında, zira Martin Behaim 1507'de ölünceye kadar Portekiz kralının saray haritacısıydı. Ayrıca biliyoruz ki, araştırmalarını sessizce sürdüren Macellan, gizli arşive girmeyi başarmıştı. Fakat –yapboz oyunu heyecanla devam eder– bu Martin Behaim hiçbir denizaşırı keşif seferine bizzat katılmadığı için böyle bir *pa*so'nun varlığını başka denizcilerden öğrenmiş olabilir. Onun da selefleri olsa gerektir. Böylece soru sormaya devam ederiz: Bu selefler kimlerdi, kimlerdi bu yabancı denizciler, asıl kâşifler kimlerdi? O haritalar ve yerküreler hazırlanmadan önce Atlantik ile Pasifik Okyanusu arasındaki gizemli boğaza kadar ilerleyen Portekiz gemileri var mıydı gerçekten? Nitekim sağlam belgeler, o yüzyılın başında çok sayıda Portekizli keşif seferinde (birine Vespucci de katılmıştır) Brezilya kıyılarının, hatta belki Arjantin kıyılarının da tarandığını doğrular; *paso*'yu olsa olsa onlar görmüştür.

Fakat –mesele daha da çetrefilleşir– bir soru daha: O gizemli keşif seferlerinde nereye kadar ilerlenmişti? Söz konusu geçide, Macellan Boğazı'na kadar inilmiş miydi? *Paso*'yu Macellan'dan önce bilen denizciler olduğu varsayımının, Pigafetta'nın verdiği bilgilerden ve Johann Schöner'in henüz 1515'te, yani Macellan'ın sefe-

rinden çok önce, güneyde (elbette tamamen yanlış bir yerde) bir boğazı gösteren yerküresinden başka bir dayanağı yoktu uzun süre. Fakat Behaim'in ve Alman profesörün bu bilgileri kimden edindikleri sorusu yanıtlanamıyordu yine de. Zira keşifler çağında her ulus, her bir keşif seferinde edinilen bilgileri tüccar kıskançlığıyla birbirinden saklıyordu. Kılavuzların seyir defterleri, kaptanların notları, haritalar ve portolanlar Lizbon'daki *Tesoraria*'da titizlikle saklanıyordu; hatta Kral Manuel 13 Kasım 1504'te çıkardığı bir fermanla, "yabancıların Portekiz'in keşiflerinden çıkar sağlamasını önlemek amacıyla, Kongo'nun ötesindeki deniz seferleri hakkında bilgi verilmesi"ni yasaklamıştı, yasağa uymayanlar ölümle cezalandırılacaktı. Ve önce kimden bilgi edinildiği meselesi aydınlanamadığı için bir kenara atılmıştı ki, daha sonraki bir asırda ele geçen sürpriz bir bulgu, Behaim, Schöner ve nihayet Macellan'ın bilgilerini kime borçlu olduklarını açıkladı ya da açıklıyor göründü. Keşfedilen belge, çok kötü bir kâğıda basılmış Almanca bir bildiriden ibaretti: *Copia der Newen Zeytung aus Presillg Landt*[1] (bu aynı zamanda *Zeitung*[2] adını taşıyan ilk gazetedir). Fakat bu gazetenin, yüzyılın başında Portekiz'deki bir ticaret acentesi müdürünün Augsburg'daki büyük tüccar ailesi Welser'lere gönderdiği bir rapor olduğu anlaşılır. Korkunç bir Almancayla yazılmış bu raporda, bir Portekiz gemisinin kırkıncı enlem civarında bir *cabo*, yani Ümit Burnu gibi bir burun keşfedip etrafını dolandığı, bunun ardından doğudan batıya doğru gidildiğinde, Cebelitarık Boğazı'na benzer geniş bir boğazın diğer denize geçit verdiği ve bu yoldan Maluku Adalarına, Baharat Adala-

1. (Alm.) "Brezilya Diyarı'ndan Yeni Gazete'nin Nüshası".
2. (Alm.) Gazete.

rı'na ulaşmanın çok kolay olduğu anlatılır; yani bu raporda, Atlantik ile Pasifik okyanusları arasında bir bağlantı olduğu açıkça iddia edilir – *quod erat demonstrandum*.[1]

Böylece bilmece çözülmüş ve Macellan'ın daha önceki bir keşfi kendine mal eden bir taklitçi olduğu kesinleşmiş gibiydi. Öyle ya, daha önceki bir keşfin sonuçlarını, Lizbon'daki acentenin anonim müdürü, bu Augsburglu coğrafyacı kadar Macellan da biliyor olsa gerekti; bu durumda Macellan'ın dünya tarihine verdiği tek hizmet, titizlikle korunan bir sırrı tüm insanlığın bilmesini sağlamaktı. Demek ki Macellan'ın tüm sırrı, becerisi, hızı ve kararlılığı sayesinde bir başkasının başarısını kullanmasıydı.

Fakat mesele burada bitmez, işin rengi bir kez daha, sonuncu kez değişir. Zira Macellan'ın bilmediği bir şeyi biz bugün çok iyi biliyoruz: Portekiz'in o bilinmeyen keşif seferinde denizciler gerçekte Macellan Boğazı'na asla ulaşmadılar, Martin Behaim ve Johann Schöner kadar Macellan'ın da doğruluğuna körü körüne inandığı raporları gerçekte yanlış bir yorum, kolayca anlaşılacak bir yanılgıydı. O kılavuzların –işte meselenin can alıcı noktası budur– kırkıncı enlemde gördükleri neydi peki? *Newe Zeytung*'daki tanık raporu ne anlatıyordu aslında? O denizcilerin kırkıncı enlem civarında bir körfez keşfettiklerini, iki gün boyunca yol aldıkları halde, körfezin sonuna gelemediklerini ve çıkışa ulaşamadan bir fırtına tarafından gerisingeri püskürtüldüklerini. Yani Pasifik Okyanusu'na çıkan bağlantı kanalı olduğunu tahmin ettikleri –ama yalnızca tahmin ettikleri– bir denizyolunun girişinden başka bir şey görmemişlerdi. Oysa gerçek boğaz –bunu Macellan'dan öğrendik– elli ikinci enlem ya-

1. (Lat.) Kanıtlanması gereken de bu idi.

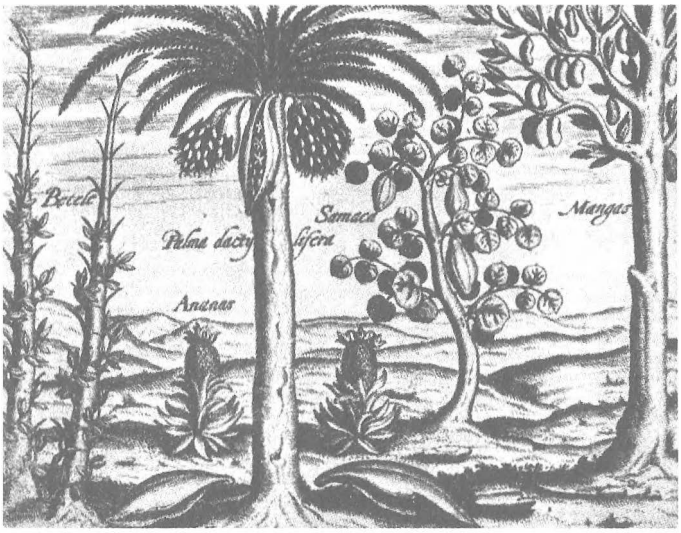
kınlarında yer alır. Peki, o denizciler kırkıncı enlem civarında ne görmüş olabilirler? Bu konuda sağlam temellere dayanan bir tahminimiz var. Çünkü La Plata Nehri'nin denize döküldüğü o geniş alanı, o muazzam su kütlesini kendi gözleriyle gören biri, bu dev nehrin ağzını bir körfezle, bir denizle karıştırmanın neredeyse kaçınılmaz olduğunu anlar. Avrupa'da böylesine dev boyutlarda bir nehir hiç görmemiş olan o anonim denizcilerin, göz alabildiğince uzanan bu suların, okyanusu okyanusla birleştiren o çok aranan boğaz olduğunu sanmalarından daha doğal bir şey olamaz. *Newe Zeytung*'un tanık gösterdiği o kılavuzların bu dev nehri gerçekten de bir boğazla karıştırdıklarının en iyi kanıtı, onların verdiği bilgilere göre çizilen haritalardır. Zira onlar, kim oldukları bilinmeyen bu kılavuzlar, La Plata Nehri'nden başka, daha güneydeki Macellan Boğazı'nı, gerçek *paso*'yu da bulmuş olsalardı, onların portolanlarında, Schöner'in yerküresinde La Plata'nın, dünya nehirleri arasındaki bu devin de yer alması gerekirdi. Fakat gelin görün ki, ne Schöner ne de bildiğimiz diğer tüm haritalar La Plata Nehri'ne yer verir; bunun yerine, aynı enlemde *paso*'yu, bu efsanevi boğazı gösterirler. Böylece konumuz tümüyle aydınlığa kavuşmuştur. *Newe Zeytung*'un kefilleri adamakıllı yanılmış, açık ve anlaşılır bir yanılgının kurbanı olmuşlardır; dolayısıyla Macellan bir *paso*'nun varlığına dair sağlam bilgilere sahip olduğunu iddia ederken hile yapmamıştır. Dünyanın çevresini gemiyle dolaşma planını bu harita ve bilgiler ışığında yapan Macellan, başkalarının yanılgısına düşmüştür. Bir hata, içtenlikle inanılan ve içtenlikle benimsenen bir hataydı Macellan'ın sırrı.

Fakat kimse hataları küçük görmesin sakın! Eğer bir dehayla temas ettiyse, eğer tesadüflerle bir araya gelmişse, en budalaca hatalardan bile yüce bir gerçeklik doğabilir. Bilimde, yanlış varsayımlardan yola çıkan yüzlerce,

binlerce önemli buluş vardır. Toscanelli'nin, dünyanın çevresini absürd bir biçimde hatalı hesaplayan ve çok kısa bir sürede Doğu Hindistan sahillerine ulaşacağı yanılsamasına neden olan haritası olmasaydı, Kolomb dünya denizlerine açılmaya asla cesaret edemezdi. Behaim'in hatalı haritasına ve Portekizli kılavuzların düşsel raporlarına böylesine budalaca bir güvenle bel bağlamasaydı, Macellan, bir kralı kendisine bir filo vermesi konusunda asla ikna edemezdi. Macellan, bir sırrı bildiğini sandığı için döneminin en büyük coğrafi sırrını çözebildi. Fani bir çılgınlığa tüm ruhunu verdiği için ebedî bir gerçeklik keşfedebildi.

Bir fikir gerçekleşiyor
20 Ekim 1517 – 22 Mart 1518

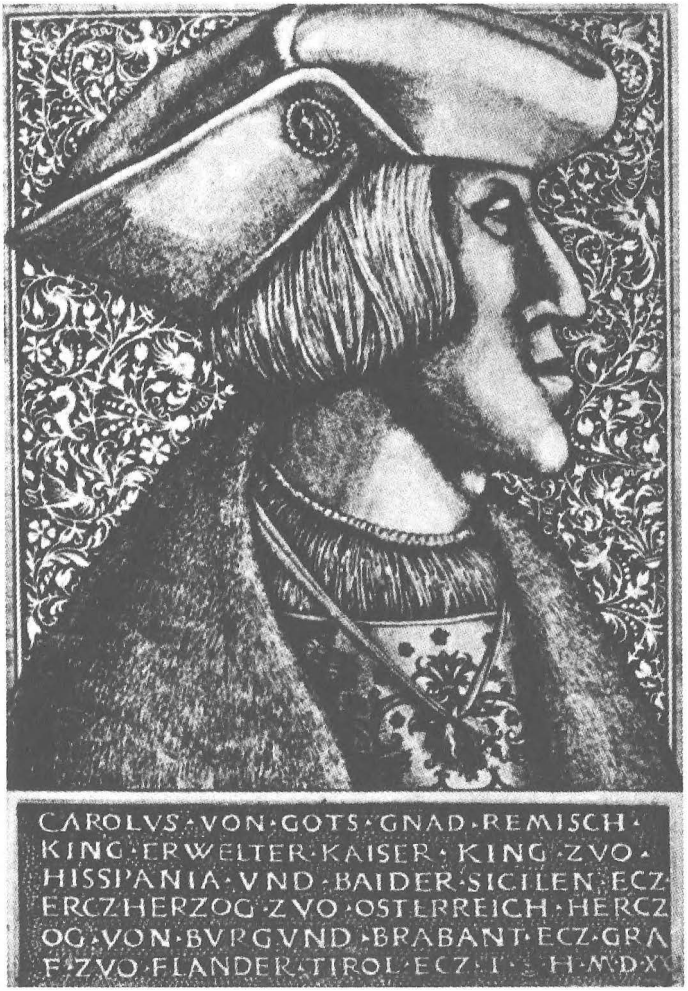
Macellan zorlu bir kararla karşı karşıyadır şimdi. Döneminin başka hiçbir denizcisinin yüreğinde aynı cesaretle taşımadığı bir planı vardır; ayrıca elindeki önemli bilgiler sayesinde hedefe mutlaka ulaşacağından emindir (ya da emin olduğunu düşünür). Ama böylesine masraflı ve tehlikeli bir girişimi nasıl gerçekleştirebilir? Kendi kralı onu dışlamıştır, dost olduğu Portekizli armatörlerin destek olacağına pek ümidi yoktur, zira komutayı sarayın gözünden düşmüş bir adamın eline vermeye cesaret edemezler. Geriye bir tek yol kalır: İspanya'dan yardım istemek. Macellan ancak ve ancak orada destek bulmayı ümit edebilir, ona gereken değeri ancak bu saray verebilir; zira Macellan, İspanya'ya Lizbon'daki gizli arşivden edindiği değerli bilgileri vermekle kalmayacak, planlanan girişim için en az bir o kadar önemli olan bir şey daha sunacaktır: talebinin haklı olduğuna dair hukuki bir neden. Partneri Faleiro'nun hesaplamalarına göre (Macellan'ın edindiği bilgiler kadar bunlar da yanlıştır), Baharat Adaları, Portekiz bölgesinin dışında, Papa'nın İspanya'ya verdiği bölgededir, dolayısıyla da Portekiz'in değil, İspanya'nın mülkiyetindedir. Portekizli bu küçük kaptan V. Karl'a dünyanın en zengin adalarını ve bu adalara giden en kısa yolu sunmaktadır; destekleneceği bir yer var-

Egzotik bitkiler.
Theodor de Bry'nin seyahatnamesinden bir bakır gravür (1601).

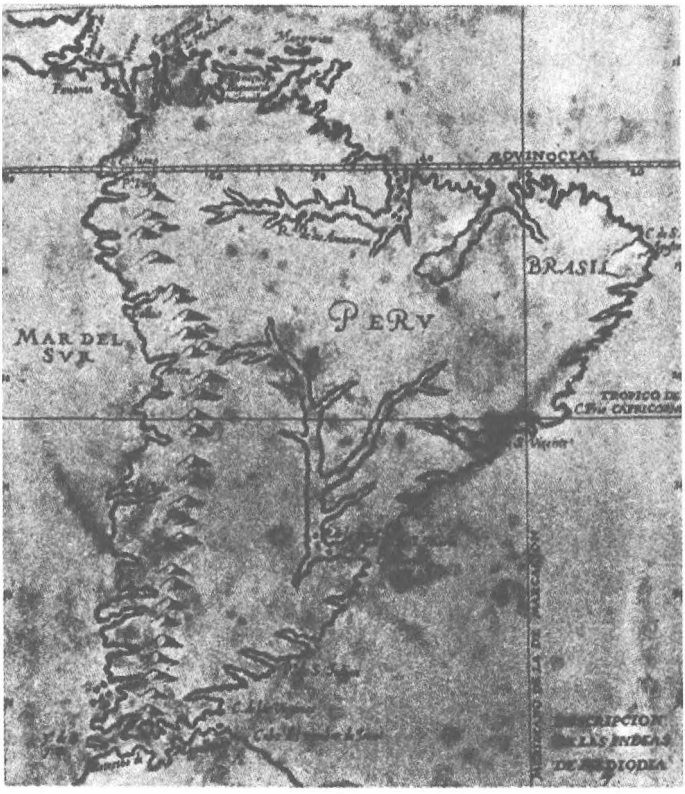
XVI. yüzyılın başında Brezilya'ya yapılan bir keşif seferini anlatan ilk *Newe Zeytung*'un kapak sayfası. (Bavyera Devlet Kütüphanesi, Münih)

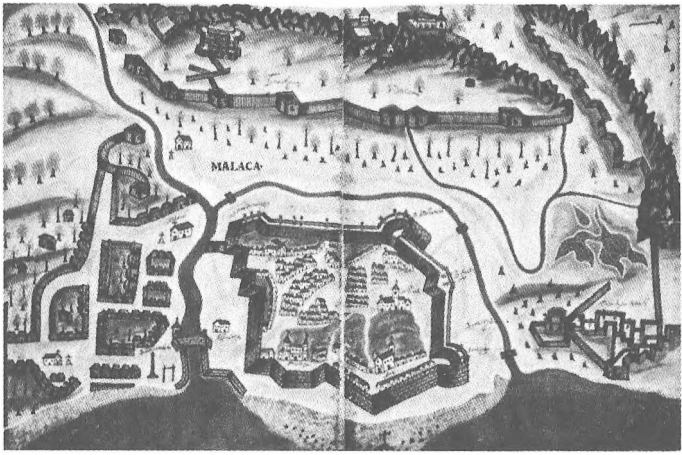
İmparator V. Karl.
Hieronymus Hopfer'in oymabaskısı (1520).

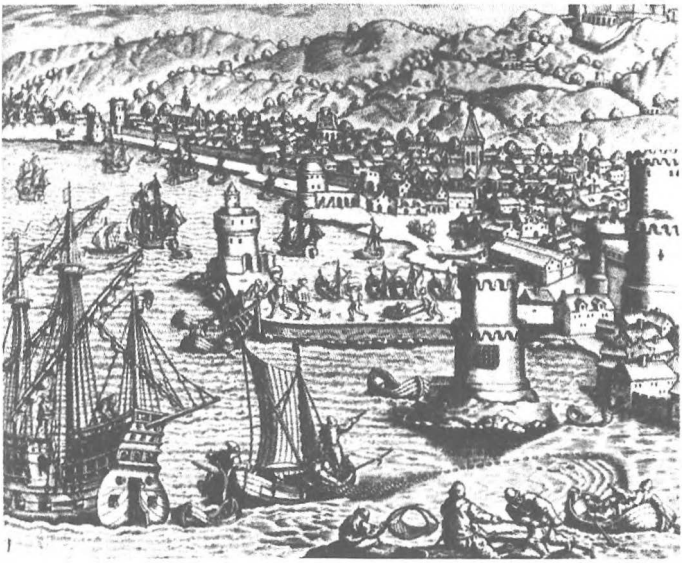
Goa'da pazaryeri.
Theodor de Bry'nin seyahatnamesinden bakır gravür (1599).

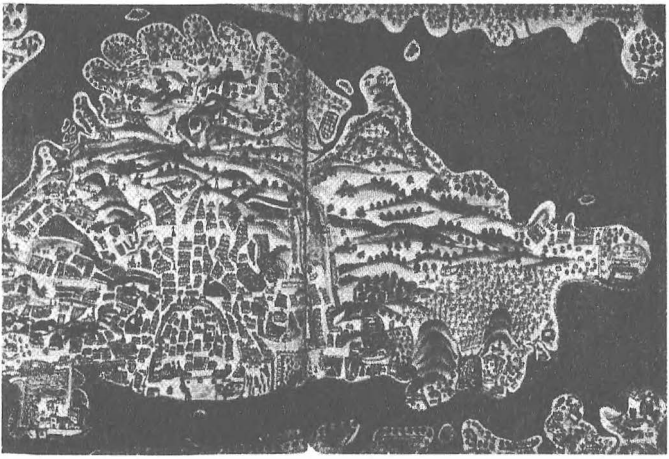
Güney Amerika haritası.
Theodor de Bry'nin seyahatnamesinden bakır gravür (1624).

Malakka'nın planı.
Bir elyazmasından, Londra, British Museum.

Sanlúcar Limanı.
Theodor de Bry'nin seyahatnamesinden bakır gravür (1594).

Goa'nın planı.
Bir elyazmasından, Londra, British Museum.

sa o da İspanya sarayıdır. Büyük eserini, yaşamının idealini ancak ve ancak orada gerçekleştirebilir, ama en acı bedeli ödemek pahasına. Çünkü Macellan İspanya sarayına başvurduğunda soylu Portekizli adı Magalhães'i kendi derisi gibi sıyırıp atmak zorunda kalacağını, kralının onu aşağılayacağını ve aradan yüzyıllar geçtikten sonra bile Portekizlilerin gözünde *traidor*, hain, *transfuga*, aşağılık bir dönek olarak görüleceğini bilir. Gerçekten de Macellan'ın kendi isteğiyle vatandaşlıktan çıkması ve başka çaresi kalmadığı için yabancıların hizmetine girmesi, denizlerde yabancı filolara komuta etmiş bir Kolomb, Cabot, Cadamosto ya da Vespucci'nin davranış biçimiyle karşılaştırılamaz. Zira Macellan yalnızca vatanını terk etmekle kalmaz, aynı zamanda da –bunu sessizce geçiştirmemek gerek– Portekizlilerin çoktan istila ettiğine inandığı Baharat Adaları'nı, kralının en kıskanç rakibine sunarak ülkesine zarar da verir ve Lizbon'daki *Tesoraria*'ya girebilmesi sayesinde elde ettiği denizcilik sırlarını İspanya'ya ifşa ederek son derece pervasız, hatta hiç de yurtsever olmayan bir tavır sergiler. Günümüze uyarlayacak olursak, Macellan'ın bir Portekiz soylusu ve Portekiz filosunun eski bir kaptanı olarak işlediği suç, bugün bir subayın, genelkurmayın gizli haritalarını ve harekât planlarını düşman ülkeye vermesinden farklı değildir. Ve bu karanlık davranışına belli bir yücelik katan tek şey, sınırdan bir kaçakçı gibi korkarak, korkakça geçmeyip düşmanın kampına, kendini gizlemeden, daha sonra karşılaşacağı tüm hakaretlerin bilincinde olarak gitmesidir.

Fakat yaratıcı insan, ulusal yasalardan çok daha yüce olan başka yasaların emrindedir. Bir eser yaratacak, bütün insanlığın yararına bir keşif, bir eylem gerçekleştirecek kişinin yurdu, vatanı değil, eseridir artık. Son kertede tek bir makama, alnına yazılmış göreve karşı sorumluluk duyacaktır; özel yazgısının ve özel yeteneğinin ona

yüklediği içsel yükümlülüğü çiğnemektense devletinin ve döneminin çıkarlarını hiçe sayması daha mubahtır. Macellan, vatanına yıllarca sadakatle hizmet ettikten sonra ömrünün ortasında asıl görevinin bilincine varmıştır. Vatanı ondan desteğini esirgediği için de fikrini yeni vatanı kılmak zorunda kalmıştır. Fani adını ve yurttaşlık onurunu kararlılıkla yok etmesinin nedeni, dirilip fikrini ve ölümsüz eylemini gerçekleştirebilmektir.

Macellan'ın bekleyip sabretme ve plan yapma dönemi sona erer. 1517 sonbaharında cesur kararını uygulamaya koyulur. Kendisi kadar yürekli olmayan ortağı Faleiro'yu şimdilik Portekiz'de bırakarak, hayatının Rubicon'u[1] olan İspanya sınırını geçer. 20 Ekim 1517'de, yıllardan beri bir gölge gibi yanından ayrılmayan kölesi Enrique'yle birlikte Sevilla'ya varır. Gerçi o sırada İspanya'nın yeni kralı, iki dünyanın efendisi olması nedeniyle bizim V. Karl diye andığımız I. Carlos, Sevilla'da yaşamamaktadır; on sekiz yaşındaki kral, Flandre'dan Santander'e yeni dönmüştür ve kasım ortasında saray ahalisini toplamak istediği Valladolid'e gitmek üzeredir. Yine de Macellan'ın bu bekleme süresini geçireceği en uygun yer Sevilla'dır. Çünkü Yeni Hindistan'ın eşiği, Sevilla Limanı'dır, gemilerin çoğu batıya Guadalquivir kıyılarından açılır ve tüccar, kaptan, simsar ve ticaret acentesi müdürleri kente öyle akın etmektedirler ki, kral sırf onlar için bir ticarethane yaptırmıştır; Hindistan Evi, *Domus indica* ya da *Casa del Oceano*[2] da denen bu yer, meşhur *Casa de*

1. (İsp.) Julius Caesar'ın MÖ 49'da yasaları çiğneyerek Rubicon Nehri'ni geçmesi, geri çekilemeyecek bir adım atmak anlamında "Rubicon'u geçmek" şeklinde deyimleşmiştir.

2. (İsp.) Okyanus Evi.

la Contratacion'dur[1]. Tüm belge ve dosyalar, tüm denizci ve tüccarların verdiği bilgiler, sunduğu raporlar bu binada toplanıp muhafaza edilir. *(Habet rex in ea urbe ad oceana tantum negotia domum erectam ad auam euntes, redeuntesque visitores confluunt.*[2]*)* Hindistan Evi aynı zamanda da ticaret borsası ve denizcilik acentesidir, hatta en doğrusu, burayı bir denizcilik ticaret odası, keşif seferlerini finanse eden girişimcilerin, bu keşif gemilerini komuta edecek kaptanlarla, kurumun denetimi altında anlaşma sağladığı bir bilgi ve danışma merkezi olarak nitelemektir. Her halükârda, İspanya bayrağı altında yeni bir girişime soyunan herkes önce *Casa de Contratacion*'a başvurmak ve oradan izin ya da destek almak durumundadır.

Macellan'ın bu gerekli adımı atmakta hiç acele etmemesi, onun kendini dizginlemekteki olağanüstü yeteneğini, susabilmek ve bekleyebilmekteki dehasını kanıtlar. Asla bir hayalperest, asla kafası bulanık bir iyimser olmayan ya da kibirlilikle kendi kendini kandırmayan, tam tersine, daima doğru hesaplar yapan gerçekçi psikolog Macellan, şansının ne olduğunu iyice hesapladıktan sonra fazla düşük bulur. *Casa de Contratacion*'un kapısını, ancak başka ellerin kendisi için aralamasından sonra çalması gerektiğini bilir. Öyle ya, burada onu kim tanıyordur ki? Doğu'da yedi yıl boyunca gemiyle dolaşmış, Almeida ve Albuquerque komutası altında savaşmış olması, meyhane ve tavernaları sefih *aventurados* ve *desperados*[3] kaynayan, Kolomb, Corte Real ve Cabot'ın gemilerinde denize açılmış kaptanların hâlâ hayatta olduğu bir kentte önemsenecek bir şey değildir. Portekizli olma-

1. (İsp.) Ticaret Odası.

2. (Lat.) Kralın okyanus kıyısındaki bu şehirde o kadar yoğun işi var ki, inşa ettirdiği yapıya, oraya giden ve geri gelen ziyaretçiler akın ediyor.

3. (İsp.) Maceraperest, haydut.

sı, kralının onunla baş edememesi, göçmen oluşu ve hatta düşman kampına geçmesi de iyi birer referans sayılamaz. Hayır; *Casa de Contratacion* ona, yabancıya, isimsize, *fuoroscito*'ya güvenmeyecektir; bu nedenle Macellan eşikten içeriye adım atmaz önce. Böyle bir durumda yapılması gerekeni bilecek kadar deneyimlidir. Her proje ve başvuru sahibi gibi o da önce "ilişkiler" ve "referanslar" bulmalıdır: Gücün ve paranın efendileriyle pazarlık etmeye başlamadan önce gücü ve parayı arkasına almalıdır.

Her şeyi önceden düşünmek gibi bir huyu olan Macellan, bu tür bir ilişkiyi henüz Portekiz'deyken kurmuşa benzer. Sonuç olarak, yıllar önce Portekiz vatandaşlığından çıkan ve mühimmat nazırı olarak İspanya'nın hizmetinde on dört yıldan beri önemli bir görevde bulunan Diego Barbosa'nın evine derhal buyur edilir. Tüm kentte büyük saygınlık gören, Santiago tarikatının şövalyelerinden olan Barbosa ülkeye yeni gelen biri için ideal bir yurttaştır. Bazı verilere göre Barbosalar, Macellanlarla akrabadır; ama bu iki adam arasında daha ilk andan itibaren kurulan yakın bağın nedeni herhangi bir uzak akrabalık değil, Diego Barbosa'nın Macellan'dan çok yıllar önce Hindistan'a gitmiş olmasıdır. Nitekim oğlu Duarte Barbosa macera düşkünlüğünü babasından almıştır. Hint, İran ve Malay denizlerini o da karış karış dolaşmış, hatta o dönemde çok takdir edilen bir de gezi kitabı yazmıştır: *O livro de Duarte Barbosa*[1]. Bu üç kişi derhal dost olur. Günümüzde bile sömürge subayları ya da aynı cephede savaşmış askerler hayat boyu süren dostluklar kurabiliyorsa o dönemde o tehlikeli yolculukları atlatıp sağ salim evlerine dönebilmiş bir avuç gazi denizci birbirlerine ne kadar bağlıydı kim bilir! Barbosa büyük bir içtenlikle

1. (Port.) Duarte Barbosa'nın kitabı.

Macellan'a evini açar; fazla sürmez, Barbosa'nın kızı Beatriz, otuz yedi yaşındaki bu enerjik ve etkileyici adamdan hoşlanır. Macellan daha yıl sonu bile gelmeden Barbosa'nın damadı olur, böylece Sevilla'da artık bir yeri yurdu vardır. Portekiz vatandaşlığından çıkarılan Macellan, İspanyol vatandaşlığına geçmiştir. Artık ne idüğü belirsiz biri değil, *vecino de Sevilla*, Sevilla'nın yerlisidir. Barbosa ile dostluğu ve akrabalığı sayesinde kredisi artan, karısının 600.000 *maravedí* tutarındaki drahomasıyla da yeterince güvencesi olan Macellan artık *Casa de Contratacion*'un kapısını gönül rahatlığıyla çalabilir.

Orada nasıl karşılandığı ve neler görüştüğü hakkında hiçbir güvenilir bilgi yok. Rui Faleiro'ya yeminle bağlı olan Macellan'ın, projesinin ne kadarını komisyona anlattığını bilmiyoruz ve komisyonun onun önerilerini kabaca reddettiği, hatta onunla alay ettiği iddiaları, muhtemelen Kolomb'la kaba bir andırışmadan ibaret. Kesin olan, *Casa de Contratacion*'un bu yabancının projesi için sorumluluk ve risk almak istememesi ya da alamamasıydı. Uzmanlar, meslekleri gereği her tür olağanüstü duruma karşı kuşkulu olmak zorundadır; bu nedenle tarihin en önemli başarılarından biri yine bu kez de ilgili makamların desteği sayesinde değil, onlar olmadan, hatta onlara rağmen gerçekleşebilmiştir.

En önemli makam olan Hindistan Evi, Macellan'a yardım etmez. Kralın kabul salonuna açılan sayısız kapının daha ilki bile yüzüne kapanmıştır. O gün Macellan için çok kötü bir gün olsa gerek. Boş yere yollara düşmüş, boş yere referanslar edinmiş, boş yere hesaplar yapmış, boş yere dil dökmüştür: Öne sürdüğü tüm iddialar, bu üç adamı, üç komisyon uzmanını projesini desteklemeye ikna edememiştir.

Savaşta yenildiğini düşünen komutan savaş meyda-

nından geri çekilmeye hazırlanırken tam o sırada, ağzından bal damlayarak bir ulak gelir ve düşmanın geri çekildiğini, savaş alanını, yani zaferi ona bıraktığını bildirir. Bir an, tek bir an sonra da terazinin kefesi derin bir uçurumdayken hızla mutluluğun doruklarına çıkar. Macellan, hiç ummadığı bir haber aldığında, projesinin ayrıntılarını –söylediğine göre, ters bir surat ve reddeden bir tavırla– dinleyen üç komisyon üyesinden birinin kişisel olarak projesinden çok etkilendiğini duyduğunda işte böyle bir an yaşar. *Casa de Contratacion*'un başkanı Juan de Aranda, son derece ilginç bulduğu ve de gelecek vaat ettiğini düşündüğü bu plan hakkında özel olarak görüşüp daha fazla bilgi edinmek için Macellan'ın kendisiyle ilişkiye geçmesini istemektedir.

Sevinçten uçan Macellan'a Tanrı'nın inayeti gibi gelen şey, gerçekte son derece dünyevi bir meseledir. Dönemin tüm imparator, kral, kaptan ve tüccarları gibi Juan de Aranda'nın da derdi kesinlikle (tarih kitaplarının gençlerimize dokunaklı bir biçimde anlattığı gibi) dünyanın keşfi, insanlığın mutluluğu değildir. Aranda'nın bu projenin hamiliğine soyunmasının nedeni, soylu bir düşünce ya da saf coşku değil, *Casa de Contratacion*'un başkanı ve iş bilir ticaret adamı olarak Macellan'ın projesinde kârlı bir işin kokusunu almasıdır. İster öne sürülen kanıtlar, isterse de bu Portekizli yabancı kaptanın erkeksi, kendinden emin tavrı ya da davasından bu kadar emin olması, bir şey bu kurnaz uzmanı etkilemiş olmalı: Her halükârda, muazzam planın ardındaki işin muhteşemliğini, belki mantığıyla, belki de yalnızca sezgisiyle hisseder. Aranda'nın resmî kraliyet memuru olarak Macellan'ın önerisini kâr getirmeyeceği gerekçesiyle reddetmiş olması, işi, tüccar jargonunda dendiği gibi "tek başına" üstlenmek, finanse etmek ya da en azından aracı komisyonu almak istemesine engel değildir. Projeyi, kraliyet memuru, saray memuru olarak

reddettiği halde, kişisel olarak el altından takip etmesinin onurlu, doğru bir davranış olduğu söylenemez; nitekim *Casa de Contratacion* daha sonra projeye finansör olarak katıldığı için Juan de Aranda'ya dava açmıştır.

Fakat Macellan, onun kişiliğiyle ilgili ahlaki tereddütlerini devreye soksaydı, su katılmamış bir budala gibi davranmış olurdu. Şimdi yapması gereken, ne pahasına olursa olsun bu fırsatı kaçırmamaktır; bu kritik durumda Macellan, Rui Faleiro'suna verdiği sözü muhtemelen tutmamış, ortak "sır"larını Juan de Aranda'ya gereğinden fazla açmıştır. Macellan, fikrinin Aranda tarafından coşkuyla benimsendiğini görerek sevinir. Elbette Aranda, hiç tanımadığı birinin riskli projesine nüfuz ve para yatırımı yapmadan önce, aynı durumda olan deneyimli her finansörün bugün de yapacağını yapar: Portekiz'de Macellan'ın ve Faleiro'nun güvenilirliğine ilişkin bilgi toplar. Gizlice danıştığı kişi, zamanında Brezilya'nın güneyine yapılan keşif seferlerini finanse eden, hem konunun hem de bu piyasadaki insanların uzmanı olan Christopher de Haro'dan başkası değildir. Macellan'ın şansı yaver gider yine, Haro onlar hakkında iyi şeyler söyler: Macellan'ın görmüş geçirmiş, deneyimli bir denizci, Faleiro'nun da önemli bir kozmograf olduğunu belirtir.

Böylece son engel de aşılmış olur. Sarayda denizcilikle ilgili kararlar üzerinde en etkili kişi, Hindistan Evi'nin başkanı Aranda, Macellan'ın, dolayısıyla da kendisinin işlerini yürütmeye kesin kararlıdır artık. Macellan ile Faleiro arasındaki ortaklığa üçüncü bir kişi daha eklenmiştir; bu üçlü ortaklığa ana sermaye olarak Macellan pratik deneyimini, Faleiro teorik bilgilerini, Juan de Aranda ise ilişkilerini koyar. Macellan'ın projesi aynı zamanda da kendi girişimi olduğu andan itibaren Aranda hiçbir fırsatı kaçırmaz artık. Hiç tereddüt etmeden, Kastilya valisine uzun bir mektup yazarak, girişimin önemini anlatır ve

Macellan'ı "Majestelerine büyük hizmetlerde bulunabilecek" bir adam olarak tanıtır. Diğer danışmanları da bilgilendirerek Macellan'ın kralın huzuruna kabul edilmesinin önünü açar. Bu kadarla da kalmaz: Gayretli simsar Aranda, Macellan'a Valladolid'e giderken eşlik etmeye hazır olduğunu açıklar; ayrıca seyahat ve konaklama masraflarını da üstlenir. Olayların gidişatı bir anda değişmiştir. Macellan en cüretkâr umutlarla doluyken bile bu kadarını beklememiştir. Yurdunda özveriyle hizmet verdiği on yılda başaramadığını, İspanya'da bir ayda başarmıştır. Ve Kraliyet sarayının kapıları artık açık olduğuna göre Faleiro'ya, her şeyin yolunda olduğunu, acilen Sevilla'ya gelmesini yazar.

İmdi, acar astroloğun, görüşmelerin sürpriz bir biçimde ilerlemesini sevinçle karşılayacağı ve ortağına minnetle sarılacağı düşünülebilir. Ama Macellan'ın yaşamında –bu ritim gelecekte de düzenli bir biçimde işleyecektir– fırtınasız geçen güneşli gün yoktur. Macellan'ın işlerin başarıyla üstesinden gelmesi, arka plana düştüğünü sanan Rui Faleiro'nun zor, öfkeli ve hassas yaradılışıyla infial yaratmışa benzer. Fakat dünyevi işlerden hiç anlamayan yıldız falcısı, hele bir de Aranda'nın Macellan'ı saraya sırf insan sevgisinden değil de, müstakbel kârdan pay alacağı için tanıttığını öğrenince öfkeden küplere biner.

Şiddetli tartışmalar yaşanır. Faleiro, Macellan'ı sözünü tutmamakla ve "sır"rı onun rızasını almadan bir üçüncü kişiye anlatmakla suçlar. Aranda'nın onlara yol parasını çoktan vermiş olmasına rağmen Aranda'yla birlikte Valladolid sarayına gitmeyi isterik bir öfkeyle reddeder. Faleiro'nun budalaca inadı yüzünden girişim ciddi bir tehlike altına girmiştir ki, Aranda aniden müjdeyi alır: Kral onları huzuruna kabul edecektir. Komisyon miktarı konusunda iki gün boyunca heyecanlı bir pazarlık yapı-

lır, daha doğrusu al aşağı vur yukarı tarzında bir tartışma yaşanır ve üç ortak ancak Valladolid'in kapılarının önüne gelmeye az kala bir anlaşmaya varır. Ayının postu daha av başlamadan paylaştırılmıştır; Aranda simsarlık hizmetleri için sekizde bir pay alacaktır, müstakbel kârdan (oysa tek kuruşunu bile ne Aranda ne Macellan ne de Faleiro görecektir) sekizde birlik bir pay, bu zeki ve enerjik adamın hizmetleri için yüksek bir rakam değildir aslında. Ne de olsa Aranda, durumu ve bunlarla nasıl başa çıkacağını bilir: Müthiş gücünü kullanmak konusunda henüz deneyimsiz olan kraldan önce Kraliyet Meclisi'ni kazanmak gerekir.

Kraliyet Meclisi, Macellan'ın planını önce fena karşılayacağa benzer. Zira dört üyesinden üçü, Erasmus'un dostu, müstakbel papa Kardinal Utrecht'li Hadrianus, kralın yaşlı öğretmeni Guillaume de Croix ve devlet başkanı Sauvage Hollandalıdır; onlar gözlerini, İspanya Kralı Carlos'un imparatorluk tacını takacağı ve Habsburg'u dünyanın efendisi yapacağı Almanya'ya çevirmiştir. Başarıya ulaşması durumunda yalnızca İspanya'nın çıkarına olabilecek bir proje, bu feodal aristokratlar ya da kitapsever hümanistlerin ilgi alanının dışındadır. Kraliyet Meclisi'ndeki tek İspanyol'un, aynı zamanda da *Casa de Contratacion*'un fahri başkanı olarak denizcilik meselelerinden anlayan tek adamın büyük ün, hatta kötü ün sahibi Burgos Piskoposu Kardinal Fonseca olması ayrı bir uğursuzluktur. Aranda, Fonseca'nın adını ilk andığında Macellan'ın gözü bayağı korkmuş olmalı, zira yaşadığı sürece Kolomb'un en büyük düşmanının, her fantastik plana sert bir kuşkuyla yaklaşan bu gerçekçi ve tüccar kafalı kardinal olduğunu bütün denizciler bilir. Ama Macellan'ın kaybedecek bir şeyi yoktur, olsa olsa kazanabilir: Fikrini savunmak ve sefere gönderilmeyi sağlamak için Kraliyet Meclisi'nin önüne kararlılıkla,

başı dimdik çıkar. Her şeyi belirleyecek o görüşmede neler olduğu konusunda, birbirinden farklı, bu yüzden de güvenilmez bilgiler vardır elimizde. Kesin olan, bu güçlü kuvvetli, yanık tenli adamın, duruşu ve tavrındaki bir şeyin daha ilk andan itibaren Meclis'i etkilemiş olmasıdır. Kraliyet Meclisi derhal fark eder: Bu Portekizli kaptan, Kolomb'un başarısından beri İspanyol sarayını projelere boğan o palavracılar ve hayalperestlerden değildir. Sahiden de bu adam, Doğu'nun başka hiç kimsenin gitmediği kadar uzağına gitmiştir ve Baharat Adaları'ndan söz ederken, coğrafi konumlarını, iklim koşullarını ve müthiş zenginliklerini anlatırken –Varthema ile tanışıklığı ve Serrão ile dostluğu sayesinde– verdiği bilgilerin, tüm İspanyol arşivlerinden daha güvenilir olduğu görülmektedir. Fakat Macellan elindeki en önemli kozları henüz oynamamıştır. Malakka'dan getirdiği kölesi Enrique'yi bir el işaretiyle yanına çağırır. Kral'ın danışmanları bu narin, ince uzun Malay'a gözle görülür bir şaşkınlıkla bakarlar: Bu ırktan bir adamı daha önce hiç görmemişlerdir. Söylendiğine göre, Macellan, Kraliyet Meclisi'nin karşısına bir de Sumatralı köle kadın çıkarır ve bu kadın, sanki kabul salonuna rengârenk bir kolibri girmiş gibi yabancı bir dilde cıvıl cıvıl konuşur. Sonunda Macellan en önemli kanıt olarak, Ternate Adası'nın yeni başveziri, dostu Francisco Serrão'nun mektuplarından bölümler okur: "Burası öyle bir ülke ki, Vasco da Gama'nın keşfettiği dünyadan çok daha büyük ve zengin."

Macellan, haşmetli efendilerin ilgisini uyandırdıktan sonra vargılarını ve taleplerini art arda sıralamaya başlar: Kanıtları bizzat sunduğu gibi, zenginliklerinin haddi hesabı olmayan değerli Baharat Adaları, Hindistan'ın o kadar doğusundadır ki, oraya Portekizliler gibi doğudan ulaşmaya çalışmak, önce Afrika'nın, sonra Hint Yarımadası'nın etrafından geçmek, sonra da Sunda Boğazı'nı aş-

mak, yolu gereksiz yere uzatmak anlamına gelir. Sefere batıdan çıkmak çok daha güvenlidir; zaten bu yön, kutsal papanın, İspanya'ya tahsis ettiği yön değil midir? Gerçi, yeni keşfedilen Amerika kıtası yolun üzerinde koca bir bariyer gibi uzanmaktadır ve bu kıtanın güney ucundan geçmenin imkânsız olduğu gibi yanlış bir iddia vardır. Ama o, Macellan, orada bir geçit, bir *paso*, bir *estrecho* olduğuna dair güvenilir bilgilere sahiptir ve eğer ona bir filo verilirse kendisinin ve Rui Faleiro'nun bu "sır" rını İspanya tahtının hizmetine sunmaya hazırdır. İspanyolların oraya, dünyanın bu hazine odasına ulaşmakta sabırsızlık eden Portekizlilerden daha önce varması ancak onun yolunun kullanılmasıyla olacaktır ve –altdudağı Habsburglulara özgü bir biçimde hafif sarkık, cılız, solgun genç adamın önünde eğilir– daha şimdiden Avrupa'nın en güçlü kralı olan Majesteleri, bu hazine sayesinde dünyanın en zengin hükümdarı olabilir.

"Ama belki de," –diye sözlerine devam eder Macellan– "Majesteleri, Maluku Adalarına bir filo göndermekle, Papa Hazretleri'nin dünyayı ikiye böldüğünde Portekiz'e tahsis ettiği alana müdahale edeceği gibi bir endişeye sahiptir. Böyle bir endişeye hiç mahal yoktur." Coğrafi konumla ilgili kesin bilgisi ve Rui Faleiro'nun hesapları sayesinde o, Macellan, bu hazine adalarının Papa Hazretleri'nin İspanya'ya verdiği bölgede yer aldığını kanıtlayabilir; bu nedenle İspanya hiç kuşkusuz hakkı olan topraklara Portekizlilerin yerleşmesine meydan verecek kadar beklemekle hata yapmaktadır.

Macellan susar. Konu artık pratikten çıkıp teoriye girdiği, *Islas de la Especeria*'nın İspanya'nın mülkiyetinde olduğu, meridyen ve haritalarla kanıtlanması gerektiği için kenara çekilir ve kozmografik açıklamalarda bulunsun diye sözü ortağı Rui Faleiro'ya bırakır. Rui Faleiro büyük bir yerküre getirir; Baharat Adaları'nın Papa'nın

ayrım çizgisinin öbür tarafındaki yarımkürede, dolayısıyla İspanya'nın hükümranlığında olduğunu gösterir, bir yandan da Macellan'ın ve kendisinin izlemek niyetinde olduğu rotayı parmağıyla çizer. Gerçi Rui Faleiro'nun bütün bu enlem ve boylam hesaplarının tümüyle düşsel olduğu daha sonra anlaşılacaktır; coğrafya bilgisini yalnızca kitaplardan edinen bu bilgin, henüz keşfedilmemiş Pasifik Okyanusu'nun büyüklüğünü tahmin bile edemez. Onun tüm çıkarımlarının yanlış olduğu ve Baharat Adaları'nın İspanya'nın değil, Portekiz'in hükümranlık bölgesinde yer aldığı, yirmi yıl sonra anlaşılacaktır. Heyecan içindeki astronomun el kol hareketleriyle anlattıklarının tümü yanlış hesaplamalardır. Fakat hangi sınıftan olurlarsa olsunlar, insanlar kendilerine çıkar sağlayacak şeylere inanmak ister. Ve engin bir bilgiye sahip bu kozmograf, Baharat Adaları'nın İspanya'ya ait olduğunu söylüyorsa eğer, İspanya kralının danışmanlarının, onun sevinçle karşılanan bu açıklamalarına itiraz etmek için bir nedenleri yoktur. Aralarından bazıları iyice meraklanıp çok aranan Amerika geçidinin, *paso*'nun, *estrecho*'nun, müstakbel Macellan Boğazı'nın yerini yerkürenin üzerinde görmek isteyip de elbette hiçbir işaret göremeyince Faleiro, bu büyük sırrın son âna kadar ele verilmemesi için geçidin yerine işaret koymadığını söyler.

İmparator ve danışmanları, onları dinlemiştir, belki kayıtsızca, belki de ilgili. Fakat hiç beklenmedik bir şey olur. Dünyanın çevresini kesin olarak tespit edecek ve o âna kadarki tüm dünya haritalarını baştan aşağı değiştirecek olan bu dünya seferini hümanistler, âlimler değil, tüm denizcilerin korktuğu kuşkucu Burgos Piskoposu Fonseca coşkuyla karşılar. Belki de dünya tarihinde işlediği suçun, Kolomb'a çektirdiği eziyetin gizliden gizliye bilincindedir ve her büyük düşüncenin düşmanı olarak bir kez daha kötülenmek istememektedir, belki de Ma-

cellan'la özel olarak ettiği uzun sohbetler onu ikna etmiştir; her halükârda, onun onayı sayesinde olumlu bir karar verilir. Proje kabul edilir ve Macellan ile Faleiro'nun talep ve önerilerini, Majesteleri'nin meclisine yazılı olarak iletmeleri resmen bildirilir.

Aslında bu görüşmeyle her şey elde edilmiştir bile. Ama para parayı nasıl çekerse mutluluk da onu bir kez çağıran birinin ardından itaatle koşar. Macellan bu bir-iki hafta içinde, yıllar boyunca elde edemediği kadar çok şey elde etmiştir. Onu seven bir kadın, ona destek olan dostlar, fikrini benimseyen hamiler, ona güvenen bir kral bulmuştur: Şimdi bu heyecanlı oyunda eline bir koz daha geçer. Ünlü armatör Christopher de Haro, dönemin uluslararası tüm büyük sermayedarlarıyla, Welser ve Fugger aileleriyle, Venediklilerle işbirliği yapan, kendi hesabına bir dizi sefere donanım sağlamış olan şu Flaman zengin spekülatör hiç umulmadık bir anda Sevilla'ya geliverir. O zamana kadar merkez acentesi Lizbon'dadır. Ama Kral Manuel, cimriliği ve nankörlüğüyle onu da küstürmüştür; bu nedenle Kral Manuel'i kızdıracak her şey onun işine gelir. Macellan'ı tanıyor, ona güveniyordur ve Macellan'ın projesinin kârlı bir iş olduğunu düşündüğü için, eğer İspanya sarayı ve *Casa de Contratacion* ona gerekli parayı sağlamazlarsa Macellan'ın istediği filoyu ortaklarıyla birlikte finanse etmeye hazır olduğunu söyler.

Macellan, bu beklenmedik teklif sayesinde bir anda üstün konuma geçer. *Casa de Contratacion*'un kapısını çaldığında, kendisine bir filo tahsis edilmesini isteyen ricacı durumundaydı; Kral'ın huzuruna kabul edildikten sonra bile istekleri eleştirilmeye, talepleri kısıtlanmaya çalışılmıştı. Oysa şimdi Macellan, cebinde Christopher de Haro'nun teklifi, bir sermayedar olarak ortaya çıkabilir. "Eğer saray risk almak istemiyorsa bu planları gerçek-

leştirmeye engel değildir artık," diye açıklar gururla, zira artık paraya ihtiyacı kalmamıştır ve İspanya bayrağı altında sefere çıkabilme onurundan başka bir şey istemiyordur, öyle ki, bu onura sahip olabilmek için kazancın beşte birini İspanya kralına cömertçe vermek isteyecektir.

İspanya sarayının hiçbir riske girmesini gerektirmeyecek bu yeni öneri o kadar caziptir ki, Kraliyet Meclisi'nin öneriyi reddetmeye karar vermesi paradoks gibi görünse de doğru bir çıkarımdır. Zira İspanya Kraliyet Meclisi'nin hesabına göre, eğer Christopher de Haro gibi deneyimli bir tüccar, parasını böyle bir işe yatırmak istiyorsa o zaman bu iş son derece kârlı olsa gerektir. Bu yüzden projeyi Kraliyet hazinesiyle finanse etmek ve hem asıl kazancı hem de şan ve şöhreti garanti altına almak daha iyi olacaktır. Kısa bir pazarlıktan sonra Macellan ve Rui Faleiro'nun tüm talepleri kabul edilir; İspanyol yetkililerinin olağan temposuyla taban tabana zıt bir hızla işlemler yerine getirilir. Ve 22 Mart 1518'de V. Karl *Capitulacion*'u, Macellan ve Rui Faleiro'yla olan yasal ve bağlayıcı anlaşmayı, annesi (Deli) Juana adına, kendi elleriyle yazdığı törensel bir *Yo el Rey* ibaresiyle imzalar.

"Sizler," diye başlar bu upuzun, ayrıntılı belge, "Portekiz Krallığı'nda doğan şövalye Hernando de Magallanes ve yine aynı krallıkta doğan soylu (*bachelor*) Rui Faleiro, Bize, okyanusun Bize verilmiş kısmında yer alan sınırlar içerisinde büyük bir hizmet verme niyetinde olduğunuz için, Sizinle yaptığımız aşağıdaki anlaşmanın bu amaçla yürürlüğe girmesini buyuruyoruz."

Bu girişi bir dizi paragraf izler. İlk paragraf, Macellan ve Faleiro'ya bilinmeyen denizlerde imtiyaz ve haklar sağlar. "Gidiniz esenlik içinde," denir saray kançılaryasının ağdalı üslubuyla, "ve okyanusun Bizim sınırlarımız içinde yer alan kısmını keşfedin ve Siz oraya avdet ettiğiniz-

de, başkalarının da aynısını yapmak suretiyle Size zarar vermemeleri için, zira bu seferin tüm zahmetini Siz üstlenmiş bulunuyorsunuz, Benim ihsanım ve irademle söz veriyorum ki, önümüzdeki on yıl boyunca hiç kimsenin, sizin planladığınız keşifleri yapmak için aynı yolu ve güzergâhı izlemesine izin vermeyeceğiz. Her kim bu tür seferlere çıkmak ister de, Bizim iznimizi rica ederse, bu izni vermeden önce sizi haberdar edeceğiz ki, Siz de diğerleriyle aynı zamanda, aynı donanımla ve aynı sayıda gemiyle yola çıkabilesiniz ve onların niyet ettiği seferi gerçekleştirebilesiniz." Bunu izleyen maddi koşullarla ilgili paragraflarda, "iyi niyetleri ve verdiği hizmetler de dikkate alınarak", Macellan ve Faleiro'nun keşfedecekleri tüm diyarlardan sağlayacakları kazancın yirmide birini almaları, şayet altıdan fazla yeni ada bulmayı başarırlarsa iki ada üzerinde imtiyaz sahibi olacakları vaadinde bulunulur. Ayrıca, tıpkı Kolomb'un sözleşmesinde de olduğu gibi, onlara, oğullarına ve mirasçılarına keşfettikleri tüm diyar ve adaların *adelantados* ya da vali unvanı verilecektir. Gemilerde muhasebeyi denetlemek üzere bir Kraliyet memuru *(veedor)*, bir hazinedar *(tesorero)*, bir hesap ustası *(contador)* bulunacak olması, kaptanların hareket özgürlüğünü asla kısıtlamayacaktır. Kral ayrıca, belirli bir tonajda beş gemi tahsis etmeyi ve gemileri mürettebat, iki yıl yetecek gıda maddeleri ve silahla donatmayı taahhüt eder; ve tarihe geçen bu belge şu törensel sözlerle sona erer:

> Ben Kral olarak, yukarıdaki taahhütlerin aynen yerine getirilmesini buyuracağıma söz verir, krallık şeref ve haysiyetim üzerine yemin ederim; bu amaçla bu *Capitulacion*'un hazırlanmasını emrettim ve Kendi adımla imzaladım.

Ama bu kadarla da kalmaz. Macellan ve Faleiro'ya her zaman her yerde *(en todo é por todo, para agora é para siempre)* kolaylık sağlayabilmeleri için İspanya'nın tüm makam ve memurlarının bu anlaşmadan haberdar edilmesine karar verilir; üstelik de bu emir, *"al Ilustrisimo Infante D. Fernando, é á los Infantes, Prelados, Duques, Condes, Marqueses, Ricos-homes, Maestres de las Ordenes, Comendadores é Subcomendadores, ... Alcaldes, Alguaciles de la nuestra Casa é Corte é Chancillerías, é á todos los Concejos, é Gobernadores, Corregidores é Asistentes, Alcaldes, Alguaciles, Meriones, Prebostes, Regidores é otras cualesquier justicias é oficiales de todas las ciudades, villas é logares de los nuestros Reinos é Señorios"*, yani tüm zümrelere, makamlara, veliaht prensten en son askere kadar herkese iletilir. Böylece o andan itibaren tüm İspanya Krallığı'nın, Portekizli iki yabancı göçmenin hizmetine girdiği açıkça duyurulmuş olur.

Macellan en cüretkâr hayallerinde bile bundan fazlasını bekleyemezdi. Ama harikulade ve önemli bir şey daha olur: Özellikle de o genç yaşlarında daha çok çekingen ve temkinli bir yaradılışı olan V. Karl, bu yeni Argonotların en ateşli ve tutkulu avukatı olur çıkar. Macellan'ın erkeksi ve kesin tavırları ya da girişimin cüretliliği genç kralı olağanüstü heyecanlandırmış olsa gerek. Zira hazırlıkların tamamlanıp sefere çıkılması için en çok da o acele eder. İlerlemeler her hafta kendisine rapor edilir ve nerede bir dirençle karşılaşılsa Macellan'ın ona başvurması yeterlidir ve her tür direnç Kral'ın bir mektubuyla derhal kırılır: Başka her konuda kolay etki altına alınan bu kararsız kral, uzun hükümdarlığı sırasında bir kez olsun büyük bir fikre sadakatle hizmet etmiştir. Yardımcısı böyle bir imparator ve kral olan, hizmetine tüm bir ülkenin amade olduğu Macellan'ın kendisi de, onu,

yani yersiz yurtsuz, makamsız mevkisiz, hor görülen ve aşağılanan birini akşamdan sabaha bir filonun amirali, Santiago tarikatının şövalyesi, tüm yeni ada ve ülkelerin müstakbel valisi, yaşam ve ölümün efendisi, tüm bir donanmanın efendisi ve her şeyden önce de –nihayet, yaşamında ilk kez– kendi kendisinin efendisi yapan bu rüya gibi yükselişi garipsemiş olsa gerek.

Bir irade bin dirence karşı
22 Mart 1518 – 10 Ağustos 1519

Büyük başarılarda dünya, görüntüyü netleştirmek amacıyla, kahramanlarının dramatik, pitoresk anlarına odaklanmayı tercih eder: Caesar, Rubicon'dan geçerken, Arcole Köprüsü'ndeki Napoléon. Fakat tarihte başarıların akılla, sabırla yavaş yavaş örgütlendiği, o yaratıcı hazırlık yılları gölgede kalır; Macellan da bundan payını almıştır; onu, bulduğu boğaza doğru ilerlerken, o zafer ânında tasvir etmek ressamlar, şairler için daha caziptir. Oysa, kendisine bir filo verilmesi ve bin dirençle karşılaşsa da donanımının tamamlanması için canla başla uğraş vermesi, eşsiz enerjisinin daha büyük bir kanıtıdır belki. O zamana kadar *sobresaliente*, meçhul asker olan Macellan, aniden bu zorlu görevle karşı karşıya kalır. Zira örgütlenme konusunda henüz deneyimsizdir ve eşi benzeri olmayan bir işi başarmak zorundadır: o zamana kadar geçerli tüm zaman ve ölçütlerin dışında kalan bir sefer için beş gemilik bir filo kurmak. Macellan'ın danışabileceği kimse yoktur; çünkü ilk kez onun girmeye cesaret edeceği o bilinmeyen bölgeleri ve denizleri kimse bilmez. Henüz ölçülmemiş yerkürenin çevresindeki bu seferin ne kadar süreceğini, bu bakir yolun onu hangi ülkelere, hangi iklimlere, hangi halklara götüreceğini kimse söyleyemez. Yani filo tüm olasılıklara, kutupların

soğuğuna, tropiklerin sıcağına, fırtınalı ya da durgun denizlerde geçecek bir yıl, iki yıl, belki üç yıla, savaşa ve ticarete karşı hazırlıklı olmalıdır ve hesaplanması çok zor tüm bu olasılıkları tek başına hesaplamak, çabalayıp didinmek ve hiç beklenmeyen engellere karşı mücadele etmek zorundadır. Ve görevin zorluğuyla, o zamana kadar yalnızca plan yapan, uzun süre arka planda kalan bu adamın karakterinin yüceliği ancak şimdi gözler önüne serilir. Dünyaca ünlü rakibi Kolomb, "denizlerin Don Quijote'si", dünyaya yabancı bu naif hayalperest, seferin hazırlığıyla ilgili pratik işleri Pinzón kardeşlere ve diğer kaptanlara bırakmayı tercih ederken, Macellan'ın –ki bu noktada Napoléon'a benzer– projenin tamamında ne kadar cesursa, her bir ayrıntının düşünülüp hesaplanmasında da o kadar özenli ve titiz olduğu ortaya çıkar. Dâhice bir hayal gücü ile dâhice bir titizlik onda da bir aradadır; tıpkı Napoléon'un Alplerden yıldırım hızında geçmeden önce seferin belirli bir gününde, belirli bir yerinde kaç kilo barutun, kaç çuval yulafın hazır bulunması gerektiğini haftalar öncesinden ince ince hesaplaması gibi, bu dünya kâşifi de filosunun hazırlıkları sırasında her şeyi hesaba katarak, akla hayale gelebilecek her yoksunluk ve zorluğu iki-üç yıl öncesinden ortadan kaldırma gereğini duyar. Bu kadar geniş çaplı, uçsuz bucaksız bir girişimin önünü tıkayan, fikrin eyleme dökületeceği anda kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkıveren yüzlerce engeli aşmak tek bir adam için ne büyük bir görevdir! Gemilerin temini için bile aylarca mücadele etmesi gerekir. Gerçi İmparator Karl, gereken her şeyin yapılacağına söz vermiş, tüm makamlara her tür yardıma koşmalarını emretmiştir. Ama emir, imparatorunki bile olsa bir emir ile emrin uygulanması arasında, çeşitli tereddüt ve engeller vardır: Gerçek bir yaratı, eğer gerçekten kusursuz olacaksa daima yaratıcısının elinden çıkmalıdır. Ve

sahiden de Macellan, yaşam misyonunun hazırlığındaki en ufak işleri bile kimselere bırakmamıştır. *Casa de Contratacion*'la, resmî daireler, tüccarlar, sevkıyatçılar, zanaatçılarla pazarlıklarını sürdürürken, yaşamlarını ona emanet eden insanlara karşı duyduğu sorumluluğun bilinciyle her ayrıntıyı tek tek denetler. Gemiye yüklenecek her malı kontrol eder, her hesap pusulasını bir kez daha gözden geçirir, gemideki her halatı, her tahtayı, her silahı bizzat inceler; beş geminin beşini de direklerin tepesinden karinaya kadar avucunun içi gibi bilir. Ve Kudüs surlarının inşasında insanlar bir ellerinde mala bir ellerinde kılıç nasıl çalıştılarsa, Macellan da filoyu bilinmeyene hazırlarken, sefere çıkmasını ne pahasına olursa olsun engellemek isteyenlerin hasedini ve düşmanlığını savuşturmak zorundadır – tek bir adamın üç cephede, dışarıdaki düşmanlara, kendi ülkesindeki düşmanlara ve sıradan ölçütlerin üzerine çıkan her girişime karşı çıkan dünyevi tözün direncine karşı verdiği kahramanca bir mücadeledir bu; fakat başarının ve onu gerçekleştiren insanın gerçek ölçütü aştığı engellerin toplamıdır.

Macellan'a karşı ilk saldırı, Portekiz'den gelir. Elbette Kral Manuel, yapılan anlaşmanın haberini derhal almıştır; onun için bundan daha kötü bir haber olamaz. Baharat tekeli, Kraliyet hazinesine yılda iki yüz bin dukalık bir gelir sağlamaktadır, üstelik de Portekiz filoları gerçek altın madenine, yani Baharat Adaları'na ulaşalı şunun şurasında ne kadar zaman olmuştur ki. İspanyolların Maluku Adalarına doğudan ulaşması ve buraları, ondan önce istila etmeleri büyük felaket olur: Bu keşif seferi, Portekiz kraliyet hazinesi için o kadar büyük bir tehdittir ki, Kral Manuel bu tehlikeli seferi engellemek için her yola başvuracaktır. Bu nedenle İspanyol sarayındaki elçisi Alvaro da Costa'yı, girişimi sabote etmekle resmen görevlendirir.

Alvaro da Costa, görevine dört elle sarılır. Önce Macellan'a gider ve onun hem aklını çelmeye hem de gözünü korkutmaya –şekerleme ve kamçı bir arada– çalışır. Bir başka hükümdara hizmet etmekle Tanrı'ya ve kralına karşı ne büyük bir günah işlediğinin farkında mıdır? Kralı Don Manoel'in V. Karl'ın kız kardeşi Leonora'yla evlenmek niyetinde olduğunu, fakat kendisine yapılan bu fenalığı öğrendiğinde evlenmekten vazgeçeceğini biliyor mudur? Lizbon'da onu elbette büyük bir cömertlikle ödüllendirecek olan kendi kralının hizmetine girmesi daha akıllıca, daha doğru, daha dürüstçe olmaz mı? Ama kralının ondan hiç hazzetmediğini bilen ve yurduna döndüğünde yusyuvarlak bir altın kesesiyle değil, sipsivri bir hançerle karşılaşacağını tahmin eden Macellan, maalesef artık çok geç olduğunu söyler. İspanya kralına söz vermiştir ve sözünü tutmak zorundadır.

Küçük adam Macellan'ı, diplomatik satrançta minik ama tehlikeli olan bu piyonu alt etmek mümkün değildir; bunun üzerine Alvaro da Costa, Kral'la cüretkâr bir oyuna kalkışır. Kral Manuel'e yazdığı mektup, genç krala ne kadar yüklendiğinin bir kanıtıdır.

Ferdinand Macellan ile ilgili meselede, Tanrı biliyor ya, elimden gelen her şeyi yaptım. Kralla bu konuyu kararlı bir biçimde görüştüm... bir kralın, dost olduğu bir başka kralın kesin itirazına rağmen onun tebaasından kişileri hizmetine almasının ne kadar çirkin, ne kadar tuhaf bir durum olduğuna işaret ettim... Majesteleri'ni, hem de bu kadar basit ve belirsiz bir konuda gücendirmenin hiç zamanı olmadığını dikkate almasını rica ettim. İstediği zaman keşiflerde bulunabilmesi için yeterince tebaası ve adamı olduğunu, Majesteleri'nden hoşnut olmayan kişilerin hizmetine ihtiyacı olmadığını belirttim. Bu adamların, yurtlarına dönmek için izin istemesine rağmen İspanya'nın buna izin vermediğini, bunu öğrendiğinde Majes-

teleri'nin ne kadar güceneceğini anlattım. Sonunda da kendisinin ve Majesteleri'nin iyiliği için şu iki yoldan birini seçmesi ricasında bulundum: ya bu iki adamın yurtlarına dönmesine izin vermek ya da seferi bu yıl ertelemek.

Ancak kısa süre önce tahta çıkan on sekiz yaşındaki kral, diplomatik konularda pek deneyimli değildir. Bu nedenle Alvaro'nun edepsiz yalanına, Macellan ile Faleiro'nun Portekiz'e geri dönmek istediğini, ama İspanya sarayının onları engellediği yalanına ne kadar şaşırdığını gizleyemez. "O kadar şaşırmıştı ki," der Costa, "ben bile hayret ettim." Portekiz elçisinin seferi bir yıllığına erteleme önerisinde de bir bityeniği olduğunu derhal anlar. Zira Portekiz'in hedefe İspanyollardan önce ulaşması için tam bir yıla ihtiyacı vardır. Bu nedenle genç kral, soğuk bir tavır takınır; elçiye, Kardinal Utrechtli Hadrianus'la konuşmasını söyler. Kardinal ise meseleyi Kraliyet Meclisi'ne, Kraliyet Meclisi de Burgos piskoposuna havale eder; kuzeni Karl'ın *muy caro é muy amado tio é ermano*'suyla, yani Kral Manuel'le aralarında en ufak bir anlaşmazlığa bile izin vermeyeceği konusunda sürekli temin edilen Portekiz'in diplomatik itirazı sessizce geçiştirilir. Alvaro da Costa'nın bir şey elde etmemesi bir yana, Portekiz'in kıskançlıkla devreye girmesi, Macellan'ın ekmeğine yağ sürmüştür. Daha dün kimsenin tanımadığı *fidalgo*'nun yazgısı ile dünyanın en büyük efendilerinin yazgısı garip bir biçimde kesişir. Kral Karl'ın Macellan'ın emrine bir filo tahsis etmesi, eski küçük subayı, Kral Manuel'in gözünde önemli bir kişi haline getirmiştir. Öte yandan Kral Manuel, onu, ne pahasına olursa olsun yeniden satın almak istediği için, Kral Karl için satılık olmaktan çıkmıştır; İspanya sefer hazırlıklarını hızlandırdıkça, Portekiz de onu engellemek için elinden geleni ardına koymayacaktır.

Lizbon'un gizli sabotajla görevlendirdiği başkişi şimdi de Sevilla'daki Portekiz Konsolosu Sebastian Alvarez'dir. Bu resmî ajan sürekli gemilerin etrafında dolanır, gemilere yapılan her sevkıyatı tek tek sayar, gözlemler; limandaki İspanyol kaptanlarla sıcak dostluklar kurar, Kastilyalı soyluların ne idüğü belirsiz bu iki Portekizli maceracının emrine gerçekten de girip girmeyeceklerini yapmacık bir dehşetle sorar. Bilindiği gibi, milliyetçilik en kaba saba elin bile titreştirmeyi becerdiği bir teldir; çok geçmeden Sevillalı tüm denizciler, sövüp saymaya başlar: "Ne? İspanya bayrağı altında tek bir sefere bile çıkmamış olan bu yurt kaçkınlarının palavralarına inanıldı da onlara bir filo verildi, üstelik de Santiago tarikatının amirali ve şövalyesi oldular, öyle mi?" Ama Alvarez'in, kaptan masaları ve tavernalardan yükselen bu gizli homurtulardan daha fazlasına ihtiyacı vardır. Macellan'ın komutasına ve –Ah, keşke!– hayatına mal olabilecek sahici bir halk ayaklanması çıkarması gerekir. Becerikli ajan provokatör bu ayaklanmayı –itiraf etmek gerekir ki– büyük bir ustalıkla sahneye koyar.

Dünyanın bütün limanlarında nasıl zaman öldüreceğini bilemeyen sayısız avare vardır. Nitekim güneşli bir ekim günü –işsiz güçsüz biri için başkalarını çalışırken seyretmekten daha güzel bir şey olamaz– bir alay avare, kalafatlanmak ve karina edilmek üzere kıyıya çekilen, Macellan'ın bayrak gemisi Trinidad'ın etrafına toplanır. Sevillalılar, elleri ceplerinde, belki de dişlerinin arasında Batı Hindistan'dan yeni gelen tütün bitkisi, çalışkan gemicilerin çekiç ve tıkaç, katran ve üstüpüyle her çatlağı nasıl kapattıklarını seyre dalarlar. Aniden kalabalığın içinden biri parmağıyla Trinidad'ın ana direğini gösterir. "Bu ne terbiyesizlik," diye bağırır öfkeyle, "şu ne idüğü belirsiz Macellan, İspanya Krallığı'nın Sevilla Limanı'nın ortasında, bir İspanyol gemisine Portekiz bayrağı çekmiş

hiç utanmadan! Bir Endülüslü böyle bir küstahlık karşısında sessiz kalmamalı!" Bu sert sözlerin heyecanına kapılan avareler, ulusal onurun zedelenmesine bu kadar hiddetlenen baş milliyetçinin bir İspanyol olmadığını, ajan provokatör rolünü oynayan kişinin Portekiz kralının konsolosu Señor Sebastian Alvarez'in ta kendisi olduğunu fark etmezler bile. Ama hep bir ağızdan bağırmaya başlarlar, gürültüyü duyan başka meraklılar dört bir yandan akın eder. Sonunda içlerinden birinin daha fazla oyalanmadan yabancı bayrağı indirmeyi önermesi ile serseri güruhun gemiye saldırması bir olur.

Sabahın üçünden beri işçilerin başında duran Macellan, kalabalıkla birlikte yanına seğirten valiye, ortada bir yanlış anlama olduğunu anlatmakta acele eder. İspanya bayrağının ana direğe çekilmemiş olması bir tesadüften ibarettir, bayrak bugün yeniden boyanmaya gönderilmiştir. Direkteki diğer bayrak Portekiz bayrağı değil, ana gemiye asmakla yükümlü olduğu amiral bayrağıdır. Hatayı büyük bir kibarlıkla düzelttikten sonra validen otoritesini kullanmasını, şu azgın kalabalığı güverteden indirmesini rica eder.

Fakat bir halk kitlesini ya da bütün bir halkı galeyana getirmek onu yatıştırmaktan daha kolaydır. Güruh eğlenmek ister ve vali de onlardan yana çıkar. Önce şu yabancı bayrak bir indirilsin bakalım, yoksa onlar indirmesini bilirler! Hindistan Evi'nin en üst düzey memuru olan Doktor Matienzo'nun güvertede anlaşma sağlama çabaları boşa çıkar. Bu arada vali de boş durmamış, kendine arka çıkacak milliyetçi bir grupla birlikte bol miktarda polis ekibi ve liman kaptanını, *teniente del almirante*'yi çağırmıştır. Liman kaptanı, Macellan'ın İspanya'nın onurunu incittiğini ilan eder ve bir İspanyol limanında Portekiz kralının bayrağını dalgalandırdığı için Portekizli kaptanın derhal tutuklanmasını emreder.

O zaman Matienzo şiddetle müdahale eder. Liman kaptanına ihtarda bulunur. Kendi kralının fermanı ve mührüyle en yüksek makama atanan bir kaptanı tutuklamanın, bir kraliyet memuru için son derece tehlikeli olduğunu söyler. Bu hassas konunun başını yakmasına izin vermese daha iyi edecektir. Ama artık çok geçtir! Macellan'ın ekibiyle liman halkı birbirine girmiştir bile. Kılıçlar çekilir, fakat Macellan'ın zekâsı ve sükûneti, olan biteni zevkle seyreden ajan provokatörün mükemmel bir biçimde sahneye koyduğu oyunu bozar. "Peki," der Macellan. Bayrağı indirmeye, hatta gemiyi terk etmeye hazırdır, ayaktakımı Kral'ın mülküne canı ne istiyorsa onu yapabilir; fakat meydana gelecek zarardan Kral'ın liman memuru sorumludur. Heyecan içindeki Vali, huzursuz olmuştur; millî gururu incinmiş güruh homurdanarak geri çekilir, zaten birkaç gün sonra da kamçının tadına bakar. Zira Macellan, Kral'a derhal bir mektup yazarak, Majesteleri'nin kişiliğine hakaret edildiğini bildirir ve V. Karl hiç tereddüt etmeden amiralinden yana çıkar: Liman memurları cezalandırılır. Alvarez, sevinmekte fazla acele etmiştir; hazırlıklar herhangi bir engelle karşılaşmadan sürdürülür.

Macellan'ın soğukkanlılığı sayesinde bu sinsi baskın da atlatılmıştır. Ama ince ilmikli bu girişimin bir tarafı yamanır yamanmaz, başka bir tarafı sökülmektedir. Her gün başka bir dert çıkar. Önce *Casa de Contratacion* pasif direnişe geçer ve memurlar, inatçı sağırlıklarından ancak kralın kendi eliyle imzaladığı bir ferman kafalarına çalındığında vazgeçerler. Bir başka sefer de hazırlıkların tam ortasında, hazinedar *Casa de Contratacion*'un kasasında para kalmadığını açıklar ve tüm hazırlıklar, parasızlık yüzünden yine sonsuza dek uzayacakmış gibi olur. Fakat Macellan'ın çelikten iradesiyle bu engelin de üste-

sinden gelinir; paralı yurttaşların girişime ortak olarak katılmaları konusunda sarayı ikna eder. Armadanın sekiz milyon *maravedí* tutarındaki maliyetinin iki milyonu, Christopher de Haro'nun alelacele kurduğu şirket tarafından karşılanır; bunun karşılığında Haro, bir dahaki seferlerde eşit paya sahip olacaktır.

Ancak şimdi, finans meselesi halledildikten sonra, gemiler gerçekten de denize açılmaya hazır hale getirilmeye başlanır. Kral'ın tahsis ettiği beş kalyon, Sevilla Limanı'na getirildiğinde, pek de muhteşem bir halleri yoktur. "Çok eskiler, yamalı bohça gibiler," diye bildirmiştir ajan Alvarez, Portekiz'e, "onlarla Kanarya Adalarına kadar bile gitmek istemezdim, çünkü kaburgaları tereyağı gibi yumuşak." Ama Hindistan'a gitmiş deneyimli bir gemici olan Macellan, bazen yaşlı beygirlerin genç beygirlerden daha güvenli olduğunu, usta ellerin en eski, en yıpranmış gemileri bile adam edeceğini bildiği için hiç zaman kaybetmez; işçiler gece gündüz çalışır, bu dökün-tü gemileri onun direktiflerine göre elden geçirirken o da işinin ehli bir mürettebat toplamak için harekete geçer.

Fakat pusuda bekleyen yeni zorluklar vardır! Tellalların Sevilla sokaklarını davul tokmakla dolaşmalarına, hatta Cadiz ve Palos'a bile haberci gönderilmesine rağmen iki yüz elli adam bir türlü toplanamaz. Bu seferin pek de tekin olmadığı ağızdan ağıza dolaşmış olsa gerek, zira kimse yolculuğun tam olarak nereye gittiğini bir türlü söyleyemez; yola iki yıllık bir kumanyayla çıkılacak olması da –daha önce hiç görülmemiş bir şey– adamları huzursuz eder. Sonunda zar zor toplanan sefil görünüşlü güruhun parlak bir ekip olduğu söylenemez; her tür ırk ve ulustan oluşan bu yamalı bohça, Falstaff'ın acemi erlerini akla getirir: İspanyollar ve Zenciler, Basklar ve Portekizliler, Almanlar, İngilizler, Kıbrıslılar, Korfulular ve İtalyanlar; ama hepsi de biraz avans aldıkları ve büyük

paralar kazanacaklarını ümit ettikleri takdirde, Şeytan'a ruhlarını satmaya ve isteyerek ya da istemeyerek kuzeye, güneye, batıya ve doğuya gitmeye hazır gerçek birer *desperado*, biçaredir.

Adamlar tutulmuştur ki, bu kez de yeni bir dert çıkar. *Casa de Contratacion*, Macellan'ın tuttuğu adamlara itiraz eder, Macellan'ın İspanya Kraliyet armadasına çok fazla Portekizli tayfa aldığını, bu yabancılara tek *maravedi* maaş ödemeyeceğini söyler. Oysa Kral'la yapılan anlaşmaya göre, Macellan mürettebatını istediği gibi kurma hakkına sahiptir *(que la gente de mar que se tomase fuese a su contento como persona que de elle tenia mucho experiencia)* ve bu hakkında diretir: Yine Kral'a bir mektup yazarak yardım ister. Fakat Macellan bu kez hassas bir noktaya dokunmuştur. Güya Kral Manuel'i incitmemek isteyen, gerçekte ise Macellan'ın Portekizlileriyle fazla bağımsızlık elde edeceğinden kuşkulanan V. Karl, gemideki Portekizli sayısının beşi geçmemesini emreder. Başka zorluklar da vardır: Daha ucuza gelmesi için farklı eyaletlerden, hatta ta Almanya'dan sipariş edilen mallar vaktinde gelmemiştir; sonra İspanyol kaptanlardan biri, amirale karşı gelir ve ona mürettebatın önünde hakaret eder. Tekrar saraya başvurulur, pürüzler yine Kraliyet maşasıyla düzlenir. Dert çıkmayan gün yoktur, resmî daireler ile Kral arasında gidip gelen mektup yığını en ufak ayrıntılar yüzünden giderek büyür. Bir resmî yazı diğerini izler; armadanın Sevilla Limanı'nı terk edemeden batacağı izlenimini doğuran düzinelerce sorun yaşanır.

Ama Macellan sağlam sinirleri ve enerjisi sayesinde tüm engelleri aşmayı bilir. Kral Manuel'in işgüzar konsolosu, seferi engellemek için kurduğu küçük tuzakların, rakibinin sabırlı ama sarsılmaz savunmasıyla paramparça olduğunu görür. Pırıl pırıl hale getirilen ve donanımı da neredeyse tamamlanan gemiler sefere çıkmaya hazır,

Macellan'ı engelleme çabaları suya düşmüş gibidir. Fakat Alvarez'in sadağında gizli, zehirli bir ok daha vardır: Macellan'ı en yaralayıcı yerinden vurmak için sinsice gerer yayını. Gizli ajan, "Majesteleri'nin bana verdiği görevi yerine getirme ânının geldiğini düşündüğüm için," diye yazar işvereni Kral Manuel'e:

Macellan'ı evinde ziyaret ettim. Ben oraya vardığımda, sepet ve sandıklara kumanya ve başka şeyler doldurmakla meşguldü. Buradan, onun kötü niyetini gerçekleştirmeye kararlı olduğunu anladım ve bunun onunla son görüşmem olacağının bilinciyle, iyi bir Portekizli ve dost olarak, bu büyük hatayı işlememesi için ne büyük çabalar gösterdiğimi anımsattım. Önündeki yolun Caterina tekerleği gibi[1] tehlikelerle dolu olduğunu, yurduna geri dönüp Majesteleri'nin, cömertliğinden emin olabileceği ihsanını kabul etmenin onun için ne kadar daha iyi olacağını anlattım... Bu kentteki tüm saygın Kastilyalıların ondan daima basit kökenli, kötü eğitimli bir adam olarak söz ettiklerinden emin olmasını söyledim... ve Majesteleri'ne bayrak açtığından beri herkesin gözünde bir hain olduğunu.

Fakat Macellan tüm bu tehditlerden hiç etkilenmez. Alvarez'in şimdi dostluk maskesi altında söyledikleri onun için yeni değildir. Sevilla'nın, İspanya'nın ona düşman olduğunu, Kastilyalı soylu kaptanların ona dişlerini gıcırdatarak itaat ettiklerini gayet iyi bilir. Ama varsın Sevilla'daki nazırlar ondan nefret etsin, varsın kıskançlar homurdansın, varsın diş bilesin mavi kanlılar – şimdi, filo artık sefere hazır olduğuna göre, hiçbir imparator, hiçbir kral onu korkutamaz, engelleyemez artık. Bir kez de-

1. İskenderiyeli Azize Caterina, Hıristiyanlığın ilk döneminde, inancı uğruna kabaralı tekerlekle ölüme mahkûm edilmiştir.

nize açıldıktan sonra güvendedir. O zaman yaşamın ve ölümün efendisidir, hedeflerinin efendisidir ve kendi görevinden başka kimseye hizmet etmek zorunda değildir.

Fakat Alvarez, sona sakladığı kozunu oynamamıştır henüz. Şimdi zamanı gelmiştir. Sahte bir dostlukla, bir "dost" olarak Macellan'a bir öğüdü olduğunu söyler. Kardinalin ve hatta İspanya kralının "tatlı söz"lerine kanmaması için onu "dürüstçe" uyarıyordur. Elbette İspanya kralı onu ve Faleiro'yu filonun amiralleri olarak atamış, güya ona sınırsız bir komuta yetkisi vermiştir. Ama başkalarına da daha başka komutlar, onun yetkilerini gizlice sınırlandırmak için emirler verilmediğinden emin midir Macellan? Macellan yanılmamalıdır, en önemlisi de yanıltılmasına izin vermemelidir; kapı gibi sözleşmeye rağmen tek başına komutanlık edeceği hayli şüphelidir. Kral'ın filoya eşlik edecek kontrol memurlarına bir sürü gizli emir verilmiştir –Macellan'a daha fazla bilgi vermesi mümkün değildir– ve Macellan "bu emirleri ancak onuru için fazla geç olduğunda" öğrenecektir.

"Onuru için fazla geç olduğunda." Macellan elinde olmadan irkilir. Her tür heyecanını dizginlemeyi bilen sarsılmaz Macellan, okun onu en hassas noktasından vurduğunu itiraf etmiş olur böylece; sonradan okçu, gururla bildirir: "Benim bu kadar çok şey biliyor olmama çok şaşırmıştı." Fakat eserinin gizli hatalarını ve derinlerdeki tehlikelerini en iyi yaratıcısı bilir; Alvarez'in ona anlattığını Macellan zaten biliyordur. İspanya sarayının tavrında belirsiz bir şeyler olduğu ne zamandır gözünden kaçmıyordur ve oyunun açık kartlarla oynanmadığından kuşkulanmasına yol açan birçok belirti vardır. Nitekim bizzat Kral, sefere en fazla beş Portekizlinin katılabileceğini söyleyerek, anlaşmanın hükümlerini ihlal etmedi mi? İspanya sarayı onun bir Portekiz ajanı olduğunu ciddi ciddi düşünüyor olabilir mi? Ve tepesine koy-

dukları şu *veedor, contador, tesorero*'lar gerçekten de yalnızca maliye memurları mı acaba? Onu gizlice gözetlemekle ve sonunda komutayı elinden almakla görevlendirilmiş olmasınlar sakın? Macellan, bu nefret ve ihanet rüzgârlarını ne zamandır sırtında hisseder – itiraf etmelidir ki, iyi bilgilendirilmiş bu ajanın kötücül telkinlerinde belli bir olasılık payı vardır ve bu seferi inceden inceye planlayan kişi olarak, tüm bilinmeyenler gibi önceden kestirilemeyen bir tehlikeyle karşı karşıyadır; yabancılarla oyun masasına oturan ve daha ilk kâğıdı bile eline almadan, oradakilerin hepsinin ona karşı birlik olan sahte oyuncular olduğu kuşkusuyla kafası karışan bir insan gibi nahoş duygulara sürüklenir Macellan.

Onun o anda yaşadıkları, Shakespeare'in ölümsüzleştirdiği Coriolanus'un, gururu nedeniyle saf değiştiren bu adamın trajedisidir. Coriolanus da tıpkı Macellan gibi, yurduna yıllarca hizmet etmiş bir yurtseverdir, ülkesi tarafından reddedilince gücünü düşmanın hizmetine sunar. Fakat karşı saflara geçenler –Roma'da olsun, Sevilla'da olsun– asla tam bir güven uyandırmaz. Bir bayrağı terk edenin, ikinci bayrağa da ihanet edeceği; bir krala sırt çevirenin, ikincisine de sadık kalmayacağı kuşkusu, bir gölge gibi peşlerindedir. Karşı safa geçen kişi, yenerse de yeniktir yenilirse de; her iki tarafta da nefret uyandırır; her yerde yalnızdır, herkese karşı tek başınadır. Fakat bir trajedi, ancak kahramanı durumunun trajikliğinin bilincine vardığında gerçekten başlar; belki de Macellan başına gelecek tüm felaketleri ilk o an sezmiştir.

Ama kahraman olmak demek çok büyük bir yazgıyla mücadele etmek demektir. Macellan aklını çelmeye çalışan Alvarez'i kararlılıkla reddeder. Hayır, İspanya ona nankörlük edecek olsa bile Kral Manuel'le pakt kurmayacaktır. Onurlu bir adam olarak, Kral Karl'a ettiği yeminin ve görevinin gereğini yerine getirecektir. Canı sıkılan

Alvarez'e de çekip gitmek kalır; Alvarez anlar ki, bu adamın çelikten iradesini ancak ölüm kırabilir, bu nedenle de Lizbon'a yazdığı raporu şu "dindar" cümleyle bitirir: "Ulu Tanrım onlara Corte Real'lerinki gibi bir sefer nasip etsin." Bu beddua, mezarları ve ölümleri bir sır olan Corte Real kardeşler gibi, Macellan ve filosunun da açık denizde yok olup gitmesi anlamındadır. Eğer bu beddua gerçekleşirse Macellan, bu yolculukta mahvolacaktır, "O zaman da Majesteleri'nin hiçbir sıkıntısı kalmayacak ve bu dünyanın tüm hükümdarları tarafından kıskanılan bir kral olmaya devam edecektir."

Sinsi adamın oku; Macellan'ı yere yıkmamış, görevinden kaçmasını sağlayamamıştır. Fakat zehrinin, kuşkunun yakıcı zehrinin Macellan'ın ruhunda açtığı yaranın iltihabı hiç kurumaz artık. Yapayalnız Macellan, o andan itibaren kendi gemilerinde bile etrafının düşmanla çevrili olduğunu bilir ya da sanır. Fakat bu güvensizlik duygusu iradesini zayıflatmaktan ziyade, yeni bir karar almasını sağlar. Bir fırtına çıktığını gören biri, gemiyi ve müretteb atı ancak bir tek kişinin kurtarabileceğini bilir: dümeni elinde sağlamca tutan, özellikle de dümeni tek başına tutan bir kaptan.

Demek ki, özgür iradesinin önüne geçen herkes yolundan çekilmeli! Yoluna çıkan herkes yumruk ve dirsekle bir kenara itilmeli! Macellan özellikle de şu *veedor* ve *contador* tehdidini sırtında hissettiğinden beri, son derece bağımsız hareket etmeye ve kimseye aldırmamaya karar verir. Önemli bir anda tek bir iradenin, yalnızca kendi iradesinin yönetmek ve karar almak zorunda olduğunu bilir: Bundan böyle filonun komutası iki *capitangenerales*, iki amiral arasında paylaşılmamalıdır. Herkesin başında, gerekirse de herkesin karşısında tek bir kişi olmalıdır. Bu nedenle bunca tehlikeli bir yolculukta ko-

mutayı Rui Faleiro gibi isterik ve kavgacı biriyle paylaşmak istemez – filo limandan çıkmadan önce bu safranın güverteden alaşağı edilmesi gerekir. Astronom ne zamandır gereksiz bir yükten başka bir şey değildir zaten. Teorisyen Faleiro o zorlu, yorucu hazırlık aylarında hiçbir işe yaramamıştır, ne de olsa mürettebatı tutmak, gemileri kalafatlamak, kumanyayı seçmek, fitilli tüfekleri kontrol etmek ve yönetmelik hazırlamak bir astronomun yapacağı işler değildir; sefere onu da götürmek, ayağına bir taş bağlamak anlamına gelecektir, oysa Macellan'ın önündeki tehlikelerle, arkasındaki komplocularla baş edebilmesi için elinin kolunun serbest olması gerekir.

Macellan'ın bu son diplomatik ustalığı nasıl başardığı, yani Faleiro'nun sefere katılmamasını nasıl sağladığı bilinmiyor; söylendiğine göre, Faleiro yıldız falına bakmış ve seferden sağ dönemeyeceğini görünce, kendiliğinden gitmekten vazgeçmiş. Faleiro'nun sefere katılmaktan vazgeçmesi için yapılan baskı, dışarıya karşı bir tür terfiyle allanıp pullanır; kralın bir fermanıyla Faleiro ikinci bir filonun (bu filo yalnızca kâğıt üzerinde vardır) başına tek komutan olarak atanır, Faleiro da bunun karşılığında tüm haritalarını ve astronomi tablolarını Macellan'a teslim eder. Böylece yüzlerce sorunun sonuncusu da ortadan kaldırılmış olur ve Macellan'ın girişimi en başında ne idiyse yine o olur: kendi fikri ve kendi girişimi. Artık sıkıntı, zahmet, her şey onun omuzlarındadır, hesap verecek olan da tehlikelerin üstesinden gelecek olan da kendisidir, ama yaratıcı bir ruhun en büyük mutluluğu da onundur: yaşam idealini yalnızca kendine karşı sorumlu olarak gerçekleştirmek.

Yola çıkış
20 Eylül 1519

10 Ağustos 1519'da, iki dünyanın müstakbel efendisi Karl'ın *Capitulacion*'u imzalamasından bir yıl beş ay sonra, beş gemi nihayet Sevilla Limanı'ndan ayrılarak Guadalquivir'in açık denizle buluştuğu Sanlúcar de Barrameda'ya doğru akıntı boyunca yol alır; filo burada son bir kez kontrolden geçecek, eksikler tamamlanacaktır. Ama aslında çoktan veda edilmiştir; Macellan, Santa Maria de la Victoria Kilisesi'nde diz çöküp sadakat yemini ettikten sonra Kraliyet sancağını, orada toplanan tüm mürettebatın ve olup biteni saygı dolu bakışlarla izleyen kalabalığın önünde *Corregidor*[1] Sancho Martínez de Leiva'dan teslim almıştır. Belki de o anda, ilk Hindistan yolculuğuna çıkmadan önce de bir katedralde diz çöküp sadakat yemini ettiğini anımsamıştır. O zaman sadakat yemini ettiği bir başka bayraktı, Portekiz bayrağıydı, kral ise İspanya Kralı Karl değil, kanıyla bağlandığı Portekiz Kralı Manuel'di. Fakat o zaman genç *sobresaliente* başını kaldırıp Amiral Almeira'ya saygı dolu gözlerle nasıl baktıysa, şimdi de iki yüz elli adam ona yazgılarının efendisi gözüyle bakmaktadır.

1. (İsp.) Vali.

Macellan, Medina-Sidonia dükünün şatosunun karşısındaki Sanlúcar Limanı'nda bilinmeyene doğru yolculuktan önceki son kontrolleri yapar. Yola çıkmadan önce filosunu, bir sanatçının enstrümanına gösterdiği özenle ve saygı dolu bir sevgiyle kontrolden geçirir. Gerçi bu beş gemiyi artık avucunun içi gibi biliyordur. Alelacele satın alınmış bu gemileri ilk gördüğünde nasıl da korkmuştu, nasıl da eski, yıpranmış, acınası bir haldeydiler! Ama o günden bugüne iyi iş başarılmıştır doğrusu; eski kalyonların elden geçmeyen yeri kalmamıştır, çürük kaburgalar yenileriyle değiştirilmiş, tepeden tırnağa katranlanmış, cilalanmış, kalafatlanmış ve örülmüştür. Macellan, çürük ya da kurtlu olup olmadığını anlamak için her tahtayı kendi elleriyle yoklamış, her halatı, her vidayı, her çiviyi kontrol etmiştir. İspanya'nın koruyucu azizi Santiago el Mayor'un[1] haçıyla süslü yelkenler sağlam bir ketendendir, vida yuvaları yenilenmiştir, metal aksamlar pırıl pırıldır, her şey yerli yerindedir; hiçbir ajan, hiçbir hasetçi tepeden tırnağa yenilenmiş bu kalyonlarla alay etmeye cesaret edemez artık. Yine de birer sürat gemisi olamamışlardır, bu geniş karınlı, tombul tekneler yarışa müsait değildir, ama geniş ve uzun olmaları sayesinde hem büyük birer depo hem de azgın denizde güvenlidirler: Özellikle de hantal olmaları sayesinde, düşünülebilecek en sert fırtınaları atlatabilirler. Kardeş kardeş yan yana duran bu gemi ailesinin en büyüğü, yüz yirmi tonluk San Antonio'dur. Fakat bilmediğimiz bir nedenden ötürü Macellan bu gemiyi Juan de Cartagena'nın komutasına verir ve on ton daha hafif olan Trinidad'ı *capitana*, bayrak gemisi yapar. Onu büyüklüklerine göre şu gemiler izler: Gaspar Quesada ko-

1. İsa'nın havarilerinden Zebedioğlu Aziz Yakub.

mutasındaki doksan tonluk Concepción, Luis de Mendoza yönetimindeki seksen beş tonluk Victoria (adını şan ve şöhretle taşıyacaktır), João Serrão komutasındaki yetmiş beş tonluk Santiago. Macellan gemilerin birbirinden farklı tipte olmasını özellikle istemiştir; çünkü küçük gemilerin su çekimi daha az olduğu için onları hem ön keşifte hem de ileri karakol olarak kullanacaktır; fakat birbirinden bu kadar farklı olan kardeşleri açık denizde sürekli bir arada tutabilmek için bütün denizcilik hünerlerini sergilemesi gerekecektir.

Macellan, özellikle de yük ve malları denetlemek için gemiden gemiye gider. Bu gemilerin merdivenlerini ne çok tırmanmıştır, nasıl da titizlikle envanter tutmuştur; arşivlerde günümüze dek korunmuş olan belgeler sayesinde, dünya tarihinin en olağanüstü maceracılarından birinin en ince ayrıntıların bile kaydını titizlikle tuttuğunu kendi gözlerimizle görebiliyoruz. Bu kapsamlı dosyalarda, her bir çekicin, her bir halatın, her bir çuval tuzun, her bir tabaka kâğıdın tutarı yarım *maravedi*'ye varıncaya kadar kaydedilmiştir ve herhangi bir kâtip tarafından umursamazlıkla art arda sıralanmışa benzeyen bu soğuk, tutarlı rakam sütunları, bu adamın sabrını anlatan bütün coşkulu laflardan daha etkileyicidir belki de. Deneyimli bir denizci olan Macellan, bilinmeyene giden bir yolculuğun ne büyük bir sorumluluk olduğunu biliyordu. Yola çıkmadan önce tedarik edilmesi unutulan en ufak şeyin bile tüm sefer boyunca bir daha asla tedarik edilemeyeceğini biliyordu; bir kez yapılan bir hata ya da dikkatsizlik bir daha asla telafi edilemezdi, eksik olan şey yerine konamazdı. Her çivi, her üstüpü balyası, her kurşun parçası, her yağ damlası, her kâğıt yaprağı o bilinmeyen bölgelerde hiçbir para miktarıyla, hatta insanın kendi kanıyla bile satın alamayacağı bir değer oluşturur: Bir gemi, eksik tek

bir yedek parça yüzünden kullanılamaz hale gelebilir; girişim, tek bir hesap hatası yüzünden çökebilir.

Bu nedenle de Macellan bu son kontrollerde en çok da kumanya üzerinde durur. Ne kadar süreceği konusunda en ufak bir fikrin bulunmadığı bir yolculukta iki yüz altmış beş adam ne yer, ne içer? En zor hesap da budur, çünkü paydalardan biri –seferin süresi– bilinmiyordur. Yeniden kumanya sağlanıncaya kadar aylar, hatta muhtemelen yıllar geçeceğini bir tek Macellan tahmin eder: Bu nedenle de eksik yerine fazla götürecektir ve miktarlar, küçük gemi deposuyla karşılaştırıldığında, gerçekten de devasadır. Beslenmenin en önemli unsuru peksimettir: Macellan gemilere tam on bin altı yüz doksan kilo peksimet yükler, peksimet, çuvallarıyla birlikte üç yüz yetmiş iki bin beş yüz on *maravedí* tutar; insanın bir öngörüde bulunması mümkünse eğer, bu devasa miktarın iki yıl yetmesi gerekir. Macellan'ın kumanya listesinin diğer kalemleri de, akla toplam beş-altı yüz tonluk (o dönemin on tonu bugünün on bir tonuna tekabül eder) beş balıkçı gemisinden ziyade yirmi bin tonluk bir transatlantik vapuru akla getirir. O daracık, boğucu gemi gövdelerinde neler neler depolanmıştır! Un, kuru fasulye, mercimek, pirinç ve akla hayale gelecek diğer tüm baklagil çuvallarından başka, iki bin sekiz yüz elli kilo kurutulmuş domuz eti, iki yüz fıçı sardalye balığı, dokuz yüz seksen dört teker peynir, dört yüz seksen bağ sarmısak ve soğan, ayrıca yedi yüz elli altı kilo bal, bin altı yüz kilo Málaga üzümü, kuşüzümü, badem, bol miktarda şeker, sirke ve hardal gibi leziz şeyler... Gemiye son anda yedi tane inek (fakat bu uslu hayvancıklar fazla uzun yaşamaz) alınır, böylece önce taze süt, sonra da taze et sağlama alınır. Fakat güçlü kuvvetli tayfalar için şarap, sütten daha önemlidir. Macellan, mürettebatın keyfi yerinde olsun diye Jerez'deki en iyi, en kalite şarap-

tan satın aldırmıştır, hem de tam dört yüz on yedi tulum; ayrıca da iki yüz elli üç fıçı; böylece tayfaların şarap ihtiyacı hem öğle hem de akşamları içmek üzere iki yıldan fazla bir süreliğine karşılanabilecektir.

Macellan, elinde liste gemiden gemiye, depodan depoya dolaşır. "Tüm bunları, bir araya getirmek," diye anımsar, "kontrol etmek, hesaplamak ve ödemek ne büyük bir zahmetti!" Gündüzleri resmî makamlarla, tüccarlarla ne çok cebelleşmiş, geceleri de bir şeyi unuttum, yanlış hesapladım, diye ne çok korkmuştur! Fakat şimdi, sefer boyunca iki yüz altmış beş midenin ihtiyacı karşılanmışa benzer. İnsanların, tayfaların her tür ihtiyacı düşünülmüştür. Fakat gemiler de canlı, ölümlü varlıklardır ve doğayla olan mücadelede her birinin dirençli olması gerekir. Fırtına yelkenleri parçalar, halatları lime lime eder, deniz suyu tahtayı eritir, çeliği paslandırır, güneş renkleri soldurur, karanlık yağı ve mumu bitirir. Yani her tür malzemenin bir ve birkaç yedeği olmalıdır, çapa ve halatlar, tahta ve demir ve kurşun, yeni direk yapmak için kalas, yeni yelkenler için yelken bezi. Her tür hasarı tamir etmek, her tahtayı, her kaburgayı yenilemek için en az kırk araba yükü odun, çatlak ve delikleri tıkamak için tonlarca katran ve zift, balmumu ve üstüpü yüklenir gemilere; elbette yeterli miktarda kerpeten, testere, burgu, vida, kürek, çivi de eksik değildir. Mürettebatın, götürülen kumanyanın yanı sıra başlıca besini olacak balıkları tutmak için binlerce olta, düzinelerce zıpkın ve balıkçı ağı vardır. Geceleri karanlıkta kalmamak için seksen dokuz küçük fener ve yedi ton mum alınmıştır, bu arada pazar ayinlerinde kullanılacak ağır, büyük mumları da unutmamak gerekir. Denizcilik aletleri de uzun vadeli düşünülmüştür: pusula ve pusula iğneleri, kum saatleri, usturlaplar, gökcisimlerinin yüksekliğini ölçmeye yarayan aletler, planisferler, ayrıca hesap memurları için on beş

boş defter. (Öyle ya, bu seferde Çin dışında nerede tek bir sayfa kâğıt bulabilirsiniz ki?) Acil durumlar da unutulmaz: ecza dolapları, bardak çekme ve hacamat aletleri, itaatsizlik edenler için kelepçeler, zincirler... Fakat eğlence ve kutlamalar da düşünülmüştür: beş büyük davul, yirmi tef, muhtemelen de bir-iki keman, düdük ve tulum.

Bu sayılanlar, Macellan'ın gerçekten de olağanüstü gemi envanterinin küçük bir bölümü, nelerle karşılaşılacağı bilinmeyen bir yolculukta mürettebat ve gemilerin gereksindiği binlerce şeyin yalnızca bir kısmıdır. Fakat iki dünyanın efendisi, tüm donanımıyla birlikte sekiz milyon *maravedi*'ye mal olan bu filoya, sırf bilinmeyene duyduğu meraktan ötürü yatırım yapmamıştır; bu beş gemi yalnızca kozmografik sonuçlar değil, yatırımcı konsorsiyumuna para, olabildiğince çok para getirmelidir! Yani umut edilen ticari takasın gerçekleşebilmesi için özenle seçilmiş bol miktarda mal da götürülmesi gerekir. Macellan, Hindistan'a yaptığı seferler nedeniyle doğanın çocuklarının naif zevklerini en ince ayrıntısına kadar bilir. Bilir ki, iki şey her yerde etkilidir: kara, yanık ya da sarı tenli yerlilerin çehrelerini büyük bir şaşkınlıkla ilk kez seyredeceği aynalar ve çocukları sevince boğan o ziller, zilcikler. Bu nedenle gemilere bu gürültülü küçük aletlerden yirmi bin civarında yüklenir, ayrıca dokuz yüz küçük; on tane de büyük ayna götürülür (maalesef bunların çoğu kırılacaktır), *"Made in Germany"* dört yüz bıçak (listede özellikle belirtilir: *400 docenas de cuchillos de Alemania de los peores*, yani en ucuz cinsinden Alman bıçakları), elli düzine makas ve elbette rengârenk mendiller, kırmızı kepler, pirinç bilezikler, sahte mücevherler ve renkli camlar... Tören giysisi olarak bir-iki Osmanlı kostümü konur bir tarafa, ayrıca da parlak renkli saten ve yünlü bildik kumaşlar – aslında, Maluku Adalarında baharat nasıl değersizse İspanya'da da aynı biçimde de-

ğersiz olan ıvır zıvırdır bütün bunlar; ama ticaret yapmak için idealdirler, zira yerli mal yabancı malla takas edilirken her iki taraf da on kat kâr eder.

Bu tarak ve kepler, ayna ve oyuncaklar, ancak karşı tarafın da barışçıl bir takasa rıza gösterdiği durumlarda işe yarar elbette. Fakat diğer olasılık, yani savaş da düşünülmüştür. Elli sekiz top, yedi uzun falkonet, üç ağır havan topu ambar kapaklarından kötücül bakışlar fırlatır, demir ve taş toplar geminin karnını ağırlaştırır, yeni top dökmek için de tonlarca kurşun vardır. Bin mızrak, iki yüz mızrak ucu ve iki yüz kalkanın ne işe yarayacağı bellidir, ayrıca da mürettebatın yarısından fazlasına yetecek miğfer ve göğüslük vardır. Bilbao'dan, amirali tepeden tırnağa demirle kuşatacak iki zırh ısmarlanır: Böylece yabancı halkların karşısına doğaüstü, yaralanamaz bir yaratık olarak çıkabilecektir. Kısacası, Macellan'ın doğası gereği her tür savaştan kaçınmasına rağmen bu keşif seferinin askerî donanımının, aynı tarihte, 1519 yazında, dünyanın öbür tarafında bir avuç adamla milyonlarca nüfusluk bir diyarı istila eden Hernán Cortés'inkinden aşağı kalır bir tarafı yoktur: İspanya için kahramanlıklarla dolu bir yıl başlayabilir artık.

Macellan, en belirgin özelliklerinden olan dikkatli, şaşmaz bir sabırla beş geminin her birinin durumunu, yük ve donanımını son bir kez daha gözden geçirir. Mürettebata da bir bakış atmakta yarar var! Adamları bulmak kolay değildi, onları limanların ara sokaklarından, tavernalardan toplamak haftalar aldı; toplanıp getirildiklerinde üstleri başları perişandı, pislikten yanlarına varılmıyordu, disiplin nedir bilmiyorlardı ve hâlâ da en kaba lehçelerle karmakarışık konuşuyorlar, biri İspanyolca, diğeri İtalyanca, öteki Fransızca, daha öbürleri Portekizce, Yunanca, Katalanca, Almanca. Evet, bu *olla*

podrida'nın[1] kaynaşması ve iyi, güvenilir, sağlam bir ekip oluşturması hayli zaman alacak. Macellan, açık denizde birkaç hafta geçirdikten sonra onları avucunun içine alacağından emindir. Yedi yılını basit bir *sobresaliente*, tayfa ve savaşçı olarak geçiren biri, tayfaların ihtiyaçlarını, onlardan neler bekleneceğini, onlara nasıl davranılacağını bilir. Amiralin, mürettebattan yana bir endişesi yoktur.

Fakat diğer gemilerin kaptanlığına atanan üç İspanyol'a baktığında nahoş bir gerilim hisseder. Kasları, tıpkı mücadele öncesindeki bir dövüşçününki gibi elinde olmadan gerilir. Zira Faleiro devre dışı kalınca, San Antonio'nun komutasına getirmek zorunda kaldığı şu *veedor*, kralın başdenetçisi Juan de Cartagena, soğuk, kibirli bir ifadeyle, gizlemeye çalıştığı, hatta çok da gizlemeye çalışmadığı bir aşağılamayla görmezden gelmektedir onu. Elbette Juan de Cartagena, saygıdeğer ve deneyimli bir denizcidir ve ne dürüstlüğünden ne de hırsından şüphe edilebilir. Ama bu soylu Kastilyalı, hırsını zaptedebilecek midir? Kralın, Faleiro'nun *conjuncta persona*[2] unvanını devrettiği, Burgos piskoposunun yeğeni Cartagena yeminine sadık kalıp ona boyun eğecek midir gerçekten de? Macellan ona ne zaman baksa, Alvarez'in onun kulağına fısıldadığı sözleri, onun dışında başkalarına da tam yetki verildiğini ve bunlardan ancak onurunu kurtarmak için çok geç olduğunda haberdar olacağı uyarısını anımsar. Victoria'nın kaptanı Luis de Mendoza'nın bakışları da dostça sayılmaz. Henüz Sevilla'dayken bile emirlerine küstahça karşı gelmiştir, buna rağmen Macellan bu gizli düşmanına yol verememiştir; çünkü Kral onun *tesorero* olarak sefere katılmasını ister. Hayır, tüm bu subay-

1. Birçok dilde kullanılan potomi sözcüğünün kökeni olan, çeşitli malzemelerden yapılmış bir yemeğin ismi.

2. (Lat.) Birleşmiş, bağlı kişi anlamına gelen ve hukukta da kullanılan terim.

ların Santa Maria de la Victoria Katedrali'nde, boylu boyunca açılmış bayrağın gölgesi altında ona sadakat ve itaat yemini etmeleri pek bir anlam ifade etmemektedir; yürekleri ona karşı düşmanlık ve hasetle doludur. Bu İspanyol soylularına karşı çok dikkatli olmak gerekir.

Bu nedenle kralın kararını ve *Casa de Contratacion*'un öfkeli protestolarını dikkate almayıp gemiye, aralarında bir-iki güvenilir dostun ve akrabanın da olduğu otuz Portekizliyi gizlice yerleştirmekle çok iyi etmiştir. En önemlisi, kayınbiraderi Duarte Barbosa da gemidedir, Duarte genç yaşına rağmen deneyimli bir dünya gezginidir, yine yakın akrabası olan Alvaro de Mesquita ve Portekiz'in en iyi kılavuzu Estévão Gomes de gemidedir. Listelerde hep İspanyol olarak geçse ve İspanya'nın Pizarro ve Pedro d'Arias'ın başkanlığındaki Castilia del oro seferlerine katılmış olsa da Macellan'ın can dostu Francisco Serrão'yla akrabalığı nedeniyle Portekizli olma ihtimali yüksek João Serrão da vardır. Büyük kazanımlardan biri de uzun yıllar önce Brezilya'ya gidip gelen ve hatta Brezilyalı bir kadından olma oğlunu da sefere götüren João Carvalho'dur. Dil bilmeleri ve o uzak ülkeyi tanımaları sayesinde her ikisi de çok iyi birer rehber olabilir; öte yandan, Brezilya üzerinden Malezya dil bölgesine, oradan da Baharat Adaları'na ve Malakka'ya ulaşmayı başarırlarsa Macellan'ın kölesi Enrique tercümanlık yapacaktır. Kısacası, iki yüz altmış beş adam içinde sadakatinden kesinlikle emin olduğu yarım ya da bir düzine adam vardır. Ama başka seçeneği olmayan biri rakam ve zaman ona karşı olsa bile risk almak zorundadır.

Her şeyi titizlikle denetleyerek ciddiyetle arşınlar Macellan; cepheyi, önemli bir anda kimin ondan yana, kimin ona karşı çıkacağını gizlice hesaplar durur. Farkında değildir ama bütün bu sıkıntılarla kırış kırış olmuştur

alnı. Ama aniden gerilim yok olur, elinde olmadan gülümser. Tanrım, son anda geliveren şu fazlalığı, şu gereksizi unutuyordu az kalsın! Gerçekten de Vincenza'daki eski, soylu bir aileden gelen sessiz, mütevazı İtalyan delikanlısı Antonio Pigafetta'nın, maceracı, hırslı, paragöz *desperado*'lardan oluşan bu rengârenk topluluğa karışması salt bir tesadüftür. Papanın başpiskoposunun maiyetiyle birlikte V. Karl'ın Barcelona'daki sarayına gelen Pigafetta –Rodos şövalyesi olacak bu delikanlı o sırada henüz sakalsızdır– şimdiye dek ulaşılmamış hedeflere hiç bilinmeyen yollardan yelken açacak olan gizemli bir seferden söz edildiğini duyar. İmdi, muhtemelen Pigafetta, memleketi Vincenza'da 1507'de basılan bir kitabı, Vespucci'nin *"di andare e vedere parte del mondo e le sue meraviglie"*den[1] duyduğu zevki anlattığı *"Paese novamente retrovati"*[2] üzerine eserini okumuştur. Belki de genç İtalyan, yurttaşı Ludovico Varthema'nın çok okunan *Itinerario*'larından[3] etkilenmiştir, zira "okyanusun muhteşem ve tüyler ürpertici şeyleri"ni kendi gözleriyle görme düşüncesi onu müthiş heyecanlandırır. Pigafetta'nın bu gizemli sefere katılabilme ricasıyla başvurduğu V. Karl, onu Macellan'a tavsiye edince birdenbire, bütün bu profesyonel denizciler, paracılar, maceracıların arasına, hayatını şan şöhret ve para için değil, candan gönül verdiği gezginlik için tehlikeye atan garip bir idealist, en güzel anlamıyla bir amatör, yani sırf görmek, yaşamak, hayran kalmak, şaşırmak hevesinde olan biri de katılır.

Oysa bu sade kişi, bu "fazlalık" Macellan'ın seferine katılan en önemli kişi olacaktır. Zira tasvir edilmeyen bir

1. (İt.) Dünyanın çeşitli bölgelerini ve onların güzelliklerini görmeye gitmek.
2. (İt.) Yeni baştan keşfedilen ülkeler.
3. (İt.) Rota.

girişim ne anlam ifade eder? Tarihî bir olay gerçekleştiği anda değil, ancak sonraki kuşaklara aktarıldığında gerçekleşir. Bizim tarih dediğimiz şey, zaman ve mekânda gerçekleşmiş bütün önemli olayların bir toplamı değildir; dünya tarihi, tesadüfen yazınsal ya da bilimsel olarak tasvir edildiği için üzerine ışık düşen o küçük kesittir yalnızca. Homeros olmasaydı Akhilleus bir hiçti, yaşananları kaydeden vakanüvis ya da onu yeniden biçimlendiren sanatçı olmadığında her suret gölge olarak kalır, olayların sonsuz denizindeki her olay dalgalar gibi kaybolur. Elimizde yalnızca Anghieralı Pietro Martire'nin on ciltlik eseri, Maximilianus Transylvanus'un kısa mektubu, bir-iki kuru anlatı ve kaptanların seyir defterlerinden başka bir şey olmasaydı Macellan ve yaptıklarından pek haberimiz olmazdı. Macellan'ı ve başarısını gelecek kuşaklara miras bırakan kişi, bu "fazlalık", bu küçük Rodos şövalyesidir.

Bizim şirin Pigafetta'mız bir Tacitus ya da Livius değildi elbette. Gerek yazarlıkta gerekse de macera sanatında çok sempatik bir amatörden başka bir şey değildi, insan sarrafı olduğu da söylenemez; gemide Macellan ile kaptanlar arasında yaşanan ruhsal gerilimleri tümden kaçırmıştır. Fakat Pigafetta, olaylar arasında bağlantı kurma derdinde olmadığı için dikkatle gözlemlediği ayrıntıları, ev ödevi, pazar günü yaptığı gezintiyi anlatmak olan bir öğrencinin enerjik titizliğiyle tek tek kaydeder. Verdiği bilgiler her zaman güvenilir değildir, onun henüz ne kadar toy olduğunu derhal anlayan yaşlı kılavuzların uydurduğu en olmayacak şeylere saf saf inanır çünkü; fakat Pigafetta meraklı bir titizlikle her ayrıntıyı kâğıda dökerek bütün o küçük masalları ve yanlış bilgileri telafi eder; hatta küçük Rodos şövalyesi, üşenmeyip Patagonyalıların dilini Berlitz yöntemine göre incelemesi sayesinde Amerikan fiilleri sözlüğünü yazan ilk kişi olarak tarihe

geçer. Fakat büyük bir onura daha sahip olur. Büyük Shakespeare, *Fırtına*'sında Pigafetta'nın seyahatnamesinde geçen bir sahneyi kullanır; vasat bir yazar için bir dâhinin ebedî eserinde onun fani eserinden yararlanmasından ve onun önemsiz adını kartal kanatlarıyla ölümsüzlüğe taşımasından daha mükemmel ne olabilir?

Macellan, gemilerde attığı turu tamamlar. Vicdanı rahattır: Ölümlü bir insanın hesap edebileceği, kestirebileceği her şeyi önceden hesap edip düşünmüştür. Fakat bir macera ve keşif seferi, dünyevi ölçütlerin çok ötesinde güçlü olmayı talep eder zaten. Başarıya ulaşmak için gereken her şeyi en ince ayrıntısına kadar hesap eden bir adam, böyle bir gezinin sonundaki en büyük olasılığı, yani seferden geri dönemeyebileceğini de hesaba katmak zorundadır. İradesini dünyevi esere dönüştüren Macellan, son arzusunu da yola çıkmadan iki gün önce kâğıda döker.

Macellan'ın vasiyetnamesini sarsılmadan okumak mümkün değildir. Zira son arzusunu kâğıda döküp altına imzasını atan birinin servetinin boyutunu az çok bilmesi gerekir. Ama Macellan neyi miras bırakabileceğini nereden bilebilir ki? Bir sene sonra dilenci mi, yoksa dünyanın en zengin adamlarından biri mi olacağı bile belli değildir. Zira varı yoğu, Kral'la yaptığı sözleşmedir. Sefer başarılı olur da Macellan efsanevi *paso*'yu bulur, oradan da Baharat Adaları'na geçer, yüklü gemilerle dönerse, yoksul bir maceracı olarak çıktığı seferde Karun kadar zengin olur. Yolda ayrıca yeni adalar da keşfederse, oğullarına ve torunlarına bütün bu zenginliklerden başka vali ve asilzadelik unvanını da miras bırakabilecektir. Fakat yanlış yola girerse, gemiler parçalanıp batarsa, karısı ve çocukları açlıktan ölmemek için kiliselerin önünde oturup avuç açmak, merhamet dilenmek zorunda kalacaktır. Bütün bunlara yüce güçler, rüzgâr ve dalgaları yön-

lendirenler karar verecektir. Ve Macellan tüm kalbiyle inanan bir Katolik olarak Tanrı'nın iradesi önünde alçakgönüllülükle boyun eğer. Bu nedenle etkileyici vasiyetnamesinde insanlar ve makamlardan önce "her şeye kadir yüce Tanrımız, gücü sonsuz efendimiz"e seslenir. Bu vasiyetnamede önce bir Hıristiyan, sonra asilzade ve en sonunda da koca ve baba olarak konuşur.

Fakat bir Macellan gibi bir insan, dinî konularda da asla muğlak ve belirsiz bir tavır sergilemeyeceği için yaşamına damgasını vuran temkinlilik sanatını ölümden sonraki yaşamı için de kullanır. Tüm olasılıklar hesaba katılmış ve titizlikle kademelendirilmiştir. "Eğer bu seferde yaşamım sona erer de ebedî hayatım başlarsa," der, "Sevilla'daki Santa Maria de la Victoria Manastırı'nda bir mezara defnedilmeyi arzu ediyorum." Fakat eğer sefer esnasında ölürse ve naaşını yurda getirmek mümkün olamazsa, "o zaman naaşım, Meryem Ana'ya ithaf edilen en yakın kilisede son istirahatgâhına defnedilsin." İnançlı Hıristiyan, yerine getirilmesini istediği dinî vecibeleri hem dindarca hem de titizlikle belirtir. Sözleşmede belirtilen beşte birlik payın onda biri Santa Maria de la Victoria, Santa Maria Montserrat ve Oporto'daki Santo Domingo manastırları arasında eşit olarak paylaştırılacaktır, seferden önceki Komünyon Ayini'nin yapıldığı ve Tanrı'nın izniyle sağ salim döndükten sonra törenin tekrarlanacağı Sevilla Katedrali'ne bin *maravedi* verilecektir. Sadakaları alan "inançlı Hıristiyanların ruhuma dua okumaları için" kutsal Haçlı seferine, Hıristiyan tutsakları kâfirlerin elinden kurtarma girişimlerine, San Lazaro ve las Bubas hastanelerine ve Casa de San Sebastian'a birer gümüş *real* miras bırakır. Ölüsünün başında ve otuz gün sonra da Santa Maria de la Victoria'da otuzar Komünyon Ayini yapılacaktır. Ayrıca şunları da ister:

Defnedildiğim gün üç yoksul giydirilsin, ruhuma dua etsinler diye her birine gri kumaştan esvap, kasket, gömlek ve bir çift ayakkabı verilsin. Ve o gün yalnızca bu üç yoksulun değil, bana duacı olsunlar diye on iki yoksulun daha karınları doyurulsun ve cehennem ateşinde yananların ruhları için de bir altın duka bağışta bulunulsun.

Kiliseye bıraktığı bu sofuca mirastan sonra sıranın artık karısı ve çocuğuna geldiği düşünülebilir. Ama bu dindar adam, kölesi Enrique'in yazgısını daha çok dert eder. Gerçek bir Hıristiyan'ın bir köleyi, üstelik de vaftiz olmuş, dolayısıyla da din kardeşi olarak ölümsüz bir ruha kavuşmuş bir köleyi, bir parça toprak ya da giydiği ceket gibi mülkü olarak görmeye hakkı olup olmadığı konusunda tereddütleri vardır belki de. Macellan, Tanrı'nın önüne böylesi bir huzursuzlukla çıkmak istemez; bu nedenle de vasiyetnamesinde belirtir:

Malakka kentinde doğan ve aşağı yukarı yirmi altı yaşında olan tutsağım ve kölem Enrique, öldüğüm günden itibaren köleliğin her tür yükümlülüğünden ya da zorunluluğundan azat olmuştur; istediğini yapmakta özgürdür. Ayrıca mirasımdan on bin *maravedí* verilmesini istiyorum. Ona bu mirası bırakmamın nedeni, Hıristiyanlığı kabul etmiş olması ve ruhumun selameti için dua etmesi.

Macellan, öteki dünyadaki hayatını düşündükten ve "mahşer gününde en günahkârların bile işine yarayacak hayırlı işler" yaptıktan sonra sıra ailesine gelir. Fakat burada da derdi para ve mal mülk değil, manevi değerlerdir: armasının ve soylu adının korunması. Macellan, oğlunun ondan önce ölmesi durumunda –ne karanlık bir

önsezidir bu– *armas*, yani armasını taşıma hakkının kimde olacağını iki-üç kuşağı kapsayan bir titizlikle belirtir. Bir Hıristiyan ve asilzade olarak önlemini aldığı tek bir şey vardır: ölümsüzlük.

Macellan henüz havada olan mirasını karısına ve çocuğuna ancak bütün bunlardan sonra bırakır; amiral, tıpkı kendisi gibi gururlu, keskin ve sağlam bir imza atar belgenin altına: "Hernando de Magallanes". Fakat yazgı bir kalem darbesiyle sağlama alınamaz, bir yeminle yatıştırılamaz – yazgının mağrur iradesi bir insanın en içten arzusundan daha güçlüdür. Macellan'ın vasiyetnamesindeki isteklerden bir tanesi bile gerçekleşmeyecektir; son arzusu, hükümsüz bir boş yaprak olarak kalacaktır. Mirasçıları miraslarını alamayacak, düşündüğü yoksullar tesellilerini bulamayacaktır; bedeni arzu ettiği yerlerden birinde defnedilmeyecektir, arması kaybolup gidecektir. Fakat gerçekleştirdiği eser, kendisinden çok daha uzun ömürlü olacak ve bu mirası, tüm insanlığa kalacaktır.

Macellan yola çıkmadan önce son görevini de yerine getirmiştir. Artık veda zamanı gelmiştir. Hayatında ilk kez bir buçuk yıl tam anlamıyla mutlu olduğu kadın titreyerek durur karşısında. Ona doğurduğu oğul vardır kucağında. Kutsanmış bedeni hıçkırıklarla sarsılır. Macellan ona son bir kez daha sarılır, tek oğlunu alıp macerasına sürüklediği Barbosa'nın elini son kez sıkar! Sonra geride bıraktığı kadının gözyaşlarıyla yumuşamamak için hızla biner sandala ve filonun onu beklediği Sanlúcar Limanı'na gider. Macellan, Sanlúcar'ın küçük kilisesinde –önce günah çıkarttıktan sonra– tüm mürettebatla akşam yemeğinde bir araya gelir. Sabah şafakla birlikte –20 Eylül 1519, Salı günü– çapalar yukarı çekilir, yelkenler fora edilir, top sesleri giderek uzaklaşmakta olan karada yankılanır: İnsanlık tarihinin en cesur macerası başlamıştır.

Boşuna arayış
20 Eylül 1519 – 1 Nisan 1520

Macellan'ın filosu, 20 Eylül 1519'da denize açıldı, İspanya o yıllarda Avrupa'nın çok ötesine yayılmaya başlamıştı bile; beş gemi, altı gün sonra taze su ve kumanya almak için Kanarya Adalarındaki Tenerife'ye uğradığında, hâlâ V. Karl'ın egemenlik sınırları içerisindedir. Dünya gezginleri, bilinmeyene doğru yelken açmadan önce yurtlarının sağlam toprağına bir kez daha ayak basabilecek, kendi dil ortamlarını bir kez daha soluyacaklardır.

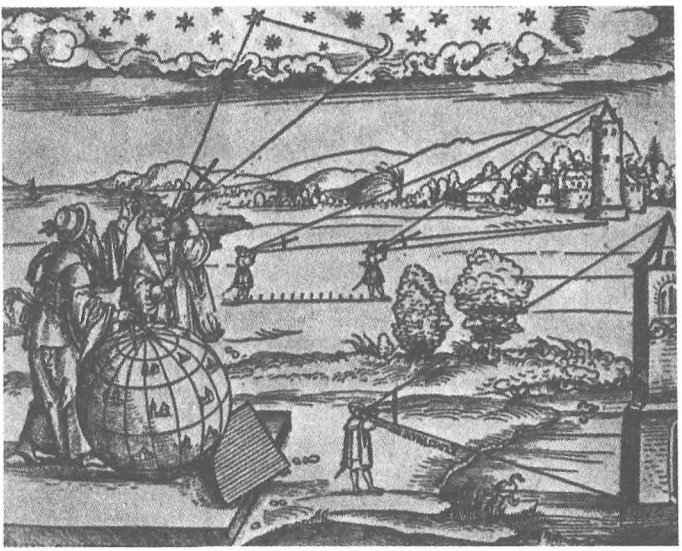
Ama bu kısa mola çabucak sona erer. Macellan yine yelken açmaya hazırlanıyordur ki, uzaktan bir İspanyol karavelası görünür, Macellan'a kayınpederi Diego Barbosa'dan gizli bir mesaj getiren bu gemi, İspanya'dan beri onlara yetişmeye çalışıyordur. Gizli mesajlar, genellikle kötü haberlerdir. Barbosa, İspanyol kaptanların yolda Macellan'a komplo kurmak için gizli bir anlaşma yaptıklarını sağlam kaynaklardan öğrendiğini yazarak damadını uyarmaktadır; komplocuların başı, Burgos piskoposunun yeğeni Juan de Cartagena'dır. Macellan'ın bu uyarının doğruluğundan kuşkulanması için hiçbir neden yoktur; bu uyarı, ajan Alvarez'in "başkalarına da yetki verildiği, ama bunu ancak onurunu kurtarmak için fazla geç olduğunda öğreneceği" tehdidini fazlaca doğrular. Fakat zarlar atılmıştır ve katı Macellan bu açık tehlike

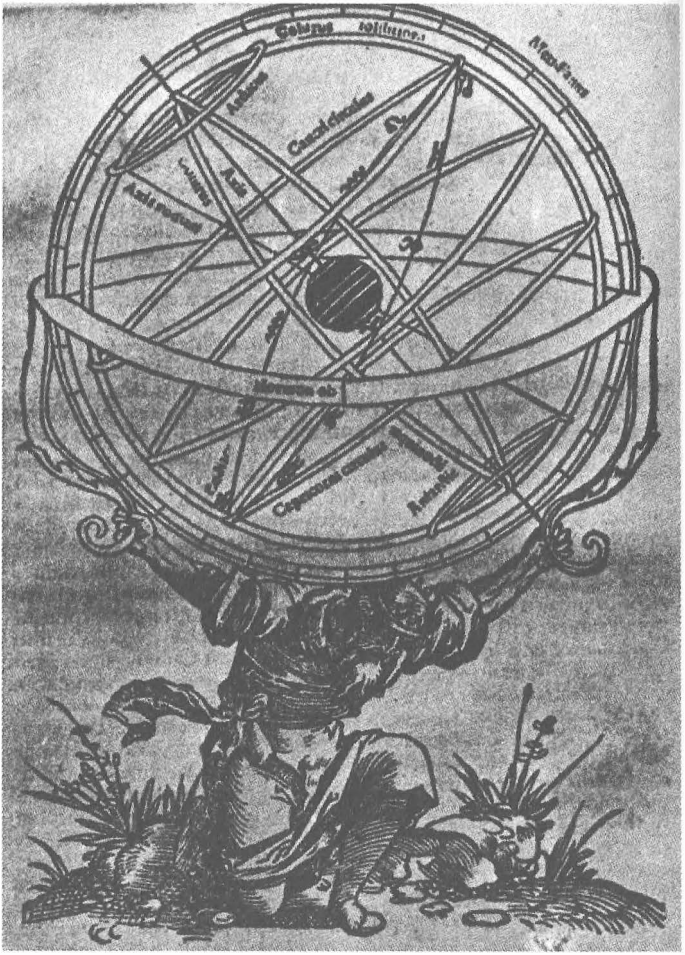
Brezilya yerlisi.
Fransızca bir kostüm kitabından gravür (1567).

Brezilyalı dövüşçüler.
Olfert Dapper'in *Amerika Kitabı*'ndan bakır gravür (1673).

Gökyüzünün Jacob sopasıyla gözlemlenmesi.
Petrus Apianus'un *Introductio geographica*'sından ahşap gravür (1533).

Gökküre.
Johannes Schonerus'un *Opusculum geographicum*'undan gravür (1533).

karşısında daha da katılaşır. Sevilla'ya gönderdiği mesajda, her ne olursa olsun hükümdara karşı görevini yerine getireceğini ve gerekirse hayatını ortaya koyacağını gururla bildirir. Gelen mesajın nasıl da acı ve haklı bir uyarı olduğunu –hayatında aldığı son uyarıdır bu– kimseye belli etmeden, demir alınmasını emreder ve birkaç saat sonra da Tenerife Tepesi uzaklarda kaybolur. Mürettebatın çoğunun memleket toprağını son görüşüdür bu.

Macellan'ın bu seferde üstesinden gelmesi gereken en zorlu görev, birbirinden çok farklı tonajda ve seyir hızında olan beş gemiyi sürekli bir arada tutmaktır: Aralarından bir tanesi bile filodan koparsa, dev okyanusta kaybolur gider. Bu nedenle Macellan yola çıkmadan önce *Casa de Contratacion*'un iznini de alarak, sürekli irtibat halinde olmayı sağlayan özel bir sistem geliştirmiştir. Gerçi *contramaestre*'lere[1], gemi kaptanları ve kılavuzlara *derota*, izlenecek rota bildirilmiştir; ama açık denizde geçerli olan tek emir en önde giden amiral gemisi Trinidad'ın dümen suyunu takip etmektir. Bu basit takip gündüzleri hiç mesele değildir; şiddetli fırtınada bile gemiler daima görüş mesafesi içinde kalabilirler; fakat beş yelkenlinin birbirlerini sürekli görmesi geceleri çok daha zor olduğundan, özel olarak düşünülmüş ışık sinyalleri sayesinde iletişim sağlanacaktır. Arkadaki gemilerin yön belirleyen *capitana*'yı, amiral gemisini gözden kaybetmemeleri için Trinidad'ın kıç tarafındaki bir fenerin *(farol)* içine yerleştirilen tahta bir meşale hava kararır kararmaz yakılır. Trinidad'da iki ışık daha yakılması ise diğer gemilerin daha yavaş seyretmesi ya da ters rüzgâra karşı yol alması gerektiği anlamına gelir bu. Üç ışığın anlamı, bir fırtına beklenmesi nedeniyle en alt yelkenin,

1. (İsp.) Lostromo.

dört ışığınki ise tüm yelkenlerin indirilmesi gerektiğidir. Amiral gemisinde huzursuzca yanıp sönen ışıklar ya da top atışları diğer gemileri dikkatli olmaları için uyarır, zira yakınlardaki sular ya çok sığdır ya da kum bankları vardır. Bu ateş dili sayesinde akla gelebilecek tüm tesadüf ya da kazaların önlemini almaya yarayan dâhiyane bir sinyal sistemi kurulmuştur.

Fakat amiralin emirlerinin anlaşıldığından ve yerine getirileceğinden emin olabilmesi için bu ilkel ışık telgrafının her bir işaretine her geminin derhal aynı şekilde karşılık vermesi gerekmektedir; ayrıca her akşam hava kararmadan az önce diğer dört geminin kaptanlarının amiral gemisine yanaşmaları, amirali, *"Dios vos salve señor capitan-general y maestre é buena compania"*[1] sözleriyle selamlamaları ve gece üç vardiya halinde tutulacak nöbetle ilgili emirleri almaları gerekmektedir. Dört kaptanın dördünün de amirale her gün verdiği bu günlük raporla disiplin daha ilk günden sağlanmışa benzer; amiral gemisi yol gösterir, diğer gemiler de onu izler, amiral rotayı belirler, diğer kaptanlar da sorgusuz sualsiz rotayı izlemek durumundadır.

Fakat bu sıkı, otoriter yönetimin tek bir adamın elinde olması ve bu suskun, ketum Portekizlinin onları her gün asker gibi karşısına dizip emirlerini verdikten sonra sanki birer yamaktan başka bir şey değillermiş gibi başından savması, diğer dört geminin kaptanlarını gücendirir. Hiç kuşkusuz Macellan'ın İspanya'da seferin asıl hedefi konusunda hiçbir bilgi vermemesinin, *paso*'nun sırrının ağızdan ağıza dolaşmasını ve ajanların eline geçmesini istememesinden kaynaklandığını –ki bunda haksız da değillerdir– ama açık denizde bu kadar dikkatli davran-

1. (İsp.) Tanrı siz amirali, komutanı ve mürettebatını korusun.

mayacağını ve tüm kaptanları amiral gemisine toplayıp önlerine haritaları açacağını ve şimdiye dek kıskançlıkla kendine sakladığı planı onlara nihayet anlatacağını ümit etmişlerdir. Oysa Macellan'ın daha da suskunlaştığını, daha soğuk, daha ulaşılmaz bir havaya büründüğünü görürler. Onları gemisine çağırmamakta, fikirlerini sormamakta, deneyimli kaptanlara bir kez olsun danışmamaktadır. Onlardan tek istenen, gündüzleri bayrağı, geceleri de meşaleyi körü körüne izlemeleridir, tıpkı efendisinin peşinden giden köpek gibi. İspanyol subaylar, Macellan'ın suskunluk içinde önden gitmesini bir-iki gün sükûnetle karşılarlar. Fakat amiral, güneybatı istikametinde dümdüz giderek Brezilya'ya yelken açmak yerine önceden konuşulan rotanın hayli güneyine sapıp Sierra Leone'ye kadar Afrika kıyıları boyunca ilerleyince o akşamki yoklamada Juan de Cartagena, başlangıçtaki talimatların neden dışına çıkıldığını, rotanın neden değiştirildiğini sorar.

Juan de Cartagena, bu soruyu kesinlikle küstahlık olsun diye sormamıştır (bunu açıkça vurgulamak gerekir, çünkü Macellan'ı aklamak isteyenlerin çoğu Juan de Cartagena'yı başından beri hain olarak gösterir). Kral tarafından *conjuncta persona* olarak atanan, en büyük geminin kaptanı ve İspanya Krallığı'nın *veedor*'u olan birinin, rotanın neden değiştirildiğini amirale kibarca sorması son derece mantıklı ve doğru bir tavırdır. Üstelik Juan de Cartagena, denizcilik açısından da haklıdır; çünkü yeni rotanın yolu uzattığı ve hiç gereksiz yere on dört güne mal olacağı daha sonra anlaşılacaktır. Macellan'ın rotayı neden değiştirdiği bilinmiyor. Belki de ta Gine'ye kadar Afrika kıyısını izlemesinin nedeni, orada –Portekiz denizciliğinin teknik bir sırrı olan ve İspanyollar tarafından bilinmeyen– *tomar barlavento*, yani "elverişli alize rüzgârları"nı yakalamaktı ya da Macellan'ın gemilerini ele geçirmeleri için Portekiz Kralı Manuel'in, Brezilya'ya

gönderdiği gemilerden kaçınmak istemesiydi. Ne olursa olsun, Macellan, kaptanlara dostça davranıp rota değişikliğinin nedenini mertçe açıklayabilirdi. Ama Macellan için önemli olan olayın kendisi değil prensiptir. Mesele bir-iki mil daha güneybatıya gidilmiş olması değil, filonun disiplinini en başından sağlayacak bir tavırdır. Kayınpederinin dediği gibi, filoda gerçekten komplocular varsa onlarla yüz yüze gelmeyi tercih eder. Ondan saklanan gizli emirler varsa eğer, bunların, onun lehine olacak şekilde ortaya dökülmesi gerekir. Bu nedenle özellikle de Juan de Cartagena'nın ondan hesap sorması işine gelir, zira bu İspanyol *hidalgo*'nun onunla eşit rütbede mi, yoksa onun emrinde mi olduğu ortaya çıkacaktır şimdi. Gerçekten de bu rütbe meselesi biraz belirsizdir. Juan de Cartagena filoya imparator tarafından *veedor-general* olarak atanmıştır ve gerek bu görevi, gerekse de San Antonio'nun kaptanı olması nedeniyle amiralin astıdır. Fakat Macellan ortağı Faleiro'yu devreden çıkardığında, onun yerine *conjuncta persona* olarak Juan de Cartagena atanınca durum değişmiştir; çünkü *conjuncta* demek irtibat demektir. Kralın verdiği yetkiler nedeniyle her ikisi de hakkında ısrar edebilir; Macellan'ın elinde, filonun tek amiri ve kumandanı olduğunu açıkça belirten sözleşme, Juan de Cartagena'nın elinde ise "herhangi bir ihmalkârlık fark ederse, diğerlerinin keskin görüşü bulanır ya da ihtiyatı elden bırakırlarsa devreye girmesi" yetkisini veren *cedula*[1] vardır. Fakat bu *conjuncta persona*, amiralden de hesap sorma hakkına sahip midir? Macellan bu soruyu bir an bile havada bırakmak istemez. O nedenle de Juan de Cartagena'nın daha ilk sorusuna bile kaba bir yanıt verir: "Kimsenin ondan hesap sormaya hak-

1. (İsp.) Kral tarafından verilmiş belge.

kı yoktur, herkesin tek yapması gereken, onu izlemektir *(que le siguissen y no le pidiessen mas cuenta)*."

Kabalıktır bu; ama Macellan uzun boylu tehdit etmek ya da anlaşmaya çalışmaktan ziyade sopayı hemen indirmekten yanadır. Böylece İspanyol kaptanlara (belki de komploculara) açıkça anlatılmış olur: "Sakın yanılmaya kalkmayın, kumanda bir tek benim elimde." Fakat yumruğu sıkı ve sert olsa da Macellan bazı yetilerden, özellikle de şundan yoksundur: Yumruğunu fazlaca sert indirdiği yerdeki pürüzleri giderme becerisinden yoksundur. Macellan, acımasız şeyleri dostane bir üslupla söylemeyi, amirleri ya da emrindekilerle cana yakın, samimi bir ilişki kurma sanatını bilmez. Dolayısıyla birinci dereceden bir enerji merkezi olan bu adamın etrafında gerilimli, düşmanca, kırgın bir atmosfer oluşması, Juan de Cartagena'nın rotanın değiştirilmesiyle ilgili eleştirilerinin haklı, Macellan'ın ise açıkça hatalı olduğu anlaşılınca bu örtülü huzursuzluğun daha da artması kaçınılmazdır. Beklenen rüzgâr çıkmaz, gemiler sütliman denizde tam iki hafta yerinden kıpırdayamaz. Sonra öyle şiddetli fırtınalar çıkar ki, Pigafetta'nın romantik anlatısına bakılırsa, onları kurtaran, Corpo Santo'nun parıltılı görüntüsü, denizcilerin koruyucu azizleri Canterbury'li Aziz Anselmus, Aziz Nikolaos ve Assisili Azize Chiara'nın kutsal bedenleri (gemici ışığı[1]) olur. Macellan'ın burnunun dikine gitmesi yüzünden tam on dört gün kaybedilmiştir ve Juan de Cartagena artık daha fazla sabredemez, sabretmek istemez. Macellan kimselere danışmadığı, hiçbir eleştiriye tahammül edemediği için o, Juan de Cartagena, bu berbat denizciyi ne kadar küçümsediğini bütün filoya göstere-

1. Aziz Elmo Ateşi olarak da bilinen, fırtınalı havalarda, kilise kulesi ya da gemi direği gibi sivri uçlu yapıların tepe noktasında görülen ve genellikle parlak bir ışık noktası halinde beliren atmosfer elektriği boşalması olayı.

cektir. Gerçi gemisi San Antonio, Macellan'dan emir almak üzere her zaman olduğu gibi o akşam da Trinidad'a uslu uslu yanaşır. Ama bu kez Juan de Cartagena günlük selamlama için güverteye çıkmaz. Kendisinin yerine gönderdiği levazım subayı Macellan'ı şu sözlerle selamlar: *"Dios vos salve, senor capitan y maestre."*[1]

Macellan, bu hatalı selamın art niyetsiz bir tesadüf olmadığından bir an bile kuşkulanmaz. Ona göre, özellikle de Juan de Cartagena'nın ona "amiral" *(capitan-general)* değil de, yalnızca "kaptan" *(capitan)* dedirtmesi, *conjuncta persona* Juan de Cartagena'nın Macellan'ı amiri olarak kabul etmediğini tüm filoya ilan etmesi anlamına gelir. Juan de Cartagena'ya derhal haber salarak, bundan sonra doğru dürüst bir biçimde selamlanmayı umduğunu bildirir. Fakat Juan de Cartagena da hodri meydan der. Maalesef bunu yapamayacağını bildiren soğuk bir yanıt gönderir. Bu sefer selamlamaya gemideki en iyi adamını gönderdiğini, ama bir dahaki sefere bu işte tayfalarından birini kullanacağını söyler. San Antonio, Portekiz kumandanın sınırsız diktatörlüğünü kabul etmediğini göstermek için –buna tüm filo tanık olur– üç gün boyunca selamı sabahı keser. İspanyol *hidalgo*, Portekizliye açıkça –ki, genellikle söylenenin aksine, ikiyüzlü ve sinsi bir hain olmayan Juan de Cartagena'ya bunun için saygı duymak gerekir– meydan okur.

Bir insanın kişiliği, en iyi kritik anlardaki tavrından anlaşılır. Bir insanın gizli güçleri ve yetenekleri daima tehlike ânında ortaya çıkar; ılımlı ortamda açığa çıkmayan tüm o gölgede kalmış özellikler, ancak kritik anlarda kendini gösterir. Macellan tehlike karşısında hep aynı

1. (İsp.) Kral tarafından verilmiş belge.

tepkiyi gösterir. Ne zaman önemli kararlarla karşı karşıya kalsa ürkütücü bir suskunluğa, soğukluğa bürünür. Sanki buz keser. En kaba hakaret bile gür kaşlarının altındaki gölgeli gözbebeklerini çaktırmaz, suskun ağzının kenarında tek bir sinir seğirmez. Kişiliğini tümüyle kontrol altına alır ama serinkanlılığı sayesinde her şeyi kristal berraklığında görür; planlarını en iyi, buz gibi bir suskunluğa büründüğünde yapar, ölçüp biçer. Macellan hayatı boyunca asla düşüncesizce ya da aceleyle harekete geçmemiştir; derin, bunaltıcı suskunluğu uzar, uzar, bir bulut gibi toplanır, sonra yıldırım düşer.

Bu kez de susar Macellan; onu tanımayanlar –ki İspanyollar onu henüz tanımıyordur– Juan de Cartagena'nın meydan okumasını duymamazlıktan geldiğine hükmederler. Oysa Macellan karşı saldırıya hazırlanmaktadır. Daha büyük, daha iyi silahlanmış bir geminin kaptanını denizin ortasında şiddet kullanarak alaşağı edemeyeceğini bilir. Sabır, biraz daha sabır! En iyisi, vurdumduymaz, kayıtsız davranmak! Uğradığı hakaret karşısında Macellan, ancak kendisinin becerebileceği gibi susar: Bir fanatiğin coşkusuyla, bir çiftçinin inadıyla, bir kumarbazın tutkusuyla. Trinidad'da sakin sakin turladığı görülür, gemide olup biten gündelik olaylardan tamamen soyutlanmış gibidir. San Antonio'nun akşamları onu selamlamaya gelmemesine hiç öfkelenmiyora benzer; kaptanlar bu gizemli adamın barışma eğiliminde olduğunu da görünce hepten şaşırırlar: Amiral, yüz kızartıcı suç işleyen bir ere verilecek cezayı görüşmek üzere dört kaptanı gemisine çağırmaktadır. Kaptanlar derhal, meslektaşlarıyla düşman olmanın sonunda onu rahatsız ettiğini düşünürler. Demek ki, izlediği rotanın yanlış olduğunu görünce yaşlı, deneyimli kaptanlara *quantité négligeable*[1] muamelesi yapmak-

1. (Fr.) Göz ardı edilebilir unsur.

tansa, danışmanın daha iyi olacağını anladı. Amiral gemisine Juan de Cartagena da gelir ve uzun süredir kendisinden esirgenen bir görüşme fırsatı nihayet sunulduğundan Macellan'a rotayı neden değiştirdiğini bir kez daha sorar. Macellan bu soru karşısında hem tarzı hem de niyeti gereğince kılını bile kıpırdatmaz; onun bu soğuk tavrının Cartagena'yı giderek çileden çıkarması gayet işine gelir! Cartagena, kralın en üst rütbeli subayı olarak özgürce eleştiride bulunabileceğine inanmaktadır, nitekim bu hakkını bol bol kullanır; sonunda öfke nöbetine tutulur, işi itaatsizlik ve hakarete kadar vardırır. Fakat iyi bir psikolog olan Macellan'ın beklediği de budur zaten; çünkü niyetini gerçekleştirebilmesi için Cartagena'nın açıkça itaatsizlik etmesi gerekir. Macellan şimdi darbeyi indirebilir artık. V. Karl'ın ona verdiği tam yetkiyi derhal kullanır. Juan de Cartagena'nın yakasına yapışarak *"Sed preso,"* ("Tutsağımsınız") der ve *alguacil*'ine (silahtar ve emniyet görevlisine) asiyi tutuklamasını emreder.

Diğer İspanyol kaptanlar şaşkınlıktan donakalır. Daha birkaç dakika öncesine kadar Juan de Cartagena'dan yana çıkan kaptanlar, şimdi de aslında yine Cartagena' dan yana, yabancı zorbaya karşıdırlar. Ama darbenin aniliği, Macellan'ın hasmını bir suçlu gibi ele geçirip tutuklarken sergilediği şeytani enerji, iradelerini felce uğratır. Juan de Cartagena, onlardan yardımına koşmalarını ister, ama boşuna. Hiçbiri adım atmaya, hiçbiri başını kaldırıp tekinsiz enerjisinin bir kısmının suskunluğun duvarlarının ardından görünmesine ilk kez izin veren bu güçlü kuvvetli tıknaz adama bakmaya bile cesaret edemez. Ancak Juan de Cartagena kazamata götürüleceği sırada içlerinden biri Macellan'a döner ve İspanyol soylusu Cartagena'nın zincire vurulmaması için yalvarır. İçlerinden birisinin onu gözaltında tutacağına şerefi üzerine yemin etmesi yeterlidir. Macellan bu öneriyi kabul eder,

ama bir tek koşulla: Juan de Cartagena'yı gözaltında tutmakla görevlendirdiği Luis de Mendoza istediğinde onu kendisine teslim edecektir. Böylece her şey hallolur. Bir saat sonra San Antonio bir başka İspanyol kaptanın, Antonio de Coca'nın komutasındadır; yeni kaptan *capitan-generale*'yi her akşam kusursuz bir biçimde selamlar, başkaca bir olay olmadan sefere devam edilir. 29 Kasım'da gözcü direğinden Brezilya kıyılarının göründüğü haykırılır ama Pernambuco yakınlarında bu kıyılara demir atılmaz; beş gemi, on bir hafta süren aralıksız yolculuktan sonra nihayet 13 Aralık'ta Rio de Janeiro Körfezi'ne girer.

O eski günlerdeki doğal ihtişamı, bugünkü kentin güzelliğini kesinlikle aratmayan Rio de Janeiro Körfezi, yorgun ve bıkkın mürettebata cennetin ta kendisi gibi gelmiş olmalı. Ocak ayında keşfedildiği için adını Aziz Ianuarius'tan alan ve adalar karmaşasının ardında dev bir nehir ağzı bulunduğu sanılarak adına yanlışlıkla Rio, yani "nehir" eklenen Rio de Janeiro, o dönemde çoktan Portekiz'in mülkü olmuştur bile. Talimatlara göre, Macellan'ın körfeze demir atmaması gerekir. Fakat Portekizliler henüz bir yerleşim kurmamışlardır, toplu tüfekli bir kale henüz yoktur, bu rengârenk körfez henüz bir *terra nullius*'tur[1]; İspanyol gemileri, güzelim kıyıları çevreleyen büyüleyici adaların etrafından rahatça süzülüp tasasızca demir atabilirler. Sandallar kıyıya yanaşır yanaşmaz Yerliler kulübelerinden ve ormanlardan dışarı çıkar ve zırhlı askerleri hiçbir kuşkuya kapılmadan merak içinde karşılarlar. Yerliler son derece iyi niyetli ve sokulgandır; fakat daha sonra Pigafetta, onların ara sıra yamyamlık yaptığını, öldürdükleri düşmanları şişlere ge-

1. (Lat.) Sahipsiz toprak.

çirerek, sanki Paskalya öküzünün iyi parçalarını kesip ayırır gibi afiyetle yediklerini öğrendiğinde kahrolacaktır. Fakat Guaraníler, tanrısal beyaz yabancılara karşı bu tür hevesler beslemediği için askerlerin de kullanışsız tüfekleri ve ağır mızrakları taşımasına gerek kalmaz.

Birkaç saat sonra hararetli bir takas ticareti başlar. Ve işte Pigafetta'cık o zaman havasına girer. Hırslı vakanüvis, on bir hafta süren yolculuk boyunca anlatacak fazla şey bulamamıştır; köpekbalıkları ve acayip kuşlarla ilgili bir-iki uyduruk hikâye anlatmıştır, o kadar. Juan de Cartagena'nın tutuklanmasını tümüyle kaçırmışa benzeyen Pigafetta, şimdi gördüğü tüm harikaları yazmaya tüy kalem yetiştiremez olur. O muhteşem manzarayı tasvir etmez, ama bu onun hatası değildir; çünkü doğa tasvirinin Jean-Jacques Rousseau tarafından icat edilmesine daha üç asır vardır; buna karşın, yeni meyveler, "büyük yuvarlak çam kozalaklarına benzeyen ama müthiş bir tat ve lezzette" ananas, kestaneye benzettiği *batate*, yani patates ve "tatlı kamış", şekerkamışı Pigafetta'nın müthiş ilgisini çeker. Acar delikanlı, bu budala halkın gıda maddelerini onlara sudan ucuza satmasına şaşmaktan bir hal olur. Bu yanık tenli aptallar, küçük bir olta karşılığında beş-altı tavuk, bir tarak için harikulade renklerde on papağan, bir makas karşılığında ise bir düzine adamı tıka basa doyuracak miktarda balık verirler. Yerliler tek bir küçük zile (ki beş gemide en az yirmi bin zil olduğunu anımsayalım) karşılık koca bir sepet dolusu patatesi sürükleyerek getirirler, hatta Pigafetta eski bir iskambil destesindeki papaz karşılığında beş tavuk alır, üstüne üstlük de Guaraníler, toy Rodos şövalyesini kandırdıklarını zannederler. Pigafetta'nın zarifçe "tek giysileri saçlarıydı" diye tasvir ettiği genç kızlar da sudan ucuz olmaları nedeniyle çok revaçtadır; bir bıçak ya da bir balta karşılığında bu kızların iki ya da üç tanesine ömür boyu sahip olmak mümkündür.

Pigafetta, not defterine böyle harıl harıl yazar, tayfalar yemek yer, balık tutar, bronz tenli cömert kızlarla eğlenirken, Macellan'ın tek derdi sefere devam etmektir. Mürettebatın moralinin düzelmesi onun da işine gelir elbette; ama Macellan disiplini hiç gevşetmez. İspanya kralına karşı yükümlülüklerini göz önünde bulundurur ve Portekizlilerin herhangi bir şikâyette bulunmasını engellemek için Brezilya kıyısı boyunca köle satın alınmasını ve her türlü şiddeti yasaklar.

Bu mert davranış Macellan'a özel bir başarı sağlar. Kendilerine bir kötülük yapılmadığını gören Yerli halkın hiçbir çekingenliği kalmaz; iyi niyetli, çocuk ruhlu Yerliler, sahilde ne zaman ayin yapılsa, seyretmek için akın akın gelirler. Ne zamandır özlemini çektikleri yağmuru yağdırdıklarına inandıkları beyaz yabancıların, bu garip törenlerde yüksek bir haçın önünde eğildiklerini görünce ellerini kavuşturup haçın önünde diz çökerler, dindar İspanyollar ise onların farkında olmadan Hıristiyanlığın ruhaniliğinin etkisi altına girdiğine hükmeder. Körfezde on üç gün kalan filo, Aralık ayının sonuna doğru denize açıldığında Macellan'ın vicdanı o dönemin kimi fatihlerine göre çok daha rahattır. Çünkü imparatoruna bu toprakları fethedememişse de göklerin efendisine dindar bir Hıristiyan olarak yeni ruhlar kazandırmıştır. Orada kaldıkları sürede kimsenin kılına zarar gelmemiş, cana yakın yerlilerin hiçbiri, toprağından ve yurdundan koparılıp alınmamıştır. Macellan barış içinde gelmiş, barış içinde ayrılmıştır.

Tayfalar, cennet Rio de Janeiro'dan istemeye istemeye ayrılır, güzelim Brezilya sahillerinden istemeye istemeye geçip giderler. Fakat Macellan bir molaya daha izin vermez. Dışarıdan sarsılmaz görünen bu adam, Martin Behaim'in haritasına ve o malum rapora göre belli bir yerde olduğunu tahmin ettiği *paso*'ya varmak için yanıp

tutuşur. Eğer Portekizli kılavuzların anlatıları ve Martin Behaim'in haritasındaki enlem dereceleri doğruysa geçit, Santa Maria Burnu'nun ardında yer almalıdır, bu nedenle de Macellan hiç durmadan hedefe doğru yelken açar. Nihayet 10 Ocak'ta dümdüz arazinin ortasında bir tepenin yükseldiğini görür ve buraya "Montevidi" (bugünkü Montevideo) derler. Korkunç bir fırtına çıkınca batıya doğru sonsuzca uzanıyor gibi görünen bir körfeze sığınırlar.

Oysa bu dev körfez, La Plata Nehri'nin ağzından başka bir şey değildir. Ama Macellan bunu bilmez. Belli etmemekte zorlandığı bir memnuniyetle, gizli raporlarda belirtilen yerde dev su kütlelerinin batıya doğru aktığını görür; Martin Behaim'in haritasının vaat ettiği boğaz bu olmalıdır. Coğrafi konum ve arazi, Lizbon'daki güvenilir adamlarından edindiği bilgilerle örtüşmektedir; *Newe Zeytung*'a göre yirmi yıl önce Portekizlilerin ulaşmaya çalıştığı *calfo*[1] bu olsa gerektir. Bu muhteşem genişlikteki boğazın aranılan geçit olduğundan tüm mürettebatın da emin olduğunu Pigafetta da doğrular. *"Si era creduto una volta esser questo un canal che mettesse nel Mar del Sur"*[2]; zira La Plata Nehri'nin, Rhein, Po, Ebro, Tajo nehirlerinin, sağında ve solunda karanın seçilebildiği uykulu ağızlarıyla karşılaştırılamayacak ağzı sonsuza dek uzanıyor gibidir; bu körfez, bir başka Cebelitarık, bir başka Manş Denizi'nin, bir başka Çanakkale Boğazı'nın başladığı, okyanusun okyanusla birleştiği yer olmalıdır. Ve liderine gözü kapalı güvenen mürettebat, birkaç gün içinde bu yeni boğazdan geçip Hindistan, Japonya, Çin, Baharat Adaları'na götüren efsanevi güney denizi *Mar del*

1. Körfez.

2. (İt.) Bir zamanlar buranın Mar del Sur'a (Pasifik Okyanusu'na keşifler döneminde verilen isim) açılan bir kanal olduğuna inanılmıştı.

Sur'a ulaşmanın, Golconda'nın hazinelerine, dünyanın tüm zenginliklerine kavuşmanın hayalini kurarlar.

Macellan'ın bu dev su kütlelerini gördüğü gün boğazı bulduğundan emin olmasının kanıtı, *paso*'yu inatla burada, tam da bu noktada aramasıdır. La Plata'nın ağzında boğazı boşu boşuna arayarak tam on beş gün geçirir, daha doğrusu kaybeder. Oraya ilk vardıkları günden beri süren fırtına biraz diner dinmez, Macellan filoyu böler. Küçük gemileri güya kanal boyunca batıya (gerçekte nehrin kaynağına doğru) gönderir, iki büyük gemi ise aranan yolun bu yönde ne kadar uzakta olduğunu araştırmak üzere, *por ver si habia pasage*[1], onun komutası altında batıya, La Plata'nın ağzının enine doğru yelken açar. Macellan, körfezin güneyini yavaş yavaş tararken, küçük gemiler de batıya doğru ilerler. Fakat büyük bir hayal kırıklığı yaşanır! Montevidi'de heyecanlı bir arayışla geçen on beş günün ardından geri dönen gemilerin yelkenleri ufukta belirir. Ama direklerde sevinçle dalgalanan flamalar yoktur ve kaptanlar acı haberi verir: Acele edip kanal sandıkları bu dev boğaz, burada Malakka'ya giden yolu arayan ama onun yerine ecelini bulan Juan de Solís'in anısına şimdilik Rio de Solís adı verilen (nehir Rio de la Plata adını çok sonra alacaktır) olağanüstü boyutlarda bir tatlı su nehrinden başka bir şey değildir.

Şimdi Macellan'ın yapması gereken, kendine hâkim olmaktır. Bu hayal kırıklığının özgüvenini nasıl sarstığını kaptanların hiçbiri, mürettebattan hiç kimse anlamamalıdır. Çünkü amiral bir şeyi biliyordur artık: Martin Behaim'in haritası yanlıştır; güya bir geçit bulduklarını sanan o Portekizliler yanılmıştır. Dünyanın çevresini dolaşma planına temel oluşturan tüm bilgiler yanlıştır, Falei-

1. (İsp.) Geçit olup olmadığını görmek için.

ro'nun tüm hesapları hatalıdır, kendi iddiaları yanlıştır, İspanya kralına ve Kraliyet Meclisi'ne bulunduğu tüm vaatler boştur. Böyle bir geçit varsa eğer –ve şimdiye kadar boğazın varlığına tüm ruhuyla inanan Macellan ilk kez "eğer varsa" diye düşünür– daha güneyde olmalıdır. Fakat güneye inmek demek, sıcak bölgelere yelken açmak değil, Ekvator'u çok geride bıraktıklarına göre, yine kutup bölgesine yaklaşmak demektir. Ekvator'un diğer yarısında şubat ve mart ayları kış sonu değil, tam tersine kış başıdır. Eğer Pasifik'e giden yol, burada boşu boşuna aradıkları *paso* kısa süre içinde bulunamazsa Güney Amerika'nın etrafını gemiyle geçme fırsatı da kaçacaktır ve geriye iki yol kalır: ya daha sıcak bölgelere geri dönmek ya da buralarda bir yerde kışı geçirmek.

Keşif gemileri hayal kırıklığı içinde geri döndüğü andan itibaren Macellan'ın yüreği kasvetli düşüncelerle kararmış olsa gerek. Ve yüreği gibi dışarıdaki doğa da giderek kasvetlenir. Kıyı giderek sevimsizleşir, giderek çıplaklaşır, gökyüzü giderek kararır. Parlak güney ışıkları sönmüş; mavi ufuk, karanlık bulutlarla kararmıştır. Tropik ormanların, gemileri ta uzaktan saran nemli, tatlı rayihasından eser kalmamıştır! Brezilya'nın güzel doğası, meyvelerle yüklü verimli ağaçları, esintide usul usul salınan palmiyeleri, rengârenk hayvanlar, konuksever esmer erkekler ve kadınlar yoktur artık! Buradaki çıplak kumsallarda gezinen penguenler, yanlarına yaklaşılır yaklaşılmaz korkuyla kaçıverir, denizaslanları kayaların üzerinde aptal aptal, tembel tembel yuvarlanır dururlar. Bunların dışında tek bir canlı görülmez, bu iç karartıcı ıssızlıkta insan ve hayvanın soyu tükenmiş gibidir. Yalnızca bir keresinde kıyıda korkuyla kaçan iriyarı vahşi adamlar görürler, tıpkı Eskimolar gibi kürklere bürünmüşlerdir. Ama ne küçük çanlar ne de rengârenk kasketler onları kandırmaya yeter. Yanlarına yaklaşıldığında ka-

ba, düşman bir tavırla kaçarlar ve yaşadıkları yerlerin izine dahi rastlanmaz.

Yolculuk giderek zorlaşır, giderek yavaşlar, zira Macellan kıyı boyunca seyretmekten vazgeçmez. Her küçük körfez, her koy tek tek araştırılır, iskandille derinlik ölçülür. Gerçi Macellan onu yollara düşüren, sonra da yarı yolda bırakan o gizemli haritaya ne zamandır güvenmez artık; ama belki de bir mucize olur ve *paso* hiç umulmadık bir yerde karşılarına çıkar ve kış başlamadan önce *Mar del Sur*'a geçebilirler! Güvenini yitiren Macellan'ın, harita ve o Portekizlilerin yalnızca enlem derecesinde yanıldığı, aranan boğazın bir-iki mil daha aşağıda olabileceği ümidine, bu son ümide nasıl da sıkı sıkıya sarıldığı açıkça hissedilir. Filo, 24 Şubat'ta yine geniş bir körfeze, San Matías Körfezi'ne yaklaştığında, rüzgârın esintisine kapılmış bir mum gibi parlayıverir umut. Macellan, *"viendo si habia alguna salida para el Maluco"*, yani Maluku Adalarına çıkan o çok aranan geçidin burası olup olmadığını anlamak için derhal küçük gemileri önden yollar. Ama yine bir şey çıkmaz! Burası da yine kapalı bir körfezdir! Adını oradaki penguen sürülerinden alan *Bahia de los Patos* ile orada karaya çıkan mürettebatın çektiği büyük zahmetlerin anısına *Bahia de los Trabajos* denen diğer iki körfez de boşuna boşuna araştırılır. Fakat soğuktan yarı yarıya donmuş mürettebat, gemiye beklenen haberi değil, öldürülen fokların cesetlerini getirir.

Kasvetli göğün altında sefere kıyı boyunca devam edilir. Issızlık giderek korkunçlaşır, günler giderek kısalır, geceler giderek uzar. Gemilerin mavi denizde hafif esintilerle yol aldığı günler geride kalmıştır: Buz gibi fırtına yelkenlere vahşice saldırır, kar ve dolu sert tanelerle yağar, gri deniz tehlikeli bir biçimde şaha kalkar. Filonun bu kötü hava şartlarında La Plata Nehri ile Puerto San

Julián arasındaki kısa mesafeyi kat etmesi tam iki ay alır. Hemen her gün kasırgalarla, o bölgenin korkulan *pampero*'larıyla, direkleri parçalayıp yelkenleri koparıp atan şiddetli fırtınalarla baş edilmeye çalışılır, hava her geçen gün biraz daha soğur, ortalık kararır ve *paso* hâlâ görünürde yoktur. Boşa harcanan haftaların şimdi fecidir intikamı. Zira filo her girinti çıkıntıyı araştıradursun, kış önden koşup gitmiştir. Tüm düşmanların en korkuncu, en tehlikelisi kış şimdi karşılarına çıkmış, fırtınalarla yolu kesmektedir. Altı ay boş yere harcanmıştır ve Macellan hedefine Sevilla'dan ayrıldığı günkü kadar uzaktır.

Mürettebat hoşnutsuzluğunu yavaş yavaş açıkça göstermeye başlar; herkes bir şeylerin yolunda olmadığını sezer. Sevilla'da filoya yazıldıklarında, seferin Baharat Adaları'na, pırıl pırıl güneşli güneye, dünyanın cennetine olacağını söylememişler miydi? Köle Enrique yurdunu, en değerli baharatın yerden zahmetsizce toplandığı dertsiz tasasız bir masal ülkesi olarak tasvir etmemiş miydi? Onlara, zengin olup çabucak eve dönecekleri vaadinde bulunulmamış mıydı? Bunun yerine, bu suskun ve asık suratlı adam onları gitgide buz kesen, gitgide yoksullaşan ıssız bölgelere götürür. Bazen soluk bir güneş, bulutların arasından gökyüzünü şöyle bir yalayıp geçer; ama gökyüzü genellikle kapalıdır, hava kar toplamaktadır. Sert rüzgâr yanaklarını kabaca yalar, yırtık pırtık giysilerinin arasına buz gibi dalar; donmuş halatları tutmaya yeltendiklerinde elleri buz keser, nefesleri duman olup havada asılı kalır. Üstelik de etraf ne kadar ıssızdır, ne korkunç bir kasvetle yüklüdür! Buradaki soğuktan yamyamlar bile kaçmıştır. Bir yere demir attıklarında midye ve foklar dışında ne bir hayvana ne de bir meyveye rastlarlar: Buradaki canlılar, fırtınalarla kamçılanan ıssız kumsallarda yaşamaktansa buz gibi suyu tercih ederler. Bu çılgın

Portekizli onları nerelere getirmiştir böyle? Onları daha nerelere sürükleyecektir? Sonunda onları buzlar ülkesine, Antarktika'ya mı götürecektir yoksa?

Macellan onları boşuna yatıştırmaya çalışır. Azıcık soğuk gördüler diye hemen endişelenmemelerini söyler, hemen cesaretini yitirmeye ne gerek vardır. Çok daha yüksek enlemlerdeki Norveç ve İzlanda kıyılarındaki seferler bile ilkbaharda İspanya sularındaki seferler kadar rahat değil midir? Bir-iki gün daha cesurca dayanmalıdırlar. Gerekirse bir yerde kışı geçirebilir ve sefere daha elverişli bir havada devam edebilirler. Fakat mürettebat boş sözlere kanmaz artık. Hayır, derler, ikisi arasında dağlar kadar fark vardır. Kralları seferin böylesine soğuk bölgelere yapılacağını öngörmüş olamaz ve amiral onları Norveç ve İzlanda benzetmeleriyle kandırmaya çalışsa da bu ikisi apayrı şeylerdir. Oradaki insanlar soğuğa çocukluklarından beri alışkındır, hem yerlerinden yurtlarından ancak sekiz ila on dört günlük bir mesafede olmanın rahatlığı içindedirler. Fakat onlar daha önce tek bir Hıristiyan'ın bile ayak basmadığı, kâfirler ve yamyamların, hatta ayıların ve kurtların bile yaşamadığı bir ıssızlığa getirilmişlerdir. Burada ne arıyorlardır? Böyle buz çöllerinden ve ölümcül bölgelerden geçmeye gerek kalmadan Baharat Adaları'na rahatça ulaşmayı sağlayan Doğu Hindistan yolu varken bu sapa rotaya neden girilmiştir? Mürettebat, amiralin yatıştırıcı sözlerine bu yanıtı haykırır. Fakat kendi aralarında, gemi gövdesinin koruyucu gölgesinde hiç kuşkusuz daha fazla homurdanıyorlardır. Henüz Sevilla'dayken bile fısıldanan o eski şüphe doğar yeniden: Bu şeytan Portekizli *tratto doble*, ikili oynuyor olmasın sakın? Portekiz kralının gözüne girmek için beş İspanyol gemisini tüm mürettebatıyla birlikte mahvetmeye çalışıyor olmasın sakın?

İspanyol kaptanlar, mürettebatın artan hoşnutsuzlu-

ğunu sessiz bir memnuniyetle izlerler. Fakat hiçbir şeye karışmazlar, amiralle konuşmaktan kaçınırlar, hatta dikkat çekici bir biçimde suskunlaşıp hiç ses çıkarmazlar. Fakat onların suskunluğu, mürettebatın homurtularından daha tehlikelidir. Denizcilik zanaatını bilen bu adamlar, Macellan'ın yanlış haritalara bel bağladığını, "sır"rından artık emin olmadığını fark etmemiş olamazlar. Çünkü eğer bu adam, var olduğunu iddia ettiği *paso*'nun enlem ve boylam derecesini gerçekten biliyorsa, gemileri neden boş ve anlamsız yere Rio de Plata'nın yukarısına göndermiştir? En ufak bir körfezi bile günlerce ölçüp biçerek değerli zamanı neden boşa harcamaktadır? Macellan *paso*'nun yerini bildiği iddiasıyla ya kralı ya da kendini kandırmıştır, zira kesin olan bir şey varsa o da Macellan'ın nerede olduğunu bilmediği bir geçit aradığıdır. Bu nedenle de kaptanlar, onun önlerine açılan her körfezin girintili çıkıntılı sahiline nasıl da gözlerini açıp baktığını zar zor sakladıkları bir sevinçle izlerler. Eh, filoyu buzlara sürüklemeye devam etsin bakalım! Ona direnmelerine, şikâyet etmelerine gerek kalmamıştır artık. Çok yakında bir an gelecek, kendiliğinden itiraf edecektir: Artık devam edemiyorum, artık ne yapacağımı bilmiyorum. O zaman da komutayı onlar devralacak ve bu kibirli ve suskun adama boyun eğmeyi öğreteceklerdir.

Macellan'ın o haftalardaki moral çöküntüsünden daha korkuncu olamaz. Zira Macellan, geçidi bulma ümidi iki kez –birincisi La Plata'nın ağzında, ikincisi San Matías Körfezi'nde– boşa çıktığından beri, Behaim'in haritasına ve o meçhul Portekizlilerin iddialarının doğruluğuna körü körüne inanmasının bir yanılgı olduğunu daha fazla gizleyemez artık. En iyimser bir tahminle, diyelim ki bu *paso* gerçekten vardır, o zaman ancak daha güneyde, yani Antarktika yakınlarında olabilir ve en iyimser tah-

minle bile bu yıl oraya varma fırsatı kaçmıştır. Onu sollayıp geçen kış, tüm hesaplarını yerle bir etmiştir; aranan boğaz bulunsa bile filo yıpranmış gemileri ve isteksiz mürettebatıyla bu boğazdan ilkbahardan önce geçemez. Dokuz ay boşu boşuna harcanmış, Macellan aceleyle söz verdiği sürede Maluku Adalarına varamamıştır. Hâlâ yolunu bulamayan filosu, en korkunç fırtınalarda hayatta kalmaya çalışmaktadır.

Yapılacak en mantıklı şey şu olurdu: gerçeği itiraf etmek. Kaptanları çağırıp harita ve bilgilerin onu yanıltığını, *estrecho* arayışına ancak ilkbaharda devam edilebileceğini söylemek. Şimdi en iyi şey, fırtınalardan kaçıp geri dönmek, kıyı boyunca Brezilya'ya kadar çıkmak, ilkbaharda tekrar güneye yelken açmadan önce o dost, o sıcak ülkenin şifalı ikliminde kışı geçirip gemilerin ve mürettebatın kendilerine gelmesini sağlamak olurdu. Yapılacak en iyi şey, en insanca davranış bu olurdu. Ama Macellan geri dönemeyeceği kadar ileri gitmiştir. Macellan, asıl yanıltılan kendisi olduğu için, Maluku Adalarına çıkan yeni, daha kısa bir yol bildiği konusunda başkalarını çok uzun bir süreden beri yanıltmaktadır. "Sır"rından ufak da olsa kuşku duyanları fazla sert cezalandırmış, İspanyol subayları gücendirmiş, kralın en yetkili memurunu tutuklatıp ona bir suçlu muamelesini reva görmüştür. Bütün bunların özrü ancak büyük, önemli bir keşif olabilir. Eğer İspanya'da kralına vaat ettiği keşiften artık emin olmadığını, bırakın itiraf etmeyi, ima ettiği anda ne kaptanlar ne de mürettebat, komutayı elinde bulundurmasına bir saat, bir an bile izin vermezlerdi; en küçük miço bile önünde kepini çıkarmayı reddederdi. Macellan için geriye dönmek söz konusu olamaz; Brezilya'ya dümen kıvrılmasını emrettiği anda subaylarının amiri değil, tutsağı olurdu. Bu nedenle Macellan cüretkâr bir karar verir. Aynı yıl Cortés, askerlerinin geri dönmesini

engellemek için gemileri nasıl yaktıysa, Macellan da gemileri ve mürettebatı, isteseler bile onu geri dönmeye zorlayamayacakları sapa bir yerde tutmaya karar verir. Eğer daha sonra ilkbaharda boğazı bulursa, her şey kazanılmış, bulamazsa kaybedilmiş olur: Macellan için bir orta yol yoktur artık. Şimdi ona güç kazandıracak tek şey inatçılık, onu kurtaracak tek şey de gözüpekliktir. Ne yapacağı asla kestirilemeyen bu hesapçı adam, önemli bir darbe indirmek için sakin sakin hazırlık yapar.

Bu arada günden güne daha da sertleşen fırtına, filonun karşısına bir duvar gibi dikilmeyi sürdürür. Gemiler zar zor ilerler, güneye doğru on iki enlem derecesi gibi kısa bir mesafeyi boğuşa boğuşa kat etmek için tam iki ay harcanır. Nihayet 31 Mart'ta ıssız sahilde bir körfez daha görünür. Amiralin ilk düşüncesi, aynı zamanda da son ümidi: Körfez açık mı, aranan *paso* bu olabilir mi? Hayır, körfez kapalıdır. Yine de Macellan körfeze girilmesini emreder. Ve ilk keşifte bile burada temiz su kaynakları ve bol miktarda balık olduğu anlaşılınca emir verir: "Demir at!" Ve kaptanlar ile mürettebat şaşkınlık ve belki de korku içinde öğrenirler ki, amiralleri (önceden kimseye haber vermeden ya da danışmadan) kışı burada, kırk dokuzuncu enlemdeki bu bilinmeyen, insansız körfezde, dünyanın en kasvetli ve uzak yerlerinden biri olan, daha önce hiçbir denizcinin ayak basmadığı San Julián'da geçirmeye karar vermiştir.

Ayaklanma

2 Nisan 1520 – 7 Nisan 1520

Issız, kasvetli San Julián Körfezi'ne kış boyu hapsolup kalınınca zıtlaşmaların açık denizdekine göre daha da artması kaçınılmazdır. Ve Macellan'ın ne kadar uzlaşmaz biri olduğunun en büyük kanıtı, bunca gerilimli bir ortamda hoşnutsuzluğu daha da artıracak bir karar almaktan çekinmemiş olmasıdır. Filonun bereketli tropik ülkelere en iyi ihtimalle ancak birkaç ayda varabileceğini bir tek Macellan bilir; bu nedenle de bundan sonra tayın miktarının azaltılmasını emreder. Dünyanın sonundaki bu yerde, zaten morali bozuk mürettebatı, daha ilk günden, bundan sonra ekmek ve şarabın hayli kısıtlanacağını söyleyerek iyice öfkelendirmek inanılmaz bir cüretkârlıktır.

Oysa filo, bu katı önlem sayesinde kurtulmuştur. Kumanyadan tasarruf edilmeseydi, Pasifik Okyanusu'nda yüz gün süren o meşhur yolculuk sağ salim atlatılamazdı. Ama ne olduğunu bilmediği bu projeyi hiç umursamayan mürettebatın böyle bir kısıtlamayı kabul etmeye kesinlikle niyeti yoktur. Bitkin tayfalar, amiralleri bu sefer sayesinde ebedî bir üne kavuşsa bile onun bu başarısının bedelinin, mürettebatın en az dörtte üçünün soğuk ve açlıktan, eziyet ve yokluktan kırılmak olacağını içgüdüsel –ve de haklı– olarak sezerler. "Madem yeterince gıda maddesi yok, o zaman geri dönelim," diye homurdanırlar. Ne de

olsa şimdiye dek hiçbir geminin inmediği kadar güneye inilmiştir. Eve döndüklerinde kimse onları görevini yapmamakla suçlayamaz. Aralarından bazıları soğuğa yenilmiştir bile; oysa onlar Buz Denizi'ne değil, Maluku Adalarına gitmek için yazılmışlardır filoya, İspanyol tarihçilere göre, Macellan bu asi konuşmalara bir konuşmayla cevap verir; fakat fazlaca Plutarkhos ve Thukydides kokan bu konuşma, Macellan'ın kısa ve öz konuşma tarzına pek uymadığından inandırıcı değildir. Güya Macellan, Kastilyalıların böylesine zayıf olmalarına şaşırdığını, bu sefere krallarına ve vatanlarına hizmet uğruna çıktıklarını unutmuşa benzediklerini söylemiş, kumandayı teslim alırken İspanyol ulusunun eskiden beri özelliği olan cesaretin mürettebatta da bulunacağını varsaymıştır. O, kendi adına, başı önünde geri dönmektense ölmeyi tercih etmektedir. Bu nedenle sabredip kışın geçmesini beklemeleri gerekir. Çektikleri sıkıntılar ne kadar büyük olursa kralları da onları o kadar muhteşem ödüllere boğacaktır.

Fakat güzel bir konuşmanın aç mideleri yatıştırdığı nerede görülmüştür ki. O kritik anda Macellan'ı kurtaran hitabeti değil, bir milim bile ödün vermemeye kesinkes kararlı olmasıdır. Ayaklanmayı ta baştan beri bilinçli bir biçimde kışkırtmasının nedeni, isyanı daha en başta kırmak istemesidir: İsyan çıktı çıkacak diye tedirgin olmaktansa hemen çıkması yeğdir! Köşeye sıkıştırılmaktansa gizli düşmanların açıkça karşısına çıkması yeğdir!

Macellan, bu nihai çatışmanın, hem de çok yakında gerçekleşmesinin kaçınılmaz olduğunu görmezlikten gelemez artık. Macellan ile kaptanlar arasındaki karşılıklı susma ve kendini kollama gerilimi son haftalarda iyice tırmanmış, daracık gemide günbegün, anbean birbirini görmezlikten gelmek katlanılmaz bir hal almıştır. Bu suskunluğun bir yerde bozulması, karmaşa ve şiddete dönüşmesi kaçınılmazdır.

Fakat bu tehlikeli durumun suçlusu, İspanyol kaptanlardan ziyade Macellan'dır ve genellikle yapıldığı gibi, Macellan'ın küstah subaylarını bir hainler çetesi, dehayı kıskanan düşmanlar olarak tasvir etmek, çok ucuz bir tavırdır. O kritik anda İspanyol kaptanların, Macellan'ın niyetini öğrenmeye hem hakları vardır hem de bu onların görevidir, zira yalnızca kendi yaşamları değil, kralın mürettebatının yaşamı da söz konusudur. V. Karl, Cartagena, Mendoza ve Antonio de Coca'yı *veedor, tesorero* ve *contador* olarak filosunun denetim memurluğuna atamakla, onlara yalnızca unvan ve maaş vermemiş, sorumluluk da yüklemiştir. Onlar, beş geminin temsil ettiği kraliyet mülkünü gözetmekle, eğer İspanya Krallığı'nın bu mülkü tehlikeye düşerse kralın malını korumakla yükümlüdürler. Ve şimdi tehlike, hem de ölümcül tehlike içindedirler. Yola çıkmalarının üzerinden aylar geçmiş, Macellan geçidi bulamamış, Maluku Adalarına ulaşamamıştır. Dolayısıyla Macellan'ın açıkça belli olan çaresizliği karşısında kralın yeminli ve ücretli haznedarlarının ondan "sır"rının hiç olmazsa bir kısmını nihayet açıklamasını, kralın subaylarına elini göstermesini istemelerinde garipsenecek bir şey yoktur. İspanyol kaptanların talebi son derece doğaldır: Liderleri şu gizliliğe artık bir son versin, onlarla masaya oturup filonun bundan sonraki rotasını görüşsün ve Elcano'nun daha sonra raporunda özetle dediği gibi: *"Que tomase consejo con sus oficiales Y que diese la derrota a donde queria ir."*[1]

Fakat zavallı Macellan –bu onun kendi suçu, kendi eziyetidir– kozu elinde bulundurduğundan kesin emin olmadan elini gösteremez. Martin Behaim'in haritasını göstererek siper de alamaz, çünkü *paso*'yu kırkıncı en-

1. (İsp.) Subaylarıyla görüşsün ve izlemek istediği rotayı kararlaştırsın.

lemde gösteren bu harita yanlıştır. Juan de Cartagena'yı tutuklattıktan sonra şunu da itiraf edemez artık: Beni yanlış raporlar yanılttı, ben de sizi yanılttım. Vaat ettiği *paso*'nun yerinin sorulmasına da izin veremez; çünkü yanıtı kendisi de hâlâ bilmez. Görmezden, duymazdan gelmek, dudaklarını sımsıkı kenetlemek, tehlike yanına fazla yaklaştığında yumruğunu indirmeye hazır beklemek zorundadır. Özetle durum şudur: Kralın denetçileri, kendilerinden ısrarla kaçan Macellan'ı kolundan tutup bundan sonraki planları hakkında hesap sormak isterler. Hesabında yanılan Macellan ise *paso*'yu bulamadığı sürece bilgi vermekten kaçınmak durumundadır, yoksa tüm kredisini, tüm otoritesini yitirecektir.

Kesin olan, subaylar ne kadar haklıysa Macellan da o kadar sıkıntıdadır. Şimdi onu bu kadar sıkıştırmalarının nedeni, anlamsız bir merak filan değil, görev bilincidir. Kaptanlara şunu da teslim etmek gerekir: Macellan'ı sinsice tuzağa düşürmezler. Sabırlarının tükendiğini anlaması için son bir işaret daha verirler ve Macellan eğer isteseydi bu işareti anlayabilirdi. Zira Macellan, başına buyruk davranışına içerleyen kaptanları nazik bir jestle yatıştırmak amacıyla, Paskalya sabahı ayinini birlikte dinlemeye, daha sonra da amiral gemisinde ziyafete davet eder. Ama İspanyol soylular için mesele, ağızlarına, kelimenin tam anlamıyla bir parmak bal çalmakla halledilecek bir mesele değildir. Santiago tarikatı şövalyeliğine hileyle konan yüce efendi Fernão de Magalhães filoyla ilgili planlarını onlara, kralın deneyimli denizci ve memurlarına dokuz ay boyunca bir kez olsun bildirmeyi çok görmüştür, şimdi ise gönül indirip onları ilk kez bir yemeğe davet etmektedir; kaptanlar teşekkür edip daveti kibarca reddederler. Daha doğrusu teşekkür bile etmezler. Kibarlığın bu en mütevazı jestinde bile bulunmazlar. Üç kaptan Gaspar Quesada, Luis de Mendoza, Antonio

de Coca, gelemeyeceklerini bildirme zahmetine bile girmeden, amirallerinin davetini duymazlıktan gelir ya da unutuverirler. Yan yana dizilen sandalyeler boş kalır, tabaklar boş kalır. Macellan, tam yetkisine dayanarak komutanlığa atadığı yeğeni Alvaro de Mesquita'yla birlikte yapayalnız oturur masada ve barış şöleni olarak düşünülen bu Paskalya ziyafeti muhtemelen midesine oturur. Üç kaptanın üçü de ziyafete gelmeyerek ona meydan okumuştur. Macellan'a açıkça bildirmişlerdir: "Ok yaydan çıktı! Ya kendini kolla ya da aklını başına topla!"

Macellan mesajı almıştır. Ama çelik sinirli bu adamın sükûnetini hiçbir şey bozamaz. Ne kadar içerlediğini hiç belli etmeden, Mesquita'yla sofrada sakin sakin oturur, gemide rutin emirlerini sakin sakin verir, ağır, iri gövdesiyle sakin sakin yatağına uzanır. Çok geçmeden tüm ışıklar söner; karanlık körfezdeki beş gemi uyuyan kocaman hayvanlar gibidir; bulutlu, uzun kış gecesi o kadar karanlıktır ki, bir gemiden bakıldığında diğerinin karaltısı bile seçilmez. Gece yarısı tek bir sandalın gemilerin birinden sessizce ayrılıp San Antonio'ya yaklaştığını bu boğucu karanlık yüzünden kimse görmez, şiddetle kıyıya çarpan dalgalar yüzünden kimse duymaz. Bir hırsız gibi sessizce ilerleyen sandalda kralın üç kaptanının, Juan de Cartagena, Gaspar Quesada ve Antonio de Coca'nın gizlendiğini kimse bilemez. Müttefik kaptanların planı enerjik ve zekicedir. Macellan gibi gözüpek bir düşmanı köşeye sıkıştırmak. için hem güçlü hem de sayıca üstün olunması gerektiğini bilirler. V. Karl, İspanyol kaptanların sayıca üstün olmasını istemekle ihtiyatlı davranmıştır; sefere çıkarken yalnızca bir tek Macellan'ın amiral gemisi bir Portekizliye teslim edilmiş, İspanya sarayı diğer dört gemiyi İspanyol komutasına vererek dengeyi sağlamıştı. Fakat Macellan, kralın kurduğu bu den-

geyi önce Juan de Cartagena'yı tutuklatarak, sonra da diğer önemli gemi San Antonio'nun komutasını "güvensizlik" nedeniyle Antonio de Coca'nın elinden alıp yeğeni Mesquita'ya vererek bozmuştur. Filonun en büyük iki gemisinin dizginlerini elinde bulundurduğu için acil durumda filonun askerî açıdan da efendisi olacağını düşünür. Onun savunma cephesini delip kralın iradesini yerine getirmenin tek yolu vardır: San Antonio'yu ele geçirmek ve yasal hakkı olmayan bir konuma getirilen Mesquita'yı kanlı olmayan bir biçimde safdışı bırakmak. O zaman İspanyollar, Macellan karşısında yine üçe iki üstün durumda olacak ve amiral zahmet edip de kraliyet memurlarına istedikleri bilgiyi verinceye kadar yola çıkması engellenebilecektir.

Deneyimli kaptanlar mükemmelen hazırladıkları planı bir o kadar özenle uygularlar. Sandal, içindeki otuz silahlı adamla birlikte, güvertede nöbetçisi olmayan –Bu körfezde düşman olduğu kimin aklına gelir ki?– San Antonio'ya sessizce yanaşır. Saldırganlar güverteye ip merdivenle tırmanır, en önde de Juan de Cartagena ile Antonio de Coca vardır. Bu geminin eski kaptanları olduklarından, kumandanın kamarasına giden yolu karanlıkta da bulurlar; Alvaro de Mesquita yataktan fırlamaya fırsat bile bulamadan, etrafının silahlı adamlarla sarıldığını görür, bir anda ayakları zincire vurularak gemi kâtibinin odasına tıkılır. Bazı tayfalar uykularından ancak o zaman uyanır. Aralarından biri, Juan de Eloriaga ihanet kokusu alır. Quesada'ya, gecenin bu saatinde burada ne aradığını kaba bir dille sorar. Quesada'nın yanıtı birdenbire altı hançer darbesi indirmek olur; Eloriaga kanlar içinde yere yığılır. Gemideki tüm Portekizliler zincire vurulur, böylece Macellan'ın en güvendiği adamlar safdışı bırakılmış olur; kalan mürettebatı kendi safına çekmek isteyen Quesada, kilerlerin kapısını açar ve onlara karınlarını şarap

ve ekmekle nihayet tıka basa doyurmaları fırsatını verir. Basit bir rehin alma olayını kanlı bir isyana dönüştüren hançer darbesi sayılmazsa İspanyol kaptanların ani baskını başarıya ulaşmıştır. Juan de Cartagena, Quesada ve de Coca artık rahatlıkla geri dönüp gemilerini gerekirse savaşmaya hazır hale getirebilirler; San Antonio bundan sonra adıyla sık sık karşılaşacağımız bir adama, Juan Sebastián Elcano'ya emanet edilir. O anda Macellan'ın girişimini engellemekle görevlendirilen bu adam, bir başka anda, yazgının Macellan'ın eserini tamamlaması için seçtiği kişi olacaktır.

Sonra gemiler, uyuyan kocaman hayvanlar gibi hiç kıpırdamadan körfezin karanlığında yatmaya devam ederler. Neler olup bittiğini belli eden tek bir ses, tek bir ışık yoktur.

Hayata düşman bu bölgelerde kış sabahları geç ve kasvetli başlar. Beş gemi, körfezin buzdan hapishanesinde aynı yerde kıpırdamadan durur. Macellan'ın, yeğeni ve dostu Mesquita ile San Antonio'daki tüm Portekizlilerin zincire vurulduğunu, kumandayı asi bir kaptanın devraldığını derhal anlamasını sağlayacak hiçbir belirti yoktur. Gemi direğinde dün dalgalanan bayrak bugün de dalgalanmakta, uzaktan bakıldığında hiçbir şey değişmemişe benzemektedir ve Macellan, gündelik işlere başlanmasını emreder. Her sabah yaptığı gibi, günlük su ve odun ihtiyacının karşılanması için Trinidad'dan bir sandalı karaya gönderir. Sandal her sabah olduğu gibi, karaya aynı amaçla gönderilen bir-iki tayfayı almak üzere önce San Antonio'ya yanaşır. Fakat ne gariptir ki, bu sabah San Antonio'nun güvertesinden aşağı ip merdiven sarkıtılmaz, ortalıkta hiçbir tayfa görünmez. Sandaldakiler sinirlenip de acele etmeleri için seslendiklerinde, şaşırtıcı bir haberle karşılaşırlar: Artık bu gemide Macel-

lan'dan değil, Kaptan Gaspar Quesada'dan emir alınmaktadır. Bu haber öylesine şaşırtıcıdır ki, sandal alelacele amiral gemisine dönerek Macellan'ı haberdar eder.

Macellan durumu derhal kavrar: San Antonio asilerin elindedir. Oyuna getirilmiştir. Fakat bu acı sürpriz bile ne bileğindeki damarı daha hızlı attırır ne de düşüncesinin berraklığını bulandırır. İlk işi, tehlikenin boyutlarını anlamak olur: Kaç gemi ona karşıdır? Kaçı ondan yanadır? Küçük sandalı derhal gemiden gemiye gönderir. Kayda değer olmayan Santiago dışında diğer üç gemi San Antonio, Concepción ve Victoria, asilerden yanadır. Üçe karşı iki, daha doğrusu üçe karşı bir, çünkü Santiago savaşta pek işe yaramaz. Bu eli kaybetmişe *benzeyen* Macellan'ın yerinde başka biri olsaydı, oyundan çekilirdi. Macellan'ın ömrünü adadığı girişim bir tek gecede mahvedilmiştir. Bilinmeyene doğru seferine yalnızca amiral gemisiyle devam etmesi mümkün değildir, diğer gemilerden ne vazgeçmek ister ne de onları zorla yola getirmek. Daha önce hiçbir Avrupa gemisinin seyretmediği bu bölgede imdadına yetişecek kimse de yoktur. Bu berbat durumda Macellan için sadece iki çıkar yol vardır: Dezavantajlı durumda olduğu düşünülürse, mantıklı ve de sağduyulu olan birinci yol, inadından vazgeçip İspanyol kaptanlarla anlaşmaya çalışmaktır. Tamamen saçma, ama kahramanca olan ikinci yol ise hiçbir kazanma şansı olmadığı halde, her şeyi göze alıp ayaklanmacıları köşeye sıkıştırmak.

En iyi çözümün uzlaşmak olduğu ortadadır. Zira İspanyol kaptanlar, Macellan'ı kişisel olarak henüz tehdit etmemiş, amiralden henüz belirli bir talepte bulunmamışlardır. Gemilerinde hiçbir kıpırtı yoktur, şimdilik saldırıya geçmeleri beklenemez. Çünkü İspanyol kaptanlar, sayıca üstün olsalar da yurttan bu kadar uzakta gereksiz

yere kardeş kanı dökmek istemezler. Sevilla'daki kilisede ettikleri yemini çok iyi anımsarlar, ayaklanmanın ve görevden kaçmanın cezasının ne olduğunu çok iyi bilirler. Kral tarafından güvenilir adamlar mertebesine yükseltilen Juan de Cartagena, Luis de Mendoza, Gaspar Quesada, Antonio de Coca gibi soylular İspanya'ya ihanet damgasıyla değil, alınları açık dönmek isterler. Bu nedenle de sayıca üstünlüklerini kullanmak istemezler, başından beri barışçı bir çözüme açıktırlar: San Antonio'yu ele geçirmelerinin nedeni, kanlı bir isyan başlatmak değil, inatla susan Macellan'a şantaj yaparak kraliyet filosunun bundan sonraki rotası hakkında bilgi vermesini sağlamaktır.

İmdi, Gaspar Quesada'nın İspanyol kaptanların elçisi olarak Macellan'a gönderdiği mektup kesinlikle bir meydan okuma değildir. Tam tersine, mektuba *supplicacion*, yani dilekçe anlamına gelen alçakgönüllü bir başlık atılmıştır; mektupta, gece baskınının nedenleri çok nazik bir dille anlatılır. Kral tarafından kumandanlığına atandıkları gemiyi ele geçirmeye mecbur kalmalarının tek nedeni, amiralin onlara reva gördüğü kötü muameledir. Fakat Macellan'ın bu eylemi, Majesteleri'nin ona verdiği amirallik unvanını elinden almaya yönelik bir eylem olarak yorumlamaması gerekir. Onların tek talebi, bundan sonra kendilerine daha iyi davranılmasıdır ve eğer bu haklı isteklerini yerine getirirse ona itaat etmekle kalmayacak, hizmetine büyük bir saygıyla amade olacaklardır. (İspanyolca mektubun orijinali sözcüğü sözcüğüne çevirmek için fazla grotesk ve ağdalıdır: *"Y si hasta alli le habian llamado de merced, dende en adelante le llamarian de señoria y le besarian piesy manos."*[1])

İspanyol kaptanların üstün konumda olduğu düşü-

1. (İsp.) O âna kadar ona merhamet etmişken artık ona "Efendimiz" demeye, elleriyle ayaklarını öpmeye başlamışlardı.

nülürse, bu barış çağrısı harika bir tekliftir. Fakat Macellan diğer yola, kahramanca çözüme karar vermiştir bile. Macellan, rakiplerinin zayıf noktasını derhal görür: Güvensiz ve kararsızdırlar. Ayaklanmanın liderlerinin eylemi sonuna kadar götürmeye kararlı olmadıklarını mektubun havasından bir şekilde sezmiş olsa gerektir ve onların tek zayıf yönlerinin bu kararsızlık olduğunu derhal kavrar. Eğer bu fırsatı kullanır, yıldırım hızıyla harekete geçerse her şey tersine dönebilir ve kaybedilen parti, gözüpek bir hareketle geri kazanılabilir.

Fakat –bunu tekrar tekrar vurgulamak gerekir– gözüpekliğin Macellan'da özel bir rengi vardır. Onun gözüpek davranması, coşkuyla harekete geçmesi, aniden ileri atılması değil, tam tersine, müthiş tehlikeli bir işe büyük bir temkinlilikle, her şeyi inceden inceye hesaplayarak kalkışması anlamına gelir; Macellan'ın en cüretkâr planları, iyi çelik gibi tutkunun ateşinde dövülmüş ama soğukkanlı düşüncenin buzunda sertleştirilmiştir. Planını bir saniyede kurar, geriye kalan zaman, ince ayrıntıları düşünmeye yarayacaktır yalnızca. Macellan şunu kavrar: O da kaptanlarının yaptığını yapmalı, bu oyunda eli almak için gemilerden en az birini ele geçirmelidir. Fakat kaptanların işi ne kadar kolaysa Macellan'ınki o kadar zordur! Kaptanlar gecenin zifirî karanlığında her şeyden habersiz bir gemiyi işgal etmişlerdi. Kaptan uykudaydı, tayfalar uykudaydı. Gemi ne savunmaya hazırlıklıydı ne de tayfaların elinde silah vardı. Fakat şimdi ortalık güpegündüzdür. Üç geminin de kaptanı Macellan'ın her hareketini kuşkuyla izler, toplar ve tüfekler ateş etmeye hazırdır, arkebüzler gerilidir; zira ayaklanmacılar Macellan'ın ölümü göze alıp saldırıya geçecek kadar cesur olduğunu bilirler.

Fakat yalnızca cesaretini bilirler, kurnazlığını değil. Bu hızlı hesapçının en olmayacak şeye kalkışacağını, gün-

düzün ortasında bir avuç adamla ağır silahlı gemilere saldıracağını tahmin bile edemezler. Bu cesur hamle için yeğeni Mesquita'nın zincire vurulu olduğu San Antonio'yu gözüne kestirmemesi bile dâhiyane bir şaşırtma manevrasıdır. Çünkü eğer saldıracaksa elbette önce oraya saldırması beklenir. Ama Macellan tam da bu yüzden sağa vurması beklendiği için sola, San Antonio'ya değil, Victoria'ya indirir darbeyi.

Bu karşı saldırının her ayrıntısı çok zekice düşünülmüştür. Öncelikle Macellan, Quesada'nın mektubunu getiren sandalı hemen geri göndermez. Böylece iki şey elde eder: Birincisi, bir çatışma durumunda isyancı gemilerin mürettebat sayısını bir-iki tane azaltmış olur; ikincisi, bu hızlı hamleyle bir yerine iki sandalı olur, ki bu görünüşte çok küçük bir avantaj da olsa saldırıda önemli rol oynayacaktır. Çünkü Macellan kendi sandalını gemide tutar ve ele geçirdiği bu sandalı, çok güvendiği silahtarı Gonzalo Gomez de Espinosa'yı beş adamla birlikte asi kumandan Luis de Mendoza'ya bir mektup götürmesi için Victoria'ya gönderir.

İyi silahlanmış gemilerdeki asiler, bu minik sandalın yaklaşmasını izlerken hiçbir şeyden kuşkulanmazlar. Öyle ya, içinde beş kişinin bulunduğu bir sandal, altmış silahlı adam ve ateşe hazır toplarla dolu, üstelik de Mendoza gibi sağlam bir kaptanın komutasındaki gemiye saldıracak değildi ya! Fakat bu beş adamın giysilerinin altında gizlice silah taşıdığını ve Gomez de Espinosa'nın önemli bir görev üstlendiğini bilemezler elbette. Gomez de Espinosa, beş askerinin ardından, muhakkak ki hesaplı bir yavaşlıkla –her saniye ince ince planlanmıştır çünkü– ağır ağır çıkar ip merdivenden ve Kaptan Luis de Mendoza'ya, Macellan'ın Mendoza'yı görüşmek için gemisine davet ettiği mektubu verir.

Mendoza mektubu okur. Ama Juan de Cartagena'nın

Trinidad'da bir suçlu gibi tutuklanıverdiği sahneyi çok iyi anımsıyordur. Hayır, bir Luis de Mendoza aynı tuzağa düşecek kadar aptal değildir! Mektubu okurken, "Beni oraya getiremezsin!", *"No me pillarás allá,"* diye güler. Fakat bu gülme aniden hırıltılı bir sese dönüşür – silahtarın hançeri, gırtlağına ölümcül bir darbeyle saplanmıştır.

Tam o kritik anda –ve Macellan'ın gemiden gemiye gidişin her dakikasını, her metresini nasıl da fantastik bir kesinlikle hesapladığı buradan bellidir– güverteye on beş silahlı adam çıkar; Duarte Barbosa, Victoria'ya adamları diğer sandalla, Trinidad'ın kendi sandalıyla getirmiştir. Mürettebat, filo silahtarının tek hançer darbesiyle öldürdüğü kaptanlarının cesedine dehşet içinde bakakalır, onlar olan biteni kavrayıp ne yapacaklarına karar verinceye kadar geminin komutasını ele geçiren Duarte Barbosa'nın adamları, geminin her tarafına dağılır; Duarte emirler yağdırır, korkudan sinen mürettebatın itaat etmekten başka çaresi yoktur. Derhal demir alınır, yelkenler açılır ve diğer ayaklanmacı gemileri çarpan yıldırımı algılayana kadar, Victoria, amiralin savaş ganimeti olarak bayrak gemisine doğru ilerler. Şimdi San Antonio ve Concepción' un karşısında üç gemi, Trinidad, Victoria ve Santiago vardır ve ayaklanmacıların her tür kaçma girişimini engelleyecek şekilde körfez çıkışını kapatmışlardır.

Yıldırım hızındaki bu manevrayla terazinin kefesi yeniden yukarı kalkmış, kaybedilen parti geri alınmıştır. Kaptanlar beş dakika içinde eli kaybetmişlerdir; şimdi ellerinde sadece üçlü bir hamle vardır: kaçmak, savaşmak ya da savaşmadan teslim olmak. Amiral, körfez girişini üç gemiyle kapatarak kaçmalarını engelleyecek önlemi almıştır. Herhangi bir mücadele de olmaz: Macellan'ın ani pençe darbesi, hasımlarının iradesini yerle bir etmiştir. Tepeden tırnağa silahlı Gaspar Quesada'nın bir eline mızrağı, diğer eline kılıcı alıp savaş nidaları atması

boşunadır, iyiden iyiye sinmiş adamları, onun peşinden gidecek durumda değildir; Macellan'ın tayfalarının bulunduğu bir sandalın Concepción ile San Antonio'ya yanaşması, bu gemilerdeki direnişi yerle bir etmeye yeterli olur. Alvaro de Mesquita bir-iki saatte kurtarılmıştır; Macellan'ın sadık yoldaşını aşağılayan zincirlere, bu kez de asi kaptanlar vurulur.

Bir yaz fırtınası gibi boşalmıştır gerilim ve daha ilk şimşek bile isyanı paramparça etmiştir. Ama belki de bu açık savaş, işin en kolay kısmıydı; çünkü denizcilik ve savaş yasalarına göre isyanın bedelinin ödenmesi kaçınılmazdır. Macellan korkunç bir ikileme düşer. Kral ona yaşam ve ölüme dair tam yetki vermiştir; öte yandan isyanın elebaşları kralın güvenilir adamlarıdır. Macellan, otoritesini yeniden kurmak istiyorsa ayaklanmacıları sert bir biçimde cezalandırmalıdır; ama hepsini cezalandırması da mümkün değildir. Öyle ya, savaş yasasına uyup da mürettebatın beşte birini seren direğine çekecek olursa yola nasıl devam edecek? Bir amiral olarak, yurttan binlerce mil uzakta, son derece sevimsiz bir bölgede, yüz emekçi koldan vazgeçmesi mümkün değildir; yani suçluları yanında götürmek, onların kalplerini iyilikle kazanmak, bir yandan da onlara kötü bir ders vererek gözlerini korkutmak zorundadır.

Macellan, otoritesini etkili bir biçimde ortaya koymaya, tek bir kişiyi kurban etmeye karar verir ve silahını kullanmış olan tek kişiyi, sadık kılavuzu Eloriaga'yı hançeriyle öldüren Gaspar Quesada'yı seçer. Tören utanç verici bir titizlikle başlar; *escribeiros*, kâtipler görevlendirilir, tanıklar ifade vermeye çağrılır ve Patagonya'nın bu ıssız sahilinde, sanki Sevilla ya da Zaragoza'da bir mahkemedeki gibi, aynı gereksiz ayrıntılar, aynı resmiyetle uzun uzadıya, sayfalar dolusu tutanak tutulur; bu belge bizim için eşsiz bir öneme sahiptir. *Terra nullius*'un orta-

sında kurulan bu mahkemenin başkanı olan Mesquita, armadanın eski kaptanı Gaspar Quesada'nın ayaklanma başlatmaktan ve cinayetten yargılanacağı davayı başlatır. Ve Macellan kararı açıklar. Gaspar Quesada ölüm cezasına çarptırılır, amiralin, İspanyol soylusuna gösterdiği tek merhamet, infazın *garotta*, yani iple değil, kılıçla gerçekleştirilmesinde karar kılmasıdır.

Peki cellat kim olacaktır? Mürettebatın arasından bu işe gönüllü birinin çıkması düşünülemez. Sonunda bir cellat bulunur, hem de çok acımasız bir yolla. Eloriaga'nın katledilmesine Quesada'nın uşağı da yardım etmiş, o da ölüm cezasına çarptırılmıştır. Şimdi ona, Quesada'nın infazını gerçekleştirdiği takdirde af teklif edilir. Ya kendisinin de infaz edilmesi ya da efendisinin infazını gerçekleştirmesi gibi bir seçenekle karşı karşıya kalması, Quesada'nın uşağı Luis de Molino'nun vicdanıyla çetin bir mücadeleye girmesine neden olur. Ama sonunda teklifi kabul eder. Efendisinin boynunu tek kılıç darbesiyle vurarak kendisininkini kurtarır. Dönemin korkunç geleneği uygulanarak, hem Quesada'nın hem de Mendoza'nın cesedi dörde bölünür, ceset parçaları kazıklara takılır, böylece Tower'in ve Avrupa'nın başka infaz merkezlerinin tüyler ürpertici geleneği, Patagonya'ya da girmiş olur.

Fakat Macellan bir karar daha vermek zorundadır ve bu kararın kılıçla infazdan daha zalimce olmadığını kim bilebilir? Ayaklanmanın asıl elebaşı Juan de Cartagena ve sürekli isyana kışkırtan bir rahip de suçlu bulunmuştur. Fakat cüretkâr Macellan bile bu ikisinin ölüm kararının altına imza atmaya çekinir. Kral'ın onun yanına *conjuncta persona* olarak verdiği bir adamı cellat eliyle öldürmek kralın amiralinin yapacağı iş değildir ve bedeni kutsal yağla ovulan bir rahibin kanını akıtmak, dindar bir Katolik'in vicdanında asla taşıyamayacağı bir yüktür. Bu iki elebaşını zincire vurulu bir halde gemide tutup dün-

yanın yarısında dolaştırmak da düşünülemez. Bu nedenle Macellan bu ikisinin kıyıda geride bırakılmasına karar vererek işin içinden çıkar. Filo yeniden yelken açtığında, bu ikisi, bir süre idare etmelerine yetecek kadar şarap ve yiyecekle San Julián kumsalında bırakılacaklar, hayat ve ölüm hakkında tek başına Tanrı karar verecektir.

Macellan, Puerto San Julián'daki infaz kararlarında haklı mıydı, haksız mı? Yeğeni Mesquita'ya tutturduğu, savunmaya söz bırakmayan tutanaklar düzgün müydü? Öte yandan daha sonra Sevilla'da, Macellan'ın silahtarına ve mürettebatına Mendoza'yı öldürmeleri için on iki duka verdiği, ayrıca öldürülen soyluların eşyasını vaat ettiğini söyleyen İspanyol subayların bu iddiaları doğru mu – ölü Macellan'ın artık çürütemeyeceği bu iddialar doğru mu gerçekten? Hemen hemen her olay gerçekleşmesinden bir an sonra bile muğlaklaşır ve tarih daha sonra Macellan'a hak verse bile genellikle tarihin kaybedenlere değil, kazananlara hak verdiğini unutmamak gerekir. Hebbel çok güzel bir laf etmiştir: "Bir şeyin nasıl olduğu, tarihin hiç umurunda değildir. Tarih, bir şeyi gerçekleştirenlerden, tamamlayanlardan yana çıkar." Macellan boğazı bulamasaydı, eylemini gerçekleştiremeseydi, tehlikeli macerasına itiraz eden İspanyol kaptanların ortadan kaldırılması düpedüz cinayet olarak değerlendirilecekti. Fakat başarısı, Macellan'a hak verdiği ve ona ölümsüzlük bahşettiği için şansız şöhretsiz ölenler unutulmuştur ve Macellan'ın başarısı, onun sert ve uzlaşmaz karakterini ahlaki açıdan olmasa bile tarihî açıdan haklı çıkarmıştır.

Macellan'ın kanlı hükmü, onun izinden gidenlerin en dâhisi olan Francis Drake'e tehlikeli bir örnek oluşturmuştur. Bu İngiliz kahraman ve korsan, elli yedi yıl sonra aynı derecede tehlikeli bir seferde, aynı derecede tehlikeli bir ayaklanma tehdidiyle karşı karşıya kaldığında,

aynı uğursuz liman San Julián'a demir atar ve Macellan'ın kanlı eylemini tekrarlayarak ustasına gereken saygıyı gösterir. Francis Drake, selefinin seferinde yaşanan olayları çok iyi bilir; Macellan'ın tutanağını ve ayaklanmacılara uyguladığı acımasız adaleti bilir; hatta söylendiğine göre Francis Drake, San Julián Limanı'na vardığında, elli yedi yıl önce ayaklanmacıların infazının gerçekleştirildiği kanlı kütüğü bile yerli yerinde bulmuştur. Francis Drake'in asi kaptanının adı Thomas Doughty idi; o da tıpkı Cartagena gibi sefer esnasında zincire vurulmuş ve –ne garip benzerlik– San Julián'ın aynı kumsalında, aynı *porto negro*'da ölüm cezasına çarptırılmıştır. Francis Drake bir zamanlar dost olduğu Thomas Doughty'ye iki korkunç seçenek sunar: Ya Gaspar Quesada gibi kılıçla hızlı ve onurlu bir şekilde ölecektir ya da Juan de Cartagena gibi bu sahilde geride bırakılacaktır. Macellan'ın seferinin öyküsünü Doughty de okumuştur; buraya bırakılan Cartagena'nın ve rahibin izine bir daha asla rastlanmadığını bildiği için –kim bilir ne korkunç acılar içinde ölüp gitmişlerdir– kesin ama hızlı, erkekçe ve onurlu bir biçimde ölmeyi tercih ederek kılıçla infazı seçer. Kumların üzerinde bir kez daha bir kafa yuvarlanır – insanlığın en dikkate şayan başarılarının hemen her zaman akıtılan kanlarla lekelenmesi ve en büyük işlerin üstesinden zalimlerin gelmesi, insanlığın ebedî lanetidir!

Büyük an

7 Nisan 1520 – 28 Kasım 1520

Macellan'ın filosu, bu kasvetli felaket limanında kışın dört-beş ay mahsur kalır. Zaman bomboş uzar durur bu dehşetli yalnızlıkta, ama insanların keyfini en çok da işsiz güçsüzlüğün kaçırdığını gayet iyi bilen Amiral, tayfaları yorucu işlerle devamlı meşgul etmeye çalışır. Neredeyse bir yıldan beri yolda olan gemileri karinadan direğe kadar iyice elden geçirtir, odun kesilmesini, yeni kalas yapılmasını emreder; mürettebatta, sefere çok yakında devam edileceği, bu katlanılmaz kış ıssızlığından ayrılıp özlenen Pasifik Adalarına gidileceği izlenimini uyandırmak için gereksiz işler çıkartır belki de.

Nihayet ilkbaharın ilk belirtisi görülür. Bütün o soğuk, kasvetli, sisli puslu haftalarda, bir *Terra nullius*'a, insanlar ve hayvanların terk ettiği bir bölgeye düştüğüne kanaat getiren mürettebatın, burada adeta tarihöncesi bir mağarada tüm insanlıktan soyutlanma korkusuyla morali iyiden iyiye bozulmuştur. Bir sabah tepenin üzerinde garip bir şey, bir insan görür ve onun da kendileri gibi insan olduğunu bile düşünemezler, çünkü dehşet içinde donakaldıkları o ilk karşılaşma ânında bu yaratık, gözlerine normal insan boyutlarının iki katında görünür. *"Duobus humanam superantes staturam,"* diye yazar Pietro Martire; Pigafetta da aynı görüştedir:

Bu adam o kadar iriydi ki, biz onun ancak beline kadar geliyorduk. Vücudu çok gelişmişti, geniş bir yüzü vardı, gözlerinin etrafı sarı kırmızı halkalarla boyanmıştı ve yanaklarının üzerinde kalp biçiminde iki boya lekesi vardı. Saçları kısaydı ve beyaza boyanmıştı, giysisi bir hayvanın güzelce birleştirip dikilmiş postundan ibaretti.

İspanyollar bu dev insanın en çok da kocaman ayaklarına şaşar kalır ve bu "büyük ayaklar" *(patagão)* nedeniyle yerlilere "Patagonyalılar" bu diyara da "Patagonya" derler. Fakat kısa süre sonra bu devden artık korkmazlar. Çünkü postlara bürünmüş bu yaratık ikide bir sırıtarak kollarını açar, dans edip şarkı söyler, bir yandan da beyaz saçlarına hiç durmadan kum döker. Yabanıl halkların âdetlerini daha önceki seferlerinden az çok bilen Macellan, yerlinin bu davranışlarına, dostluk kurmak isteği diye doğru bir yorum getirir ve bir tayfaya, aynı onun gibi dans edip başına kum dökmesini emreder. Yorgun ve bıkkın denizciler, vahşi adamın bu pantomimi gerçekten de bir selam gibi algılayıp uslu uslu yaklaştığını görünce çok eğlenirler. Adamlar *Fırtına*'daki Caliban'larına[1] kavuşmuştur nihayet; bu ıssız yerde can sıkıntısından ölen zavallı tayfalara bir eğlence çıkmıştır. Zira önüne aniden metal bir ayna tutulan iyi niyetli dev, yüzünü ilk kez görmenin şaşkınlığı içinde öyle irkilir ki, sendeleyip düşerken dört tayfayı da yere serer. Onun iştahı, mürettebata tayınların kısıtlı olduğunu da unutturur. Bu Gargantua'nın koca bir kova dolusu suyu bir yudumda içmesini, yarım sepet peksimetin dişinin kovuğuna bile gitmemesini şaşkınlıktan kocaman açılmış gözlerle seyrederler.

1. Shakespeare'nin *Fırtına* adlı eserinin kahramanlarından Caliban, kötülüklerle doludur, daha büyük bir güce boyun eğmek zorunda kalır ama daima başkaldırır.

Hele bir de onun bu sınırsız iştahına sundukları bir-iki fareyi canlı canlı mideye indirdiğini görünce izleyiciler neşe ve tiksinti içinde büyük bir tantana kopartırlar! Pisboğaz devle tayfalar arasında içten bir yakınlık kurulur, üstüne üstlük Macellan ona bir-iki zil de hediye edince vahşi adam, başka dev adam ve kadınları da getirir.

Fakat işte bu kaygısızlık, doğanın çocuklarının felaketi olur. *Casa de Contratacion*, Kolomb ve diğer tüm fatihler gibi Macellan'ı da yalnızca bitki ve maden örnekleri değil, yolda keşfettikleri yeni insan türlerinden de bir-iki örnek getirmekle görevlendirmiştir. Ama böyle bir devi yakalamak, ilk başta tayfalara bir balinayı yakalamak kadar tehlikeli gelir. Patagonyalıların etrafında sinsice dolaşıp dururlar ama hep son anda cesaretleri kırılır. Sonunda haince bir hileye başvururlar. Devlerden ikisinin elini kolunu hediyelerle doldururlar, zavallılar ganimetlerini tüm parmaklarıyla sıkıca kavrarlar; sonra mutlu mutlu sırıtan devlere pırıl pırıl parlayan şıngırtılı bir şey, yani bir çift kelepçe gösterirler ve bu güzel şeyi ayaklarına takmak isteyip istemediklerini sorarlar. Ağızları kulaklarına varan zavallı Patagonyalılar sevinçle başlarını sallarlar – bu şıngırdayan şeylerin her adımda kim bilir ne güzel sesler çıkaracağını hayal ederler. Hediyelerini sımsıkı tutarlar ve neşeli sesler çıkaran bu soğuk halkaların bileklerine nasıl geçirildiğini merakla izlerler – kelepçe çıt eder, yakalanmışlardır. Şimdi devler birer kum torbası gibi korkusuzca yere fırlatılabilir artık, bağlandıklarında tehlikeli bir yanları kalmamıştır. Aldatılan devlerin ağlayıp sızlaması, kendilerini yerden yere vurması ve –bu ismi Shakespeare onlardan ödünç almıştır– büyü tanrıları Setebos'a yalvarıp yakarmaları boşunadır: *Casa de Contratacion* acayip şeyler görmek ister! Boğazlanan öküzler gibi gemiye sürüklenen savunmasız adamlar daha sonra gemide besin yetersizliğinden ölüp gide-

ceklerdir. Fakat "uygarlığın temsilcileri"nin bu hain saldırısı, dostça kurulan ilişkileri bir anda mahveder. Patagonyalılar hilekârlardan uzak durur ve bir keresinde bir grup İspanyol –Pigafetta'nın raporu burada garip bir biçimde muğlaklaşır– yakalayıp gemiye götürmek ya da kötü niyetlerle bir-iki dişi devin peşine düştüğünde, devler kendilerini savunur ve tayfalardan biri, bu maceranın bedelini hayatıyla öder.

Lanetli liman San Julián, hem Yerlilere hem de İspanyollara felaketten başka bir şey getirmez. Macellan burada neye elini atsa başarılı olamaz: Kanla lekelenmiş bu kumsal lanetlidir. "Aman hemen gidelim buradan, geri dönelim," diye inler mürettebat. "Aman hemen ilerleyelim, daha ilerilere gidelim," diye hasret çeker Macellan ve iki tarafın sabırsızlığı gün geçtikçe artar. Azgın fırtınalar biraz yatışır yatışmaz Macellan bir girişimde bulunur. Gemilerinin en hızlısı, en kıvrağı olan Santiago' yu güvenilir kaptanı Serrão'nun komutasına vererek Nuh'un güvercini gibi keşfe yollar. Serrão güneye doğru ilerleyecek, körfezleri tarayacak ve belirli bir süre sonra geri dönecektir. Serrão'ya tanınan süre dolar, sabırsızlanan Macellan huzursuzca denizi gözler. Ama haber denizden değil, karadan gelir: Günlerden bir gün tepeden iki tuhaf tipin sallana yuvarlana indiği görülür, Patagonyalı oldukları düşünülür önce, tatar yayları derhal gerilir. Fakat açlıktan ve soğuktan ölmek üzere olan, hortlağa dönmüş bu çıplak insanlar, İspanyolca sözcüklerle seslenirler – Santiago'nun iki tayfasıdır bunlar. Haberler kötüdür. Serrão geniş ağızlı ve bol balıklı bir nehre, Rio de Santa Cruz'a rahatça ulaşmış, fakat sonraki keşif seferinde çıkan bir fırtına gemiyi kıyıya savurmuş ve paramparça etmiştir. Bir Zenci dışında tamamı kurtulan mürettebat Rio de Santa Cruz'da acilen kurtarılmayı beklemektedir; kıyı boyunca ilerleyerek güçbela San Julián'a ula-

şan bu iki tayfa, on bir korkunç gün boyunca yalnızca kökler ve otlarla beslenmiştir.

Macellan derhal bir sandal gönderir. Kazazedeler geri getirilir. Ama neye yarar ki bu – bir gemi, hem de en kıvrak, en hünerli gemisi yok olup gitmiştir. İlk kayıptır bu ve dünyanın sonundaki bu yerdeki tüm kayıplar gibi asla telafi edilemeyecektir. Macellan nihayet 24 Ağustos'ta yola çıkma emri verir ve uğursuz körfez San Julián'da geride bırakılan Cartagena ile rahibe son bir bakış fırlattıktan sonra onu buraya getiren güne lanet okur belki de. Gemilerden biri batmış, üç kaptan burada hayatını yitirmiştir, en önemlisi de bir daha asla geri gelmeyecek olan bir yıl geçmiş, ama hâlâ hiçbir şey bulunamamış, hiçbir şey başarılamamıştır.

O günler Macellan'ın ömründeki en karanlık günler olsa gerek, asla vazgeçmeyen bu adamın gizliden gizliye ümitsizliğe kapılıp yıldığı yegâne günlerdir belki de. San Julián'dan ayrılırken, Patagonya sahilinden aşağıya, gerekirse yetmiş beşinci enleme kadar inmekte kararlı olduğunu ve öteki denize çıkan boğazı eğer o zaman da hâlâ bulamazsa, Ümit Burnu'ndan geçen malum yolu kullanacağını sahte bir kararlılıkla açıklar – onun ne kadar güvenini kaybettiği, "gerekirse" ve "eğer" gibi şart kiplerinden bile anlaşılır. Macellan pes etme olasılığını ilk kez dile getirir, aradığı boğazın belki de hiç var olmadığını, belki de Antarktika'da olduğunu subayları önünde ilk kez itiraf eder. Özgüveninin sarsıldığı ortadadır; üstelik de *paso*'yu düşlemesine neden olan o tanrısal sezgiyi en önemli anda yitirmiştir. Tarihte Macellan'ınkinden daha ironik bir durum yoktur; çünkü Macellan, denizde iki gün ilerledikten sonra Serrão'nun keşfettiği Santa Cruz Nehri'nin ağzında sefere yeniden ara vererek gemilerin burada iki ay kış uykusuna yatmasını emreder. Bugünkü

coğrafya bilgilerimizle baktığımızda, bundan daha saçma bir karar olamaz. Büyük bir fikrin peşine düşen, muğlak, üstelik de yanlış bir bilgiden yola çıkan bu adam, Atlas Okyanusu ile Büyük Okyanus arasında bir boğazı bulmayı, dolayısıyla da dünyanın çevresini dolaşan ilk insan olmayı yaşamının amacı haline getirmiştir. Macellan, denizin tehlikelerinin, ayaklanmanın üstesinden gelmiştir; bu *paso*'ya, düşlerinin hedefine çok yaklaşmış olabileceğine dair fanatik inancını şimdiye kadar hiçbir zorluk, hiçbir hayal kırıklığı yıkamamıştır. Fakat şimdi, tam da zafere o kadar yaklaşmışken o zamana kadar daima keskin görüşlü olan bu adamın görüşü birdenbire bulanır. Onu sevmeyen tanrılar, gözlerini bağlamıştır sanki. Zira Macellan o gün, 26 Ağustos 1520 tarihinde, mürettebatına iki ayı daha boş boş geçirmeyi emrettiğinde, hedefe varmıştır aslında. Denizde yalnızca iki enlem daha gitse, üç yüz günlük yoldan sonra iki gün, binlerce binlerce milden sonra kararlılıkla bir-iki mil daha gitse, acı içindeki ruhu sevinç nidaları atacaktır. Ama –yazgının hakaretine ve küstahlığına bakın ki– talihsiz Macellan, hedefine ne kadar yaklaştığını bilmez. Bu küçük nehrin ağzında ilkbaharın gelmesini endişelerle, kuşkularla dolu iki uzun, bomboş ay boyunca bekler; bu ıssız, insansız sahilde bekler durur; kendi kulübesinin önünde yakalandığı kar fırtınasının geçmesini iki büklüm bekleyen, oysa bir adım daha atsa güvende olacağını bilmeyen bir adam gibi bekler de bekler. Macellan bu ıssız yerde iki ay, bitmek bilmeyen iki anlamsız ay boyunca oturur ve *paso*'yu bulup bulamayacağını kara kara düşünüp endişelenir, oysa sonsuza dek onun adını taşıyacak olan boğaz, yalnızca iki günlük bir mesafededir! Prometheus gibi dünyanın son sırrını da ele geçirmek isteyen bu adam, kuşkunun azap dolu pençesini son âna kadar hissedecektir.

Ama sonra yaşayacağı mutluluk da bir o kadar muazzamdır! Mutluluğun, duyguların en yüce doruğuna çıkması için daima en derin endişelerden çıkıp gelmiş olması gerekir; iki aylık anlamsız, gereksiz bir moladan sonra 18 Kasım 1520'de Macellan yeniden yola çıkılmasını emreder. Dinî tören yapılır, mürettebat Komünyon ayinine katılır, sonra da gemiler pupa yelken güneye açılırlar. Rüzgâr bir kez daha sertçe önlerini keser, bu düşman unsura karşı her santimin mücadelesi verilir. Gözü teskin edecek uçuk bir yeşil bile yoktur hâlâ, ıssız, bomboş, dümdüz, kıraç kıyı olanca sevimsizliğiyle uzanır, kum ve kayadan, kaya ve kumdan başka bir şey yoktur. Nihayet üçüncü gün, 21 Ekim 1520'de, tuhaf bir biçimde girintili çıkıntılı bir kıyıda, beyaz kayalardan oluşan bir burun görünür ve Macellan'ın azizelerin anısına "Cabo de las Virgines" adını verdiği bu çıkıntının ardında kapkara suların aktığı derin bir körfez görünür. Gemiler biraz daha yanaşır. Ne haşmetli ne haşindir manzara! Yalçın tepeler, düzensiz, parça parçadır ve az ötede –yıllardan beri görülmemiştir– karlarla kaplı yüksek doruklar vardır. Ama bu engin manzara ne kadar da ölüdür! Etrafta insan görünmez, tek tük ağaç ve çalılık vardır; ürkütücü derecede ıssız körfezin katı suskunluğunu yalnızca rüzgârın uğultusu bozar. Mürettebat kapkara sulara keyifsizce bakar. Dağlarla çevrili bu körfezin ve onun Hades'i andıran sularının düz bir kumsala, hele hele aydınlık, güneşli güney denizi *Mar del Sur*'a götüreceği düşüncesi bile absürd gelir onlara. Kılavuzlar, bu derin girintinin Kuzey ülkelerindeki gibi bir fiyort olduğu ve kapalı körfezi iskandille araştırmanın ya da gemiyle içerilere kadar girmenin boşuna zaman ve emek kaybı olacağı konusunda hemfikirdirler. Patagonya'nın bütün bu körfezlerini araştırmak için o kadar zaman harcanmış, hiçbiri de aranan boğaz çıkmamıştır. Daha fazla zaman

kaybetmeye gerek yoktur! Hızla, hızla ilerlenmeli ve *estrecho* hâlâ görünmüyorsa uygun mevsimde eve dönülmeli ya da Ümit Burnu'ndan Hint Denizi'ne çıkılmalıdır!

Fakat gizli boğazla ilgili sabit fikrinden vazgeçmeyen Macellan ısrarla bu garip körfezin de karış karış araştırılmasını ister. Yola devam etmek isteyen mürettebat bu emre öfkeyle itaat eder; zira, "Biz hepimiz bu körfezin kapalı olduğundan emindik," *(serrato tuto in torno)*. İki gemi, amiral gemisi ve Victoria, körfezin dış kısmını araştıracaktır. Diğer iki gemi, San Antonio ve Concepción, körfezde mümkün olduğunca ilerleyecek ama en geç beş gün sonra geri dönecektir. Çünkü zamanın değeri artmış, kumanya hayli azalmıştır. Macellan, araştırmalara La Plata'daki gibi on beş gün harcayamaz artık. Beş günlük bir keşif seferi, bu son denemeye ancak bu kadar enerji ve güç ayırabilir!

O büyük, dramatik an gelmiştir işte. Macellan'ın gemileri Trinidad ile Victoria, diğer iki gemi, San Antonio ile Concepción, körfezin derinliklerinden geri dönünceye kadar körfezin ön kısmını tarar. Ama doğanın iradesi bir kez daha karşılarına çıkar; doğa, son sırrını da açmaya direniyordur sanki. Rüzgâr aniden hızlanır, fırtınaya, çok geçmeden de kasırgaya dönüşür; ani kasırgalar, eski İspanyol haritalarında, *"No hay buenas estaciones"* (burada elverişli mevsimler yoktur) diye uyarıda bulunulan bu bölgenin özelliklerindendir. Körfez vahşi köpüklü girdaplarla bir anda beyaza keser, daha ilk çalkantıda bile çapa halatları kopup gider; yelkenleri indirilen gemiler savunmasızca sürüklenmeye başlarlar – bereket versin, inatçı fırtına onları kayalara fırlatmaz. Bu korkunç çaresizlik bir-iki gün sürer. Ama Macellan'ı endişelendiren kendi durumu değildir; zira iki gemisi ne de olsa açık körfezde yalpa vurduğu için onları kıyıdan uzak tutmak

mümkündür. Ya diğer gemiler, San Antonio ile Concepción! Fırtına onları körfezin iç kısmında yakalamış, onlara bu dar boğazda, rüzgâra karşı ilerleyemeyecekleri, demir atıp bekleyemeyecekleri o sıkışık kanalda saldırmış olabilir: Eğer bir mucize gerçekleşmemişse iki gemi çoktan kıyıya sürüklenmiş ya da kayalarda bin parçaya bölünmüş olmalıdır.

O günlerde, Macellan'ın yazgısını belirleyecek o saatlerde hummalı, endişeli, sabırsız bir bekleyiş başlar. Bir gün geçer, hâlâ bir işaret yoktur, ikinci gün de gemiler hâlâ görünmez. Üç gün geçer, dört gün ama hâlâ geri dönmemişlerdir. Ve Macellan bilir ki, eğer bu iki gemi karaya oturmuş ve mürettebatla birlikte yok olup gitmişse o zaman her şey mahvolmuştur. Elinde kalan iki gemiyle sefere devam etmeyi göze alamaz. O zaman da yaşamının amacı, düşü bu yabancı kayalarda paramparça olmuş demektir.

Nihayet gözcü direğinden bir işaret verilir. Ama ne büyük bir dehşet! Gözcü dönen gemileri değil, uzaklarda tüten dumanı görmüştür. Korkunç bir an. Duman işareti, kazazedelerin yardım çağrısından başka bir anlama gelemez. Demek San Antonio da başaramadı! Demek Concepción da başaramadı, en iyi gemileri başarısızlığa uğradı, henüz adı sanı olmayan bu körfezdeki tüm girişimi başarısızlığa uğradı! Macellan hiç durmaz, körfeze girip henüz hayatta olanları kurtarmak için sandalların denize indirilmesini emreder. Fakat tam o sırada hiç beklenmedik bir şey olur! Çoban flütünün yavaşça sönmeye yüz tutan kederli, ümitsiz ölüm melodisinin aniden kanatlanıp mutluluğun uçar adım koşan neşeli dansını çaldığı "Tristan"daki zafer ânının aynısı yaşanır. Bir yelken! Bir gemi! Bir gemi! Tanrı'ya şükürler olsun – hiç olmazsa bir gemi kurtulmuş! Hayır, ikisi de, iki gemi de! San Antonio ve Concepción, ikisi de sağ salim geri dönüyor! Fakat o da

nesi? Geri dönen gemiler Macellan'ı ve gemisini görür görmez, arka güvertede bir kez, iki kez, üç kez top atıyor, top sesi dağlarda gürültüyle yankılanıyor. Ne oldu? Her barut tanesini tasarruf eden kaptanlar, şimdi neden böyle savurganlık edip art arda salvo atışında bulunuyorlar? Neden –Macellan inanmaya cesaret edemez– tüm bayraklar, tüm flamalar asılı? Kaptanlar, tayfalar neden el sallayıp bağırıyorlar, ne haykırıyorlar böyle? Macellan, uzaktan duyulan karmakarışık sözleri anlamaz, mürettebat; haykırışların anlamını henüz kavramaz. Ama en başta Macellan olmak üzere herkes hisseder: Zaferin dilidir bu!

Ve gerçekten de iki gemi müjdeyi verir. Macellan aniden ferahlayan bir yürekle dinler Serrão'nun anlattıklarını: Başlangıçta iki geminin hali de vahimmiş. Körfeze girer girmez fırtına başlamış. Tüm yelkenleri derhal indirmelerine rağmen akıntıya kapılmışlar, fırtına onları körfezin derinliklerine sürüklemiş; körfezin sonundaki kayalara çarpıp paramparça olacaklarını düşünüyorlarmış ki, son anda, önlerindeki kaya duvarının geçitsiz olmadığını, bir çıkıntının ardından bir tür kanala açıldığını fark etmişler. Daha sakin olan bu boğazdan geçerek ikinci bir körfeze ulaşmışlar, boğaz bir daralıyor bir genişliyormuş. Bu şekilde üç gün boyunca ilerlemiş ama şaşırtıcı boğazın sonuna varamamışlar. Boğaz çıkışına henüz ulaşamamışlarsa da bu tuhaf kanal kesinlikle bir nehir olamazmış. Çünkü suyun tuzluluk oranında bir azalma olmuyormuş, kıyıda da düzenli bir gelgit varmış. Bu tuhaf sular bir nehrin, La Plata'nın, ağzından yukarı gidildiğinde olduğu gibi azalmıyormuş, tam tersine, gemi ilerledikçe kanal da deniz gibi genişliyormuş. Bu nedenle de bu fiyordun, bu kanalın, bundan birkaç yıl önce, Panama tepelerinden bakan ilk Avrupalı Nuñez de Balboa'nın kıyısını gördüğü *Mar del Sur*'a çıkan bir boğaz olma olasılığı çok yüksekmiş.

Kaderin sillesini çok kez yemiş bir adam olan Macellan'ın bir yıldan beri aldığı en iyi haberdir bu. Umut dolu bu haberin endişeden kasılmış yüreğini birdenbire nasıl ferahlattığını tahmin etmek zor değildir. Çoktandır güveni sarsılmış, çoktandır Ümit Burnu'ndan geri dönmeyi düşünmeye başlamıştır; diz çöküp Tanrı'sına ve azizlerine gizli gizli ettiği duaları ve yeminleri kimse bilemez. Ve şimdi, tam da inancını kaybetmeye başladığı sırada, hayalleri gerçek, düşleri gerçeklik olmaya başlar. Artık bir an bile tereddüt edilmemelidir! Demir al! Yelkenler fora! Kralın onuruna bir salvo atışı daha, en yüce amirale bir dua! Ve cesurca girilsin labirente! Akheron'a benzeyen bu sularda diğer denize çıkan bir yol bulursa o zaman dünyanın çevresini dolaşan ilk insan olacaktır. Ve Macellan dört gemiyle birlikte kanala cesurca dalar, günün anısına kanala "Todos los Santos" adını verir. Ama dünya buraya minnettarlıkla "Macellan Boğazı" diyecektir.

Dünya kuruldu kurulalı kimsenin geçmediği bu sessiz, bu karanlık boğazdan, insanlığın ilk dört gemisinin usul usul süzülmesi ne tüyler ürpertici bir manzara olsa gerek. Boğaz'da onları dehşetli bir sessizlik bekler. Kıyıdaki tepeler mıknatıs tepeleri gibi metaliktir, daima bulutlu olan gök kopkoyudur, gölgesi karadır suyun; dört gemi bu Hades dünyasında, Kharon'un Styks Nehri'ndeki sandalı gibi, gölgeler arasında bir gölge olarak sessizce ilerler. Uzaklarda, dağların karlı dorukları parlar ve rüzgâr geceleri buz gibi esintiler getirir oralardan. Etrafta hiçbir canlı görünmez, yine de burada insanlar yaşıyor olsa gerektir, zira geceleri karanlıkta titrek alevler saçan ateşler görülür, zaten Macellan'ın bu diyara *Terra de fuego*, "Ateş Ülkesi" demesinin nedeni de budur. (Hiç sönmeyen bu ateşler o tarihten sonraki asırlar boyunca da gözlemlenmiştir. Ateş Ülkesi'nin yerlileri uygarlık açısın-

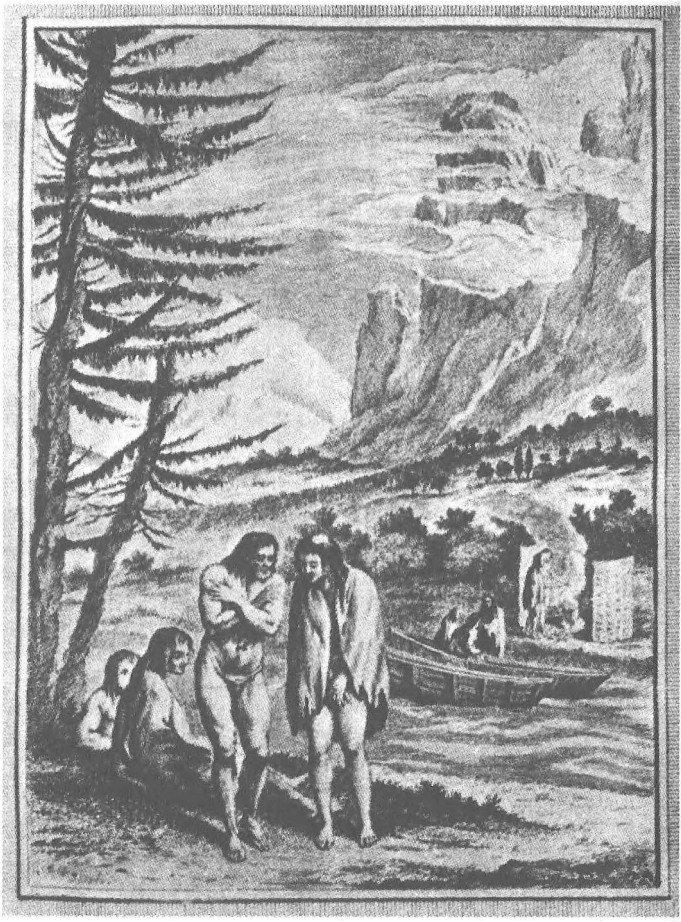
dan hiç gelişmemiş oldukları ve ateş yakma tekniğini de bilmedikleri için kulübelerinin önünde gece gündüz çalı çırpı ve odun yakarlar.) Denizciler etrafa ürkek ürkek baksalar da ortalıkta ne bir ses vardır ne de bir hareket; bir keresinde Macellan bir-iki tayfayı sandalla kıyıya yollar; ama tayfalar bir eve ya da yaşam izine değil, yalnızca ölülerin evlerine, yani bir düzine metruk mezara rastlarlar. Buldukları tek hayvan da ölüdür, bu dev balinanın cesedi dalgalarla kıyıya vurmuştur: Bu fanilik ve ebedî güz kumsalına yalnızca ölmek için gelmiştir. Gemiler ürkütücü sessizlikte şaşkınlıkla ilerler, sanki için için yanmış ölü bir gezegendedirler. Aman, ilerleyelim! Bir an önce geçelim! Ve hafif bir esintinin ittirdiği gemiler, daha önce hiçbir gemi karinasının değmediği gecemsi sulardan usulca süzülürler. Arada bir sulara daldırılan iskandil dibe asla ulaşmaz; Macellan, körfez aniden kapanıyor mu, kanal sona eriyor mu, diye arada bir korkuyla etrafına bakınır. Fakat geçit her defasında uzar gider, kanalın denize açıldığına dair yeni belirtilerle karşılaşılır. Fakat özlenen an henüz gelmemiştir, henüz sürer yol, henüz endişe içindedir ruh. Kimmervari[1] gecede sürüp giden bu büyülü yolculuğun tek eşlikçisi, dağların arasında tiz ve soğuk uğuldayan rüzgârın vahşi, anlaşılmaz şarkısıdır.

Fakat bu yolculuk iç karartıcı olmakla kalmaz, aynı zamanda da çok tehlikelidir. Yeni keşfedilen bu boğaz, Alman kozmograf Schöner'in, ondan önce de Behaim'in rahat odalarında oturup çizdikleri dümdüz fantezi kanalına uzaktan yakından benzemez ve Macellan Boğazı'na boğaz denmesi bile kolaycı bir örtmeceden başka bir şey değildir; gerçekte, bu boğaz hiç bitmeyen bir kavşak gibidir; gemilerin ancak büyük bir maharet ve şansla sağ

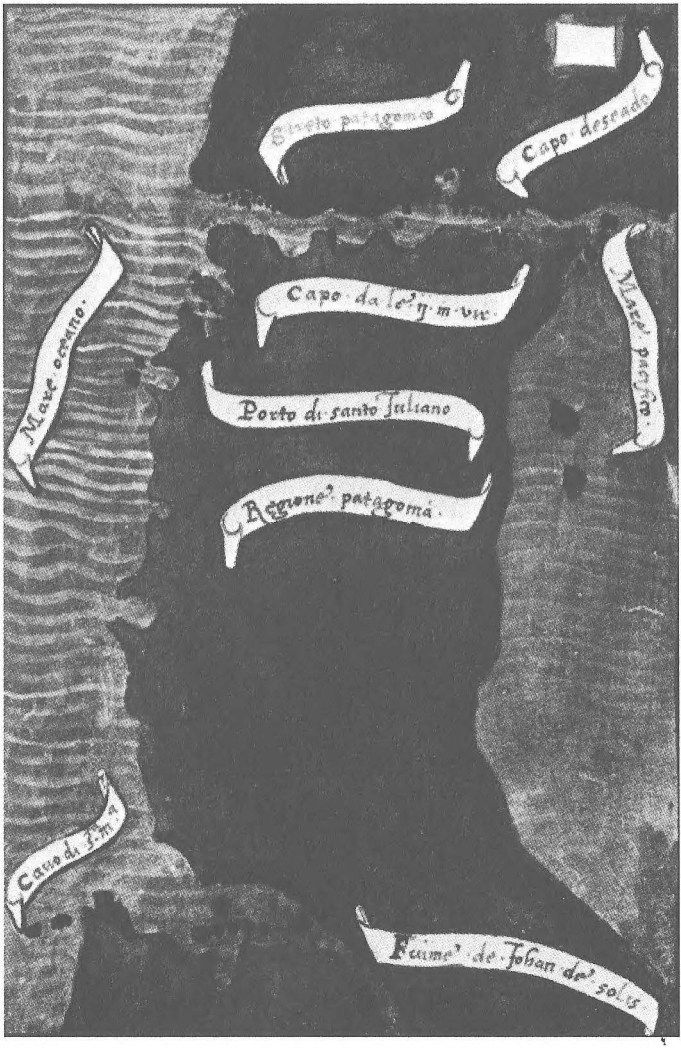
1. Homeros'un *Odysseia*'sında, Kimmerlerin yaşadığı bölge karanlık ve sisli bir yer olarak betimlenir.

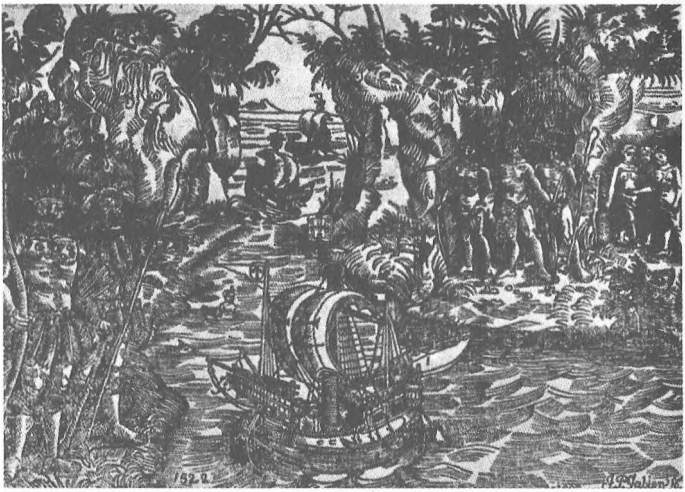
Macellan Boğazı'nın haritası.
Levinus Hulsius'un seyahatnamesinden bir bakır gravür (1626).

Macellan Boğazı sakinleri.
XVIII. yüzyıldan kalma bir bakır gravür.

Pigafetta'nın Milano, Ambrosiana'da bulunan elyazmasındaki Macellan Boğazı. Yukarısı güney, aşağısı kuzey.

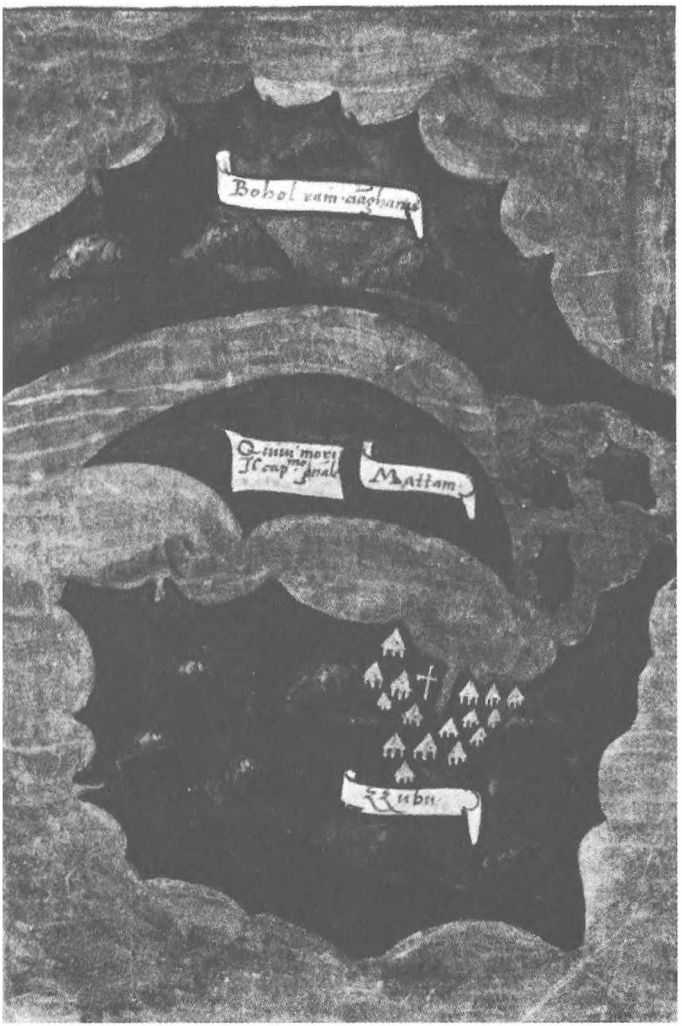
Macellan Boğazı'ndan geçiş.
Kayıp bir gravürün kopyası (1801).

Macellan'ın alegorik bir tasviri.
Theodor de Bry'nin seyahatnamesinden bakır gravür (1594).

Güney Amerika.
Sebastian Münster'in *Cosmographia*'sından bir ayrıntı (Basel 1544).

Macellan'ın öldürüldüğü Mactan Adası.
Pigafetta'nın Milano'daki Ambrosiana Kitaplığı'nda bulunan elyazmasından.

Ladron adalarındaki gemiler.
Theodor de Bry'nin seyahatnamesinden bir bakır gravür (1620).

salim geçebilecekleri kıvrımlar ve dönemeçlerden, körfez, koy, fiyort ve sığlıklardan ve çapraşık girdaplardan oluşan karmakarışık bir labirenttir. Bu koylar akla hayale gelebilecek en garip biçimlerde sivrilir ya da yumak gibi olur; derinlikleri de, çıkışları da kestirilemez, sıkış tıkış adalarla bezelidir, dipsiz derinliklerle doludur; Boğaz'ın hem sağı hem solu sürekli üçe, dörde çatallanır ve doğru yolun batıya giden mi, kuzeye ya da güneye giden mi olduğu bir türlü kestirilemez. Sığ yerlerden kaçınmak, kayaların açığından geçmek gerekir ve bu haşin Boğaz boyunca hiç durmadan esen düşman rüzgâr, *williwaws* denen ani ataklarla denizi şaha kaldırır, yelkenleri parçalar. Macellan Boğazı'nın asırlar sonra bile denizcilerin kâbusu olmayı neden sürdürdüğü, sonraki denizcilerin anlatılarından anlaşılır: Burada kuzey rüzgârı dört yönden eser; sakin, güneşli, rahat bir geçiş asla mümkün olmaz. Bugün bile hâlâ fazla yerleşimin olmadığı bu kıraç boğaza yapılan sonraki keşif seferlerinde düzinelerce gemi başarısızlığa uğramıştır ve Macellan'ın denizcilik sanatının en büyük kanıtı, bu tehlikeli boğazı geçen ilk kişi olmakla kalmayıp geçişte tek gemisini bile kaybetmemeyi başaran tek kişi olma özelliğini uzun yıllar korumuş olmasıdır. Tek bir büyük yelken ve tahta bir dümenden başka bir teknik özelliği olmayan, Boğaz'ın yüz kolunu ve yan kanallarını taramak, sürekli ileri geri giderek belirli noktalarda yine bir araya gelmek zorunda kalan gemilerinin biçareliği, üstelik de bütün bu araştırmaları yorgunluktan bitmiş tükenmiş bir mürettebatla elverişsiz hava koşullarında yaptığı düşünülürse Boğaz'dan geçişinin ne büyük bir mucize olduğu ve denizcilerin onu neden kuşaklar boyunca övgüyle andığı anlaşılır. Fakat başka tüm konularda olduğu gibi, Macellan'ın denizcilikteki asıl dehası, asla elden bırakmadığı temkinliliği, uzakgörüşlülüğü ve sabrıdır. Olanca güvenilirliği ve so-

rumluluğu içinde gerçekleştirdiği arayışa tam bir ay ayırır. Boğaz'ın çıkışına nihayet, nihayet ulaşıp güney denizini görmek için içten içe ölüp bitmesine rağmen sabırsızlanıp acele etmez, koşturmaz. Boğaz'ın çatallandığı her yerde filosunu ikiye böler; iki gemi kuzeydeki fiyordu araştırırken diğer iki gemi de güneydeki kanalı tarar. Uğursuz bir yıldızın altında doğan bu yalnız adam, sanki mutluluğa asla bel bağlayamayacağını biliyormuş gibi, çok sayıdaki kolun tek tek araştırılmasını bir kez bile rastlantıya bırakmaz, bir kez bile yazı tura atmaz; doğru yolu, tek yolu bulmak için tüm yolları, tüm kolları tarar ve sonunda onun dâhiyane fantezisiyle birlikte, erdemlerinin en ona özgü, en sağduyulu olanı, destansı kararlılığı zaferle coşar.

Zafer: Boğaz'ın ilk kollarından sağ salim geçilmiş, ikincilerin de üstesinden gelinmiştir. Macellan, Boğaz'ın sağda ve solda iki kola ayrıldığı bir noktaya gelmiştir yine ve bu iki yoldan hangisinin açık denize götürdüğünü, hangisinin çıkmaz yol olduğunu kim bilebilir ki. Küçük filosunu bir kez daha ikiye bölen Macellan, amiral gemisi ve Victoria ile güneybatıdaki kanalı tararken San Antonio ve Concepción güneydoğudaki kolu izleyecektir. En fazla beş gün sonra balık yönünden çok zengin olduğu için "Sardalye Irmağı" adını verdikleri küçük ırmağın ağzında buluşacaklardır, kaptanlara gereken emirler verilmiştir. Gemiler yelkenleri fora etmeye hazırdır. Ama tam o sırada hiç kimsenin beklemediği bir şey olur: Macellan, bundan sonra bir girişimde bulunmadan önce kumanyanın durumu hakkında rapor vermeleri ve sefere devam edilmesinin mi, yoksa başarıyla gerçekleştirilmiş bir araştırmadan sonra geri dönülmesinin mi daha iyi olacağı konusunda görüş bildirmeleri için tüm kaptanları amiral gemisine çağırır.

Görüş bildirmek mi? "Ne oldu böyle," diye şaşkınlıkla sorarlar. Şaşırtıcı derecede demokratik bu jest de nereden çıktı? Şimdiye dek hiçbir kaptanına açıkça bir soru yöneltme ya da bir emri eleştirme hakkını tanımayan bu sert diktatör, önemsiz bir manevra konusundaki görüşlerini sorarak, subaylarını tebaalıktan meslektaşlığa neden yükseltiyor acaba? Oysa bu tavır değişikliği kadar mantıklı bir şey olamaz. Diktatörler tam bir zafer kazandıktan sonra daha fazla hak tanımaya, iktidarlarını güvence altına aldıktan sonra fikirlerin özgürce ifade edilmesine izin vermeye eğilimlidir zaten. *Paso*'yu, *estrecho*'yu bulan Macellan, sorulardan çekinmek durumunda değildir artık. Artık tüm kozlar elinde olduğuna göre, diğerlerinin de istemini dikkate alıp elini gösterebilir. Mutluyken adil davranmak, mutsuzken adil davranmaktan daima daha kolaydır. Nitekim bu sert, içine kapanık, kendini asla açmayan adam da nihayet, nihayet, nihayet ısrarla sürdürdüğü suskunluğunu azıcık bozabilir. Macellan, sırrı sır olmaktan çıktığından beri daha paylaşımcı olabilir.

Kaptanlar, amiral gemisine gelip rapor verirler. Fakat söyledikleri iç açıcı değildir. Rezervler tehlikeli bir biçimde azalmıştır, her bir gemide en fazla üç aylık kumanya vardır. Macellan sözü alır. "Sefer, ilk hedefine ulaşmıştır," der, "*paso*, güney denizine açılan geçit neredeyse bulunmuştur." Şimdi kaptanlarından rica eder: "Bu başarıyla yetinilsin mi, yoksa İmparator'a verdiği sözü tutsun mu; yani Baharat Adaları'na gidip onlara İspanya adına el koyma vaadini yerine getirsin mi?" Bu konuda hiç çekinmeden görüş bildirmelidirler. Elbette itiraf etmesi gerekir ki, rezervler son derece kısıtlıdır ve henüz önlerinde büyük tehlikeler vardır. Ama başarılı olurlarsa şan şöhret ve zenginlik de bir o kadar büyük olacaktır. Cesareti sarsılmamıştır. Ama bu yarım başarıyla tatmin

olup eve dönmek ya da son hedefe de ulaşmak konusunda kesin bir karara varmadan önce kurmaylarının ne düşündüğünü bilmek istemiştir.

Subay ve kılavuzların tek tek neler söylediğini bilmiyoruz, ama çoğunun hayli suskun olduğu tahmini yanlış olmasa gerek. San Julián kıyısını ve İspanyol meslektaşlarının dörde bölünen cesetlerini henüz gayet iyi anımsıyorlardır; bu haşin Portekizliye karşı çıkmaktan hâlâ çekiniyorlardır. Yalnızca bir tek kişi, San Antonio' nun Macellan'la akraba olduğu söylenen kaptanı Estevão Gomez, tereddütlerini açıkça bildirir: "*Paso* artık neredeyse bulunduğuna göre İspanya'ya geri dönmek ve Baharat Adaları'na yeni bir filoyla gitmek daha iyi olacaktır. Zira şu anda gemiler denize dayanıklı değildir, ayrıca kumanya da yetersizdir; hem yeni keşfettikleri Boğaz'ın açıldığı *Mar del Sur*'un, bilinmeyen bu yeni okyanusun nerelere kadar uzandığını kimse bilmez. Bu bilinmeyen denizde yanlış bir yöne yelken açar da uzun süre bir kıyıya yanaşamazlarsa filo mahvolup gider."

Estevão Gomez'in ağzından sağduyu konuşur; Macellan'a karşı çıkan herkesten derhal şüphelenen Pigafetta, Gomez'in tereddütlerinin nedenini küçük hesaplara bağlamakla, bu deneyimli adama gerçekten de haksızlık eder. Oysa Estevão Gomez'in şimdi efendi efendi geri dönüp hedefe ikinci bir keşif seferinde ulaşma önerisi, mantıklı ve sağduyulu bir açıdan bakıldığında doğru bir öneridir. Ama Macellan için önemli olan fani hayat değil, ölümsüz eserdir. Kahramanca düşünen biri, gerekirse mantıkdışı davranmak zorundadır. Macellan derhal itiraz eder: Elbette önlerinde büyük zorluklar vardır, muhtemelen açlık ve yokluk çekmek zorunda kalacaklardır, ama –ne garip bir kehanettir bu– yelken direklerini kaplayan köseleyi bile yemek zorunda kalsalar onun görevi yola devam etmek ve vaat ettiği ülkeyi bulmaktır *(de*

pasar adelante y descubrir lo que habia prometido). Bu macera çağrısıyla birlikte tuhaf bir psikolojisi olan bu danışma toplantısı da sona ermişe benzer ve Macellan'ın yola devam emri, gemiden gemiye iletilir. Fakat Macellan, kaptanlarına gizlice bir emir daha vererek, kumanyanın çok kısıtlı olduğunu mürettebattan gizlemelerini söyler. Bu konuda en ufak bir imada bulunanlar ölüm cezasına çarptırılacaktır.

Kaptanlar emre sessizce boyun eğer ve güneydeki kanalı araştırmakla görevlendirilen iki gemi, Mesquita'nın komutasındaki San Antonio ile Serrão'nun komutasındaki Concepción tırtıllı ve kıvrımlı koyların karmaşasında gözden kaybolur. Geride kalan iki gemi, Macellan'ın amiral gemisi Trinidad ile Victoria, zaman bakımından daha rahattır. Gemiler Sardalye Irmağı'nın ağzında demir atar ve Macellan batıdaki kanalı bizzat taramak yerine, küçük bir sandalı keşfe gönderir. Kanalın bu sakin kısmında hiçbir tehlike yoktur, Macellan sandalın en geç üç gün içinde geri dönmesini emreder, o kadar; böylece Macellan'ın iki büyük gemisinin mürettebatı, Concepción ile San Antonio, keşif seferinden dönünceye kadar üç gün boyunca bir güzel dinlenme fırsatı bulur. Ve Macellan ve ekibinin molası gerçekten de çok iyi geçer. Son günlerde, batıya doğru ilerledikçe etraf garip bir biçimde güzelleşmiştir. Sarp, kumlu kayalar yerine çimenlikler ve ormanlar vardır artık. Tepelerin eğimi daha yumuşak, buz gibi dağ dorukları daha uzaktadır. Hava yumuşamıştır, haftalarca gemi varillerindeki kokmuş sudan başka su içmemiş tayfalar, tatlı kaynak suyuyla ferahlarlar. Yumuşak çimenlerde tembel tembel yatar, havada uçan balıkların mucizesini seyrederler, sonra dayanamaz, nehirde inanılmaz bolluktaki sardalyeleri yakalamaya koşarlar. Lezzetli ve ıtırlı o kadar çok ot keşfederler ki, aylardan

beri ilk kez karınları tıka basa doyar ve doğa onları öylesine güzel, yumuşak bir serinlikle sarıp sarmalar ki, Pigafetta coşkuyla haykırır: *"Credo che non sia al mondo el più bello e miglior stretto, comè è questo."*[1]

Fakat keyfin, rahatın, tembel tembel dinlenmenin bu küçük mutluluğu, Macellan'ı kuşatıp coşkuyla esrikleştiren, sevinçle kanatlandıran büyük mutluluk karşısında nedir ki? Mutlu haber yaklaşmakta, seğirtip gelmektedir işte; keşfe gönderilen şalupa üç gün sonra uslu uslu dönüp gelir ve tayfalar, Boğaz'ın girişini keşfettikleri gün Todos los Santos'ta olduğu gibi daha uzaktan el çırpıp zafer nidaları atarlar. Fakat bu sefer –ki bu bin kat daha önemlidir– boğazın çıkışını bulmuşlardır! Kanalın açıldığı denizi, *Mar del Sur*'u, bilinmeyen büyük denizi kendi gözleriyle görmüşlerdir! Yunanlıların bitmek bilmeyen seferlerinden eve döndüklerinde attıkları bin yıllık sevinç nidası, *"Thalassa, thalassa!*[2]" burada bir başka dilde olsa da aynı coşkuyla yankılanarak insan sesinin sevincine daha önce hiç tanık olmamış bir göğe yükselir.

İşte bu an, Macellan'ın ömrünün en büyük ânıdır, her insanın hayatında yalnızca bir kez yaşadığı fevkalade büyük, eşsiz sevinç ânıdır. Tüm vaatler gerçekleşmiştir. Kral'a verdiği sözü tutmuştur. Kendisinden önce binlerce kişinin ancak hayalini kurduğu bir şeyi ilk kez o gerçekleştirmiştir: Öteki denize giden yolu bulmuştur. O anda bilir ki, hayatı doğrulanmış ve ölümsüzlükle kutsanmıştır.

Ve işte o anda kimsenin bu haşin, bu içine kapanık adamdan beklemediği bir şey olur. Şimdiye dek duygularını asla belli etmemiş olan bu sert asker içindeki alev

1. (İt.) Bence dünyada bundan daha iyi ve daha güzel bir boğaz yoktur.
2. (Yun.) Deniz, deniz!

alev sıcaklığa yenilir. Gözleri yaşlarla dolar, gözyaşları, sıcak, yakıcı gözyaşları gür sakalına akar. Demir adam Macellan hayatında ilk ve son kez mutluluktan ağlar (*El capitano generale lacrimò per allegrezza*[1]).

Macellan keder ve sıkıntılarla dolu ömründe bir an, tek bir kısa an boyunca, yaratıcı insana bahşedilen en büyük hazzı yaşar: Yaşam idealini gerçekleştirdiğini bilir. Fakat bir yudum mutluluğu bile acı bir bedel ödemeden tadamamak bu adamın yazgısıdır. Her zaferin ardından bir hayal kırıklığı yaşaması kaçınılmazdır. Mutluluğu yalnızca seyredebilir, ona sarılmasına, ona dokunmasına izin yoktur; nitekim o kısa mutluluk ânı, ömrünün en büyük mutluluk ânı bile onu sonuna dek hissetmeye kalmadan uçar gider. Çünkü diğer iki gemi ortada yoktur. Nerede kalmışlardır? Neden hâlâ dönmezler? Şalupa denize çıkan yolu bulduğuna göre, Boğaz'ın çıkışını aramayı sürdürmek gereksiz zaman kaybıdır artık. Ah, San Antonio ile Concepción bir an önce dönseler de müjdeyi alsalar! Macellan, körfezin derinliklerini giderek artan bir sabırsızlıkla gözler. Gemilere tanınan süre çoktan dolmuş, beşinci gün de geçmiştir ve onlardan hâlâ bir haber, bir işaret yoktur.

Acaba bir kaza mı oldu? Yollarını mı kaybettiler? Macellan sözleşilen yerde daha fazla bekleyemeyecek kadar endişelidir. Yelkenlerin açılmasını, bir türlü dönmeyen gemilerin peşine düşmek için kanala geri dönülmesini emreder. Fakat boş, bomboştur ufuk, bomboştur soğuk, ölü deniz. Ne bir işaret vardır ne de bir iz.

Nihayet aramanın ikinci gününde uzakta bir yelken parlar. Güvenilir adamı Serrão komutasındaki Concep-

1. (İt.) Amiral sevinçten ağladı.

ción'dur bu. Peki diğer gemi, filonun en büyük, dolayısıyla da en önemli gemisi San Antonio nerededir? Bunu Serrão da bilmez. Yola çıktıklarının daha ilk günü San Antonio onları geride bırakmıştır, o günden beri de ortada yoktur. İlk anda Macellan'ın aklına kötü bir şey gelmez. Belki de San Antonio yolunu kaybetmiştir ya da kaptan, kararlaştırılan zamanı yanlış anlamıştır. Macellan, Admiralty Körfezi'nin (Admiralty Sound) köşe bucak aranması için filonun tüm gemilerini dört bir yana gönderir. Ateşle işaret verdirir, kıyıda sağa sola saplanan bayraklara, kaybolan geminin yönünü bulması için direktiflerin yer aldığı mektuplar bırakılır. Kötü bir şeyler olsa gerektir. San Antonio ya başarısızlığa uğramış ve tüm mürettebatıyla birlikte batmıştır –ama bu pek olası değildir, çünkü özellikle de o günlerde hava dikkat çekecek kadar sakindir– ya da –ki bu daha büyük bir olasılıktır– San Antonio'nun kılavuzu, toplantıda derhal geri dönülmesini yönünde görüş bildiren Estevão Gomez, bu talebini zor kullanarak gerçekleştirmiştir: Gomez ve İspanyol subaylar, geminin sadık kaptanını safdışı bırakıp tüm kumanyayla birlikte kaçmışlardır.

Macellan o anda neler olduğunu bilemez. Tek bildiği, başına korkunç bir şeyin geldiğidir. Filosunun en iyi, en büyük, en fazla kumanyanın bulunduğu gemisi ortadan kaybolmuştur. Peki nereye gitmiştir? Gemide neler olmuş, geminin başına ne gelmiştir? Bu uçsuz bucaksız ıssızlıkta, geminin denizin dibini mi boyladığı, yoksa kaçıp İspanya'ya yelken mi açtığını söyleyecek kimse yoktur. Bu gizemli olaya, etrafı parlak bir yıldız kalabalığıyla çevrili Kuzey Takımyıldızı, yalnızca o uzak yıldızlar, yalnızca onlar tanık olmuştur. Yalnızca onlar bilir San Antonio'nun nereye gittiğini, yalnızca onlardadır yanıt. Bu nedenle dönemindeki herkes gibi astrolojiye gerçek bir bilim gibi inanan Macellan'ın, Faleiro'nun yerine gemide bulunan

astrolog ve astronom Andres de San Martin'i yanına çağırıp yıldız falına bakmasını istemesi anlaşılır bir şeydir. Macellan, San Antonio'ya ne olduğunu öğrenmesini emreder. Ve bu kez astrolog haklı çıkar; Estevão Gomez'in toplantıda sergilediği kararlı tavrı çok iyi anımsayan açıkgöz astrolog geminin kaçırıldığı, kaptanının da tutsak edildiği kehanetinde bulunur ki gerçekten de öyledir.

Macellan yine –son kez– erteleyemeyeceği bir kararla karşı karşıyadır. Çok erken bayram etmiş, çok erken sevinmiştir. Ve işte şimdi başına gelenlerin aynısı –ilk dünya turu ile ikincisi arasındaki bir diğer tuhaf benzerlik daha– halefi Francis Drake'in başına da gelecektir; zira Drake'in en iyi gemisi de asi General Winter tarafından bir gece gizlice kaçırılmıştır. Zafer alayının tam ortasında, kendi yurdundan, kendi kanından bir düşman Macellan'ı sinsice aldatmış, kumanyası zaten kısıtlı olan filoyu büyük bir sıkıntıya düşürmüştür. Çünkü kaçırılan San Antonio en fazla ve en iyi kumanyanın yüklendiği gemidir, üstelik de anlamsız bekleyiş ve arayış yüzünden fazladan altı günlük kumanya tüketilmiştir. Bilinmeyen güney denizine açılmak, bundan altı gün önce de cesaret isteyen bir işken şimdi, San Antonio'nun kaçmasından sonra neredeyse bir intihar eylemine dönüşmüştür.

Macellan bir anda, gururlu bir özgüvenin en yüksek doruğundan, ruhsal çöküntünün uçurumuna yuvarlanır. Ve bunu anlamamız için Barros'un raporuna bile gerek yoktur: "*Quedó tan confuso que no sabia lo que habia de determinar.*" (Aklı o kadar karışmıştı ki, herhangi bir karar almaya cesaret edemiyordu.) Zira Macellan'ın ne kadar sarsıldığını, o anda filosunun subaylarına verdiği emirnameden –günümüze ulaşan tek emridir bu– açıkça anlarız. Kaptanların çok kısa bir süre içinde ikinci kez görüşlerini alır ve filonun yola devam mı etmesi, yoksa geri mi dönmesi gerektiğini sorar; ama bu kez kaptanla-

rının ona cevaplarını yazılı olarak vermesini ister. Zira Macellan'ın niyeti –ki bu onun ne kadar öngörülü olduğunu gösterir– suçsuzluğunu en başından garanti altına almaktır. Bir *scripta manent*'e[1], tüm kaptanların görüşünü aldığını daha sonra da kanıtlayabilmesi için yazılı bir belgeye ihtiyacı vardır. Çünkü gayet iyi biliyordur ki –nitekim sonraki olaylar bunu doğrular– San Antonio'yu kaçıranlar, İspanya'ya varır varmaz itaatsizlikten yargılanmamak için onu dava edeceklerdir. Hiç kuşkusuz onu, orada olmadığı için kendini savunamayacak olan Macellan'ı zalim biri gibi gösterecek; bir Portekizlinin Kral'ın subaylarını nasıl da acımasızca zincire vurduğuna, Kastilyalı soyluların başını nasıl vurdurduğuna, cesetlerini dörde böldürdüğüne ya da onları açlıktan öldürdüğüne ve kralın kesin emrine karşı gelerek, filoyu Portekizlilerin eline bıraktığına dair abartılı tasvirlerle İspanyolların milliyetçi duygularını kışkırtacaklardır. Macellan, sefer süresince subaylarının fikir özgürlüğünü despotça kısıtladığı suçlamalarını çürütebilmek için meslektaşlar arasındaki bir görüş bildiriminden çok savunma yazısına benzeyen o garip emirnameyi kaleme alır. "Bu emir, 21 Kasım'da Todos los Santos enfrente del Rio del Isleo'da verilmiştir," diye başlar:

> Ben, Ferdinand Macellan, Santiago tarikatının şövalyesi ve bu armadanın amirali... Zamanın çok azalması nedeniyle yola devam edilmesi kararının hepiniz tarafından onaylandığını öğrenmiş bulunuyorum. Ben, bir başkasının görüşünü ya da önerisini asla yabana atmayan, tüm meseleleri herkesle birlikte konuşup görüştükten sonra gerekeni yapan bir adamım...

1. (Lat.) Yazılı metin.

Subaylar, Macellan'ın kendisini bu şekilde betimlemesine bıyık altından gülmüş olmalı. Zira eğer Macellan'ın tipik bir karakter özelliği varsa, o da emir-komuta konusunda son derece otoriter olmasıdır. Karşılarındaki adamın, kaptanlarının söz hakkını demir yumrukla nasıl da ezdiğini hepsi de gayet iyi anımsar. Fakat onun acımasız diktatörlüğünü gayet iyi anımsadıklarını bilen Macellan, sözlerine şöyle devam eder:

> Bu nedenle San Julián Körfezi'ndeki olayları anımsayıp da korkmanıza gerek yok; her birinizin görevi, armadamızın güvenliğiyle ilgili görüşleri bana hiç çekinmeden bildirmektir. Görüşünüzü benden saklamanız, ettiğiniz yemine ve görevlerinize aykırı davranmak olur.

Macellan, geri mi dönülmesi yoksa yola devam mı edilmesi konusunda her birinin *(cada uno de por si)* görüşünü, nedenleriyle birlikte yazılı olarak *(por escrito)* bildirmesini ister.

Fakat aylar boyunca yitirilen güven bir saat içinde satın alınamaz. Subaylar geri dönmeyi açıkça talep edemeyecek kadar çok korkuyorlardır ve günümüze ulaşan tek yanıt –astrolog San Martin'in yanıtı– tam da o anda bu dev sorumluluğu, Macellan'la paylaşmaya hiç niyetleri olmadıklarını gösterir. Uyanık astrolog zanaatına uygun bir tavır sergileyerek, "bir yandan" ve "öte yandan" gibi muğlak laflar eder: Todos los Santos Boğazı üzerinden Maluku Adalarına ulaşılabileceğinden kuşkulu olsa da *(aunque yo dude que haya camino para poder navigar a Maluco por este canal)*, yola devam edilmesini tavsiye eder; çünkü onlar "ellerinde ilkbaharın yüreğini tutarlar". Öte yandan fazla da ilerlememek ve ocak ayı ortasında geri dönmek gerekir, çünkü mürettebat çok zayıf düşmüş, gücü tükenmiştir. Belki de en iyisi batıya değil,

doğuya gitmektir, ama Macellan doğru bildiği gibi davransın, Tanrı ona yol göstersindir. Diğer subaylar da aynı muğlak ifadeleri kullanmış olsa gerek.

Fakat Macellan'ın subaylarının fikrini sormasının nedeni, onlardan bir yanıt almak değil, onların fikrini sorduğunu kanıtlayabilmektir. Macellan bilir ki, şimdi geri adım atamayacak kadar fazla ileri gitmiştir. Yurda ancak zafer kazanan komutan olarak dönebilir, aksi takdirde mahvolacaktır. Ve o dilbaz astronom ona öleceği kehanetinde bulunsa bile Macellan, kahramanca yolunda ilerlemeye devam edecektir. 22 Kasım 1520'de gemilerin Sardalye Irmağı'ndaki limandan demir almasını emreder, birkaç gün sonra da Macellan Boğazı –Boğaz artık ebediyen bu adı taşıyacaktır– geçilir; Macellan büyük körfezin çıkışında minnettarlıkla Cabo deseado, yani "Hasret Burnu" adını taktığı tepelerin ardında, daha önce hiçbir Avrupalı geminin geçmediği engin dalgalı yeni denizi görür. Manzara sarsıcıdır: Batıda, göz alabildiğince uzanan ufkun ardında Baharat Adaları, zenginliğin adaları olsa gerektir, onların ardında da Doğu'nun dev diyarları, Çin, Japonya ve Hindistan; daha ötelerde, çok çok ötelerde ise memleket, İspanya, Avrupa! Dünya kuruldu kurulalı hiçbir geminin baştan başa geçmediği bu bilinmeyen okyanusa yelken açmadan önce son bir mola daha verilir. Sonra 28 Kasım 1520'de demir alınır, bayraklar çekilir! Ve üç küçük, yalnız gemi, gümbür gümbür top atışlarıyla bu yabancı okyanusu saygıyla selamlarken, ölüm kalım mücadelesine davet edilen büyük bir hasmı saygıyla selamlar gibidir.

Macellan krallığını keşfediyor
28 Kasım 1520 – 7 Nisan 1521

O âna kadar henüz adı bile olmayan okyanusun – Maximilianus Transylvanus, "insan düşüncesinin kavrayamayacağı kadar engin bir deniz," der– ilk kez baştan başa kat edilmesi, insanlığın en ölümsüz kahramanlıklarından biridir. Kolomb'un sınırsız enginlere yelken açması, hem o dönemde hem de sonraki dönemlerde eşsiz bir cesaret örneği olarak görülmüştür; yine de Kolomb'un başarısı bile Macellan'ın kendini feda etme pahasına türlü sıkıntılara göğüs gerip doğadan zorla kopardığı zaferle karşılaştırılamaz. Zira Kolomb, tersaneden yeni çıkmış, iyi donanımlı pırıl pırıl üç gemiyle denizde topu topu otuz üç gün yol alır ve suda yüzen otlar, kara kuşları, bir kıtaya yaklaşmakta olduğunu bir hafta öncesinden haber verir. Mürettebatı sağlıklıdır, enerji doludur, gemileri gıda maddeleriyle o kadar tıka basa yüklüdür ki, en kötü ihtimalle hiçbir yere ulaşamasa da rahatlıkla geri dönebilir. Bilinmeyen yalnızca önünde uzanır, ardında ise son çare ve çıkış yolu olarak memleketi vardır. Oysa Macellan boşluğa doğru yol alır ve Avrupa'nın bildik bir limanından değil, yabancı, kıraç Patagonya'dan demir alır. Mürettebatı aylardan beri çektiği sıkıntılardan bitkin bir haldedir. Açlık ve yokluk çekmişlerdir, açlık ve yokluk onlarla birliktedir, açlık ve yokluk onları tehdit etmektedir. Üstleri başları yırtık pırtık,

yelkenler paramparça, halatlar eprimiştir. Aylardır yeni bir yüz, kadın, şarap, taze et, taze ekmek görmemişlerdir; uçsuz bucaksız bir su çölüne hapsolmak yerine, zamanında kaçmayı başarıp eve yelken açan yoldaşlarını içten içe kıskanırlar. Üç gemi bu şekilde yirmi gün, otuz gün, kırk gün, elli gün, altmış gün yol alır ve kara hâlâ görünmez, karaya yaklaştıklarına dair tek bir umut işareti hâlâ yoktur! Ve yine bir hafta, bir hafta daha, bir hafta daha geçer, tam yüz gün geçer – Kolomb'un okyanusu geçtiği sürenin tam üç katı! Macellan'ın filosu binlerce, binlerce, binlerce saat tamamen boşlukta yol alır. *Cabo deseado*'nun, Hasret Burnu'nun ufukta uzandığı 28 Kasım gününden beri bütün haritalar ve ölçüler geçerliliğini yitirmiştir. Faleiro'nun hesapladığı mesafelerin tümünün yanlış olduğu anlaşılmıştır; Macellan, Cipangu'nun, yani Japonya'nın açıklarından geçip gittiğini sanır, oysa çok sakin olması nedeniyle *il Pacifico* adını verdiği Pasifik Okyanusu'nun üçte birini ancak gitmişlerdir.

Fakat bu sakinlik ne zalim, bu ölümcül sessizliğin tekdüzeliği ne büyük işkencedir! Deniz hep aynı mavilikte, aynı parlaklıkta, gökyüzü daima bulutsuz, güneş yakıcı, hava hep sessiz, kıpırtısız, hep aynı gökle hep aynı su arasında, hep aynı uzaklıkta, hep aynı yuvarlaklıktaki ufuk, yüreği derinden dağlamaya başlayan metal bir kesik gibidir. Bu korkunç kıpırtısızlıkta hareket eden tek şey olan minik gemilerin etrafında hep aynı mavi hiçlik, hep aynı şeyin, hep bir tek şeyin algılandığı gündüzlerin hep aynı keskin ışığı ve geceleri, sorulara asla yanıt vermeyen hep aynı soğuk, suskun yıldızlar... Küçük mekânda hep aynı nesneler, aynı yelken, aynı direk, aynı güverte, aynı çapa, aynı toplar, aynı masalar. Geminin karnından yükselen hep aynı pis, tatlımsı çürük kokusu. Sabahları, öğleleri, akşamları, geceleri kaçınılmaz bir biçimde sürekli karşılaşan ve birbirlerine derin bir çaresizlikle ba-

kan yüzlerdeki tek fark, günden güne çökmeleri. Giderek çukurlaşan, her anlamsız sabahla biraz daha sönen gözler, giderek çöken avurtlar, halsizleşen, yavaşlayan adımlar. Daha birkaç ay öncesine kadar merdivenleri bir aşağı bir yukarı tırmanan, fırtınada seren direğine yelken çeken, kabına sığmayan gencecik delikanlıların avurtları çökmüş, benizleri atmış, birer hortlağa dönmüşler. Şimdi hasırlarının üzerinde hasta gibi bitkin bitkin oturuyor ya da uzanıyorlar, insanlığın en gözüpek maceralarından birine doğru yola çıkan üç geminin üçü de tayfa olarak nitelendirilemeyecek yaratıklarla dolu, her güverte yüzen bir hastane, gezici bir ölüm odası.

Zira bu kadar uzun süreceği hiç tahmin edilmeyen bu yolculukta bütün rezervler tükenmek üzeredir, büyük bir yokluk çekilmektedir. Kumanyacının mürettebata verdiği günlük tayına besin değil, zıkkım denebilir ancak. Hiç olmazsa dudakları ıslatıp ruhu azıcık ferahlatan şarap da son damlasına varıncaya kadar tükenmiştir. Acımasız güneşin kaynattığı tatlı su, berbat fıçılar ve tulumlarda öyle pis bir koku saçar ki, zavallılar günlük su payları bir yudum suyla boğazlarını olsun ıslatabilmek için burunlarını parmaklarıyla kapamak zorunda kalırlar. Yakaladıkları balıkların dışındaki tek besinleri olan peksimet, ne zamandır içi kurt kaynayan gri renkli pis bir toza dönüşmüş, kalan son yiyeceğe saldıran kudurmuş sıçanların dışkılarıyla da kirlenmiştir. Öte yandan, bu iğrenç hayvanlar tayfalar arasında büyük rağbet görmeye başlamıştır; son yiyeceği de aşıran bu hırsızların köşe bucak kovalanmasının bir nedeni de leşlerinin leziz bir yiyecek olarak satışa sunulmasıdır; bu ciyaklayan hayvanları yakalamayı başaran hünerli avcıya tane başına yarım altın duka ödeyen alıcılar, tiksinç kızartmayı sevinçle mideye indirirler. Mürettebat açlıktan korkunç kramplarla kasılan midesini yatıştırmak, dayanılmaz açlığı herhangi bir

biçimde bastırmak için giderek daha tehlikeli boyutlara ulaşan aldatmacalara başvurur: Kıyıdaki köşedeki talaş toplanır ve peksimet artıklarına katılarak tayın miktarı çoğaltılmaya çalışılır. Sonunda açlık öyle boyutlara varır ki, Macellan'ın yola devam edebilmek için gerekirse yelken direklerindeki köseleyi yiyeceklerine dair korkunç kehaneti gerçekleşir; Pigafetta, çaresizlik içinde kıvranan aç mürettebatın yenilemeyecek olanı bile yenecek hale getirme çabasını şöyle anlatır:

> Sonunda açlıktan ölmemek için halatlar yıpranmasın diye büyük seren direğinin üzerine kaplanmış sığır köselesini yedik. Yıllarca yağmur, güneş ve rüzgâr yiyen kösele parçaları taş gibi sertleşmişti, köseleyi biraz olsun yumuşatmak için dört-beş gün denize sallandırıyorduk. Sonra da biraz kömür ateşine tutuyor ve mideye indiriyorduk.

Çelik gibi güçlü, sıkıntı çekmeye alışkın bu adamların en dirençlisinin bile bu tür bir beslenmeye uzun süre dayanamayacağı ortadadır. Taze (bugünkü ifadeyle vitaminli) besin eksikliğinden ötürü iskorbüt hastalığı baş gösterir. Hastalığa yakalananların dişetleri kabarır, sonra iltihaplanır, dişler dökülür, ağızda yaralar çıkar, sonunda damak öyle bir şişer ki, yiyecekleri olsa bile zavallılar artık yutkunacak durumda değildir ve acılar içinde ölüp giderler. Ama açlık, hayatta kalanların da gücünü tüketmiştir, irinli ya da felçli bacaklarla bastonla yürümeye çalışır ya da bir köşede halsizce yatarlar. Açlığın bayrağının dalgalandığı bu seferde en az on dokuz kişi, yani geriye kalan mürettebatın yaklaşık onda biri büyük acılar içinde ölür; ilk ölenlerden biri, daha birkaç ay önce bir hamlede yarım sandık peksimet yiyip bir kova su içmesini şaşkınlıkla seyrettikleri Juan Gigante adını verdikleri

Patagonyalı devdir. Hâlâ çalışabilecek durumda olan tayfaların sayısı bitmek tükenmek bilmeyen yolculukta her geçen gün biraz daha azalır; ve Pigafetta, üç geminin bu kadar zayıf düşmüş bir mürettebatla bir fırtınaya asla dayanamayacağını vurgulamakta çok haklıdır:

> Tanrı ve onun kutsal annesi, bize bu kadar elverişli hava bahşetmemiş olsaydı, bu dev okyanusta hepimiz açlıktan ölürdük.

Üç gemilik biçare kervan sonsuz su çölünde toplam üç ay ve yirmi gün boyunca yol alır, düşünülebilecek tüm işkenceleri çektikten sonra en korkunç acıdan, devamlı hayal kırıklığına uğramaktan da kurtulamaz. Hani çölde susuzluktan ölmek üzere olanlar aniden bir vaha gördükleri yanılsamasına kapılıp yemyeşil palmiyeler, günlerden beri gözlerini kör eden çiy, zehirli ışığın arasında dalga dalga uzanan serin gölgeler, şırıltılı kaynaklar gördüklerini sanır, son bir gayretle ileri atılır ve görüntü aniden kaybolur, etrafları eskisinden daha da düşman çölle çevrilir ya – Macellan'ın adamları da böyle bir *Fata Morgana* büyüsünün[1] kurbanı olurlar. Bir sabah gözcü direğinden kısık bir haykırış duyulur – tayfalardan biri kara görmüştür, bir ada, çok uzun bir süreden beri ilk kez kara. Açlar, susuzlar çılgın gibi güverteye koşar, suyu sıkılmış çamaşır gibi baygın baygın yatan hastalar bile sürüne sürüne gelirler. Çabuk sandallara, çabuk – iyiden iyiye gerilmiş adamlar fışkıran kaynakların, taze suyun, ağaçların gölgesinde dinlenmenin hayalini kurmaya başlamışlardır bile, haftalarca denizde sürüklendikten sonra ayaklarının altında, oynak dalgaların üzerindeki oynak

1. (İt.) Morgana Perisi (İtalyanca adıyla Fata Morgana). Serap. Efsaneye göre insanları, serap görmelerini sağlayarak büyüler.

tahtaları değil, nihayet sağlam toprağı hissetmeye can atıyorlardır. Ama ne büyük aldatmaca! Karaya yaklaştıkça, bu adanın, daha sonra da ikincisinin –büyük hayal kırıklığı nedeniyle bu adaların adını *las Islas Desaventuradas*, Mutsuzluk Adaları koyarlar– hiçbir canlının yaşamadığı, yaşayamayacağı bir kayalık, insansız ve hayvansız, kaynaksız ve bitkisiz tenha bir yer olduğu anlaşılır. Bu kıraç kayalarda bir gün bile harcamak zaman kaybıdır! Yola devam edilir, bu mavi çöldeki yolculuğa daha günlerce, haftalarca devam edilir, insanlığın çektiği acıların ve acılara dayanma kapasitesinin ebedî kroniği olan tarihin belki de en korkuncu, en eziyetlisi olan bu deniz yolculuğuna devam edilir.

Nihayet, 6 Mart 1521'de –filo Macellan Boğazı'ndan okyanusa açıldığından beri güneş hep aynı boş, kıpırtısız maviliğin üzerinde yüz kere doğmuş, hep aynı boş, kıpırtısız, acımasız maviliğe yüz kere batmıştır, yüz kere gündüz gece, gece gündüz olmuştur– gözcü direğinden bir haykırış duyulur: Kara, kara! Zamanı da gelmişti artık, hem de nasıl. Zira iki gün, üç gün daha boşlukta olsalardı, dünyanın bu kahramanlıktan muhtemelen haberi bile olmayacaktı. Gemiler açlıktan ölmüş mürettebatı, yüzen bir mezarlık gibi taşıyacak; sonra da bir fırtınada batacak ya da kıyıya vurup parçalanacaklardı. Fakat Tanrı'ya şükürler olsun ki, bu yeni adada insanlar yaşamaktadır, bu adada mutlaka su da vardır. Filo, körfeze henüz giriyordur ki –henüz yelkenler indirilmemiş, demir atılmamıştır– denizin üstü göz açıp kapayıncaya kadar hızlı kanolarla dolar, bu boyalı küçük sandalların bitiştirilmiş palmiye yapraklarından yelkenleri vardır. Maymunları aratmayacak bir çeviklikte güverteye tırmanan çırılçıplak, naif yerliler her tür toplumsal kuraldan o kadar bihaberdirler ki, gördükleri her şeyi alıverirler. Sanki bir hokka-

bazlık gösterisi yapılıyormuş gibi, göz açıp kapanıncaya kadar bir sürü şey ortadan kaybolur; mürettebat bir de bakar ki, Trinidad'ın küçük sandalı bile çekme halatından kesilip alınmıştır. Kötü bir şey yaptıkları akıllarının ucundan bile geçmeyen yerliler, daha önce hiç görmedikleri şeyleri bu kadar kolay elde etmenin sevinciyle kanolarına atlayıp ganimetleriyle neşe içinde uzaklaşırlar. Zira henüz keşfedilmemiş olan bütün bu adaları, üzerlerindeki insanlar ve hayvanlarla birlikte Hıristiyan âleminin en büyük kralının yasal mülkiyeti olarak ilan etmek İspanyollara, Papa ve İmparator'a nasıl doğal geliyorsa, bu naif kâfirler de bir-iki parlak şeyi saçlarının arasına iliştirmeyi –çıplak insanların cebi yoktur– o kadar doğal bulur.

Zor durumda kalan Macellan, kralın ve papanın yazılı izni alınmadan gerçekleşen bu gasplara anlayış gösterecek halde değildir. Arşivlerdeki kayıtlara göre, Sevilla'da üç bin dokuz yüz otuz yedi buçuk *maravedí*'ye satın alınmış olan, burada, binlerce mil ötede ise eşsiz bir hazine olan o küçük sandalı çevik hırsızlara öylece bırakıvermeyi aklından bile geçirmez. Ertesi gün Macellan, sandalını geri almak ve yerlilere bir ders vermek ister ve silahlı kırk tayfayla birlikte karaya çıkar. Bir-iki kulübe yakılır, ama ciddi bir mücadele olmaz, zira doğanın bu zavallı çocukları, öldürme sanatından öyle bihaberdir ki, İspanyolların okları aniden etlerine saplanıp da vücutları kana boyandığında, bu sivri, tüylü şeylerin ta uzaktan etlerine saplanmasını ve canlarını bu kadar yakmasını bir türlü kavrayamazlar. Okları çaresizlik içinde çekiştirip dururlar, sonra da bağrış çağrış içinde bu kötü beyaz barbarlardan kaçıp ormana saklanırlar. Açlıktan bitkin İspanyollar nihayet kana kana su içip yiyeceklere saldırırlar. Terk edilmiş kulübelerde gördükleri her şeyi, tavukları, domuzları, meyveleri açgözlülükle, aceleyle toplarlar; ve birbirlerini, yerliler İspanyolları, İspanyollar yerlileri işte böyle soyduktan

sonra "uygar" haydutlar ceza olsun diye bu adalara utanç verici bir isim verirler: Ladrones, Hırsız Adaları.

Yine de açlıktan ölmek üzere olan mürettebat bu baskın sayesinde kurtulur. Üç gün mola verilen adada taze meyve ve etle, tertemiz kaynak suyuyla güç toplarlar. Sonra yola devam edilir, halsizliği devam eden bir-iki tayfa ölür, bunlardan biri de filodaki tek İngiliz'dir; düzinelerce tayfa hâlâ halsizdir, hastadır. Ama büyük dehşet atlatılmıştır ve gemiler yeni bir cesaretle batıya doğru yelken açarlar. Bir hafta daha sonra, 17 Mart'ta, bir adanın, onun yanında da başka bir adanın silueti görüldüğünde Macellan bilir ki, kader onlara acımıştır. Onun hesabına göre bunlar Maluku Adalarıdır. Yaşasın! Yaşasın! Hedefe varmıştır! Fakat zaferini mümkün olduğunca çabuk sağlama almak isteyen Macellan, sabırsızlıktan çatlasa da aceleci ya da temkinsiz davranmaz. Bu iki adanın büyüğü olan Sulu'ya demir atmak yerine, Pigafetta'nın "Humunu" adını verdiği küçük adayı seçer; çünkü bu adada yerleşim yoktur ve mürettebatta hasta sayısının çok yüksek olması nedeniyle başlangıçta yerlilerle karşılaşmamayı tercih eder. Ticarete ya da dövüşe girişmeden önce mürettebatın önce bir iyileşmesi gerekir. Hastalar karaya taşınır, her birine kana kana taze su içirilir, Hırsız Adaları'ndan çalınan domuzlardan biri kesilir: Önce herkes bir kendine gelsin, maceraya filan girilmesin! Fakat çok geçmez ertesi gün öğleden sonra büyük adadan, dostça el sallayan yerlilerle dolu bir kano gelir. Yerliler meyve getirmiştir, bizim Pigafetta daha önce hiç görmediği bu meyveleri anlata anlata bitiremez: muzlar, süte benzeyen sıvıları hastaları canlandıran hindistancevizleri... Hiç vakit kaybedilmeden takasa başlanır: Aç mürettebat bir iki zil ya da renkli cam karşılığında balık, tavuk, palmiye şarabı ve her tür meyve sebze alır, hastalar ve sağlıklılar haftalardan, aylardan beri ilk kez karınlarını tıka basa doyururlar.

Macellan ilk ânın coşkusuyla seferin asıl hedefi Baharat Adaları'na, *Islas de la Especeria*'ya vardığını sanmıştı. Fakat şu işe bakın ki, burası Maluku Adaları değildir, öyle olsaydı Enrique'nin yurdunun dilini hemen anlaması gerekirdi. Yerliler onun memleketinden değildir, dolayısıyla tesadüfen vardıkları bu yer bir başka diyar, bir başka takımada olsa gerektir. Macellan'ın, Pasifik Okyanusu'nda on derece daha kuzeyde seyretmesine neden olan hesapları bir kez daha tümüyle yanlış çıkmıştır. Ve yanlış rota tutturması nedeniyle yine bir keşifte bulunmuştur. Yanlış rota tutturduğu için kuzeye fazla yaklaşan Macellan, Maluku Adaları yerine, daha önce hiç bilinmeyen bir ada grubuna, o âna kadar hiçbir Avrupalının sözünü etmediği, hatta tahmin bile etmediği bir takımadaya varmıştır. Maluku adalarını ararken Filipinler'i bulmuş ve böylece İmparator Karl'a yeni bir eyalet keşfetmiştir; üstelik İspanya Krallığı bu eyaleti, Kolomb, Cortés ve Pizarro tarafından keşfedilip istila edilen tüm eyaletlerden daha uzun süre elinde bulunduracaktır. Fakat Macellan, bu beklenmedik keşfiyle kendine de bir krallık kurmuş olur; zira anlaşmaya göre, altıdan fazla ada keşfettiği takdirde, bunların ikisi kendisine ve Faleiro'ya düşmektedir. Daha dün yoksul bir maceracı, bir *desperado*, uçurumun eşiğinde olan Macellan, bir geceden beri kendi ülkesinin *adelantado*'su, bu yeni kolonilerden elde edilecek tüm kazançların ortağı, dolayısıyla da dünyanın en zengin adamlarından biridir.

Yüzlerce, yüzlerce karanlık günden sonra tek bir günde gerçekleşen büyük bir mucizedir bu! Alelacele kurulan hasta kampına yerlilerin Sulu'dan her gün taşıdıkları taze, sağlıklı ve bol gıda kadar, nihayet güvende olmanın ruhsal iksiri de iyileştirir hastaları. Bu sakin tropik kumsalda dokuz günlük özenli bakım sonucunda hemen hemen herkes iyileşir ve Macellan karşıdaki Massava Ada-

sı'nı keşfe çıkma hazırlıklarına başlar. Fakat son anda gerçekleşen can sıkıcı bir kaza, nihayet mutluluğa kavuşmuş Macellan'ın keyfini az kalsın kaçırıyordu. Vakanüvisi ve dostu Pigafetta balık tutarken suya fazla eğilir ve denize düşer, suya düştüğünü kimse fark etmez. Dünyanın çevresindeki ilk yolculuğun öyküsü de az kalsın suya düşecekti, zira görünüşe bakılırsa yüzme bilmeyen Pigafetta'cık boğulmak üzeredir. Bereket versin, gemiden sarkan bir halata tutunmayı son anda başarır ve olanca gücüyle bağırır çağırır da bizim için onca elzem olan vakanüvisimiz kurtarılır.

Bu kez neşeyle açılır yelkenler. Herkes şunu bilir: O korkunç büyük okyanus bitmiştir; o feci boşluk bunaltıp eziyet edemez artık. Yalnızca birkaç saat, birkaç gün yol alırlar ve o kısa seferde bile çok yakın adaların sağlı sollu uzanan siluetleri görülür. Filo dördüncü gün, 28 Mart'ta, Büyük Paskalya'dan önceki cuma günü Massava'ya nihayet varır, o kadar uzun süre boşu boşuna aranan hedefe varmak için son bir hamlede bulunmadan önce burada mola verilecektir.

Massava'da, Filipinler'in sıradan haritalarda ancak bir büyüteç yardımıyla görülebilen bu minik, önemsiz adasında, Macellan ömrünün en dramatik anlarından birini yaşar; onun o gizemli, sıkıntılarla dolu varoluşunda, aniden yükselen bir alev gibi tek bir saniyede yoğunlaşan mutluluk anları vardır ve esrikleştirici yoğunlukları, yalnızlık ve sıkıntı dolu saatlerin katı, sert, inatçı sabrını mükemmelen telafi eder. Bu kez buna, son derece önemsiz görünen bir olay vesile olur. Pupa yelken üç gemi Massava kıyısına henüz yanaşıyordur ki, meraklı yerliler gelen yabancıları dostça karşılamak üzere kumsala doluşurlar. Fakat Macellan karaya ayak basmadan önce temkinli davranıp kölesi Enrique'i barış elçisi olarak önden yollar,

zira yerlilerin esmer tenli bir adama, beyaz tenli, sakallı, garip giysili ve silahlı adamlardan daha fazla güven duyacaklarına dair doğru bir tahminde bulunur.

Ve o anda hiç beklenmeyen bir şey olur. Yarı çıplak adalılar hep bir ağızdan konuşarak bağrış çağrış Enrique'nin etrafını sararlar – ve Malezyalı köle Enrique aniden şaşkınlıkla kalakalır. Zira bazı sözcükleri anlıyordur. Bu insanların ona ne söylediğini, ona ne sorduklarını anlıyordur. Yurdundan yıllar önce koparılan Enrique, ilk kez kendi diline benzeyen sözcük kırıntıları duyar. Çok önemli, unutulmayacak bir andır bu, insanlık tarihinin en büyük anlarından biri – dünya, evrende döndüğünden bu yana ilk kez bir insan tüm dünyanın çevresini dolaştıktan sonra yine kendi yurdunun enlemlerine varmıştır. Bu insanın basit bir köle olmasının hiçbir önemi yoktur – buradaki yücelik insanda değil, onun yazgısındadır. Zira hakkında adının Enrique olmasından başka bir şey bilmediğimiz bu Malay köle, Sumatra Adası'ndan kamçıyla alınıp götürülen ve Hindistan ve Afrika üzerinden Lizbon'a, Avrupa'ya getirilen bu basit köle, Brezilya ve Patagonya'yı, tüm denizleri ve okyanusları aşıp kendi dilini anlayan bölgeye geri dönen ilk insandır; bu insan, her kavramın sözcüğünü ağızlarında başka türlü biçimlendiren yüzlerce, binlerce halk, ırk ve kabilenin yanından geçmiş ve dönen kürenin etrafında bir tur attıktan sonra dilini anlayan, dilini anladığı tek halka geri dönmüştür.

O anda Macellan bilir ki, hedefe varmış, görevini tamamlamıştır. On iki yıl önce batıdan terk ettiği Malay dil bölgesine doğudan dönmüştür; Malakka'da satın aldığı bu köleyi çok yakında yurduna sağ salim geri götürebilecektir. Bunun yarın mı, yoksa başka bir zaman mı olacağının, vaat edilmiş adalara kendisi yerine bir başkasının mı ayak basacağının hiçbir önemi yoktur. Çünkü görevini o biricik anda tamamlamış, asıl amacına ulaş-

mıştır; denizde ister güneşi izleyerek, isterse de güneşe karşı ısrarla yol alan bir kişinin, yola çıktığı noktaya geri döneceği gerçeği o tek anda ilk kez ve sonsuza dek kanıtlanmıştır. En bilge kişilerin binlerce yıldan beri tahmin ettikleri, âlimlerin düşünü kurdukları şey, tek bir adamın cesareti sayesinde kesinlik kazanmıştır: Dünya yuvarlaktır. Zira bir insan dünyanın çevresinde tur atmıştır.

Massava'daki günler seferin en mutlu, en rahat günleridir, Macellan'ın yıldızı doruk noktasındadır. Üç gün sonra, Paskalya sabahı, Julián Limanı'nda kendisine karşı düzenlenen komployu kan dökerek bozmak zorunda kaldığı o korkunç günün üzerinden bir yıl geçmiş olacaktır; o zamandan beri ne çok felaket, ne çok eziyet, ne çok sıkıntı çekmişlerdir! Geride kalmıştır dehşet günleri: o korkunç açlık, yoksunluk, yabancı denizlerdeki fırtınalı geceler. Tüm işkencelerin işkencesi, aylarca aylarca boğazına bir yumru gibi oturan o yakıcı kuşku, ona emanet edilen filoyu doğru yöne mi götürdüğünden bir türlü emin olamadığı o günler geride kalmıştır. Fakat kendi saflarındaki korkunç nifak şimdi ebediyen sona ermiştir – inancına yürekten bağlı Macellan o Paskalya gününde gerçek bir dirilişi kutlar ve tehlikelerin kasvetli bulutları da dağıldığı için başarısı zaferle parlar. Macellan uzun yıllardan beri yana yakıla arzuladığı ebedî eserini gerçekleştirmiştir: Kolomb, Vespucci, Cabot, Pinzon ve diğer tüm denizcilerin boşu boşuna aradığı denizyolunu, Hindistan'a batıdan giden yolu bulmuştur. Kendisinden önce kimsenin görmediği diyarlar ve denizler keşfetmiştir, yeni bir okyanusu dünya kurulduğundan bu yana geçen ilk Avrupalı insan olmuştur. Dünyanın evreninde en uç noktaya giden ilk dünyalıdır. Bundan sonra atacağı adım, zafer dolu başarısı, gurur dolu eserinin yanında ne kadar ne kadar küçük, ne kadar kolaydır: Denizde güvenilir kı-

lavuzlar eşliğinde bir-iki gün yol aldıktan sonra dünyanın en zengin adaları olan Maluku Adalarına vardığında, imparatora bulunduğu vaadi tümüyle yerine getirmiş olacaktır. Orada, ona cesaret verip yol gösteren dostu Serrão'yu minnettarlıkla kucaklayacak, sonra derhal harekete geçip gemilerin karnını baharatla dolduracak ve çok iyi bildiği bir yoldan, Hindistan ve her limanı ve her körfezi belleğine kazınmış olan Ümit Burnu üzerinden yurda dönecektir. Dünyanın öbür yarısından İspanya'ya galip muzaffer, zengin bir adam, *adelantado* ve vali olarak dönecektir, alnında ölümsüzlüğün asla solmayan defne tacı!

Dolayısıyla acele etmeye, sabırsızlanmaya gerek yoktur! Denizde aylarca eziyet çektikten sonra dinlenmenin, başarının saf mutluluğunun da tadı çıkarılmalıdır. Muzaffer Argonotlar, cennet koyda güzelce dinlenirler. Manzara harikadır, iklim cennet gibi, henüz altın çağda yaşayan dost yerliler, barışsever, kaygısız ve tembeldirler *(Questi popoli vivano con iusticia, peso e misura; amano la pace l'otio e la quiete.*[1]*)*. Doğanın çocukları tembellik ve huzurdan başka özellikle de yiyip içmeye bayılırlar; daha dün açlıktan kasılan midelerini talaş ve çiğ sıçan etiyle yatıştırmaya çalışan tayfalar kendilerini –adeta masal gibidir— bol bol yiyip içilen dertsiz tasasız bir dünyada bulurlar. Taze, leziz yiyecekler öyle nefistir ki, Meryem Ana'ya ve azizlere şükretmeyi hiç ihmal etmeyen dindar Pigafetta bile ağır günahlar işler. Zira Macellan'ın onu adaya, kralın yanına gönderdiği cuma günü Paskalya'dan önceki kutsal cumadır. Calambu (yerlilerin kralı) onu törenle karşıladıktan sonra bambudan yapılmış bir sandal kulübesine götürür, kulübede leziz, yağlı domuz eti bir tavada çıtır çıtır kızarmaktadır. Pigafetta belki krala

1. (İt.) Bu insanlar adalet, denge ve tevazu içinde yaşar; barışı, dinginliği ve sessizliği severler.

ayıp olmasın diye, belki de ağzının suyu aktığı için günah işler: Etin kokusuna dayanamaz ve tüm oruç günlerinin en kutsalı, en önemlisi olan bir günde domuz eti yiyip bol bol palmiye şarabı içer. Ziyafet henüz sona ermiş, Macellan'ın açlık ve sıkıntı çekmiş elçileri karınlarını daha yeni doyurmuşlardır ki kral, onları ikinci bir ziyafete kendi kulübesine davet eder. Konuklar bağdaş kurup –"terzilerin çalışırken oturduğu gibi," der Pigafetta– oturur oturmaz, kızarmış balıklar, taze toplanmış zencefil ve palmiye şarabıyla ağzına kadar dolu kaplar önlerine dizilir ve günahkâr Pigafetta günah işlemeye devam eder. Ama iş bununla da bitmez! Zira Pigafetta ve ona eşlik eden tayfa ikinci öğünü henüz bitirmişlerdir ki, bu kez de cennetin kralının oğlu onları kulübesine davet eder, nezaket gereği daveti kabul edip bol bol yiyip içerler. Bu kez sofrada buğulanmış balık ve baharatlı pilav vardır ve o kadar çok palmiye şarabı içilir ki, Pigafetta'nın iyice semirmiş eşlikçisi peltek konuşmalar ve sendelemelerle bambu döşeklerden birine götürülür ve Filipinler'in ilk sarhoş Avrupalısı, orada sızar kalır. Ve eminiz ki, rüyasında cenneti görmüştür.

Fakat adalılar da en az aç konukları kadar memnundur. Denizden ne harika insanlar gelmiştir böyle, ne güzel hediyeler getirmişlerdir, insanın kendi gözlerini ve burnunu kendi gözleriyle görebildiği parlak camlar, pırıl pırıl bıçaklar, bir palmiyeyi bir darbede deviren baltalar! Şimdi krallarının gururla taktığı ateş kırmızısı başlık, giydiği Osmanlı kostümü ne muhteşemdir, insanları yaralanmaz kılan sihirli zırh ne inanılmazdır! Amiralin emri üzerine tayfalardan biri çelik zırhı giyer, zavallı yerliler kemikten oklarını bu demir adama saplamaya çalışırken, demir adam zırhının içinde kahkahalar atıp onlarla alay eder. Ne büyücüler ama! Örneğin şu Pigafetta. Bir parça tahtayı ya da tüylü bir hayvanın tüyünü eline alır ve bir şeyler ko-

nuşulduğunda, bu tüyle beyaz kâğıdın üzerine siyah işaretler karalar, daha sonra, iki gün önce ne konuşulmuşsa, bu işaretlere bakarak aynen tekrarlar! Bu beyaz tanrılar, Paskalya dedikleri pazar günü ne muhteşem gösteriler yaparlar! Kıyıya garip bir şey, sunak dedikleri bir sandık koyarlar, bunun üzerindeki haç güneşte pırıl pırıl parlar. Sonra da hepsi ikişer ikişer sıraya dizilerek gelir, amiral ve elli adamı en güzel giysilerini giymiştir ve onlar haçın önünde diz çökerken, aniden gemilerden şimşekler çakar, gök masmavi olduğu halde denizin üzerinde gök gürler.

Bu bilge ve güçlü yabancıların bu ayinlerinin mutlaka önemli bir şey olduğu duygusuna kapılan yerliler, onların hareketlerini saygı ve huşu içinde taklit ederler. Onlar da diz çöküp haçı öperler. Ve amiral onlara da böyle büyük, denizin her tarafından görülebilen bir haç yaptırmak istediğini söyleyince, sevinç içinde teşekkür ederler. Birkaç gün içinde iki şey birden gerçekleşir: Bu adanın kralı, İspanya kralının müttefiki olmakla kalmaz, din kardeşi de olur. İspanya Krallığı'na yalnızca toprak kazandırılmakla kalınmamış, Katolik Kilisesi ve Mesih'ine, bilmeden günah işleyen bu yerlilerin ruhları da kazandırılmıştır.

Massava'da geçirilen o hafta ne güzeldir, ne huzurludur günler! Fakat bu kadar mola yeter Macellan! Tayfalar dinlenmiş, moralleri düzelmiştir, hadi eve yollan artık! Daha ne tereddüt ediyorsun, bu küçük adada daha ne keşfetmeyi bekliyorsun, sen ki çağın en büyük keşfini gerçekleştirmişsin! Baharat Adaları'na da vardıktan sonra görevini yerine getirmiş, sözünü tutmuş olacaksın, sonra da eve, senin yokluğunda doğan ikinci oğlunu sana göstermeyi bekleyen karına dön artık! Sana iftira atan korkak ayaklanmacıların yalanını ortaya çıkarmak için dön! Dünyaya, Portekizli bir soylunun cesaretini, İspanyol mürettebatın kararlılığını ve dayanma gücünü göstermek için

dön! Dostlarını daha fazla bekletme, sana güvenenleri kuşkuya düşürme! Eve dön Macellan, eve dön!

Fakat bir insanın dehası aynı zamanda da onun en can alıcı düşmanıdır; Macellan'ın dehası sabırdı, sonuna kadar beklemeyi, sonuna kadar susmayı bilmekti. Görev duygusu, muzaffer bir komutan gibi eve dönüp iki dünyanın efendisi tarafından minnettarlıkla karşılanma arzusuna baskın çıkar. Bu adam şu âna kadar her şeyi *özenle* planlamış, görevlerini harfiyen yerine getirmiştir. Bu kez Macellan, keşfettiği Filipinler'den, İmparator Karl'ın yeni eyaletini biraz olsun araştırmadan ve İspanya için garanti altına almadan ayrılmak istemez. Yalnızca tek bir adacığı ziyaret edip ele geçirmiş olmak onun o katı görev duygusunu tatmin etmez; mürettebat sayısının kısıtlı olması nedeniyle buraya temsilci ve yönetici bırakamayacağı için önemsiz Calambu'yla yaptığı anlaşmaları, adaların daha büyük krallıklarıyla da yapmak, Kastilya bayrağının ve Katolik haçının İspanya'nın kalıcı egemenliğinin bir işareti olarak tüm takımadalarda dalgalanmasını ister.

Macellan'ın sorusu üzerine kral, takımadaların en büyük adasının Cebu (Zubu) olduğunu söyler. Macellan onları oraya götürecek bir rehber istediğinde, alçakgönüllü kral onlara rehberlik etme onurunu kendisine bahşetmelerini ister. Bizzat kralın rehberliğinde yol almak büyük onur olsa da seferin ertelenmesi gerekir, zira acar Calambu, pirinç hasadında o kadar çok yiyip içer ki, filo bu Pantagruel'vari rehbere ancak 4 Nisan'da teslim edilebilir. Ama sonra gemiler onları son anda kurtaran bu kutsal kıyıdan demir alırlar. Sakin denizde ilerler, onlara dostça el sallayan bir sürü ada ve adacığın yanından geçip Macellan'ın bizzat seçtiği o adaya giderler, zira –sadık Pigafetta bunları büyük üzüntüyle yazar– *"così voleva la sua infelice sorte"* (kötü yazgısı böyle istiyordu).

Son zaferden önce gelen ölüm

7 Nisan 1521 – 27 Nisan 1521

Sütliman denizde üç gün süren bir yolculuktan sonra filo, 7 Nisan 1521'de Cebu Adası'na yaklaşır; uzaktan bile belli olan birçok köy, adadaki nüfusun yoğun olduğunu gösterir. Rehber Kral Calambu, geminin dümenini başkente çevirtir ve Macellan, limanı görür görmez, burada bir raca ya da güçlü bir hükümdarla karşılaşacağını anlar, zira limanda yerli yabancı çok sayıda yelkenli ve tekne vardır. Demek ki, daha en başından etkileyici bir görüntü sergilemesi, yerin göğün efendisi olduğunu göstermesi gerekir. Macellan tüm gemilerine selam için bir dizi top atışında bulunmalarını emreder; her zaman olduğu gibi bu mucize yerli halkta önce büyük bir dehşet uyandırır; yerliler korku çığlıkları atarak çil yavrusu gibi dağılıp saklanırlar. Fakat Macellan, adanın hükümdarına, bu gök gürültüsünün kesinlikle bir düşmanlık işareti olmadığını, yüce kumandanın, böylesine büyük bir; sihirle Cebu kralına saygılarını sunduğunu bildirmesi için acar tercümanı Enrique'yi derhal karaya gönderir; Enrique'nin diplomatik görevi şunları bildirmektir: Bu gemilerin efendisi de yalnızca bir hizmetkârdır; fakat dünyanın en büyük efendisinin hizmetkârıdır; efendisinin emri üzerine Baharat Adaları'na gitmek için dünyanın en büyük denizini baştan başa geçmiştir. Bu vesileyle

Cebu kralına da dostane bir ziyarette bulunmak istemiştir; çünkü Massava'dayken Cebu kralının ne kadar bilge ve konuksever olduğunu duymuştur. Gök gürültüsü gemisinin komutanı bu adanın hükümdarına enfes mallarını göstermekten ve onunla takas ticaretine girmekten büyük memnunluk duyacaktır. Fakat adada kesinlikle fazla uzun kalmayacak, tanışıp dostluk kurduktan sonra bilge ve güçlü krala en ufak bir rahatsızlık vermeden adadan ayrılacaktır.

Fakat Cebu kralı, daha doğrusu racası Humabon, Ladron Adalarındaki çıplak yerliler ve Patagonya "devleri" gibi kötülükten bihaber saf bir yerli değildir. Bilgi ağacının meyvesinden yemiştir, parayı ve paranın değerini bilir; dünyanın öteki ucundaki bu sarı-kahve tenli hükümdar pratik düşünen bir iktisatçıdır, bunun bir kanıtı da limanına demir atan gemilerden ya başkalarından görüp uyguladığı ya da kendisinin icat ettiği yüksek kültür göstergesi transit ücretidir. Kurnaz tüccar, ne top seslerinden etkilenir ne de ağzından bal damlayan tercümanın sözlerine kanar. Soğuk bir tavırla, yabancıların limanına girmesine kesinlikle bir itirazı olmadığını ve yeni ticaret ilişkileri kurmaktan memnun olacağını söyler. Fakat limanına demir atan her geminin bir ücret, bir liman gümrüğü ödemesi gerekmektedir. Yani üç büyük yabancı geminin büyük kaptanı burada takas ticareti yapmak istiyorsa önce olağan ücreti ödemesi gerekir.

Köle Enrique, efendisinin, kraliyet armadasının amirali ve Santiago şövalyesi olarak, böyle küçük bir hükümdara liman gümrüğü ödemeye asla yanaşmayacağını gayet iyi bilir. Çünkü bu vergiyi ödemek, İspanya'nın, papanın fermanına dayanarak en başından beri kendi eyaleti olarak gördüğü bir ülkenin egemenliğini ve bağımsızlığını kabul etmek anlamına gelecektir. Bu nedenle Enrique, Kral Humabon'a, bu özel durumda vergiden

vazgeçmesinin ve yerin göğün efendisiyle bir düşmanlık yaşamaktan kaçınmasının daha iyi olacağını anlatmaya çalışır. Tüccar kafalı raca maalesef kabul edemeyeceğini tekrarlar. Önce para, sonra dostluk. Ve tanık olarak da az önce Siyam'dan bir yelkenliyle gelen ve vergiyi hiç itiraz etmeden ödeyen Müslüman bir tüccarı çağırtır.

Mağribi tüccar çok geçmeden gelir ve derhal beti benzi atar. Yelkenlerinin üzerinde Santiago haçını taşıyan büyük gemileri görür görmez durumun vahametini anlamıştır. Eyvah, eyvah! Doğu'nun, bu korsanların girmediği, insanın hâlâ doğru dürüst ticaret yapabileceği gizli saklı son köşesini de mi buldu bu Hıristiyanlar! Korkunç topları, arkebüzleriyle buraya da mı geldi bu katiller, Muhammed düşmanları! Ne barış içinde ticaret kalır artık ne de iyi kazanç! Kralın kulağına eğilip dikkatli olmasını, bu istenmeyen misafirlerle kavgaya girişmemesini çabucak fısıldar. Kaliküt'ü, Hindistan'ın tamamını ve Malakka'yı soyup soğana çeviren ve istila edenlerin de bunlar –İspanyolları, Portekizlilerle karıştırmaktadır– olduğunu, kimsenin bu beyaz şeytanlarla baş edemediğini söyler.

Filonun tanınmasıyla çember bir kez daha tamamlanmıştır: dünyanın öbür ucunda, başka yıldızların altında Avrupa, Avrupa'ya dokunmuştur. Macellan'ın batıya doğru ilerlerken karşılaştığı toprakların hemen hepsi daha önce hiçbir Avrupalının ayak basmadığı topraklardı. Karşılaştığı yerlilerin hiçbiri beyaz adamlar hakkında hiçbir şey duymamıştı, hiçbiri daha önce bir Avrupalı görmemişti. Vasco da Gama bile Hindistan'a ayak bastığında, bir Arap yanına yaklaşıp kendisiyle Portekizce konuşmuştu; fakat Macellan iki yıl boyunca bir kez bile tanındığını hissetmemiş, İspanyollar sanki yabancı, ıssız bir gezegende gider gibi boşlukta yol almışlardı. Patagonyalılar onları göksel varlıklar sanmış, Hırsız Adaları-

nın sakinleri onlardan şeytanlardan ya da kötü ruhlardan kaçar gibi ormana kaçıp saklanmışlardı. Burada, yerkürenin öbür ucunda, onları tanıyan biriyle karşılaşmışlardır işte – okyanusun ötesindeki bu yeni dünya ile kendi dünyaları arasında bir köprü kurulmuştur. Çember kapanmıştır: Bir-iki gün, birkaç mil daha gitseler, iki yılın sonunda tekrar Avrupalılarla, Hıristiyanlarla, yoldaşlarla, din kardeşleriyle karşılaşacaklardır. Macellan gerçekten de hedefe yaklaşıp yaklaşmadığından hâlâ kuşkulanıyorduysa bile artık hiç kuşku yoktur: Zira yarıküre yarıküreye dokunmuş, inanılmaz olan gerçekleşmiş, dünyanın çevresinde tam tur atılmıştır.

Mağribi tüccarın uyarısı, Cebu kralını çok etkiler. Gözü korkan kral, liman vergisinden derhal vazgeçer. İyi bir ev sahibi olduğunu kanıtlamak için Macellan'ın elçilerini zengin bir sofraya davet eder ve –Argonotların Argos'a çok yaklaştığının üçüncü kesin kanıtı– bu yemekler ağaç kabukları ya da düz tahtalarda değil, doğrudan doğruya Çin'den, Marco Polo'nun efsanevi Hitay'ından[1] gelen porselen tabaklarda servis edilir. Cipangu ve Hindistan yalnızca bir karış ötede olsa gerektir, İspanyollar Şark kültürünün eşiğinden adım atmak üzeredir. Kolomb'un Hindistan'a batıdan ulaşma hayali gerçekleşmiştir.

Diplomatik sıkıntı giderilince, resmî nezaketle birlikte mal alışverişi de başlar. Pigafetta tam yetkili vekil olarak karaya gönderilir; Cebu kralı, güçlü İmparator Karl'la bir barış anlaşması imzalamaktan memnunluk duyacağını açıklayınca Macellan dürüst davranıp bu barışı korumak için elinden gelen her şeyi yapar. Kana su-

1. Ortaçağ Avrupası'nda Kuzey Çin'e verilen ad.

samış adamlarını hemen ortalığa salan, yerlileri barbarca öldüren ve köleleştiren, tek dertleri keşfettikleri ülkeleri olabildiğince acımasız ve hızlı bir biçimde, soymak olan Cortés ve Pizarro'nun aksine, çok daha ileri görüşlü ve hümanist bir kâşif olan Macellan, tüm sefer boyunca gücünü yalnızca pasifist bir biçimde kullanmıştır; başından beri Macellan yeni eyaletlerin kan ve şiddetle değil, dostluk ve anlaşmayla ilhak edilmesine çalışmıştır. Macellan'ın, dönemin diğer tüm fatihlerinden ahlaken çok üstünde olmasının en önemli nedeni onun sağlam hümanist iradesidir. Macellan'ın kişilik olarak sert, keskin bir yaradılışı vardı; ayaklanmadaki tutumundan da anlaşıldığı gibi, filosunu sıkı bir disiplin altına almıştı, hoşgörü nedir bilmezdi, başkalarının fikrini dikkate almazdı. Ama ne kadar sert olursa olsun asla zalim olmama onuruna sahiptir; Azteklerin yakılması, İnkaların işkenceden geçirilmesi gibi barbarlıklar bir Cortés'in, bir Pizarro'nun büyük başarılarını sonsuza dek lekelemiştir; ama onun anısını kirleten tek bir barbarlık yoktur, diğer fatihler "kâfir"lere verdikleri sözleri tutmamayı en büyük hakları olarak görmüşlerse de, Macellan hep sözünün eri olmuştur, onun zaferini lekeleyen hiçbir şey yoktur. Macellan her reis ve kralla yaptığı her anlaşmaya ölünceye dek sadık kalmıştır; bu dürüstlük onun en iyi silahıydı ve ebediyen de şanı olarak kalacaktır.

Bu arada ticarete başlanır, üstelik de bu işten iki taraf da memnun kalır. Adalılar en çok da demire, kılıç ve mızrak, kazma ve pulluk yapmaya yarayan bu sert metale hayran kalırlar, demirle karşılaştırıldığında, yumuşak, beyaz-sarı altın gözlerine pek değersiz görünür ve savaş yılı 1914'te olduğu gibi, altını demirle sevinç içinde takas ederler. Avrupa'da neredeyse hiç değeri olmayan bu metalin yedi kilosu karşılığında yedi buçuk kilo altın alınır ve Macellan, altını değersiz bulan yerlilerin akıl al-

maz bonkörlüğü karşısında sevinçten çıldıran ve ellerindekileri giysilerine varıncaya kadar altınla takas etme telaşına düşen tayfalara böyle bir girişimde bulunmayı kesinlikle yasaklar, zira aşırı talep yüzünden yerlilerin altının değerli bir metal olduğunu anlamaya başlamalarını ve takas malının fiyatının düşmesini engellemek ister. Macellan onların bilgisizliğinin sağladığı avantajı kullanmak ister; fakat yerlilerin ölçü ve ağırlık konusunda kazıklanmamalarına da dikkat eder. Her zaman büyük düşünen Macellan'ın derdi büyük kârlar etmek değil, ticaret ilişkisini sürekli kılmak, aynı zamanda da bu yeni eyaletteki insanların kalbini kazanmaktır. Ve hesabı doğru çıkar yine: Çok geçmeden yerliler, dostane ve güçlü yabancılara karşı o kadar güven duyarlar ki, kral ve tebaasının çoğu Hıristiyan olmak istediğini açıklar. Diğer İspanyol fatihlerin aylarca, yıllarca işkence ve engizisyonla, korkunç cezalar ve yakıp yıkmayla beceremediklerini, onca dindarlığına rağmen fanatik olmayan Macellan hiçbir şiddete başvurmadan başarır. Bu yerlilerin Hıristiyanlığı benimsemesi konusunda ne kadar insani, ne kadar aydın bir tavır sergilediğini Pigafetta'da okuruz.

> Kaptan onlara, bize yaranmak için ya da korkudan değil, kendi istekleri ve Tanrı sevgisiyle Hıristiyan olmalarını söyledi. Fakat Hıristiyan olmasalar da kötü bir muamele görmeyeceklerini, ama Hıristiyanlığı seçenlere biraz daha iyi davranılacağını belirtti. Bunun üzerine hepsi bir ağızdan, korkudan ya da yaranmak için değil, kendi iradeleriyle Hıristiyan olmak istediklerini haykırdı. Kendilerini onun ellerine bıraktıklarını ve hizmetine amade olduklarını söylediler. O zaman Kaptan, gözlerinde yaşlarla onları kucakladı, prensin ve Massava kralının ellerini tutarak, bu andan itibaren İspanya kralıyla hep barış içinde yaşayacaklarına Tanrı inancı ve impa-

ratoruna sadakati üzerine yemin ettiğini söyledi ve onlar da ona aynı yemini etti.

Ertesi pazar, 17 Nisan 1521'de –akşam güneşi veda ederken Macellan'ın mutluluğuyla parlıyordur sanki– İspanyollar en güzel zaferlerini kutlarlar. Kent meydanına görkemli bir gölgelik kurulur, gemilerden halılar getirilir ve halıların üzerine biri Macellan, diğeri de kral için kadife döşemeli iki koltuk yerleştirilir. Gölgeliğin önünde parıltısı uzaktan bile görülen bir sunağın etrafı, ilan edilen gösteriyi izlemek üzere gelen yüzlerce, binlerce esmer tenli insanla çevrilidir. Daha önce karaya çıkmama kurnazlığını gösteren ve tüm görüşmeleri Pigafetta aracılığıyla yapan Macellan, kente gelişini, bilinçli bir biçimde kurguladığı operavari bir ihtişamla sahneler. Tam teçhizatlı kırk asker önden gider, onların arkasından gelen bayraktar, Sevilla Kilisesi'nde amirale teslim edilen, ilk kez bu yeni eyalette dalgalanan bayrağı, İmparator Karl'ın ipekten sancağını taşır; ondan sonra da Macellan, subaylarından oluşan maiyetiyle birlikte sakin, ciddi ve vakur bir biçimde ağır ağır ilerler. Sandaldan inip karaya ayak bastığı anda gemilerden art arda top atışı yapılır, izleyiciler ilk anda korkuya kapılıp çil yavrusu gibi dağılır. Ama top atılacağı önceden haber verilen krallarının koltuğunda sakin sakin oturduğunu görünce meydana geri dönerler ve krallarının veliaht ve maiyetiyle birlikte dev bir haçın önünde eğilip vaftiz olmasını coşkuyla izlerler. Kralın isim babası olan Macellan, o âna kadar kâfir olan Humabon'a kralının adını verir: Carlos. Bugün bile sosyeteye rahatlıkla girebilecek kadar güzel olan Kraliçe –moda konusunda Avrupalı ve Amerikalı kız kardeşlerinden dört yüz yıl ileridedir, zira dudakları ve tırnakları kırmızıya boyalıdır– Joanna, prensesler de yine soylu İspanyol isimleri olan Katharina ve Isabella adıyla vaftiz

edilir. Cebu'nun ve komşu adaların *haute volée*, yani sosyetesi kral ve reislerinden geri kalmak istemez elbette – geminin rahibi etrafını saran yüzlerce kişiyi vaftiz edebilmek için gece geç saatlere kadar çalışır. Adada harika yabancılar olduğu haberi hızla yayılır. Ertesi gün civardaki adalardan yerliler akın akın gelmeye başlar, yabancı büyücünün törenlerini duyar duymaz yola koyulmuşlardır; bir-iki gün içinde komşu adaların hemen hemen bütün reisleri, İspanya'ya bağlılık yemini etmiş ve kutsanmış suyun önünde diz çökmüşlerdir.

Bir görevin bundan daha mükemmel bir biçimde üstesinden gelinmiş olamaz. Macellan her şeyi başarmıştır. Boğaz'ı bulmuş, dünyanın öbür ucuyla temas etmiştir. Kastilya tahtına zengin adalar, Tanrısına sayısız kul kazandırmıştır ve bütün bunları –zafer içinde zafer– bir damla kan dökmeden yapmıştır. Tanrı bu inançlı kuluna yardım etmiştir. Onu, daha önce hiçbir faninin karşılaşmadığı sıkıntılardan kurtarmıştır; neredeyse huşuya kapılan Macellan içinin güvenle dolduğunu hisseder. Atlattığı onca sıkıntıdan sonra başka hangi dertle karşılaşabilir ki? Bu muhteşem zaferden sonra eserini ne tehdit edebilir ki? Sanki büyülenmiş gibi, Tanrısı ve kralı için her şeyi göze alabileceği inancıyla dolar taşar.

Ve bu inanç, onun uğursuz kaderi olur.

Macellan her şeyin üstesinden gelmiştir, melekler yoluna ışık tutmuştur sanki. İspanya Krallığı'na yeni topraklar katmıştır, ama bunları kralı için nasıl sağlama alacaktır? Cebu'da daha fazla kalması ya da tüm takımadayı ada ada boyunduruk altına alması mümkün değildir. Daima aşama aşama düşünen Macellan, İspanyol iktidarını Filipinler'de olabildiğince sürekli kılmak için tek bir yol görür: Katolik tek büyük reis olan Carlos Humabon'u diğer tüm reislerin hükümdarı yapmak. İspanya kralının

müttefiki olan Cebu Kralı Carlos, diğerlerinden daha saygın olmalıdır. Dolayısıyla Macellan'ın, Cebu kralına, otoritesine karşı çıkmaya cesaret edenler olduğu takdirde askerî destek teklifinde bulunması, düşüncesizce bir hareket değil, mükemmel bir siyasi hamledir.

Tesadüfen tam da o günlerde böylesi bir destek için fırsatı çıkar. Cebu'nun karşısındaki minik mercanadası Mactan'da, Cebu kralına eskiden beri düşman olan Lapulapu adında bir raca hüküm sürmektedir. Raca, Carlos Humabon'un tuhaf konuklarına yiyecek vermeyi yasaklar tebaasına ve bu düşmanca tavrında bir ölçüde haklıdır da. Küçük adasında çıkan bir kavgada –muhtemelen, uzun süredir cinsel açlık çeken azgın tayfalar, kadınların peşine düştüğünden– bir-iki kulübe yanmıştır. Bu yüzden yabancıların bir an önce çekip gitmesini istemesine şaşmamak gerekir. Fakat onun Humabon'un konuklarına karşı sürdürdüğü inatçı tavır, güç gösterisinde bulunmak için mükemmel bir fırsat gibi gelir Macellan'a. İspanyollarla birlik olmanın ne kadar iyi, gök gürültüsünün efendisine karşı çıkmanın bedelinin ne acı olduğunu yalnızca Cebu kralı değil, civardaki tüm reisler görsünler ister, zira fazla kanlı olmayan küçük bir gösteri, söylenecek tüm sözlerden daha etkili olabilir. Böyle düşünen Macellan, Humabon'a bir öneride bulunur: Diğer tüm reislerin de bir daha saygıda kusur etmemesi için inatçı reise askerî bir ders verilmelidir. Ne gariptir ki Humabon, Macellan'ın önerisine pek sıcak bakmaz. Boyunduruk altına alınan kabilelerin, İspanyolların oradan ayrılmasından sonra kendisine karşı ayaklanmasından korkar belki de; öte yandan, Serrão ve Barbosa da amirali gereksiz bir savaşa girmemesi için uyarırlar.

Fakat Macellan ciddi bir savaşa girmeyi aklının ucundan bile geçirmez; asi reis kendiliğinden boyun eğecekse ne âlâ. Gereksiz yere kan dökülmesine daima karşı çıkmış,

bütün o kasap fatihlerin tam zıddı bir tavır sergilemiş olan Macellan önce kölesi Enrique ve Mağribi tüccarı, Lapulapu'nun yanına göndererek barış önerisinde bulunur. Lapulapu'dan, Cebu kralının hâkimiyetini ve İspanya'nın himayesini kabul etmesinden başka bir şey talep etmediğini bildirir. Eğer reis bunu kabul ederse İspanyollarla arasından su sızmayacaktır, yok eğer reddederse İspanyol mızraklarının nasıl da sivri olduğunu görecektir.

Fakat raca, kendi adamlarının da mızrakları olduğunu söyler. Mızrakları yalnızca kamış ve bambudan olsa bile uçlarının ateşte nasıl da sertleştirilmiş olduğunu İspanyollar da görüp ikna olabilirler. İspanya'nın iktidarını simgesel olarak savunmak durumunda olan Macellan'ın bu kibirli yanıt karşısında silahları konuşturmaktan başka çaresi kalmaz.

Macellan'ın en önemli özellikleri –temkinlilik ve ileri görüşlülük– onu ilk kez bu küçük savaşın hazırlıklarında yaya bırakmışa benzer. Başka zaman her şeyi ince ince hesap eden Macellan, ilk kez bir tehlikeye gözü kapalı atılır. Oysa Cebu kralı, İspanyollara bin savaşçı vermeye hazır olduğunu açıklamıştır ve istese Macellan da mürettebatından yüz elli adamı küçük adaya yollayabilirdi; o zaman da haritada bile bulunmayan bu bit kadar küçük adanın racasının korkunç bir yenilgiye uğrayacağı kesindir. Ama Macellan fazla kan dökülsün istemez. Onun bu savaştaki derdi bambaşkadır, çok daha önemlidir: İspanya'nın prestiji. İki dünyanın efendisi olan bir hükümdarın amirali, pis kulübesinde yamalı bir kilimi bile olmayan esmer tenli bir serserinin üzerine koca bir ordu salmayı ve bu zavallı güruhun fazla ciddiye alınmasını onur kırıcı bulur, gurur meselesi yapar. Macellan tam tersini, yani zırhlı, silahlı tek bir İspanyol'un bile böyle yüz çıplak bücürle baş etmesinin çocuk oyuncağı oldu-

ğunu göstermek ister. Cezalandırma seferinin amacı, İspanyolların yaralanamaz olduğu, tanrısal olduğu mitini tüm adalara kanıtlamaktır ve bundan birkaç gün önce gemisine davet ettiği Massava ve Cebu krallarını eğlendirmek için yapılan gösteriyi, yani iyi bir İspanyol zırhına aynı anda yirmi savaşçı zavallı mızrak ve hançerleriyle saldırsalar bile zırhın içindeki adamı yaralamayacaklarını, bu dik kafalı racaya daha büyük çapta tekrarlamaktır. Başka zaman tedbiri elden bırakmayan Macellan'ın yanına mürettebatından yalnızca altmış adamı alması ve Cebu kralından destek kıtasıyla kanolarda beklemesini, savaşa karışmamasını rica etmesinin nedeni işte bu psikolojik nedendir. Macellan, Cebu kralı ve adamlarının, beş düzine İspanyol'un bu adaların bütün reis, raca ve krallarını dize getirme gösterisine yalnızca izleyici ve tanıklar olarak katılmalarını ister.

Deneyimli hesap adamı, bu kez hesabını yanlış mı yapmıştır? Kesinlikle hayır. Tarihsel açıdan bakıldığında, balık kemiğinden mızraklarla dövüşen bin çıplak yerliye karşı altmış zırhlı Avrupalı absürd bir oran değildi. Zira Cortés ve Pizarro yüz binlerce Meksikalı ve Peruluyu dört-beş yüz askerle yenmişlerdi; bu girişimlerle karşılaştırıldığında, Macellan'ın iğne başı büyüklüğündeki adaya düzenlediği sefer olsa olsa askerî bir gezintiydi. Yaşamını yine adalılarla girişilen küçük bir çarpışmada yitiren Kaptan Cook gibi tehlikeli bir işe soyunduğunu aklına bile getirmemesinin kanıtı, her önemli eylemden önce mürettebatına ayin yaptıran koyu Katolik Macellan'ın bu kez böyle bir ayine gerek duymamış olmasıdır. Bir-iki keskin atış, bir-iki sert darbeden sonra Lapulapu'nun zavallı adamları nasıl olsa tabanları yağlayıp kaçacaktır! Ondan sonra da İspanyol iktidarının dokunulmazlığı, doğru dürüst kan bile dökülmeden ebediyen kanıtlanmış olacaktır.

Yerliler, Macellan'ın altmış adamıyla birlikte iki adayı birbirinden ayıran dar boğazı geçmek üzere yola çıktığı 26 Nisan 1521 Cuma gecesi bir çatının üzerinde kargaya benzeyen garip, kara, yabancı bir kuş gördüklerini iddia ederler. Ve gerçekten de nedendir bilinmez, birdenbire tüm köpekler ulumaya başlar; yerlilerden daha az batıl inançlı olmayan İspanyollar korkuyla istavroz çıkarırlar. Fakat dünyanın en büyük deniz seferine çıkmaya cesaret etmiş bir adamın, bir karga öttü diye çıplak bir reisle ve onun sefil güruhuyla önemsiz bir çatışmaya girmekten çekinecek hali yoktur ya!

Fakat kıyının kendine özgü yapısı, bu küçük reise büyük bir müttefik olur. Kıyıdan denize uzanan mercan kayalıkları sandalların kıyıya yanaşmasını engeller; bu yüzden İspanyolların en etkileyici savaş hamlesi, yani yerlileri sırf gürültüsüyle bile kaçırtan fitilli tüfek ve ok atışları gerçekleştirilemez. Fakat ağır silahlı altmış adam –diğer herkes sandallarda kalır– onları koruyan bir geri savunmanın olmayışını önemsemeden suya atlar, en başta da Pigafetta'nın yazdığı gibi, "iyi bir çoban olarak sürüsünü bırakmak istemeyen" Macellan vardır. Bellerine kadar suya batarlar, dev bir *Indio*[1] ordusunun savaş nidaları atıp kalkanlarını hışımla sallayarak onları beklediği kıyıya doğru suyun içinde bata çıka ilerlerler.

Çatışmayı anlatan çeşitli tasvirler arasında en güvenilir olanı, bir okla ciddi bir biçimde yaralanan ve sevgili kaptanının yanından son âna kadar ayrılmayan Pigafetta'nınki olsa gerek.

> Denize atladık ve belimize kadar suya battık; kıyıya kadar olan iki ok atımlık mesafeyi suda bata çıka ilerle-

1. (İsp.) Yerli.

dik, fakat mercan kayalıkları yüzünden sandallarımız bizi izleyemedi. Kıyıda, üç gruba bölünmüş bin beş yüz adalı vardı, savaş nidaları atarak üzerimize doğru koşmaya başladılar. İki grup bize yandan, bir grup da cepheden saldırdı. Kaptanımız bizim askerleri iki gruba ayırdı. Sandallardaki adamlarımızın fitilli tüfek ve tatar yaylarıyla yarım saat boyunca atış yapması hiçbir işe yaramadı, çünkü aradaki mesafe çok büyüktü, mermiler ve oklar tahta kalkanları delip geçemiyor; düşmanların en fazla kollarını yaralıyordu. Bu nedenle kaptan atışın durdurulmasını emretti (muhtemelen cephanenin çatışmanın son aşamasına saklanmasını istiyordu) ama onu dinlemediler. Atışlarımızın kendilerine pek az zarar verdiğini gören adalılar geri çekilmeyi bıraktılar. Giderek daha yüksek sesle çığlık atıyor; atışlarımızdan korunmak için bir o yana bir bu yana sıçrıyorlardı, bir yandan da kalkanlarını siper edip yaklaşıyor ve üzerimize oklar, mızraklar, ateşte sertleştirilmiş tahta kargılar, taşlar; hatta çamur fırlatıyorlardı, öyle ki kendimizi savunmamız bile mümkün değildi. Hatta aralarından bazıları kaptanımıza ucu metalden mızraklar bile fırlattı.

Kaptan, onları korkutmak için adamlarımızdan birkaçını adalıların evlerini yakmaya gönderdi. Ama bu onları daha da vahşileştirdi. Bazıları, yirmi-otuz evi yakıp kül eden ateşe doğru koşarak oradaki iki adamımızı öldürdüler. Diğerleri iyice kudurmuş bir halde üzerimize saldırdı. Bedenlerimizin zırhlı, ama bacaklarımızın korunaksız olduğunu anlayınca, oklarını özellikle de bacaklarımıza doğru fırlatmaya başladılar. Kaptan'ın sağ ayağına zehirli bir ok saplandı, bunun üzerine kaptan adım adım geri çekilmeyi emretti. Fakat adamlarımızın hemen hepsi hızla kaçmaya başlamıştı, onun yanında kalanlarımızın sayısı yedi-sekizi geçmiyordu (Kaptan yıllardan beri aksak olduğu için geri çekilmeyi yavaşla-

tıyordu belli ki). Her tarafımız, bize mızrak ve taş fırlatan düşmanla çevriliydi ve artık direnemiyorduk. Denizden yapılan bombardıman da işe yaramıyordu, çünkü sandallar suyun sığlığı nedeniyle çok uzaktaydılar. Böylece sürekli mücadele ederek kumsaldan adım adım çekilmeye başladık, kıyıdan artık bir ok atımı uzaktaydık ve dizlerimize kadar suyun içindeydik. Fakat adalılar peşimizi bırakmadılar, bir yandan da daha önce üzerimize fırlatmış oldukları mızrakları topluyorlardı, öyle ki, aynı mızrağı dört-beş kez fırlatabiliyorlardı. Kaptan'ı tanıdıkları için özellikle de onu hedef alan yerliler, miğferini iki kez yere düşürdüler. Fakat o, cesur bir şövalye olarak, geri çekilmeyi bıraktı ve yanında kalan bir-iki kişiyle cesurca savaşmayı sürdürdü, bu şekilde bir saat mücadele ettik, sonunda yerlilerden biri kaptanın yüzüne bir ok isabet ettirmeyi başardı. Kaptan derhal mızrağını saldırganın göğsüne sapladı, fakat mızrak ölen kişinin bedenine saplı kalınca, kaptan bu sefer de kılıcını çekmeye çalıştı ama bir okla yaralanan kolu uyuşmuş olduğu için kılıcını kınından ancak yarısına kadar çıkarabildi. Düşmanlar bunu fark edince, hepsi üzerine atıldı ve aralarından biri sol bacağına şiddetli bir pala darbesi indirince, kaptan yüzükoyun yere yuvarlandı. Bütün Indiolar derhal kaptanın üzerine atılarak ellerindeki mızrakları ve diğer silahları ona sapladılar. Ve bizim aynamızın, ışığımızın, tesellimizin, sadık liderimizin canına kıydılar.

Tarihin en büyük denizcisi, başarısının doruğunda, en yüce, en mükemmel bir ânında, çıplak bir adalı gürühuna karşı basit bir çatışmada böylesine anlamsız bir biçimde hayatını yitirir; Prospero gibi doğayı dize getirmiş, tüm fırtınaların üstesinden gelmiş ve insanlara egemen olmuş bir dâhi, Lapulapu denen gülünç bir böcek

tarafından alt edilir! Fakat bu sakar kaza yalnızca hayatına mal olur, eserine değil, zira eserini neredeyse tamamlamış, insanüstü başarısından sonra kişisel yazgısı neredeyse önemini yitirmiştir. Fakat maalesef, onun kahramanca ölümünün tragedyasını fazlaca hızlı bir biçimde bir satirik oyun izler: Daha birkaç saat önce minik Mactan Krallığı'na tepeden bakan İspanyollar, adaya derhal yeni asker yollayıp liderlerinin naaşını katillerin elinden kurtarmak yerine, Lapulapu'ya bir elçi gönderip cesedi onlara satmasını isteyecek kadar alçalırlar: Amirallerinin naaşını bir-iki zil ve renkli kumaş karşılığında satın almak isterler. Fakat Macellan'ın pek kahraman sayılamayacak yoldaşlarından daha yücegönüllü çıkan çıplak reis, İspanyol bezirgânların teklifini reddeder. Rakibinin cesedini bir-iki ayna, cam boncuk ve rengârenk kadife karşılığında satmaya yanaşmaz. Zira ganimeti satılık değildir. Zira büyük Lapulapu'nun gök gürültüsünün efendisini bir balık ya da bir kuşu öldürür gibi kolayca alt ettiği artık tüm adalarda bilinir.

O sefil vahşilerin, Macellan'ın cesedini ne yaptıklarını, fani bedenini doğanın hangi unsuruna, ateşe mi, suya mı, toprağa mı, yoksa aşındırıcı havaya mı geri verdiklerini kimse bilmemektedir. Elimizde hiçbir belge yoktur, mezarı kayıptır ve dünyayı kuşatan sonsuz okyanusun elindeki son sırrı da alan adamın izi, gizemli bir biçimde yok olup gitmiştir.

Lidersiz dönüş yolculuğu
27 Nisan 1521 – 6 Eylül 1522

İspanyollar, Lapulapu'yla giriştikleri o anlamsız çatışmada sekiz ölü verdiler. Ama liderlerini kaybetmeleri tam bir felaket oldu. Beyaz yabancıları bir tür Tanrı mertebesine çıkaran o kutsal hale Macellan'ın ölümüyle birlikte yok oldu, zira bütün o fatihlerin iktidarının ve başarısının başlıca nedeni yenilemez oldukları izlenimini uyandırmalarıydı. Ne kadar cesur, dayanıklı, savaşçı ve silahlı olsalar da eğer yenilemez ve yaralanamaz olduklarına miti koruyucu bir melek gibi onları desteklemeseydi, Cortés ve Pizarro on binlerce, yüz binlerce düşmanı yenmeyi asla başaramazdı. Dehşet içindeki yerliler, sopalarından şimşek ve gök gürültüsü çıkarabilen, her şeye kadir yabancıların yaralanamaz olduğuna inanıyorlardı; onları vurmak mümkün değildi; çünkü oklar zırhlarına çarpıp yere düşüyordu; onlardan kaçmak mümkün değildi; çünkü et ve tırnak gibi iç içe geçtikleri dört bacaklı dev hayvanlarıyla kaçanlara hızla yetişiyorlardı, İspanyol fatihler döneminde yerlileri felç eden bu korkunun en dokunaklı örneklerinden biri, nehirde boğulan bir İspanyol'la ilgili epizottur. Indiolar, bir kulübeye koydukları cesetten üç gün boyunca gözlerini ayırmamışlar, ama yabancı Tanrı'nın dirileceğinden korktukları için cesede dokunmaya cesaret edememişlerdi. Ancak ceset çürüme-

ye başlayınca cesaretlerini toplamış, güç birliği yapıp ayaklanmışlardı. Yaralanabilir olduğu görülen tek bir beyaz tanrıyla, yenilmezlerin tek bir yenilgisiyle büyü bozulmuş ve tanrısal yücelik miti yok olup gitmişti.

Bu kez de öyle oldu. Cebu kralı şimşek ve gök gürültüsünün efendilerine kayıtsız şartsız boyun eğmişti. Onların Tanrı'sının o âna kadar taptığı tahta putlardan daha güçlü olduğunu düşünerek, alçakgönüllülükle onların inancını kabul etmişti. Doğaüstü bu yabancı yaratıklarla dostluk kurarak civardaki tüm adaların kralı olmayı ümit etmişti. Oysa şimdi hem kendisi hem de bin savaşçısı, zavallı bir reis olan Lapulapu'nun beyaz tanrıları nasıl yendiğini kanolardan seyretmişti. Onların şimşek ve gök gürültüsünün hiçbir gücü olmadığını kendi gözleriyle görmüştü, evet görmüştü, güya yaralanamaz olan, parlak zırhlar içindeki yabancıların Lapulapu'nun çıplak savaşçılarından nasıl kaçtıklarını, sonra da efendilerinin cesedini, çok daha cesur olan adalıların sevinç çığlıklarına nasıl teslim ettiklerini görmüştü.

O anda hızlı bir karar alınsaydı İspanyolların prestiji kurtarılabilirdi belki. Kararlı bir lider, iki yüz adamını Mactan'a yollasaydı, şiddetli bir hücumda bulunup büyük liderlerinin naaşını geri alsalardı, haydutların çıplak liderine ve kabilesine iyi bir ders vermiş olsalardı, o zaman belki de Cebu kralı korkarak kendine gelirdi. Ama bunun yerine Don Carlos Humabon (kısa süre sonra bu adı taşımayacaktır artık), mağlup İspanyolların muzaffer reise bir ulak gönderip Macellan'ın cesedini mal ve para karşılığında satın almayı isteyecek kadar alçaldıklarını görür. Ama şu işe bakın ki, minik Mactan Mercanadası'nın minik reisi, beyaz tanrılara hiç yüz vermez ve bezirgânları aşağılayarak adadan kovar.

Beyaz tanrıların bu korkak tavrı, Kral Carlos Humabon'un aklına garip düşünceler getirecektir elbette. Al-

datılan zavallı budala Caliban'ın, büyüklük taslayan bir palavracı olan Trinculo'yu bir tanrı sanmakla acele ettiğini anladığı anda duyduğu acı hayal kırıklığını duymuştur belki de. İspanyolların adalılarla ilişkilerini bozan daha başka şeyler de olmuştur; Macellan'ın ölümünden sonra genel havanın neden aniden değiştiğinin gerçek nedenini öğrenmek için tayfalar geri döner dönmez onları sorguya çeken Pietro Martire, bir tanıktan *("qui omnibus rebus interfuit"*[1]*)*, muhtemelen Cenovalı Martin' den, inanmakta zorluk çekmediğimiz şu bilgiyi edinir: *"Feminarum stupra causam perturbationis dedisse arbitrantur."*[2] Macellan ne kadar çabaladıysa da aylarca süren yolculukta iyice azmış tayfaların, adalı kadınlara saldırmalarını engelleyememişti; Macellan, mürettebatın şiddetini dizginlemek için elinden geleni yapmış, hatta kayınbiraderi Barbosa'yı bile üç gece adada kaldığı için cezalandırmıştı; ama onun ölümünden sonra mürettebat iyice gemi azıya almış olsa gerek. Her halükârda kralın, bu zorbaların ne savaş sanatına ne de kendilerine saygısı kalmıştır. İspanyollar, kendilerinden giderek kuşkuya düşüldüğünü hissetmiş olsalar gerek, zira birdenbire yola çıkmak için sabırsızlanmaya başlarlar. Bir an önce malları ve ganimetleri toplayıp çabucak Baharat Adaları'na yollanmak isterler! Macellan'ın Filipinler'i barış ve dostlukla imparatorluğa ve Hıristiyanlığa katma fikri, tüccar kafalı haleflerinin hiç umurunda değildir: Bu kadarı yeter, acilen eve dönülmelidir! Fakat işlerin hızla yola koyulması için İspanyolların, Macellan'ın kölesi Enrique'ye acilen ihtiyaçları vardır; çünkü yerlilerin dilini konuşan tek kişi Enrique'dir ve nakliye ile takas işlemleri ancak

1. (Lat.) Tüm olaylarda orada bulunmuş. Görgü tanığı.

2. (Lat.) Karışıklığa, kadınlara tecavüz edilmesinin sebep olduğunu düşünüyorum.

onun aracılığıyla halledilmektedir; ve çok daha insancıl bir tavır sergileyen Macellan'ın en büyük başarılarının anahtarı olan insan muamelesi sanatındaki büyük farklar, işte böyle önemsiz bir vesileyle ortaya çıkar. Macellan'ın sadık kölesi Enrique, çatışmanın son ânına kadar onun yanından ayrılmamıştı. Sandallarla gemiye yaralı bir halde getirilen Enrique, savaşta aldığı yaradan ya da hayvansı bir sadakatle bağlı olduğu sevgili efendisinin ölümüne duyduğu üzüntüden kaskatı, battaniyesine bürünmüş hiç kıpırdamadan yatar; imdi, Macellan'ın ölümünden sonra mürettebat tarafından Serrão'yla birlikte kumandanlığa seçilen Barbosa, Macellan'ın bir hayvan gibi sadık hizmetkârını derinden incitme aptallığında bulunur. Enrique'yi kaba sözlerle azarlayan Barbosa, efendisinin ölümünden sonra tembellik edebileceğini ve artık köle olmadığını sakın sanmamasını, yurda döner dönmez Macellan'ın karısına teslim edileceğini ama o zamana kadar emirlere itaat etmesi gerektiğini söyler. Şimdi hemen ayağa kalkmazsa ve karada malları satmalarına tercüman olarak yardım etmezse eğer, kamçının tadına bakacaktır. Bir hakareti asla affetmeyen tehlikeli Malay ırkından olan Enrique, tehdidi karanlık bakışlarla dinler. Macellan'ın öldüğü andan itibaren onun azat olduğunu, hatta ona bir miktar mal da bıraktığını açıkladığı vasiyetnamesinden haberdardır hiç kuşkusuz. Bu nedenle gizliden gizliye diş biler Enrique: yüce efendisi ve ustasının, onun özgürlüğünü elinden almak isteyen ve acısını anlamayan küstah halefleri ona *perro*[1] demenin ve gerçekten de köpek muamelesi yapmanın cezasını çekeceklerdir!

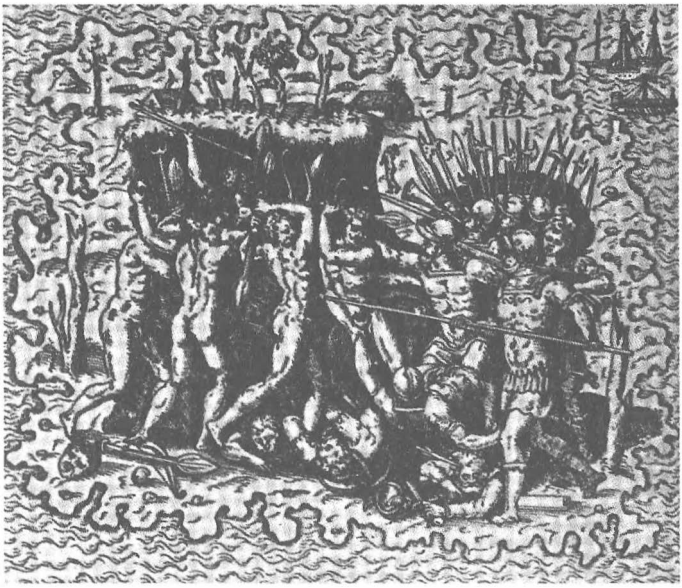
Sinsi Malay, intikam duygularını hiç belli etmez ama.

1. (İsp.) Köpek.

Emre itaat edip pazaryerine gider, itaat edip alım satımda tercümanlık eder, ama aynı zamanda da tercümanlık sanatını tehlikeli bir biçimde kullanır. Zira Cebu kralına, İspanyolların henüz satmadıkları malları gemilerine götürmeye hazırlandığını ve ertesi gün de pılıyı pırtıyı toplayıp aniden kaçacaklarını bildirir. Eğer kral becerikli bir hamlede bulunursa, karşılığında hiçbir şey vermek zorunda kalmadan bütün malları ele geçirebilecek, hatta bu vesileyle üç muhteşem gemiyi de gasp edebilecektir.

İntikam ateşiyle yanıp tutuşan Enrique'nin bu önerisi Cebu kralının da en derin arzusu olsa gerek ki, kral onu can kulağıyla dinler. İkisi kafa kafaya verip plan yapar. Dıştan bakıldığında canlı bir ticaret yapılır; Cebu kralı, yeni din kardeşlerine uzun süreden beri ilk kez cana yakın davranır, Enrique de sanki Barbosa'nın ona kamçıyı gösterdiği günden beri tembelliği bırakmıştır. Macellan'ın ölümünden üç gün sonra, 1 Mayıs'ta kaptanlara sevinçli bir haber getirirken yüzü mutlulukla ışıl ışıl parlamaktadır: Cebu kralının, efendisi ve dostu İspanya kralına göndermeyi vaat ettiği mücevherler nihayet gelmiştir. Mücevherleri kaptanlara güzel bir törenle teslim etmek isteyen Cebu kralı, tüm reislerini ve tebaasını bir araya toplamıştır; bu nedenle Serrão ve Barbosa kaptanların da en kibar asilzadeleriyle birlikte karaya çıkmalarını ve Cebu Kralı Carlos'un, efendisi ve dostu İspanya Kralı Carlos'a göndereceği hediyeleri bizzat teslim almalarını rica etmektedir.

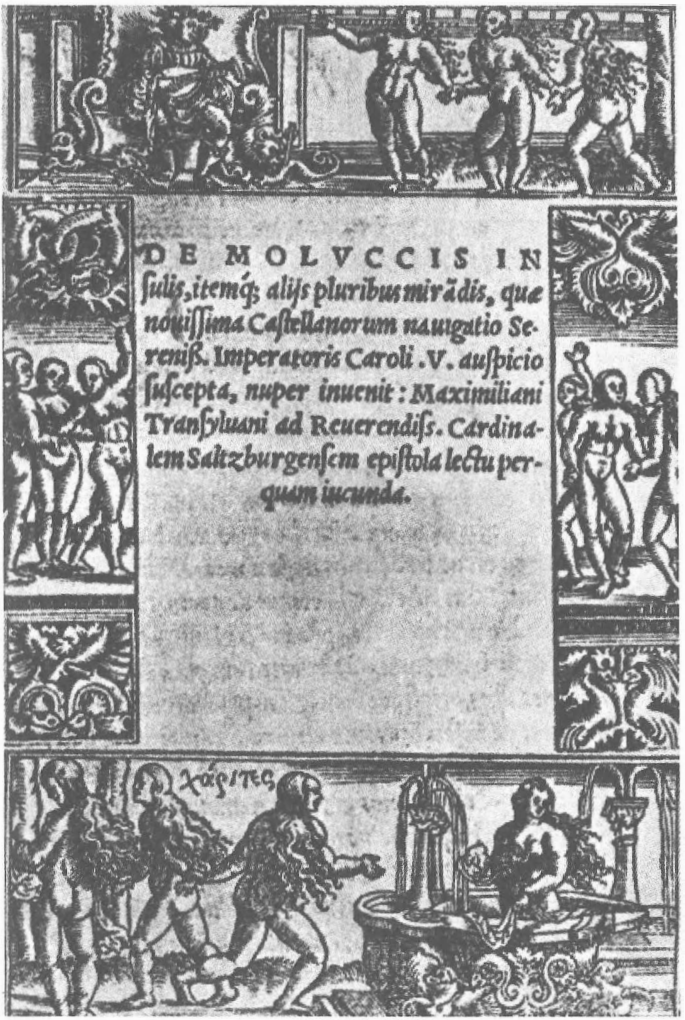
Eğer Macellan hayatta olsaydı, Hindistan'daki savaş yıllarında Malakka kralının benzer nezaketteki davetini mutlaka anımsardı: Hiçbir şeyden kuşkulanmadan davete icabet eden kaptanlar, bir işaret üzerine boğazlanmış; Macellan, cesareti sayesinde yalnızca dostu Serrão'nun hayatını ve kendininkini kurtarmayı başarmıştı. Fakat hiçbir şeyden kuşkulanmayan öteki Serrão ve Barbosa,

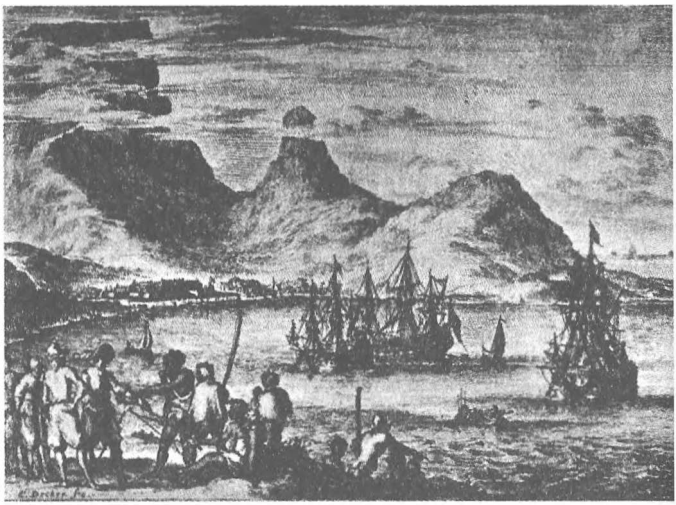
Macellan'ın ölümü.
André Thevet'nin *Cosmographie universelle* adlı eserinden bir gravür (1575).

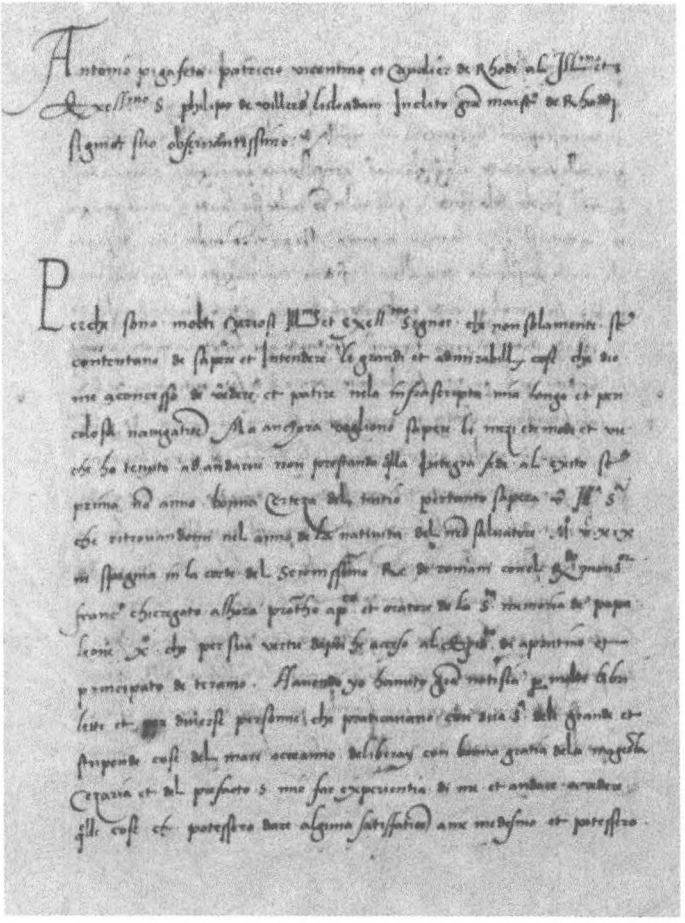
Mactan Adası'nın ve Macellan'ın öldürülmesinin tasviri.
Levinus Hulsius'un seyahatnamesinden bakır gravür (1626).

Maximilianus Transylvanus'un Macellan'ın seferini anlattığı eserinin kapak sayfası (1523).

Ümit Burnu.
1670 civarından kalma Hollanda gravürü.

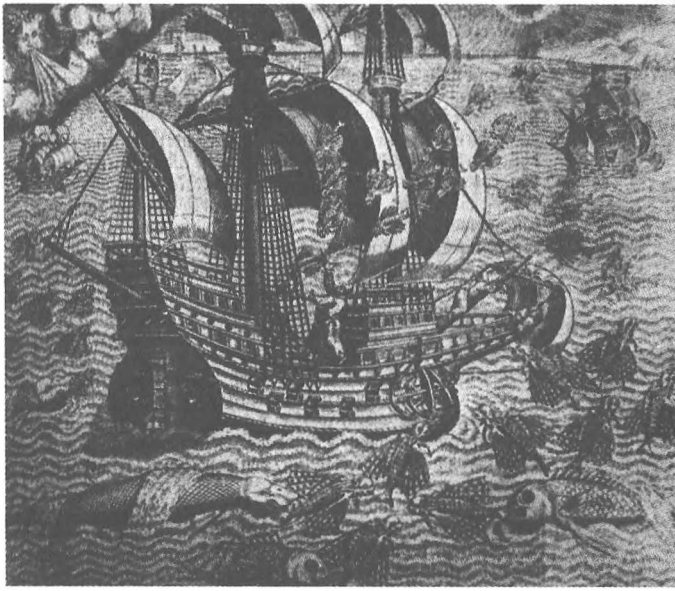
Pigafetta'nın Milano'daki Ambrosiana Kitaplığı'nda bulunan seyahatnamesinin ilk sayfası.

Macellan.
Olfert Dapper'in *Amerika Kitabı*'ndan bakır gravür (1673).

Francis Drake.
XVIII. yüzyıldan kalma bakır gravür.

Yelkenli gemi ve uçan balıklar.
Theodor de Bry'nin seyahatnamesinden bir bakır gravür (1594).

yeni din kardeşlerinin tuzağına düşerler. Daveti kabul ederler ve astrologların kendi yazgıları hakkında bir nebze bilgi sahibi olmadıkları bir kez daha kanıtlanır. Zira belli ki önceden yıldız falına bakmayı ihmal eden astrolog Andres de San Martin de kaptanlara eşlik ederken, Mactan Savaşı'nda aldığı ok yarası genellikle pek meraklı olan Pigafetta'nın hayrına olur. Hasta döşeğinden kalkamadığı için hayatı kurtulur.

Karaya toplam yirmi dokuz İspanyol çıkar, aralarında özellikle de en iyi, en deneyimli lider ve kılavuzların olması büyük felakettir. Törenle karşılanan konuklar, kralın ziyafet sofrasını kurdurduğu bir palmiye korusuna götürülür. Etrafta güya meraktan toplanmış kalabalık yerli grupları, İspanyol konukların etrafını dikkat çekici bir arsızlıkla sararlar. Ama özellikle de kralın, İspanyolları palmiye korusuna götürürkenki ısrarcı tavrı kılavuz Juan Carvalho'nun hiç hoşuna gitmez. Kuşkusunu filonun silahtarı Gomez de Espinosa'ya bildirir ve bu ikisi herhangi bir ihanet durumunda arkadaşlarını kurtarabilmek için çabucak gemilere dönüp mürettebatın geri kalanını da adaya getirmeye karar verirler. Akıllıca bir bahaneyle kalabalığın arasından sıyrılıp gemilere doğru kürek çekerler. Fakat daha güverteye bile çıkmadan, karadan gelen dehşet çığlıklarını duyarlar. Tıpkı zamanında Malakka'da da olduğu gibi, yerliler ziyafet sofrasında hiçbir şeyden kuşkulanmadan oturan İspanyollara, onlar daha kendini savunma fırsatı bile bulamadan saldırmışlardır. Sinsi Cebu kralı, tek bir darbeyle tüm konuklarını ortadan kaldırarak İspanyolların adaya çıkardığı tüm mallara, silahlara ve yaralanamaz İspanyol zırhlarına el koymuştur.

Gemilerdeki mürettebat ilk anda dehşetten donakalır. Sonra tüm kaptanların katledilmesiyle bir anda kumandan olan Carvalho, karaya biraz daha yaklaşıp bütün topların namlusunun kente çevrilmesini emreder. Toplar

art arda ateşlenir. Belki de Carvalho bu misillemeyle biriki arkadaşını kurtarmayı ümit ediyordur, belki de anlık bir öfke patlamasıdır yalnızca. Ama tam da ilk toplar kulübelere isabet ettiğinde, korkunç bir şey, böyle bir sahneyi yaşayanların dehşetini asla unutamayacağı bir şey olur. Baskına uğrayanlar arasında bir tek kişi, hepsinin en cesuru João Serrão, tıpkı zamanında Malakka kıyısında Francisco Serrão gibi –ne gizemli bir tekrardır bu– katillerin elinden son anda kurtulup kıyıya kaçmayı başarmıştır. Ama düşmanlar peşini bırakmaz, onu yakalayıp kıskıvrak bağlarlar. Etrafı katillerle çevrili, savunmasız Serrão son gücünü toplayarak gemilere, kenti topa tutmayı bırakmazlarsa, canilerin onu öldüreceğini, Tanrı aşkına çabucak bir sandal göndermelerini, fidye ödeyerek onu kurtarmalarını haykırır.

Bir an bu ticaret başarıyla sonuçlanacak gibidir. Cesur kaptanın fidye bedeli kararlaştırılır: iki mancınık ve birkaç ton bakır. Ama yerliler malların kıyıya getirilmesini talep ederler ve Carvalho, daha önce de sözlerini tutmayan bu haydutların yalnızca mallara değil, sandallara da el koymalarından korkar belki de. Ama belki de –ki bu kuşkuyu bizzat Pigafetta dile getirir– bu hırslı herif aniden sahip olduğu amirallik rütbesinden vazgeçmeye, Serrão fidyeyle kurtarıldıktan sonra yeniden basit bir kılavuz olmaya pek niyetli değildir. Öyle ya da böyle korkunç olay gerçekleşir. Kıyıda etrafı onu öldürmeye hazır bir güruhla çevrili, kıskıvrak bağlı, kanlar içinde bir insan, alnında ecel terleri kıvranmaktadır. Yelkenlerini açmış, mürettebatla dolu üç İspanyol gemisinin bir taş atımı uzakta olması ve amiral gemisinin tırabzanında duran yurttaşı, *compadre*'si, binlerce tehlikeyi paylaştığı ve onu haince bırakıp gitmektense büyük kurbanlar vereceğine inandığı Carvalho, onun tek ümididir. Bağırmaktan kısılmış bir sesle çabuk olmasını, fidyeyi gönderip

onu kurtarmasını haykırır durur. Geminin yanında usul usul sallanan sandala özlemle bakar da bakar. Ama Carvalho neden tereddüt eder, neden hâlâ tereddüt eder? Ve bir gemideki tüm hareketleri ezbere bilen denizci Serrão, birdenbire sandalın güverteye çekildiğini faltaşı gibi açılmış gözlerle görür. İhanet! İhanet! Ona kurtarıcı sandalı göndermek yerine, gemiler demir almakta, denize açılmaktadır. Birinci gemi rotaya girer, pupa yelken uzaklaşmaya başlamıştır bile. Zavallı Serrão, kan kardeşinin emri üzerine kendi mürettebatının onu, liderlerini, kumandanlarını katillerin eline bırakıp korkakça sıvışmalarını ilk anda kavramaz, kavramak istemez. Boğuk bir sesle bir kez daha var gücüyle haykırır, ölüm korkusu ve çaresizlik içinde yalvarır, emreder, tepinir. Fakat gemilerin yüz çevirip limanı terk ettiğini nihayet anlayınca, kıskıvrak bağlı göğsündeki son takatle nefes alır ve Juan Carvalho'ya o korkunç laneti dalgalar üzerinden haykırır: Bu alçakça ihaneti yüzünden mahşerde, Tanrı'nın mahkemesinde iki eli iki yakasında olacaktır.

Fakat okuduğu bu lanet, aynı zamanda da son sözleri olur. Hain yoldaşları, kendi seçtikleri kumandanlarının nasıl boğazlanıp katledildiğini kendi gözleriyle görürler. Aynı zamanda da –henüz limanı terk etmemişlerdir– kıyıdaki büyük haç, zafer nidalarıyla yere devrilir; Macellan'ın haftalarca büyük bir dikkat ve özenle inşa ettiği her şey, haleflerinin düşüncesizce budalalığı yüzünden yerle bir olur. Rezil rüsva olan İspanyollar, kulaklarında, ölmek üzere olan kaptanlarının laneti, arkalarında, zaferle dans eden vahşilerin alaylı sesleri, Macellan'ın liderliğinde tanrılar gibi ayak bastıkları adadan, kovalanan haydutlar gibi tüyerler.

Kurtulan mürettebat, felaketler adası Cebu'dan kaçtıktan sonra ne hüzünlü bir görüntü sunmaktadır. Filo-

nun yola çıktığından beri başına gelenlerin en uğursuzu, sonuçları en ağır olanı Cebu'daki moladır. Eşsiz liderleri Macellan'ı, Doğu Hindistan kıyılarını avuçlarının içi gibi bilmeleri nedeniyle özellikle de şimdi dönüş yolculuğu için büyük önem taşıyan en deneyimli kaptanları Duarte Barbosa ve João Serrão'yu kaybetmişlerdir; denizcilik uzmanı Andres de San Martin de ölmüş, tercümanları Enrique kaçmıştır. Tüm mürettebat tek tek sayıldığında, Sevilla'da gemilere binen iki yüz altmış beş adamdan geriye yalnızca yüz on beşinin kaldığı görülür ki, bu sayı üç gemiyi yeterli mürettebatla donatmaya yetmez. Hiç olmazsa iki kalyon açık denizde yol alabilecek duruma getirilecekse, en iyisi üç gemiden birini kurban etmektir. Ne zamandır su aldığı için önünde uzanan zorlu yolculuğa dayanamayacağı düşünülen Concepción'un batırılmasına karar verilir. Geminin infazı Bohol Adası yakınlarında gerçekleştirilir. Son çiviye ve en yıpranmış halata kadar, işe yarayabilecek ne varsa diğer iki gemiye transfer edilir ve içi boşaltılmış ahşap ceset ateşe verilir. Tayfalar alevlerin, onlara iki yıl boyunca ev ve yurt olmuş gemiyi önce küçük küçük dillerle yalayıp sonra koca koca kollarla sarmasını, sonra da tüten ve kömürleşen bir enkaz haline gelen geminin yabancı, düşman bir denize gömülmesini kederle seyrederler. Sevilla Limanı'ndan yola çıktıklarında rengârenk flamalı, tam mürettebatlı beş gemiydiler. İlk kurban, Patagonya kıyılarında parçalanan Santiago idi. San Antonio onları Macellan Boğazı'nda korkakça terk etmişti; şimdi de Concepción kendi kendinin ateşten mezarı ve tabutu oldu. Bilinmeyen bir rotada yan yana seyreden iki gemi, son iki gemi vardır artık: bir zamanlar Macellan'ın gemisi olan Trinidad ile şanlı adının hakkını verip Macellan'ın fikrini ölümsüzlüğe taşıyacak olan o küçük, o gösterişsiz Victoria.

İyice küçülmüş bu filonun gerçek liderinin, deneyimli amiral Macellan'ın eksikliği, gemilerin kararsız rotasından kısa zamanda belli olur. Gemiler Sunda Takımadalarında körler gibi, körleşmişler gibi el yordamıyla dolaşır dururlar. Çok yaklaştıkları Maluku Adalarına dümdüz güneybatı istikametinde yol almak yerine, kuzeybatıda zikzaklar çizerek bir ileri bir geri giderler. Mindanao'dan Borneo'ya uzanan bu anlamsız dolanmalarla tam altı ayı boşu boşuna harcarlar. Ama doğuştan lider olan kişinin eksikliği, bu kararsız seyirden ziyade, gemilerde disiplin nedir kalmamasından belli olur. Macellan henüz filonun başındayken, ne karada keyfî bir talan olabilirdi ne de denizde korsanlık. Disipline harfiyen uyulur, her şeyin hesabı tutulurdu: Macellan, efendisinin ve kralının bir amirali olarak, İspanya bayrağının dünyanın en ücra köşesinde bile onurla dalgalanmasına her an dikkat etti. Fakat amiral rütbesini, liderlerinin Mactan ve Cebu racaları tarafından katledilmelerine borçlu olan yoz Carvalho hiçbir ahlaki sınır tanımaz. Hiç çekinmeden korsanlık yapar ve yoluna ne çıkarsa çalıp çırpar. Bir yerde bir tekneyle mi karşılaşıldı, tekneye derhal saldırılıp talan edilir; bu talanlarda talep edilen fidye bu arsız Carvalho' nun kendi cebine girer. Hiç kimseye hesap vermez, hem *contador* hem de *tesorero* yetkilerini elinde tutar. Macellan, disiplin bozulmasın diye gemiye kadın alınmasına asla izin vermemiştir, ama o soyduğu bir tekneden üç kadını birden gemiye alır, bahanesi de onları İspanya kraliçesine götürmektir. Bir süre sonra mürettebat kendini paşa sanan bu adamın artık fazla ileri gittiğini düşünmeye başlar. *"Vedendo che non faceva cosa che non fosse in servitio del re,"* – onun kral için değil, kendi çıkarı için çalıştığını görünce (diye anlatır Elcano), haremağasının elinden komutayı alıverirler. Onun yerine bir üçler yönetimi kurulur: Gomez de Espinosa Trinidad'ın kaptanı, Sebastián Elcano

Victoria'nın kaptanı, kılavuz Poncero ise *governador del armata*, armadanın kumandanı olur.

Fakat iki geminin denizde çember ve zikzaklar çizerek anlamsızca dolaşmasında hiçbir değişiklik olmaz. Denizde kaybolan filo bu yoğun nüfuslu bölgelerde çalıp çırparak depolarını kolayca doldursa da Macellan'ın bu seferi göze almasının asıl nedeni unutulmuşa benzer; sonunda mutlu bir tesadüf olur da Sunda Takımadalarının labirentinden çıkmayı başarırlar. Tesadüfen yanlarından geçen bir yelkenliyi lidersiz dönüş yolculuğu korsan gibi soyarlar ve Ternate kökenli olması nedeniyle memleketine, Baharat Adaları'na giden yolu bilmesi gereken bir adamı tutsak alırlar. Ve gerçekten de adam yolu bilmekte, hatta Macellan'ın dostu Francisco Serrão'yu da tanımaktadır – bu labirentten çıkmalarını sağlayacak bir rehber bulmuşlardır nihayet. Son sınav da atlatılmıştır; bu anlamsız haftalarda sık sık yaklaştıkları ama kör kör yanından geçip gittikleri hedeflerine doğru yol alabilirler artık. Boşu boşuna harcanan altı ay boyunca bulamadıkları yere birkaç günde ulaşırlar. 6 Kasım'da uzaklarda dağların yükseldiğini görürler, Ternate ve Tidore tepeleridir bunlar. Kutlu adalara nihayet varılmıştır.

"Bize eşlik eden rehber," diye yazar Pigafetta ve devam eder: "Buranın Maluku adaları olduğunu söyledi. Hepimiz Tanrı'ya şükrettik ve sevincimizi dile getirmek için toplarımızı ateşledik. Bu kadar sevinmemize şaşmamak gerekir; çünkü tam yirmi yedi ayı bu adaları aramakla geçirmiş, sayısız adanın arasında dolanıp durduktan sonra buraya varabilmiştik."

Gemiler, 8 Kasım 1521'de Macellan'ın ömrü boyunca hayalini kurduğu beş kutlu adadan biri olan Tidore Adası'na varırlar. Ve adamları tarafından sadık savaş atına bindirilen ölü Cid gibi Macellan'ın enerjisi de ölümünden sonra bile kurtarıcı olur. Gemileri, adamları,

Musa gibi vaat ettiği, ama kendisinin ayak basmasının nasip olmadığı kutsal toprakları görürler. Fakat onu okyanuslar üzerinden yanına çağıran, fikrini ve eserini gerçekleştirmesi için cesaret veren Francisco Serrão da artık hayatta değildir: Tüm dünyayı dolaşıp ona gelen dostların dostu kollarını boşu boşuna açmış olacaktı ona sarılmak için. Serrão birkaç hafta önce ölmüştür, söylendiğine göre zehirlenmiştir – dünyanın çevresini dolaşma fikrini ilk ortaya atan bu iki kişi, ölümsüzlüğün bedelini yaşamlarıyla ödemiştir. Ama Serrão'nun coşkulu tasvirlerinde ne kadar haklı olduğu görülür. Muhteşem manzara, doğanın sunduğu tüm zenginlikleri barındırmakla kalmaz, insanlar da çok dostanedir. Maximilianus Transylvanus, "Bu adalar hakkında ne söylenebilir ki," diye yazar ünlü mektubunda. "Burada her şey sade; barış, huzur ve baharattan daha değerli bir şey yok. Bütün bunların en iyisi ve belki de dünyanın en önemli serveti, yani huzur, bizim dünyamızdaki insanların kötülüğünden kaçıp buraya sığınmışa benziyor." Serrão'nun dost ve yardımcısı olduğu kral, ipekten bir tahtırevana kurulmuş vaziyette aceleyle gelerek konukları bir kardeş gibi karşılar. İnançlı bir Müslüman olan Kral Almansor geminin güvertesine çıktığında, nefret ettiği domuz etinin kokusunu almamak için burnunu kapar gerçi ama yine de Hıristiyanları kardeşçe kucaklar. "Gelin ve mutlu olun," diye teselli eder onları, "onca zaman denizde dolanıp durduktan, onca tehlikeyi atlattıktan sonra ülkenin nimetlerinden yararlanın. Bedeninizi zindeleştirin ve kendinizi hükümdarınızın ülkesindeymiş gibi hissedin." İspanya kralının hâkimiyetini kendi rızasıyla kabul eden bu cömert kral, daha önce karşılaştıkları diğer reisler gibi onlardan mümkün olduğunca çok hediye koparmak değil, onların kendisini hediyeye boğmamasını ister, zira "bu hediyelerin karşılığını vermeye layık olacak hiçbir şey yoktur."

Kutlu adalar: İspanyollar arzuladıkları her şeye burada bol bol sahip olurlar: değerli baharat, gıda maddeleri, altın tozu; üstelik de dost kral, kendisinde olmayan şeyleri komşu adalardan temin eder. Gemiciler onca sıkıntı ve yokluk çektikten sonra kavuştukları bu mutlulukla büyülenmiş gibidir; çılgınlar gibi baharat ve değerli cennet kuşları *(comperanno garofani a furia)* alır, karşılığında gömleklerini, tüfeklerini, tatar yaylarını, paltolarını, kemerlerini verirler; yakında memlekete döneceklerdir ve gülünç derecede ucuza aldıkları bu hazinelerle hepsi de zengin birer adamdır artık. Aralarından bazıları Serrão'yu örnek alıp bu cennette kalmayı tercih eder elbette. Bu nedenle yola çıkmadan kısa süre önce, gemilerden ancak birinin dönüş yolculuğuna dayanabilecek sağlamlıkta olduğu, diğer gemi bakımdan geçirilinceye kadar yaklaşık yüz adamdan ellisinin bu cennet adalarda kalacağı kesinleşince, denizcilerin çoğu bu kötü haberi sevinçle karşılar.

Geride bırakılmasına karar verilen gemi, Macellan'ın eski amiral gemisi Trinidad'dır. Amiral gemisi Sanlúcar' dan yola çıkan ilk gemidir, Macellan Boğazı'ndan, Pasifik Okyanusu'ndan da ilk o geçmiştir, önderi ve efendisinin iradesinin simgesi olarak daima diğerlerinin önünden gitmiştir. Fakat şimdi artık önder olmayınca gemisi de devam etmek istemez; sadık bir köpek, efendisinin mezarının başından nasıl koparılıp alınamazsa, Trinidad da Macellan'ın koyduğu hedeften daha ileriye gitmemekte direnir. Su bidonları, kumanya, tonlarca baharat gemiye yüklenmiş, Aziz Iago'nun "Bu, bizim eve sağ salim dönüşümüzün işaretidir" yazılı bayrağı göndere çekilmiş, yelkenler açılmıştır ki, eski, çürük gemi birdenbire derin bir inilti koyuverir ve tüm ek yerlerinden çatırdar. Gemi hızla su almaya başlar, ama nereden su aldığı bir türlü anlaşılmaz, enkazı kıyıya çekebilmek için ağır yükü hızla

boşaltılır. Fakat hasarı gidermek haftalar alacaktır, bir zamanların armadasından geriye kalan diğer gemi bu kadar uzun süre bekleyemez; doğu muson rüzgârları hazır çok elverişliyken seferin üçüncü yılında yurda dönüp krala, Macellan'ın vaadini yaşamını yitirmek pahasına yerine getirdiğini, denizcilik tarihinin en muhteşem başarısını İspanya bayrağı altında gerçekleştirdiğini haber vermenin zamanı çoktan gelmiştir. Trinidad'ın tamir edildikten sonra Pasifik Okyanusu'na geri dönmesine ve Panama'nın oralardan İspanya'nın denizaşırı topraklarına ulaşmasına, Victoria'nın da elverişli rüzgârdan yararlanarak derhal batıya yelken açmasına ve Hint Okyanusu'nu geçip yurda dönmesine oybirliğiyle karar verilir.

İki buçuk yıl ortak bir yazgıyı paylaştıktan sonra şimdi ebediyen vedalaşmak için karşı karşıya duran iki gemi kumandanı –Gomez de Espinosa ve Sebastián Elcano– daha önce de önemli bir anda karşı karşıya gelmiştir. Julián Limanı'nda büyük ayaklanmanın olduğu o gece Macellan'ın en sadık yardımcısı, filonun eski silahtarı Gomez de Espinosa idi; onun cesur hançer darbesi sayesinde Victoria geri alınmış, sefere devam edilebilmişti. O zamanlar henüz Basklı genç bir *sobresaliente* olan Sebastian Elcano ise o gece ayaklanmacıların saflarındaydı, asiler San Antonio'yu onun yardımıyla ele geçirmişlerdi. Macellan, sadık Gomez de Espinosa'yı minnettarlıkla ödüllendirmiş, hain Elcano'yu ise hoşgörüyle bağışlamıştı. Eğer felek adil olsaydı, Macellan'ın eserini şanıyla tamamlaması için Macellan'ın zaferinde payı olan Espinosa'yı seçerdi. Ama adilden ziyade âlicenap olan felek, iyiliği hak etmeyende karar kılar. Nitekim Espinosa denizde kaybolup Trinidad'daki kader ortaklarıyla tarifsiz acılar içinde yok olup gidecek, nankör tarih tarafından unutulacaktır, Macellan'a engel olmaya çalışan, amirale karşı ayaklanmayı başlatan Sebástian Elca-

no ise yıldızların dünyevi yansımalarının tacını giyecektir: ölümsüzlük.

Duygulu bir veda sahnesi yaşanır dünyanın öbür ucunda: Kırk yedi adam, subay ve tayfa, Victoria'yla yurda dönecektir, elli bir adam Trinidad'la birlikte Tidore'de kalacaktır. Geride kalacak olanlar, yoldaşlarına sarılmak, yurda mektup ve selam yollamak için güverteden veda ânına kadar ayrılmazlar – iki buçuk yıl birlikte çekilen eziyetler, bir zamanlar armadanın her dil ve ırktan bir araya gelen mürettebatını ayrılmaz bir bütün haline getirmiştir. Aralarına ne bir nifak ne de ikilik girebilir artık. Victoria nihayet demir aldığında, geride kalanlar hâlâ, hâlâ vedalaşmak istemezler. Sandalları, Malay teknelerini doldurur, yavaş yavaş uzaklaşan geminin yanında kürek çekerler, birbirlerini bir kez daha görmek, bir kez daha sevgi sözleri haykırmak için. Sandallar ancak akşam olduğunda ve kollar kürek çekmekten yorulduğunda geri dönerler, gemi kıyıdaki kardeşleri bir top salvosuyla son kez selamlar. Sonra da Victoria, Macellan'ın filosundan geriye kalan son gemi, unutulmaz seferine başlar.

İki buçuk yıldan beri denizlerde dolaşmaktan iyice köhnemiş olan bu küçük yelkenlinin dünyanın yarısını kat ettiği dönüş yolculuğu denizcilik tarihinin en büyük kahramanlıkları arasında sayılır; Macellan'ın eserini tamamlayan Elcano, ölen lidere ettiği ihaneti telafi etmiştir. Ona verilen görev, bir gemiyi Maluku Adalarından İspanya'ya götürmek, ilk bakışta çok da zor bir göreve benzemez. Zira Portekiz gemileri yüzyılın başından beri her yıl musonlarla birlikte Malay takımadaları ile Portekiz arasında düzenli olarak mekik dokumaktadır; henüz on yıl önce, Albuquerque ve Almeida zamanında tam bir macera olan Hindistan seferi için izlenecek rotanın

bilinmesi yeterlidir artık ve acil bir durumda her kaptan bilir ki, Hindistan ve Afrika'da, Malakka, Mozambik ve Verde Burnu'nda demir atacağı bir liman, Portekiz ticaret acenteleri, kılavuz ve memurlar, her istasyonda kumanya ve yedek malzeme vardır. Elcano'nun üstesinden gelmesi gereken asıl zorluk, Portekizlilerin bu rehabilitasyon istasyonlarını kullanmak bir yana, onların mümkün olduğunca uzağından geçmeye mecbur olmasıdır. Zira Macellan'ın adamları Tidore Adası'nda karşılaştıkları kaçak bir Portekizliden, Kral Manuel'in Macellan'ın gemilerinin ele geçirilip mürettebatın korsan diye tutuklanmasını emrettiğini öğrenmişlerdir – gerçekten de Trinidad'daki bahtsız yoldaşları, bu korkunç kaderin elinden kurtulamamışlardır. Kısacası, Elcano'nun, bundan hemen hemen üç yıl önce Konsolos Alvarez'in Kanarya Adalarına bile varamayacağını söylediği, eski, tahtaları kurtlu, köhne, tıka basa yüklü yelkenlisiyle tüm Hint Okyanusu'nu bir solukta geçmesi, sonra bir kez bile durmadan Ümit Burnu'nu aşması ve Afrika'nın etrafını dolaşması gerekmektedir – bu tehlikeli girişimi olanca boyutu içinde kavrayabilmek için haritaya bir göz atmak gerekir, bu öyle tehlikeli bir girişimdir ki, aradan dört asır geçse de, bugün en rafine makinelerle donanımlı bir vapur için bile olağanüstü bir başarı anlamına gelirdi.

Malay Takımadalarından başlayıp Sevilla'da bitecek olan bu aslan sıçrayışı 13 Şubat 1522'de –unutulmayacak bir gün– Timor Adası'ndaki bir limandan başlar. Elcano, rüzgârın ve dalgaların dur durak bilmeyen oyununa aylarca teslim olmadan önce, bir kez daha kumanya ve su yüklettiği gemiye, ölen ustasının temkinlilik öğretisini anımsayarak, tepeden tırnağa bakım yaptırmıştır. İlk günlerde Victoria, adaların yanından geçip gider, tropik yeşillikleri, göğe uzanan dağların siluetlerini selamlamaya devam eder. Ama mevsim bir yerde mola vereme-

yecek kadar ilerlemiştir ve Elcano doğu rüzgârından yararlanmak durumundadır; Victoria bütün o cazip adaların yanından geçer gider, hiçbirinde durmaz, hâlâ yeterince "harika şey" görmediğini düşünen meraklı Pigafetta buna çok üzülür. Gemiye alınmış yerlilere (on dokuz yerliye karşılık Avrupalı mürettebat sayısı yalnızca kırk dokuzdur) yanından geçtikleri adaları anlattırarak can sıkıntısını gidermeye çalışır ve yerliler ona en güzel "binbir gece masalları"nı anlatırlar. Şu karşıdaki adada, bir karış boyunda insanlar yaşarmış, bunların kulakları da kendileriyle aynı boydaymış ve uyurken bir kulaklarının üzerine uzanıyor, diğer kulaklarıyla üzerlerini örtüyorlarmış. Şuradaki küçük adada da yalnızca kadınlar yaşarmış, hiçbir erkeğin adaya ayak basmasına izin vermezlermiş. Yine de hamile kalırlarmış, rüzgâr hamile bırakırmış onları; dünyaya getirdikleri bütün oğlan çocuklarını öldürür, yalnızca kız çocuklarının canına kıymaz, onları büyütürlermiş. Ama bir süre sonra Malayların bizim Pigafetta'ya yutturdukları mavi hayal perdelerindeki son adalar da gözden kaybolur ve geriye yalnızca okyanusun hiç değişmeyen bıktırıcı maviliği kalır. Denizciler, Hint Okyanusu'ndan geçtikleri bütün o haftalar boyunca korkunç, bıktırıcı monotonluktaki deniz ve gökten başka bir şey görmezler. Ne insan ne gemi ne yelken ne de bir ses vardır, yalnızca mavi, mavi, mavi ve boş, boş, boş uzanan sonsuz deniz...

Haftalar boyunca ne yabancı bir ses duyar ne de yabancı bir yüz görürler. Ama çok iyi bildikleri, çukur gözlü, soluk benizli bir hortlak, geminin gizli derinliklerinden aniden ortaya çıkıverir: Açlık. Pasifik Okyanusu'nda yanlarından hiç ayrılmayan korkunç Açlık, eski arkadaşlarının acımasız işkencecisi ve katili Açlık yine gizlice gemiye girmiş olsa gerektir; çünkü şimdi tam ortalarında küstah ve arsızca durur ve dehşet içindeki yüzlerine ba-

kıp sırıtır. Elcano'nun tüm hesaplarını bozan beklenmedik bir felaket olmuştur. Gerçi gemiye beş ay yetecek kumanya, özellikle de bol miktarda et yüklenmiştir. Ama Timor'da tuz bulamadıkları için yeterince tuzlanmayan et, Hint güneşinde bozulmaya başlamıştır; sıcaktan kabarıp şişen leşin mide bulandırıcı kokusundan kurtulmak için bütün etleri denize atmak zorunda kalırlar. Artık tek gıdaları pirinçtir, haftalarca pirinç ve su, su ve pirinç, pirinç ve su, su ve pirinç, giderek daha az pirinç, giderek azalan, giderek kokan su. Gemide yine iskorbüt baş gösterir, mürettebatta yine ölümler başlar. Mayıs ayı başında durum o kadar vahimdir ki, mürettebatın bir kısmı, yola devam edip açlıktan kırılmaktansa, rotayı Mozambik'e çevirip gemiyi oradaki Portekizlilere teslim etmekte ısrar eder.

Ama bir zamanların asisi Elcano, kumandayla birlikte Macellan'ın çelikten iradesini de devralmışa benzer. Emir kuluyken kumandanını geri dönmeye zorlayan Elcano, şimdi bir kumandan olarak adamlarından sonuna kadar dayanmalarını ister ve iradesine boyun eğmelerini sağlar. Daha sonra kralına gururla, *"Ma inanti determinamo tutti morir che andar in mano dei portoghesi"* ("Portekizlilerin eline düşmektense ölmeye kararlıydık,") diyebilecektir. Afrika'nın doğu kıyısına demir atma çabası boşa çıkar; kurak topraklarda ne su vardır ne de meyve; sıkıntıdan ölseler de yola devam etmek zorunda kalırlar. Ümit Burnu'nda –ister istemez yine eski adı *Cabo tormentoso*'yu, "Sıkıntılar Burnu"nu kullanırlar– geminin ön direğini koparıp atan, ana direği parçalayan azgın bir fırtınanın pençesine düşerler. Aşırı yorgunluktan, bitkinlikten sendeleyen tayfalar hasarı büyük zahmetlerle giderirler; gemi, Afrika kıyısından kuzeye doğru bir yaralı gibi ağır ağır, inleyerek yol alır. Fakat gaddar işkenceci ne fırtınada ne de sütlimanda, ne gece ne gündüz peşlerini

bırakır, Açlık denen gri hortlak alaycı alaycı sırıtır – alaycıdır, zira bu kez daha şeytani, yeni bir işkence icat etmiştir. Denizcilerin Pasifik Okyanusu'ndan geçtiği zamanlardaki gibi tamtakır değildir ambarlar; hayır, bu kez geminin karnı tıka basa doludur. Victoria tam otuz beş ton baharatla yüklüdür, yani mürettebat açlıktan ölmek üzereyken yüz binlerce, milyonlarca insanın bol baharatlı yemekler hazırlamasına yetecek kadar çok baharat vardır. Ama insan susuzluktan kurumuş dudaklarla karabiber tanelerini ısırabilir mi? Ekmek yerine keskin tarçın çubukları ya da muskat taneleri yiyebilir mi? İnsanın denizin ortasında, sonsuz su kütleleriyle çevrili olduğu halde susuzluktan ölmesi ne kadar acımasız bir ironiyse, Victoria'da da dağlarca baharatın içinde açlıktan ölüp gitmek, zavallıca ölüp gitmek, işkence içinde işkencedir. Her gün denize iskeleti çıkmış insan cesetleri atılır. Yorgun gemi beş ay hiç durmadan yol aldıktan sonra 9 Temmuz'da Verde Burnu adalarına yaklaştığında, kırk yedi İspanyol'dan geriye otuz bir kişi kalmıştır, on dokuz yerlinin yalnızca üçü hayattadır.

Verde Burnu bir Portekiz sömürgesidir, Santiago yerleşimi de bir Portekiz limanıdır. Burada demir atmak aslında, hasmın, düşmanın eline düşmek, hedefe bir adım kalmışken teslim olmak demektir. Ama ancak iki ya da üç günlük kumanya kalmıştır, cüretkâr bir aldatmacayı göze almaktan başka çare yoktur. Elcano, kim oldukları konusunda Portekizlileri kandırmaya karar vermiştir. Fakat bir grup adamı, gıda maddeleri satın almak üzere sandalla karaya göndermeden önce, Macellan'ın filosundan arta kalan son tayfalar olduklarını ve dünyanın çevresini dolaştıklarını Portekizlilere belli etmemeleri için mürettebata törenle yemin ettirir. Tayfaların anlatacağı bir masal uydurulur: Amerika'dan, yani İspanyol egemenliğindeki bölgeden gelen gemileri fırtınaya yakalan-

mış ve buralara kadar savrulmuştur; neyse ki, enkaz halindeki geminin içler acısı durumu, parçalanmış direği bu masalı inandırıcı kılmaktadır. Portekizliler çok fazla kurcalamaz, kontrol için güverteye adam da göndermez ve denizci dayanışması içine girerek, gelen sandalı konukseverlikle karşılarlar. İspanyollara derhal su ve taze gıda maddeleri gönderirler, sandal bir kez, iki kez, üç kez gittiği kıyıdan her defasında bol miktarda kumanyayla döner. Hile tutmuşa benzer; mola, bundan da öte, uzun süre yokluğunu çektikleri et ve ekmek mürettebatın kendine gelmesini sağlar, hemen hemen Sevilla'ya varmaya yetecek kadar kumanyaları da vardır artık. Bu nedenle Elcano sandalı pirinç ve meyve getirmesi için bir kez daha, son bir kez daha karaya gönderir – ondan sonra da yola devam ve gerçekten de Victoria! Victoria! Fakat ne tuhaf! Sandal bu kez geri dönmez. Elcano neler olduğunu derhal tahmin eder. Tayfalardan biri karada ağzından bir laf kaçırmış ya da biraz baharat karşılığında, ne zamandır özlemini çektikleri konyak satın almaya kalkışmış, Portekizliler de can düşmanları Macellan'ın gemisini tanımış olsalar gerektir. Elcano, bir geminin kendilerininkini ele geçirmek üzere limandan ayrılmaya hazırlandığını fark eder. Şimdi seferi ancak kararlı bir hamleyle kurtarabilir. En iyisi, diğerlerini kıyıda bırakmak! Hedefe bir karış kala yakalanmamak! Tarihin en gözüpek deniz seferinin gerçekleşmesi için soğukkanlılığını korumak! Victoria'da yalnızca on dokuz adam olduğu halde –muhtemelen bu sayı, su alan gemiyi İspanya'ya götürmeye yetmeyecek kadar azdır– Elcano acele demir alınıp yelken açılmasını emreder. Bu bir kaçıştır. Ama büyük zafere, kesin zafere doğru bir kaçış.

Acar vakanüvisimiz Pigafetta, uğruna yola çıktığı o mucizelerden biriyle son anda, Verde Burnu'ndaki o kı-

sacık, o tehlikeli mola esnasında nihayet karşılaşır; zira Verde Burnu'nda Pigafetta, çok önemli ve yepyeni bir şey olması nedeniyle tüm dönemini heyecanlara gark edip kafaları kurcalayacak olan bir olguyu gözlemleyen ilk kişi olur. Gıda maddesi almak için kıyıya giden mürettebat, gemiye döndüğünde şaşırtıcı bir haber getirir: Kıyıda günlerden perşembedir, oysa gemide onlara o günün çarşamba olduğu söylenmiştir. Pigafetta çok şaşırır, zira üç yıldan beri süren seferde hiç aksatmadan her gün günlük tutmuştur. Hiç ara vermeden bütün hafta boyunca saymıştır; pazartesi, salı, çarşamba – unuttuğu bir gün mü vardır yoksa? Gemi kılavuzu Alvo'ya sorar, o da her gün seyir defterine kayıt düşmektedir ve şu işe bakın ki, onun defterine göre de o gün henüz çarşambadır! Sürekli batıya giden dünya gezginlerinin takviminden açıklanamaz bir biçimde uçup gitmişe benzer bir gün ve daha sonra Pigafetta bu garip olguyu anlattığında, tüm uygar dünya şaşıracaktır. Yunanlı bilgelerin, Ptolemaios ve de Aristoteles'in tahmin bile edemediği bir sır ancak Macellan'ın seferi sayesinde açıklığa kavuşur; Pontoslu Herakleitos'un milattan önce 400 civarında kurduğu hipotezin doğruluğu, kesin bir gözlemle kanıtlanmıştır artık: Yerküre uzayda sabit durmaz, düzenli bir ritimle kendi ekseninde döner, yerkürede sürekli batıya giderek onun dönmesini izleyen biri, sonsuzluktan zaman kazanabilir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde zaman ve saatin farklı olduğuna dair bu yeni bilgi, bugün izafiyet teorisi dünyamızı nasıl heyecanlandırıyorsa on altıncı yüzyılın hümanistlerini de o kadar heyecanlandırır. Pietro Martire, derhal "bilge bir adam"a açıklattığı bu olguyu, İmparator'a ve Papa'ya anlatır; ve diğerleri yurda tonlarca baharattan başka bir şey getirmezken küçük bir Rodos şövalyesinin bu seferden kazanç olarak getirdiği dünyadaki en değerli şeydir: yeni bir bilgi!

Fakat gemi henüz yurda varmamıştır. Victoria son bir gayretle dalgalar arasında yorgun argın, ağır ağır sürüklemeye devam eder kendini. Baharat Adaları'ndan birlikte yola çıktıkları bütün o yoldaşlardan geriye on sekiz kişi kalmıştır, yüz yirmi el yerine yalnızca otuz altı el çalışır artık; oysa güçlü ellere tam da şimdi ne kadar ihtiyaç vardır! Zira hedefe çok az kala yeni bir felaket tehdidiyle karşı karşıya kalınır. Geminin iyice yıpranmış kalaslarının arası artık kapatılamamakta, giderek açılan çatlaklardan içeriye hiç durmadan su sızmaktadır. Önce suyu dışarı pompalamaya çalışırlar. Ama pompa yeterli olmaz. Aslında şimdi yetmiş tonluk baharatın bir kısmının denize atılması gerekir, ki geminin batması engellensin; ama Elcano, imparatorun mallarını ziyan etmek istemez. Had safhada yorgun mürettebat iki pompa başında gece gündüz dönüşümlü olarak çalışır, bu ağır işin yanı sıra, yelkenlerin toplanması, dümenin tutulması, gözcülük edilmesi ve yüzlerce gündelik işin daha yapılması gerekmektedir. Bitkin mürettebatın takati yavaş yavaş tükenir. Kaç gecedir uykusuz kalan tayfalar görevlerini uyurgezer gibi sendeleyerek yaparlar – *"tanto debili quanto mai uomini furono"*, ("Daha önce hiçbir insanın olmadığı kadar yorgunlardı,") diye yazar Elcano, İmparator'a. Buna rağmen her birinin iki-üç kişinin işini birden yapması gerekir. Ve bunun için canını dişine takar herkes, zira hedefe çok yaklaşmışlardır. On sekiz kahraman, Verde Burnu'ndan 13 Temmuz'da yola çıkmıştır. Nihayet 4 Eylül 1522'de (memleketten ayrılalı neredeyse üç yıl olmuştur) gözcü direğinden kısık bir sevinç çığlığı duyulur: Vincent Burnu görünmüştür. Bizim için Avrupa, Vincent Burnu'nda biter, ama onlar, dünya gezginleri için memleket burada başlar. Sarp kayalar denizden yavaş yavaş yükseldikçe yüreklerindeki cesaret de büyür: İleri! İleri! Kala kala iki gece iki gündüzlük yol kaldı!

Yalnızca iki gece bir gündüz daha! Yalnızca bir gece bir gündüz! Yalnızca bir gece, tek bir gece! Ve nihayet –güverteye koşan mürettebat mutluluktan ürperir– karşıdaki karanın ortasındaki gümüş şeridi, Sanlúcar de Barrameda'dan denize dökülen Guadalquivir'i görürler. Macellan'ın komutası altındaki beş gemi ve iki yüz altmış beş adam, üç yıl önce buradan denize açılmıştı. Ve şimdi karaya tek bir küçük gemi yanaşır, aynı kıyıya demir atar ve on sekiz adam gemiden sendeleyerek iner, titreyerek diz çöker ve yurdun o sert, o sevgili, o sağlam toprağını öper. Tüm zamanların en büyük deniz seferi, 1522 senesinin 6 Eylül günü sona ermiştir.

Toprağa ayak basar basmaz Elcano'nun ilk işi, imparatora büyük müjdeyi verdiği bir mektup göndermek olur. Bu arada adamları da onlara sunulan sıcak, taze ekmeğe büyük bir açlıkla saldırırlar: Bu yumuşak, bu nefis lokmayı yıllardır ellerinde tutmamış, yurtlarının şarabını, etini, meyvelerini yıllardır tatmamışlardır. Etraflarına toplananlar, onlara, sanki Hades'ten dönmüşler gibi, sarsılarak bakarlar, bu mucizeye bir türlü inanamazlar. Bitkin adamlar karınlarını doyurur doyurmaz döşeklere düşüp yıllardan beri ilk kez tasasız, derin bir uykuya dalar, yüreklerini memleketin yüreğine yıllardan beri ilk kez bastırarak bütün gece uyurlar.

Ertesi sabah zafer gemisi Victoria, Guadalquivir Nehri'nden yukarıya, Sevilla'ya bir başka gemi tarafından çekilerek götürülür. Tüm dünyayı dolaşan Victoria' nın nehir yukarı gidecek gücü kalmamıştır artık. Yolda karşılaştıkları tekne ve gemilerden şaşkınlık nidaları yükselir; yıllar önce denize açılan gemiyi kimse anımsamaz artık; Sevilla, İspanya, dünya Macellan'ın filosunun battığını, kaybolduğunu sanmıştır, fakat muzaffer gemi zar zor ama gururla zafere doğru ilerlemektedir işte! Nihayet beyaz çan kulesi Giralda uzaktan uzağa parlamaya baş-

lar – Sevilla! Sevilla! Yola çıktıkları kıyı, Puerto de las Muelas el sallar. "Toplara!" diye emreder Elcano: Seferin son emridir bu! Ve top sesleri derhal nehirde yankılanır. Topların demirden ağızları bundan üç yıl önce memleketle yine böyle vedalaşmışlardır. Macellan'ın keşfettiği yeni boğazı böyle karşılamış, bilinmeyen Pasifik Okyanusu'nu böyle selamlamışlardır. Filipinler'i keşfettiklerinde böyle zafer çığlığı atmış, Macellan'ın vaat ettiği hedefe, Baharat Adaları'na ulaştıklarında, görevi başarmanın sevincini böyle gümbürdeyerek ilan etmişlerdir. Kardeş gemiyi Tidore Adası'nda öldürücü uzaklıklarda geride bırakmak zorunda kaldıklarında, yoldaşlara veda selamını böyle göndermişlerdir. Fakat metal sesleri hiç bu kadar ince ve sevinçli çıkmamıştır, çünkü derler ki: "Biz geri döndük! Bizden önce kimsenin yapamadığını başardık! Biz dünyanın çevresini dolaşan ilk insanlarız!"

Ölüler haksız çıkar

Sevilla sahiline coşkulu bir kalabalık akın eder, çünkü herkes (Oviedo'nun yazdığı gibi) "Tanrı ilk insanı ve dünyayı yarattığından beri en büyük, en muhteşem seferi yapmış olan bu eşsiz, bu ünlü gemiyi görmek ister." Sevilla sakinleri, on sekiz adamın Victoria'yı terk etmesini, bu yürüyen, sendeleyen iskeletlerin yalpa vuran adımlarla karaya ayak basmasını sarsılarak izler, bu adsız kahramanlar ne kadar da cılız, ne kadar da yorgun, ne kadar da hasta, ne kadar da bitkindir, bitmek bilmeyen o üç yılda on yıl birden yaşlanmıştır her biri.

Aynı anda hem sevinçle hem de merhametle karşılanırlar: İnsanlar yiyecek sunar, evlerine davet eder, macera ve acılarını anlatmaları, anlatmaları, anlatmaları için sıkıştırırlar. Ama yurda dönenler reddeder. Daha sonra, hepsi daha sonra! Şimdi ilk işleri görevlerini yapmak, ölümle burun buruna geldiklerinde ettikleri yemini tutmaktır: Santa Maria de la Victoria ve Santa Maria Antigua Kilisesi'ne gidip kefaret vermek! Huşu dolu bir sessizliğe bürünen halk, filodan arta kalan bu on sekiz adamın, üstlerinde beyaz bir kefen, ellerinde yanan birer mum, sefere çıkarken veda ettikleri kiliseye doğru yalınayak ilerlemesini, onları büyük bir cefadan kurtaran ve yurtlarına kavuşturan Tanrı'ya şükretmesini izlemek için bir

espalye[1] gibi dizilmişlerdir. Yine gürler org, yine kaldırır rahip kutsal kadehi katedralin loşluğunda diz çöken adamların üzerinde, küçük parlak bir güneş gibi. Hayatta kaldıkları için yüce Tanrı'ya ve azizlerine şükreden tayfalar, burada üç yıl önce beraberce diz çöktükleri tüm kardeş ve yoldaşları için de bir cenaze duası okurlar belki. Onlar nerede şimdi, başlarını kaldırıp kralın emanet ettiği, rahibin kutsadığı damasko bayrağı açan amiralleri Macellan'a bakanlar nerede şimdi? Denizde boğuldular, Indiolar tarafından katledildiler, açlıktan, susuzluktan öldüler, kayboldular ya da tutsak edildiler. Kader onları, bir tek onları seçti zafer için, nedendir bilinmez bir tek onları kutsadı. Ve on sekiz adam, armadanın şehit lideri ve iki yüz ölüsü için kıpır kıpır dudaklarla sessizce dua eder.

Onların yurda sağ salim döndüğü haberi önce büyük şaşkınlık, sonra büyük hayranlık uyandırarak tüm Avrupa'yı kasıp kavurur. Dönemin dünyası, Kolomb'un seferinden bu yana benzer bir heyecan duymamıştır. Tüm kuşkular sona ermiştir artık. İnsan bilgisinin en büyük düşmanı olan kuşku, coğrafya alanında yenilmiştir. Bir gemi Sevilla Limanı'ndan yola çıkıp dümdüz gittikten sonra tekrar Sevilla Limanı'na döndüğünden beri, dünyanın kendi ekseni etrafında dönen yuvarlak bir top olduğu ve tek bir denizin tüm denizleri birbirine bağladığı kesin olarak kanıtlanmıştır. Yunan ve Roma kozmografisinin miadı dolmuş, kilisenin itirazının ve antipotlarla ilgili budalaca masalın hükmü kalmamıştır. Dünyanın çevresinin ebediyen tespit edilmesiyle dünyevi kozmosun ölçüsü nihayet alınmıştır; daha sonra başka cesur kâşifler de çıkacak ve dünya tablosunun ayrıntılarını tamamlamaya devam edeceklerdir; ama temel biçim, ne bugün ne de

1. (İt. *spalla*'dan) Dalları duvara ya da bir çerçeveye bağlanmış meyve ağaçları dizisi.

gelecek tüm günlerde değişmeyecek şekilde Macellan tarafından verilmiştir. Dünya, sınırları belli bir alandır artık ve insanlık tarafından fethedilmiştir. Bu tarihî günde İspanyol ulusunun gururu da göğe erer. Kolomb, dünyanın keşfine İspanyol bayrağı altında başlamış; Macellan, eserini İspanyol bayrağı altında tamamlamıştır: İnsanlık, dünya hakkında binlerce, binlerce yıldan beri edinemediği bilgiye çeyrek yüzyılda sahip olmuştur. Ve bu dönüşümü mutluluk ve esriklikle tek bir ömre sığdıran kuşak içten içe sezer ki, yeni bir dönem başlamıştır.

Herkes bu seferin kazandırdığı büyük tinsel başarılar konusunda hemfikirdir. Filoyu donatan ticari girişimcilerin, *Casa de Contratacion* ve Christopher de Haro'nun da keyfi yerindedir. Beş gemiye yatırdıkları sekiz milyon *maravedi*'nin buhar olup uçtuğuna inanmışlarken aniden çıkıp geliveren bu gemi tüm masrafları telafi ettiği gibi, hiç ummadıkları bir kâr elde etmelerini de sağlamıştır. Victoria'nın Maluku Adalarından getirdiği baharat, tüm masraflar çıktığında bile beş yüz altın duka net kâr bırakır; tek bir geminin yükü, diğer dört geminin zararını telafi etmiştir; ama iki yüz insanın yaşamı hiç hesaba katılmaz elbette.

Fakat dünya yüzünde bir düzine adam vardır ki, Macellan'ın armadasından bir geminin dünyanın çevresini dolaştıktan sonra yurda döndüğü haberini duyunca kalpleri korkudan duracakmış gibi olur. Bunlar, San Antonio'yu kaçıran ve Sevilla'ya bir yıl önce dönen asi kaptanlar ve kılavuzlardır; müjde, ölüm haberi gibi gelir kulaklarına. Çünkü tehlikeli tanık ve davacının İspanya'ya asla dönmeyeceğine hükmetmiş, cesur Argonotların ölüm belgesini mahkeme protokolüne sunmakta beis görmemişlerdir *("al juicio y parecer que han venido no volverá a Castilla el dielo Magellanes")*. Gemiler ve mürettebatın

okyanusun dibinde çoktan çürüyüp gittiğinden o kadar emindirler ki, Kraliyet Soruşturma Komisyonu önünde, isyanlarını yurtsever bir eylem olarak göstermekten çekinmemişler, Macellan'ın boğazı, onların boğazdan çıktığı o kritik anda keşfettiğini komisyondan özenle saklamışlardır. Girdikleri bir "körfez"den *("entraron in una bahia")* ve Macellan'ın bulduğu yolun işe yaramaz ve elverişsiz *("inutil e sin prorecho")* olduğundan dem vurmuşlardır yalnızca. Fakat gıyabında Macellan'a yüklendikçe yüklenmişlerdir. Filoyu, Portekizlilere teslim etmek isteyen Macellan'ın kralın has adamlarını sinsice katlettiğini, kendilerinin de ancak gemiye gizlice sokulan kuzeni Mesquita'yı tutsak alarak kaçabildiklerini söylemişlerdir.

Kraliyet mahkemesi ayaklanmacıların ifadelerine elbette tam olarak inanmamış, insanda saygı uyandıran bir tarafsızlık örneği sergileyerek, her iki tarafı da zanlı ilan etmiştir. Hem asi kaptanlar ve kılavuzlar hem de sadık Mesquita tutuklanmış, Macellan'ın –dul kaldığını henüz bilmeyen– karısının kentten ayrılması yasaklanmıştır. Kraliyet mahkemesi, olaya tanık olan diğer gemilerin ve amiralin dönüşünün beklenmesine karar vermiştir; fakat aradan bir yıl geçmiş, ikinci yıl da Macellan'dan hiçbir haber gelmeyince, ayaklanmacılar tekrar rahat nefes almışlardır. Fakat şimdi Macellan'ın gemilerinden birinin dönmesi şerefine atılan toplar, doğrudan doğruya vicdanlarına isabet etmektedir. İşte şimdi mahvolmuşlardır. Macellan fikrini gerçekleştirmiştir, yeminlerini bozup denizcilik yasalarına karşı gelerek onu korkakça terk edenlerden, kaptanını zincire vuranlardan korkunç bir intikam alacaktır.

Fakat Macellan'ın öldüğünü öğrendiklerinde nasıl da rahatlarlar. Asıl davacı ölmüştür. Victoria'yı yurda getirenin Elcano olduğunu öğrenir öğrenmez kendilerini daha da güvende hissederler. Elcano, onların suç ortağı değil midir, o gece San Juán Limanı'ndaki isyanı hep birlikte

çıkarmamışlar mıdır! Aman, o kendisinin de işlediği bir suç için onları dava edemez ya. Onlara karşı değil, onlardan yana tanıklık edecektir mutlaka. Yaşasın! Ne iyi olmuştur Macellan'ın ölmesi, ne iyidir Elcano'nun tanıklık yapacak olması. Ve haklı çıkarlar; gerçi Mesquita zindandan salıverilir, hatta kendisine tazminat bile ödenir; ama onlar, Elcano sayesinde cezalandırılmaktan kurtulurlar ve hainice ayaklanmaları genel sevinç havasında kaynar gider; yaşayanlar, ölülere karşı daima haklı çıkmıştır.

Bu arada Elcano'nun ulağı müjdeyi Valladolid Sarayı'na ulaştırmıştır bile. Almanya'dan daha yeni dönen İmparator Karl, bir tarihî andan diğerine adım atar. Worms'taki İmparatorluk Meclisi'nde, Luther'in kararlı ellerinin Kilise'nin birliğini sonsuza dek nasıl paramparça ettiğini görmüştür; burada, bir başka adamın dünyanın imgesini yeniden yarattığını ve okyanusların mekânsal birliğini canı pahasına kanıtladığını öğrenir. Bu muhteşem başarı hakkında daha çok bilgi edinmek için sabırsızlanan imparator –zira bunda onun da parmağı vardır ve belki de kazandığı en mükemmel, en kalıcı zaferdir– daha aynı gün, 13 Eylül'de, Elcano'ya haber salarak, en değerli, en zeki iki adamıyla *(las mas cuerdas y de mejor razon)* birlikte derhal saraya gelmesini, yanında seferle ilgili bütün yazılı belgeleri de getirmesini emreder.

Sebastián Elcano'nun beraberinde Valladolid'e götürdüğü iki adam değerlidir gerçekten de; biri Pigafetta, diğeri de kılavuz Alvaro'dur; buna karşın Elcano'nun, donanmanın tüm belgelerinin kendisine teslim edilmesini isteyen imparatorun bu arzusunu dürüstlükle yerine getirdiği kuşku götürür. Belirli bir kuşku burada onun insani tavrına gölge düşürür, zira Elcano'nun imparatora verdiği belgeler arasında Macellan'ın elinden çıkma tek bir satır yoktur (Macellan'ın seferde tuttuğu kayıtlardan

yalnızca birinin olsun günümüze ulaşmasını, Trinidad'la birlikte bu belgenin de Portekizlilerin eline geçmesine borçluyuz). Fakat Macellan'ın, görevlerine sıkı sıkıya bağlı bu titiz adamın, misyonunun öneminin bilincinde olup da düzenli günlük tutmaması düşünülemez; bu günce kıskanç bir el tarafından gizlice yok edilmiş olsa gerektir. İmparatorun seferde olan biten fena olaylar hakkında tarafsız bir fikir edinebilecek olması, liderlerine karşı ayaklanan bütün o kişilere fazla tehlikeli gelmiş olabilir; böylece Macellan'ın yazdığı her satır, ölümünden sonra gizemli bir biçimde ortadan kaybolur ve en az bunun kadar tuhaf olan bir başka şey de, Pigafetta'nın günbegün tuttuğu ve orijinal elyazmasını imparatora kendi elleriyle teslim ettiği (*"Fra le altre cose li detti uno libro, scritto de mia mano, de tutte le cose passate de giorno in giorno nel viaggio nostro"*[1]) o büyük günlüğün de kaybolmuş olmasıdır. Zira bu orijinal günlük, bir özet olduğu açıkça belli olan bildiğimiz seyahatnameyle kesinlikle özdeş olamaz. Pigafetta'nın her gün yazdığı bir defter olduğunu, Mantovalı elçinin 21 Ekim tarihli raporunda özellikle vurgulaması *("libro molto bello che de zorno in zorno lie e scritto el viagio e paese ene anno ricercato"*[2]*)* ve aradan yalnızca üç hafta geçtikten sonra kısa bir özetini vaat etmesi *("un breve extracto o summario del libro che hano portato quelli de le Indie"*[3]*)* gerçekten de iki ayrı defter olduğunun bir kanıtıdır. Bu özetten kasıt, bugün bizim Pigafetta'nın günlüğü diye bildiğimiz eser, Pietro Martire ve Maximilianus Transylvanus'un mektupları ve birtakım

1. (İt.) Size teslim ettiğim şeylerin arasında bir de seyahatimiz süresince her gün yaşananları kendi ellerimle yazdığım bir kitap var.

2. (İt.) Seyahatlerini ve keşif yaptıkları ülkeleri günbegün kaydettiği çok güzel bir defter.

3. (İt.) Hindistan'da tuttukları defterin özü veya özeti.

anonim kılavuzların tuttuğu kayıtlarla tamamlanan seyahatnamedir. Pigafetta'nın özgün elyazmasının neden ortadan kaybolduğuna dair yalnızca tahmin yürütebiliriz: Basklı bir soylu olan Elcano'nun zaferi daha bir ön plana çıkarılmak istendiği için İspanyol subayların, Portekizli Macellan'a direnişlerini ortaya koyan ne varsa yok edilmiş olabilir. Tarihte sık sık görüldüğü gibi, yine burada da ulusların kendini beğenmişliği adalete galip gelmiştir.

Macellan'ın bilinçli olarak arka plana itilmesi, sadık Pigafetta'nın moralini iyiden iyiye bozmuşa benzer. Pigafetta hileli birtakım işler çevrildiğini sezer. Hep öyle değil midir, dünya bir eseri kendi ruhları ve kanlarından yaratıp gerçekleşmesini mümkün kılanları unutup eserin devamını getirenleri, şansı yaver gidenleri ödüllendirmez mi? Ama bu seferki paylaşım her zamankinden daha adaletsiz, insanı çileden çıkaracak kadar haksızdır. Bir zamanlar Macellan'a karşı ayaklanan, Macellan'ın başarısını en önemli anda engellemeye çalışan Sebastian Elcano şan, şöhret ve onur sahibi olur. Elcano'nun eskiden işlediği bir suçun (Macellan'ın filosuna kaçıp sığınma nedeni de budur zaten), yani bir gemiyi bir yabancıya satmış olmasının artık hükmü kalmadığı törenle açıklanır ve kendisine ömür boyu yılda beş yüz altın dukalık bir gelir bağlanır. İmparator onu şövalyeliğe yükseltir ve Elcano'yu ölümsüz eseri gerçekleştiren kişi olarak simgeleyen bir asalet arması verir. Armanın üzerinde çaprazlama duran iki tarçın çubuğu, ayrıca muskatlar ve kuru karanfil yer alır, bunların üzerinde yükselen bir miğferin taşıdığı yerkürenin üzerinde gurur dolu bir ibare okunur: *"Primus circumdediste me"* ("Benim etrafımı ilk sen dolaştın") Hele hele Macellan Boğazı'nda kaçan, Sevilla'da mahkemede, seferde boğaz filan bulunmadığını, sadece açık bir körfeze rastlandığını anlatan Estevão Gomez de ödüllendirilince adaletsizlik had safhaya ula-

şır. Tam da o, Macellan'ın keşfini edepsizce yalanlayan Estevão Gomez, "rehber ve başkılavuz olarak boğazı keşfetme hizmetinde bulunması"ndan ötürü soyluluk payesiyle ödüllendirilir. Macellan'ın tüm başarısının, tüm şanının, seferde onun başarıya ulaşmasını olanca güçleriyle engellemeye çalışanların hanesine yazılması ne acıdır!

Pigafetta hiçbir şey söylemez ama düşüneceğini de düşünür. İnsanı duygulandıracak kadar inançlı olan bu harikulade sadık genç insan, dünyamızın haksızlıklarla dolu olduğunu ilk o zaman anlar. Yavaşça arkasını döner. *"Me ne partii de lì al meglio potei"* ("Oradan olabildiğince çabuk uzaklaştım"). Varsın saraydaki yaltakçılar Macellan'ın adını anmasın, varsın onun hakkı olan payeleri paylaşmak için birbirleriyle itişip dursunlar – bu ölümsüz keşfin kimin fikri, kimin eseri, kimin başarısı olduğunu o biliyordur. Burada, sarayda konuşamaz ama adaletin yerini bulması için büyük adamı sonraki kuşaklar için övgüyle yüceltmeye ant içer. Yurda dönüş yolculuğunu anlatırken, Elcano'nun adını bir kez bile anmaz; Elcano'nun diğerlerinden daha fazla hizmet vermediğini ima etmek için "yol aldık", "karar verdik" demekle yetinir. Varsın saray kör nişancıları ödüllendirsin, gerçek şan şöhret Macellan'a aittir ve bundan daha büyük bir ödül olamaz. Pigafetta, insanı derinden etkileyen bir sadakatle, yenilenin safını tutar ve ölümün susturduğu Macellan'ın hakkını belagatle savunur: Pigafetta, Rodos Büyük Üstadı'na ithaf ettiği kitabının önsözünde şöyle yazar:

> Umarım, dönemimizin bu kadar cesur bir kaptanının şanı asla unutulmaz. Onu süsleyen birçok erdem arasında özellikle de bir tanesi dikkate şayandı: En büyük felakette bile en dayanıklı kişi hep o oldu. Açlığa herkesten daha büyük bir sabırla katlandı. Tüm dünyada, haritalardan ve denizcilikten ondan daha iyi anlayan

bir başka adam daha yoktu. Ve bunun doğruluğu, ondan önce kimsenin ne görmeye ne de keşfetmeye cesaret ettiği şeyleri gerçekleştirmesinden bellidir.

Bir insanın yaşamının son sırrını daima ölüm çözer; görevin sırf yükünü taşıyan, başarının sevincini yaşaması hiç nasip olmayan bu yalnız insanın içsel trajedisi, idealini gerçekleştirdiği o son anda açığa çıkar ancak. Kader, girişimi gerçekleştirmesi için, milyonlarca, milyonlarca kişinin arasından, bu fikir için varını yoğunu, hatta canını vermeye hazır bu gizemli, sessiz, içine kapanık adamı seçmişti. Kader, onu mutlu olsun diye değil, hizmet etsin diye çağırmış ve eseri tamamlayınca da bir teşekkür bile etmeden, bir lütufta bulunmadan gönderivermişti. Onun başarısının şanına şöhretine başkaları kondu, parsayı başkaları topladı, şenliklerde başkaları eğlendi, zira o her şeye ve herkese karşı nasıl katıysa, kader de bu sert askere karşı katıydı. Kader ona, tüm varlığıyla istediği bir tek şeyi lütfetti: dünyanın çevresini dolaşan yolu bulmak. Ama yurda dönüşün sevincini, başarının en tatlı kısmını çok gördü ona. Zafer çelengine yalnızca bakabildi, yalnızca dokunabildi ama çelengi göğsüne bastırmak istediğinde, "yeter" dedi kader ve özlemle kaldırdığı eline vurdu.

Macellan'a bir tek girişimin kendisi lütfedilmiştir, onun dünyadaki altın gölgesi olan şan şöhret değil. Bu nedenle yaşam idealinin gerçekleştiği bu anda Macellan'ın vasiyetnamesini bir kez daha okumaktan daha sarsıcı bir şey olamaz. Yola çıkmadan önce duacısı olduğu her şeyi ondan esirger kader. *Capitulacion*'a, kendisi ve kendisininkiler için büyük uğraşlarla elde ettiği hiçbir şeye sahip olmaz. Onca özen ve dikkatle hazırladığı vasiyetnamesindeki tek bir arzusu, evet, tek bir tanesi bile yerine getirilmez, yaşam onun kahramanca ölümünden sonra evlatlarından her şeyi esirger, en masum, en dindar

arzusu bile reddedilir. Macellan, kesinlikle Sevilla Katedrali'ne gömülmek istediğini belirtmiştir – oysa cesedi yabancı bir kumsalda çürür. Tabutunun üzerinde otuz Komünyon Ayini yapılmasını istemiştir – bunun yerine, acımasızca paramparça edilen cesedinin etrafında Lapulapu'nun köpekleri ulur. Cenaze gününde üç fakirin doyurulup giydirilmesini istemiştir – fakat bir kişiye bile ayakkabı, gri elbise ve yiyecek verilmez. Kimseden, en zavallı dilenciden bile "ruhunun selameti için dua" etmesi istenmez. Kutsal Haçlı seferine, tutsaklara, manastır ve hastanelere verilmesini belirttiği gümüş *real*'lerin, sadakaların, bağışların hiçbiri yerine ulaştırılmaz. Zira son arzusunu yerine getirecek kimse kalmamıştır; eğer yoldaşları cesedini yurda getirmiş olsalardı, ona kefen alacak bir *maravedi* bile yoktur.

Peki, hiç olmazsa Macellan'ın mirasçıları zengin olmamış mıdır? Anlaşmaya göre, evlatlarına kârın beşte birinin verilmesi gerekmez mi? Dul karısı, Sevilla'nın en zengin kadınların biri değil midir? Oğulları, torunları, torunlarının çocukları birer *adelantados*, yeni keşfedilen adaların valileri olmayacak mı? Hayır, Macellan'dan kimseye miras kalmaz; çünkü onun kanından kimse hayatta değildir artık, mirasını talep edecek hiç kimse yoktur. Uzaklarda olduğu o üç yılda karısı Beatriz ve iki küçük oğlu ölmüştür – Macellan'ın soyu bir anda kurumuştur. Armasını taşıyacak ne bir kardeş ne bir yeğen ne de kan bağı olan biri vardır, hiç kimse, hiç kimse yoktur! Boşunaydı soylu adamın tüm endişeleri, boşunaydı bir baba, bir koca olarak dert ettikleri, boşunaydı bu dindar Hıristiyan'ın istekleri. Bir tek kayınpederi Barbosa hayattadır; Barbosa kim bilir nasıl lanetliyordur bu uğursuz konuğun, bu "Uçan Hollandalı"nın evine adım attığı günü. Kızını almıştır ve kızı ölmüştür, tek oğlunu sefere çıkarken beraberinde götürmüş, ama geri getirmemiştir. Bu

adamın üzerinde ne büyük bir lanet vardır! Ona dost ve yardımcı olan herkesi felakete sürüklemiştir, ona güvenenler, bunun bedelini ödemiştir. Etrafındakilerin, ondan yana olan herkesin mutluluğunu ve yaşamını vampir gibi emmiştir; bir zamanlar ortağı olan Faleiro, Portekiz'e ayak basar basmaz zindana atılır; yolunu açan Aranda, korkunç bir soruşturmaya kurban gider ve Macellan için ortaya koyduğu paranın tamamını yitirir. Özgürlük vaat ettiği Enrique tekrar köleleştirilir, kuzeni Mesquita ona sadık kaldığı için üç kere zincire vurulur; kendi laneti, ölümünden üç gün sonra Barbosa ve Serrão'yu da ölüme sürükler, bu sadık insanların, ölülerin tüm şanını şöhretini ve de olanca kazancı yalnızca bir tek kişi, ona karşı olan kişi Sebástian Elcano kapar.

Ve daha da trajik olan şudur: Macellan'ın uğruna bütün bu kişileri ve kendini feda ettiği girişimi de boşa çıkmışa benzer. İspanya'ya Baharat Adaları'nı kazandırmak isteyen Macellan, hayatını ortaya koymak pahasına başarılı da olmuştu, ama onun kahramanca bir görev olarak başlattığı şey, acınası bir simsarlıkta son bulur: İmparator Karl, Baharat Adaları'nı üç yüz elli bin duka karşılığında Portekiz'e geri satar. Macellan'ın batıya açılan yolu pek az kullanılır, keşfettiği boğaz ne para getirir ne de kazanç. Felaketler Macellan'a güvenenlerin peşini ölümünden sonra da bırakmamıştır; gözüpek girişimini tekrarlamak isteyen hemen hemen bütün İspanyol filoları, Macellan Boğazı'nda başarısızlığa uğrar; bir süre sonra da denizciler bu boğazdan uzak durur, Patagonya'nın karanlık fiyortlarına girmektense mallarını uzun kervanlarla Panama Kanalı üzerinden taşımayı tercih ederler. Keşfini tüm dünyanın coşkuyla kutladığı Macellan Boğazı, tehlikeli olması nedeniyle sonunda o kadar gözden düşer ki, daha aynı kuşakta bile tümden unutulur ve yeniden bir mit haline gelir. Macellan'ın boğazı geçme-

sinden otuz sekiz yıl sonra yazılan "La Araucana" adlı ünlü şiirde, Macellan Boğazı'nın artık var olmadığı, ya bir dağ yerini kaydırdığı ya da bir ada önünü kapadığı için burayı bir daha kimsenin bulamayacağı, bir daha kimsenin buradan geçemeyeceği dile getirilir.

Esta secreta senda descubierta
Quedó para nosostros escondida
Ora sea yerro de la altura cierta,
Ora que olguna isleta removida
Del tempestuoso mar y viento airado
Encallando en la boca la ha cerrado.[1]

Macellan Boğazı o kadar unutulur, o kadar efsaneleşir ki, yarım asır sonra korkusuz korsan Francis Drake, boğazı güvenli bir korsan yatağı haline getirecek, batı kıyısındaki İspanyol sömürgelerine buradan bir atmaca gibi saldırıp gümüş gemilerini talan edebilecektir – burayı ancak o zaman anımsayan İspanyollar, Hint Adalarından başka korsanların da gelmesini engellemek için alelacele bir kale inşa ederler. Fakat Macellan'ın izinden gidenler, felaketlerden kurtulamaz. Kralın görevlendirdiği Sarmiento'nun filosu boğazda batar, kurduğu kale harap olur ve kalenin adı *Porto Hambre*, "Açlık Kalesi", açlıktan ölen sömürgecilerin dehşetle anımsanmasını sağlar. Macellan'ın, Avrupa'nın Doğu'dan sonra en büyük ticaret yolu olacağını hayal ettiği boğazdan bir-iki balina avcısı, ara sıra da cüretkâr bir gemiden başka geçen olmaz. Ve 1913 yılının sonbaharında Washington'da Başkan Wilson, Panama Kanalı'nın kapaklarını açan ve iki

1. Açığa çıkmış bu gizli boğaz / Kendini bize sakladı / Ya boylamı karıştırdık / Ya da ada yerinden oynadı / Fırtınalı deniz ve kasıp kavuran rüzgârda / Oturunca karaya boğazın girişinde / Girişi kapadı.

okyanusu sonsuza dek birleştiren elektrikli bir düğmeye bastığında, Macellan Boğazı tümden gereksiz hale gelir. Boğazın kaderi kesinleşmiş, salt tarihî önemi olan coğrafi bir kavrama indirgenmiştir. Uzun zaman aranan *paso* binlerce, binlerce gemiye geçit, Hindistan'a giden en kestirme yol olmamıştır, onun keşfi ne İspanya'yı daha zengin etmiş ne de Avrupa'yı daha güçlü kılmıştır: bugün dünyada iskân edilmiş bölgelerin en ıssızı ve en yoksulu, Patagonya ile Ateş Ülkesi arasındaki kıyılardır.

Fakat tarihte bir başarının ahlaki değeri asla pratik faydasıyla ölçülmez, insanlığa kalıcı bir zenginlik katanlar, insanlığın bilgisini çoğaltıp yaratıcı gücünü artıranlardır. Bu anlamda Macellan'ın girişimi, döneminin tüm girişimlerini gölgede bırakır ve onun, liderlerin çoğu gibi kendi fikri uğruna binlerce, yüz binlerce insanın hayatını değil, yalnızca kendisininkini feda etmesi, şanına şan katar. Onun kahramanca fedakârlığı sayesinde, bilinmeyene karşı kutsal insanlık savaşı açan beş minik, zayıf, yalnız geminin muhteşem cesareti asla unutulmayacaktır, gemilerinin sonuncusu tarafından gerçekleştirilen dünyanın çevresini dolaşma fikrini ilk kez ortaya atma cesaretinde bulunan Macellan asla unutulmayacaktır. Zira dünyamızın bin yıldan beri tespit edilmeye çalışılan çapının nihayet ölçülmesiyle, insanlığın gücü yepyeni bir ölçüt kazanmıştır ve insanlık yepyeni bir şevkle, yepyeni bir cesaretle kendi büyüklüğünün bilincine varmıştır. Bir insanın verebileceği en yüce şey başkaları için bir örnek olmasıdır ve Macellan'ın unutulmaya yüz tutmuş bu başarısı, bir fikrin, eğer bir deha tarafından kanatlandırılıyorsa, eğer tutku tarafından sonuna kadar götürülüyorsa, doğanın unsurlarından daha güçlü olduğunu, tek bir insanın, daima tek bir insanın, yüzlerce kuşağın yalnızca düşünü kurdukları bir şeyi fani, kısa hayatında gerçekliğe ve ebedî gerçeğe dönüştürebileceğini kanıtlamıştır.

Zamandizin

1480	Macellan (Fernão de Magalhães) doğdu.
1505-1512	Hindistan'da askerlik yaptı.
1513	Afrika'da askerlik hizmeti verdi.
1515	Kralın huzuruna çıktı; Portekiz'deki görevinden azledildi.
20 Ekim 1517	Vatandaşlıktan çıktı; Sevilla'ya geldi; bundan sonra Hernando de Magallanes olarak anıldı.
22 Mart 1518	İspanya kralıyla anlaşma imzaladı.
10 Ağustos 1519	Macellan'ın beş gemisi Sevilla'dan Sanlúcar'a gitti.
20 Eylül 1519	Filo, Sanlúcar de Barrameda'dan okyanusa açıldı.
26 Eylül 1519	Tenerife'ye ulaştı.
3 Ekim 1519	Tenerife'den ayrıldı.
13 Aralık 1519	Rio de Janeiro'ya ulaştı.
26 Aralık 1519	Rio de Janeiro'dan ayrıldı.
10 Ocak 1520	Rio de la Plata'ya ulaştı.
2 Şubat 1520	Rio de la Plata'dan ayrıldı.
31 Mart 1520	Kışı geçirmek üzere San Julián Limanı'na demir attı.
2 Nisan 1520	San Julián Limanı'nda ayaklanma.
7 Nisan 1520	Ayaklanmacılar yargılandı, Quesada idam edildi.
22 Mayıs 1520	Birinci gemi Santiago battı.
24 Ağustos 1520	Filo, San Julián Limanı'ndan ayrıldı.

18 Ekim 1520	Santa Cruz Nehri'nden ayrıldı.
21 Ekim 1520	"Bakireler Burnu"na, Macellan Boğazı'nın girişine ulaştı.
25 Ekim 1520	Filo Macellan Boğazı'na girdi.
8 Kasım 1520	İkinci gemi San Antonio kaçtı.
28 Kasım 1520	Filo, Macellan Boğazı'ndan çıkıp Pasifik Okyanusu'na açıldı.
24 Ocak 1521	San Pablo Adası'nın yanından geçti.
4 Şubat 1521	Tiburon adalarının yanından geçti.
6 Mart 1521	Ladronlar'a ulaştı.
16 Mart 1521	Şamar Adası'na (Filipinler) ulaştı.
28 Mart 1521	Massava Adası'na ulaştı.
7 Nisan 1521	Cebu'ya vardı.
27 Nisan 1521	Macellan, Mactan Mercanadası'nda öldürüldü.
1 Mayıs 1521	Serrão ve Barbosa öldürüldü.
4 Mayıs 1521	Üçüncü gemi Concepción yakıldı.
6 Mayıs 1521	Kaçak gemi San Antonio Sevilla'ya vardı.
8 Kasım 1521	Victoria ve Trinidad Maluku adalarına (Tidore) ulaştı.
18 Aralık 1521	Dördüncü gemi Trinidad kazaya kurban gitti.
21 Aralık 1521	Son gemi Victoria yurda dönmek için Tidore Adası'ndan yola çıktı.
25 Ocak 1522	Victoria Ombay'dan ayrıldı.
13 Şubat 1522	Timor'dan ayrıldı.
18 Mayıs 1522	Ümit Burnu'ndan geçti.
9 Temmuz 1522	Verde Burnu adalarına ulaştı.
6 Eylül 1522	Sanlúcar'a vardı.
8 Eylül 1522	Sefere çıkışının üç yılının dolmasına on iki gün kala tekrar Sevilla'ya demir attı.

Brezil Diyarı'ndan Newe Zeytung'un hüshası[1]

Buna ilaveten bilesiniz ki, ekim ayının on ikinci gününde buraya Brezil Diyarı'ndan bir kalyon geldi, teçhizat ve levazımı Nono ve Christoffel de Haro marifetiyle teçhiz edilen bu kalyonun maksadı burada kumanya tedarik etmekti. Kalyonlar iki taneydi, Portekiz kralının müsaadesiyle Brezil Diyarı'nı keşfe çıkacak veyahut oralara vâkıf olacaklardı ve bu diyar hakkında izahat sahibi olma maksadıyla altı veya yedi yüz mil kat ettiler. Sonra da *Capo de Bona Sperantza*'ya[2] geldiler. Burası aynı Nort Assril gibi bir çıkıntı veya denize doğru giren bir mevki, sonra bir enlem daha yukarı veya ileri gittiler. Ve öyle bir iklime veya mevkie geldiler ki, yani kırk enlem yukarıya çıktılar ve Brezil haricinde bir *capo*, yani bir çıkıntı veya denize doğru giren bir mevki buldular. Ve bu *capo*'nun etrafından geçtiler veya etrafını dolandılar ve gördüler ki burası *capo*'ya benzemekte, Avrupa'ya göre aşağı yukarı güneyde, gündoğumu veya doğu, günbatımı veya batı arasında. Sonra *capo*'da altmış mil daha gidince diğer tarafında da kara gördüler, aynen birinin aşağıya inip *skritta* (!) *de gibilterra*'yı[3] geçip yani devam

1. 1507'de Augsburg'da Erhart Öglin tarafından basılan, aynı zamanda anonim bir baskısı da yayımlanan bu bildiri, Macellan Boğazı'nın 1502-1503 yılında Portekizliler tarafından keşfedildiğine dair yanlış bilgi verir. Burada ilk kısmını yayımladığımız metin, Münih'teki Bavyera Devlet Müzesi'ndeki nüshadan alınmıştır. (Yazarın notu)

2. Ümit Burnu.

3. Cebelitarık Boğazı.

edip veya içinden geçip Barbaria diyarına gelmesi gibi. Ve *capo*'dan geçtiklerinde ve bize göre kuzeybatı istikametinde ilerlediklerinde öyle bir fırtına çıktı ki, çok da rüzgâr vardı, daha fazla ilerleyemediler. Bunun üzerine Tramatona'dan, burası kuzey veya gece yarısı, yine öbür tarafa geçtiler ve Brezil Diyarı'nın *costa*'sına, yani kıyısına dönmek mecburiyetinde kaldılar. Bu gemiyle giden kılavuz, yani gemi rehberi veya idarecisi benim iyi arkadaşımdır. Portekiz kralı için de en şöhretlisi. Hindistan'a da çok kereler gitti, o bana Brezil Diyarı'nın başladığı yerde olan bu *capo* ile Malakka'nın arasının altı yüz mili geçmediğini söyledi. Ve dedi ki, böyle bir *viagio*, yani bir yol veya seyahat ile Lizbon'dan Malakka'ya kısa müddette gidilip gelindiğinde getirilen baharatın Portekiz kralına büyük faydası olacak. Onlar Brezil Diyarı'ndan Malakka'ya kadar uzanan diyarı da bulur.[1]

1. Hem grameri hem de imlası bozuk bu metin, Stefan Zweig'ın da belirttiği gibi korkunç bir Almancayla yazılmıştır; metni biraz anlaşılır kılmaya çalıştım, ama özgünlüğü biraz olsun hissedilsin diye pürüzleri tümüyle gidermeden çevirdim.

Majesteleri'nin, Macellan ve Faleiro'yla Baharat Adaları'nın keşfine binaen yaptığı mukavele[1]

Benim, Francisco de los Cobos'un, Hindistan'la yapılan mukaveleler ve baharat mukavelelerivle ilgili kitaplarım içinde, Majesteleri'nin Macellan ve Faleiro'yla imzaladığı mukavele de bulunmaktadır. İtilafnamenin muhtevası şöyledir:[2]

Sizler, Portekizli şövalyeler Rui Faleiro ve Ferdinand Macellan, Tanrı'nın yardımıyla, bilinmeyen diyarlar bulmak maksadıyla bir sefere çıkmak ve bulduğunuz toprakları Bizim hükümranlığımıza katmak arzusunda olduğunuzu beyan ettiniz, meseleyle ilgili teferruatların yer aldığı mukavele aşağıdaki gibidir: Sizler, Portekizli şövalyeler Rui Faleiro ve Ferdinand Macellan, Benim hizmetime girmeyi arzu ettiğiniz için, Sizi, Bizim hükümranlık hudutlarımız içindeki okyanusta, Bizim için kârlı, ülkemize faydalı ada, kara, baharat vesaire aramakla vazifelendiriyorum. Bu vesileyle, Sizlerle aşağıdaki mukaveleyi yapıyorum:

Okyanusta selametle gidin ve Bizim hükümranlık hudutlarımız içinde keşiflerde bulunun. Bu seferin tüm zahmetini Sizlerin üstlenmiş olması vesilesiyle, başkalarının yolunuza çıkması doğru olmayacağı için, önümüzdeki on yılda hiç kimsenin, Sizin teşebbüs ettiğiniz keşifleri yapmak için aynı gü-

1. D. Martín Fernández de Navarrete'nin 1837'de Madrid'de yayımlanan *Colleccion de los viages y descubrimentos* adlı eserinin 4. cildinden alınmıştır.

2. Yine arkaik bir dile sahip bu sözleşme metni, Zweig'ın daha önce alıntıladığı sözleşme metniyle kelimesi kelimesine örtüşmemektedir.

zergâhta, aynı mevkide seyretmesine müsaade etmeyeceğimi vaat ediyorum. Her kim benzer bir sefere çıkmaya niyetlenir de, Bizden müsaade isterse, bu müsaadeyi vermeden önce, vazifeyi önce Siz alasınız diye Sizi haberdar edeceğiz. Eğer Siz bu seferi onların teklif ettiği müddette nihayete erdirebilecekseniz ve diğerleriyle aynı mürettebata, aynı sayıda iyi donanımlı gemiye sahipseniz, vazife size verilecektir. Fakat başkalarını da keşfe göndermek veyahut bununla ilgili olarak adalar ve karalara dair lüzumlu müsaadeyi vermek istediğimiz takdirde, bu müsaadeyi, São Miguel Adası'ndan sonra keşfedilmemiş olan güney denizinde keşfe çıkmak isteyenlere verebileceğimizi beyan ederiz. Aynı şekilde, genel vali veya şimdi veyahut gelecekte bu mevkide vazifelendirdiğimiz kişiler veyahut tebaamızdan kişiler ve emir kullarımız güney denizinde keşfe çıkmak isterlerse, daha önce zikredilenlerden veyahut bu mukavelenin bir maddesiyle engellenmeden keşfe çıkabilirler. Fakat eğer Sizler bu bölgelerden birinde keşfe çıkmak isterseniz, bu bölge keşfedilmemiş ve bilinmeyen bir mevkide yer almadığı takdirde keşfe çıkabilirsiniz.

Bu keşif seferi tahakkuk ederken, Benim kıymetli Amcam ve Kardeşim olan Portekiz kralının hükümranlığındaki bölgelere nüfuz etmemeli ve ona zarar verecek hiçbir teşebbüste bulunmamalısınız. Sizin, Bize hizmet etmek üzere bu keşif seferine çıkmak istemenizi takdir ediyorum. Bize verdiğiniz hizmetler, krallığın kuvvetini artırmak için verdiğiniz gayret ve girdiğiniz tehlikelere mukabil, keşfedeceğiniz tüm diyar ve adalardan istihsal edilecek kârın yirmide birini alacaksınız, buna ilaveten bu diyarların genel valisi unvanına Sizler ve de oğullarınız ve mirasçılarınız ebediyen sahip olacaksınız. Buna ilaveten, bundan sonra bu diyarlar ve adalardan gemilerinizle her yıl 1 000 duka kıymetinde ve Sizin münasip gördüğünüz usulde mal getirip götürme imkânına sahip olacaksınız. Oralarda istediğinizi alıp satabilirsiniz ve bunun karşılığında da Bize vergi olarak yirmide birini vereceksiniz, ama diğer vergilerden ve müstakbel vergilerden muaf olacaksınız. Bu zikredilenler, Siz bu ilk seferden avdet ettikten sonra yürürlüğe girecek, Siz henüz yoldayken hükmü olmayacak.

Size bir başka mükâfat daha vermek istediğimiz için, keşfedeceğiniz adalar arasından altısını kendimiz için seçtikten sonra geriye kalanlardan ikisini almanıza ve masrafların düşülmesinden sonra bu adaların gelir ve kârlarının beşte birinin Size verilmesine karar verdik.

Bu seferin Size verdiği zahmetleri göz ardı etmiyoruz ve bu vesileyle Sizi mükâfatlandırma ihsanında bulunmak istiyoruz ve masrafların düşülmesinden sonra Bize getireceğiniz net kârın beşte birini Size bırakıyoruz. Ve daha önce zikredilenleri daha iyi tahakkuk ettirebilmeniz ve teşebbüs için mümkün mertebe emniyete sahip olabilmeniz için, Size, lüzumlu teçhizata sahip beş gemi vermeyi vaat ediyorum: Bu gemilerin ikisi 130 tonluk, ikisi 90 tonluk ve biri de 60 tonluk olacak. Gemilerdeki kumanya ve silahlar iki yıl yetecek miktarda olacak ve mürettebatta 234 kişi bulunacak, bir filo için lüzumlu kaptanlar, tayfalar ve miçolar talimatnameye münasip usulde temin edilecek. Sevilla Ticaret Mahkemesi'nde Hindistan ticaretinden mesul memurlarınızın bunu derhal yerine getirmeleri için lüzumlu talimatları vereceğiz.

Ve bizim arzumuz, bütün bu zikredilenlerin tahakkuk etmesidir ki, ikinizden birinin vefatı durumunda, yukarıda zikredilen her şey, sanki ikiniz de hayattaymışsınız gibi, hayatta kalan için tedavülde olacak.

Ve lüzumlu itimat, inzibat ve emniyet ve her şeyin hesabının tutulması maksadıyla yukarıda zikredilen gemilere bir ticaret mütehassısı, bir haznedar, bir muhasebeci ve kâtip tayin etmek durumundayız ve tayin edeceğiz.

Kralınız olarak bütün bunları ifa edeceğimi, Sizleri yukarıda zikredildiği şekilde himaye edeceğimi vaat ediyorum ve bu mukaveleyi 22 Mart 1518'de Valladolid'de imzalıyorum –Kral– Kral adına: Francisco de Cobos.

Bu mukavelenin tüm maddelerinin hükmünü muhafaza etmesi ve vuku bulması için, mukavelenin teyit ve kabul edilmesi ve lüzum görülürse yenilenmesi lütfunda bulunulmasını rica ettiniz. Sizin ve keşfedeceklerinizin Bizim devletimize faydasını, ayrıca Bize ve krallığımıza vereceğinizi ümit ettiğim hizmetleri, gayretlerinizi, sefer ve keşif esnasındaki zahmetleri takdir ediyoruz. Ve Sizin ve verdiğiniz hizmetlerin ebedî

hatırasının muhafaza edilmesi, bu hizmetlerin mükâfatlandırılması ve başkalarının da Bize hizmet etmelerini teşvik etmek maksadıyla, bu mukaveleyi ve muhtevasını mevzua vâkıf olarak kendi irademizle ve hudutsuz krallık kuvvetimize binaen teyit ettiğimizi ve yürürlüğe soktuğumuzu beyan ediyor ve mukavelenin hükmünü koruyacağını ve muhtevasında zikredildiği üzere, her maddesinin şimdi ve ebediyen vuku bulacağını buyuruyoruz. Bu mukaveleye veya bir vali tarafından teyit edilen bir nüshasına binaen, kıymetli oğlumuz ve kardeşimiz Prens Fernando'yu, prensleri, piskoposları, dükleri, baronları, markileri, asilleri, tarikat üstatlarını, şövalye tarikatının idarecilerini, saray maiyetini, Meclis mensuplarımızı, hâkimleri, mübaşirleri ve krallığımızın tüm şehirlerindeki ve ticaret mevkilerindeki tüm makamları ve memurları, şu anda yaşayanları veyahut istikbalde dünyaya gelecek olanları, bu mukavelenin hükmünü kabul etmekle ve yukarıda zikredildiği gibi yerine getirmekle vazifelendiriyorum ve bu mukaveleye mukavemet edecek herhangi bir kanun veya kuvvei müeyyideye rağmen, mukaveleye veya mukavelenin bir kısmına karşı olacak hiçbir teşebbüste bulunulmamasını buyuruyorum.

Ve Bizim fermanımız veya zikredilen mukaveleye binaen bir teminat mektubu isterseniz, haznedarımızı ve vekilini, ihtiyaç duyduğunuz ve bunun için müracaat ettiğiniz takdirde, bu evrakı Size vermekle vazifelendirdik. Bunu hazırlamaları, nakletmeleri ve teyit etmelerini naibimize, noterlere ve diğer memurlara da beyan ettik, aksi takdirde meclisime 10.000 *maravedi* miktarında bir ceza ödenecektir. Buna ilaveten, bu yazıyı yahut bir vali tarafından teyit edilmiş bir nüshasını size getiren adamı, Biz nerede olursak olalım huzurumuza çıkmak üzere saraya davet edildiğinizi ilk 300 gün içinde size beyan etmekle vazifelendirdim, aksi takdirde yukarıda mevsuf cezayı ödeyecektir, buna ilaveten Size bu yazıyı naklettiğini ispatlayacaktır, ki verdiğimiz vazifenin icra edildiğini bilelim.

Valladolid Şehri, 22 Mart 1518
Kral Francisco de los Cobos

Bu talimatnameyi, Kraliyet Meclisi mensuplarının arzusu üzerine, zikredilen kitaplardan aldığımı ve kopyasını tümüyle aslına uygun olarak çıkardığımı teyit ederim.

Valladolid, 24 Ocak 1523
Francisco de los Cobos

Macellan'ın filosu için yapılan masrafların listesi[1]

Gemiler ve levazım

228.750[2]	Concepción adındaki 90 tonluk geminin, levazım ve sandalının değeri.
300.000	Victoria adındaki yaklaşık 95 tonluk geminin, levazım ve sandalının değeri.
330.000	San Antonio adındaki 120 tonluk geminin, levazım ve sandalının değeri.
270.000	Trinidad adındaki 110 tonluk geminin, levazım ve sandalının değeri.
187.500	Santiago adındaki 75 tonluk geminin, levazım ve sandalının değeri.
24.188	Bunun 20.438 *maravedi*'si, gemileri Cadiz ve Sanlúcar'dan Sevilla'ya getirmek, 3.750 *maravedi*'si de ticaret uzmanı Joan de Aranda'nın gemileri satın almak için Sevilla'dan Cadiz'e gidişi için harcandı.
13.482	Gemileri kızaktan denize indiren işçilerin yevmiyesi.
104.244	Beş gemide çalışan marangozların yevmiyesi.
129.539	Gemileri kalafatlayan işçilerin yevmiyesi.
6.790	Gemilere kalas kesen işçilerin yevmiyesi.
175.098	Gemilerde kullanılan kalasları ve tamirlerde ge-

1. D. Martín Fernández de Navarrete'nin 1837'de Madrid'de yayımlanan *Coleccion de los viages y descubrimentos* adlı eserinin 4. cildinden alınmıştır. (Yazarın notu)

2. Para birimi *maravedi*'dir.

	rekli olan küçük tahta parçaları satın almaya harcandı.
142.532½	Gemilerin demir aksamına harcandı.
31.670	Gemileri kalafatlamak için gereken üstüpüye harcandı.
72.267½	Gemileri sıvamak ve kalafatlamak için gereken katran, zift ve yağa harcandı.
53.852	Gemileri sıvamakta kullanılan donyağına harcandı.
149.076	173 parça yedek yelken bezinin tutarı.
32.825	Yelkenleri dikmekte kullanılan iğne ipliğin tutarı ve yelkenleri diken kişilerin yevmiyesi.
37.437	Gemiler için satın alınan direk ve seren direklerinin tutarı.
3.937	Trinidad'a alınan küçük bir sandalın tutarı.
15.475	Gemi pompaları, gemi çivileri ve diğer çivilerin tutarı.
6.563	Gemi dümenlerine harcandı.
9.364	Çuvallar, taşıma kalasları ve pompaların derisine harcandı.
1.285½	Altı makara kordona verildi.
3.687½	Kalın urganın tutarı.
4.204	Filonun kızaktan denize indirilmesinde kullanılan 8 palangaya harcandı.
34.672½	Filonun makaralı palangalarına ve bakım işlemleri sırasında kullanılan palangalara harcandı.
511	3 kepçe ziftin tutarı.
1.962	3 yük safranın nakliye bedeli.
807	Gemilerin dengesini sağlamakta kullanılan kum çuvalları ve başka şeyler için alınan 32 arşın beze harcandı.
438.335½	Sefere devam edebilmek için gemide gereken işleri yapan gemi mürettebatının yevmiyesi ve günlük tayınına harcandı.
42.042	Gemiler için satın alınan 13 çapanın tutarı.
1.008	Gemiler için satın alınan 8 adet büyük ve küçük testereye harcandı.
1.762	Filo için satın alınan büyük ve küçük delici aletlere harcandı.

663	Gemiler kızaktan denize indirilirken gemileri çekmekte kullanılan 6 kancanın tutarı.
2.495	Gemilerin ziftlenmesi ve sıvanması için gereken, ayrıca yedek olarak satın alınan hayvan derisinden 67 tuluma harcandı.
4.277	Gemilerin kalafatlanmasında kullanılan yakacak oduna ödendi.
1.054½	Gemileri Sanlúcar'dan Sevilla'ya getiren kılavuzlara ödendi.
324.170½	221 kental halat, filasa, şamandıra halatı, ayrıca gemiler için gereken diğer iplerin yapıldığı 1 000 *arroba*[1] kenevire ödendi. Bunun 38.972 *maravedi*'si işçiliğe, 14.066 *maravedi*'si çapa halatları, şamandıra halatları ve diğer halatlara harcandı.
25.029	80 adet bayrağa, bu bayrakların boyanmasına ve taftadan bir kraliyet sancağına harcandı.
49.584	İnşa edilen iki direkli küçük yelkenlinin masrafı.
84.144	Bunun 7.500 *maravedi*'sini Barbosa, Sevilla'dan Bilbao'ya gitmek için harcadı. 3.750 *maravedi*'sini Anton Semeño parayı Bilbao'ya getirmek için harcadı. 24.390 *maravedi*'si Bilbao'dan gelen mallara ödendi. Kalan 48.504 *maravedi* gemiler ve arabalar için alınan çeşitli şeylere harcandı.

Silahlar, barut ve benzeri şeyler

160.135	58 tüfek, 7 falkonet, 3 büyük top, 3 *pasamuro* için ödendi. Bunlar, gemilerdeki mevcut silahların dışındadır ve Bilbao'dan gelmiştir.
109.028	Bunun 104.200 *maravedi*'si 2,5 ton baruta, 4.828 *maravedi*'si de Fuenterrabia'dan gelenlere ödendi.
5.477	Mürettebata eğitim vermek amacıyla Bilbao'da satın alınan 82,5 kilo baruta ödendi.
11.633	Filodaki silahlar için gereken demir ve taş mermilerin bedeli.

1. İspanya, Portekiz ve Güney Amerika'da kullanılan eski hacim ölçüsü (1 *arroba*: 1016 litre); veya aynı ülkelerde kullanılan ağırlık ölçüsü (1 *arroba*: 11,15 kg).

3.850 Falkonetler, *pasamuro* ve tüfeklerin mermilerinin üretimi için gereken kalıpların bedeli.

39.890 221 *arroba* ve 3,5 kilo kurşuna ödendi, bunun 84 *arroba*'sı kalafatlamada, geriye kalanı da top mermilerinde kullanıldı.

3.276 Silahların temizlenmesine harcandı.

8.790 Bunun 4.290 *maravedi*'si, her gün belirli bir miktar para ödenen askerlerin yiyecek ve içeceği için harcandı. Geriye kalan 4.500 *maravedi*'si askerlere prim olarak ödendi.

Tatar yayları, çifte kancalar, zırhlar ve diğer silahlar

110.910 Kolluk ve omuzlukları da bulunan 100 zırha, 100 miğfere ve 100 göğüs zırhına ödendi.

33.495 Bilbao'dan gelen 60 mancınık ve 360 düzine okun tutarı.

10.500 Vizcaya'dan gelen 50 tüfeğin tutarı

6.375 Kaptan için satın alınan zırhlı gömlek ve iki tam takım zırha ödendi.

6.800 Bilbao'dan alınan 200 yuvarlak kalkanın bedeli.

680 Kaptanın kendisi için Bilbao'dan getirttiği 6 kılıcın bedeli.

44.185 Bilbao'dan gelen 95 düzine kısa mızrak, 10 düzine kargı, 1000 mızrak, 200 şiş, 6 sopalı şiş ve 6 mızrak kundağına ödendi.

2.499 120 yumak ip ve tahıl için 7 adet küreğin tutarı.

3.553 Silahları kullanılabilir hale getirmeye harcandı, ayrıca silahları temizlemek için gereken deri, 3 kilo zımpara, 3000 çivi ve 200 yedek kemer tokası satın alındı.

5.611 Silahlar için 50 barutluk, ayrıca 150 arşın fitil satın alındı.

Filo için satın alınan gıda maddeleri ve bunun için yapılan masraflar

372.510 Peksimete ödendi, şöyle ki: 106 090 kilo peksimet, 50 kilosu 170 *maravedi*'den 363.480 *mara-*

vedi tuttu, Santiago'nun Bretona'da satın aldığı peksimet 6.757 *maravedi* tuttu, peksimetin gemiye nakliyatı için kiralanan çuvallara 2.655 *maravedi* ödendi.

590.000 Jerez'den satın alınan şarabın bedeli: 508 şişe şarab'a 511.347 *maravedi* ödendi. 78.654 *maravedi* ise şunlara harcandı: nakliyat için 37.870 *maravedi*, sevkıyat için 18.428 *maravedi*, şarabı satın almak için 93 gün boyunca sağa sola giden Gonzalo Dias'a 6.324 *maravedi* ödendi, 420 fıçının gemilere yüklenmesi 3 320 *maravedi* tuttu. Mantar tıpa ye yelken bezi çivisi, ayrıca bu şarap için Sevilla ile Jerez arasında gidip gelen ulaklara da 6.115 *maravedi* ödendi.

4.790 Juan Nicolás, şarabı satın alırken harcadı, şarap fıçıları Jerez'de ve Sevilla'da nakliye edilirken fıçıların başında nöbet tutan kişilere de 1.806 *maravedi* ödendi.

23.037 50 çuval kuru fasulye, 90 çuval nohut ve 2 çuval mercimeğin tutarı.

58.425 Filo için satın alınan 2.350 kilo ve 5 arroba yemeklik yağın tutarı.

62.879 200 küçük fıçı sardalye, 166 düzine kurutulmuş balık ve morina, ayrıca 9 düzine sazan balığı ve 63 düzine *corundillo*, ayrıca 862 kilo kurutulmuş balığın tutarı.

43.908 Farklı fiyatlardan satın alınan 2.856 kilo tuzlu etin tutarı.

17.735 Bunun 14.000 *maravedi*'si Sanlúcar'da satın alınan 7 ineğe ödendi, 1.180 *maravedi*'siyle 3 domuz satın alındı, 2.560 *maravedi*'siyle de Sanlúcar'da et satın alındı.

26.434 Farklı fiyatlardan satın alınan, 5 600 kilo ağırlığındaki 984 teker peynire ödendi.

393.623 Bunun 230.017 *maravedi*'si farklı fiyatlardan satın alınan 417 boru, 253 bot ve 45 varile ödendi.

Stoklanan maddeler ve filo için gerekli şeyler

15.451	50 kilosu 720 *maravedi*'den satın alınan 1 055 kilo şekerin tutarı.
3.655	Mogner'den getirilen ve gemi deposuna taşınana kadar bu fiyatı bulan 10 ton sirkeye ödendi.
2.198	250 bağ sarmısak ve 100 bağ soğanın tutarı.
5.997	900 kilo kuruüzümün tutarı.
1.130	16 çeyrek fıçılık incirin tutarı.
2.922	12 çuval kabuklu bademin ve nakliyesinin tutarı.
8.980	2.700 kilo balın ve nakliyesinin tutarı.
750	100 kilo kuşüzümünün tutarı.
1.554	3 fıçı kaparinin tutarı.
1.768	Satın alınan tuzun tutarı.
1.575	160 kilo pirincin tutarı.
380	1 çuval hardala ödendi.
5.779	Filonun ayva marmelatına ödendi.
13.027	Filo için satın alınan ilaçlar, merhemler, yağ çeşitleri ve damıtılmış suya ödendi.
5.927	Filonun her gemisine verilen 5 *pipen*[1] unun tutarı.

Bakır kaplar ve filo için satın alınan diğer şeyler

21.515	Filonun bakır kaplarına ödendi, şöyle ki: Bunun 6.165 *maravedi*'si 140 kilo ağırlığındaki 5 büyük yemek kazanına, 3.700 *maravedi*'si 66 kilo ağırlığındaki 5 bakır tencereye, 7.695 *maravedi*'si 85 kilo ağırlığındaki 2 bakır fırına, 1.215 *maravedi*'si ise 14 kiloluk bir bakır tencereye harcandı.
2.200	Katran kaynatmakta kullanılacak olan 28 kiloluk büyük bir kazana ödendi. Bakır ustası Cabrera, bir kazana yaptığı taban, ayrıca 5,5 kilo bakır karşılığında 540 *maravedi* aldı.
884	Gemiler için satın alınan 10 büyük bıçağa ödendi.
516	Şarap ve su tayınlarının dağıtımında kullanılacak 42 ahşap ölçeğin tutarı.

1. Yaklaşık 1/2 fıçıya ve 475-480 litreye karşılık gelen hacim ölçüsü birimi.

3.440	400 kilo mumun, gemiler için alınan, donyağından yapılmış 2,100 kilo mumun, ayrıca gerekirse mum yapmak için alınan 10 kilo fitilin tutarı.
1.430	Gemiler için satın alınan 89 fener için ödendi.
495	Gemileri kutsama ayini için satın alınan 5 kilo süslü muma ödendi.
8.860	Filo için satın alınan 40 araba oduna ödendi.
1.280	Her gemiye 8 arşınının masa örtüsü olarak verildiği 40 arşın kanvasın tutarı.
476	14 leğenin tutarı.
158	Kazan için satın alınan zincirin tutarı.
256	Demir borulu 12 körüğün tutarı.
1.530	Gemilerin yelkenlerini dikerken ipliğin ve tatar yaylarını mumlamak için gereken 11 kilo balmumunun tutarı.
768	Gemi kilerleri için satın alınan 12 büyük bıçağın tutarı.
204	5 demir kepçenin tutarı.
5.834	Bilbao'dan gelen 100 kap, 200 çorba kabı, 100 bıçak, 66 ahşap kaba ödendi.
240	20 pusula fenerinin tutarı.
330	6'sı büyük, 6'sı küçük 12 huniye ödendi.
125	5 çekicin tutarı.
995	Bu hesap pusulasında daha önce belirtilmiş 14 kabın haricinde, aynı fiyata satın alınan 18 kabın tutarı.
653	İlaçlar için gereken bir eczacı havanı ve tokmağının tutarı.
3.622	Gemilerin kâhyalarına verilen 35 asma kilide ödendi.
2.891	Filo için satın alınan pranga, kelepçe ve demir zincirlerin tutarı.
200	8 adet nal demirinin tutarı.
240	Buz kazması, diğer aletlerin kuvvetlendirilmesi için gereken 10 kilo çeliğin tutarı.
297	Keşfedilecek ülkelerdeki ağırlıkları ya da nesneleri tartmak için ayar edilip damgalanmış toplam 50 kiloluk demir parçaların tutarı.
2.400	50 kazma ve asma çapasının tutarı.

1.600	Gemiler için 20 demir çubuk ve kaldıracın tutarı
2.531	56 demir çubuk ve çekiç ve 2 büyük madenci çekicinin tutarı.
1.200	2 demir fenerin tutarı.
360	Kâhyalara verilen 8 çift kerpetenin tutarı.
1.224	Bilbao'dan gelen 12 burgu, 6 biz, 5 sandal kancasının tutarı.
24.938	Kâhyalara verilen 10 ton küçük parça demirin tutarı.
10.639	Filonun hasırlarına ve sepetlerine harcandı: Bunun 9.290 *maravedi*'si *pajoles*'in 128 hasırına, 1.340 *maravedi*'si gemilerde peksimet taşımak için gereken 87 sepete ve silahların konulduğu 22 incir ağacı sepetine ödendi.
30.253	Balık tutmak için gereken gereçlere ödendi, bunun 8.500 *maravedi*'si 2 çekme ağına, 125 *maravedi*'si de 6 oltaya verildi.
425	Ağlar için gereken mantarlara ödendi.
8.663	Balık tutmakta kullanılan keten ve sicimlere ödendi.
8.715	Vizcaya'dan gelen zıpkınlara ve balık çatallarına, 3.826 *maravedi* 10 500 oltaya ödendi.

Filo için gerekli olan şeylerin listesi

9.147	Bunun 3.000 *maravedi*'si tüm donanımıyla birlikte satın alınan bir demirhaneye ödendi, 6.147 *maravedi* ise Vizcaya'dan gelen büyük tulumlara, örslere ve körük memelerine ödendi.
1.211	15 kalın defter; bunların 5 tanesine filonun giderleri kaydedilecekti, 10 tanesi de hesap tutmaları için subaylara (memurlara) verildi.
2.635	Yükleri gemilere taşıyan hamallara verildi.
2.125	Filoya katılan iki berber için satın alınan 3 bileyi taşı için ödendi.
2.895	Filo mürettebatının vakit geçirmesine yarayacak beş trampet ve 20 tefe ödendi.
16.513	Rahiplerin filo için ayin yapabilmesi için gereken ayin aksesuvarına ve diğer şeylere ödendi.

5.735 Kılavuzlara ödendi, bunun 3.700 *maravedi*'si filoyu Sevilla'dan Sanlúcar'a götürenlere, 1.985 *maravedi*'si filoyu San Lúcar Limanı'ndan çıkaranlara verildi.

11.250 Filonun hazırlıklarının başlamasından, Sevilla'dan yola çıkılıncaya kadar verdiği hizmetler karşılığında Rodrigo de Garay'a verildi.

7.500 Bu dönemde verdiği hizmetler karşılığında Juan de la Cueva'ya verildi.

12.014 Cıva, zincifre, mat cilası, tabaklanmış deri ve bakır için ödendi.

5.625 Portekiz'den gelen ve saraya gönderilen adama harcırah olarak verildi.

45.000 Saray ulaklarına ve Juan de Cartagena'nın ulağına verildi.

6.750 Mektupları, Kanarya Adalarına götüren karavelaya ve adama verildi.

15.000 Kanarya Adalarında satın alınmak zorunda kalınan şeyler için filonun maliye sorumlusu Luis de Mendoza'ya 40 duka olarak verildi.

Filoda bulunan mallar ve filo mürettebatına ödenen ücretler

1.154.504 Filoda bulunan 237 kişiye 4 aylık ücretin avansı olarak ödendi.

1.679.769 Filonun takas ticaretinde kullanmak için götürdüğü malların, ipek ve yün kumaştan giysilerin ve hediye etmek için düşünülmüş başka şeylerin tutarı.

Filo için deniz haritaları, gökcisimlerinin yüksekliğini ölçmeye yarayan aletler, mıknatıs iğneleri ve saatler

68.182 Deniz haritaları ve gökcisimlerinin yüksekliğini ölçmeye yarayan aletler için harcandı, şöyle ki:

1.125 Haritalar için parşömen satın alması için Nuño Garcia'ya ödendi.

900 Bir düzine parşömenin tutarı.

864	Bir diğer düzine parşömenin tutarı.
13.125	7 deniz haritasının tutarı.
11.250	11 deniz haritasının tutarı.
13.500	6 deniz haritasının tutarı.
1.121	6 adet ahşaptan yapılmış, gökcisimlerinin yüksekliğini ölçme aletine ödendi.
750	Ahşaptan bir ölçüm aletine ödendi.
4.500	Macellan, bir küresel haritaya ödedi.
4.500	Macellan'a metalden 6 ölçüm aleti *(theodolit)* için ödendi.
4.080	Macellan'a, 15 mıknatıs iğnesi için ödendi.
1.875	Macellan'a, gökcisimlerini ölçmeye yarayan 15 ahşap ve bronz alet *(quadrant)* için ödendi.
476	Macellan'ın Majesteleri'ne yolladığı altın kaplama, kutulu birkaç pusulaya ödendi.
340	Küresel haritanın deri kutusu için ödendi.
612	12 kum saati için ödendi.
750	2 mıknatıs iğnesi için ödendi.
600	6 pusula için ödendi.
750	Nuño Garcia'ya iki mıknatıs iğnesi için ödendi.
136	Bozuk bir mıknatıs iğnesinin tamirine ödendi.
884	Dört pusulanın 4 büyük kutusu için ödendi.
6.094	Bernaldino del Castillo'nun Cadiz'den gönderdiği 16 mıknatıs iğnesi ve 6 saate ödendi.

Filonun giderlerinin toplamı

3.912.241	Filonun gemileri, levazımı, silahları, barutu, donanımı ve mızrakları için harcandı.
415.060	Bakır, balıkçılık alet edevatı, ulaklar, ayrıca haritalar, gökcisimlerinin yüksekliğini ölçmeye yara-

yan aletler *(quadrant* ve *theodolit*'ler), pusulalar, saatler vb. için harcandı.

1.589.551 Peksimet, şarap, sıvıyağ, balık, et, peynir, sebze, ayrıca şarap ve su için fıçı ve şişelere ödendi.

1.154.504 4 ay boyunca kaptanlar ve subaylar dahil 237 kişiye ücret olarak ödendi.

1.679.769 Takas ticareti için gereken malların ve hediye amaçlı ipek ve yün giysilerin tutarı.

Böylece filo için harcanan para 8.751.125 *maravedi*'dir. Bu miktardan şunlar çıkarılacak:

416.790 Filodan geriye kalan ve Sevilla'da depolanan şeylerin tutarı.

8.334.335 Giderler.

6.454.209 Majesteleri'nin sağladığı para miktarı.

1.880.126 Christóbal de Haro'nun sağladığı para miktarı.

Bu kitap baskıdayken Macellan üzerine yıllardan beri hazırlanmakta olan belgesel eser, Lizbon'da Portekizce yayımlanmaya başladı. Eserin yalnızca ilk tefrikalarını görebilme şansına sahip olsam da, değerli yazar Visconde de Lagôa'nın bana özel olarak verme lütfunda bulunduğu bilgilere teşekkür ederim. Buenos Aires'te yaşayan Visconte Carnaxide'nin verdiği ilhamlar için de teşekkür borçluyum. Resimlerin seçimindeki desteğinden dolayı Herr Dr. Leo Bagrov'a, ekteki belgelerin çevirisini yapan Frau Dr. Christine Rohr'a ve kitabımın son okumasını yapan, Keşifler Çağı'nın ilk uzmanı, Viyana'da öğretim görevlisi Prof. Dr. Eugen Oberhummer'e teşekkür ederim.

[1938]
St. Z.

Yayıncının sonsözü

Almanya'da kitaplarımın dolaşımda olması istenmediği için –hiçbir siyasi ve kişisel neden olmaksızın– alıcısını zor durumda bırakmaktan çekinerek size göndermediğim son kitapla biyografiye uzun bir süreliğine veda etmiştim.

Stefan Zweig'ın Londra'dan 2 Ağustos 1936'da –Güney Amerika'ya yapacağı ilk seyahatten birkaç gün önce– Hans Carossa'ya gönderdiği mektuptaki bu ifade, onun artık herhangi bir biyografi yazmayı pek düşünmediğini ortaya koyar. Son kitabı *Calvin'e Karşı Castellio ya da Köleliğe Karşı Özgür Düşünce* Avusturya'da basılmış, merkezi Viyana'da olan Herbert Reichner Verlag tarafından piyasaya sürülmüştü, ama belli ki kitabın dağıtımı Almanya'da yapılmamıştı; çünkü Stefan Zweig'ın Reichner'in Leipzig'deki aracısı Koehler&Volckmar'daki kitaplarına III. Reich'ın Basılı Eserler Dairesi el koymuş, yayıncının protestosu üzerine kitaplar tekrar serbest bırakılmış ama hemen ardından yeniden toplatılmıştı. Bunun yasal temeli, 28 Şubat 1933 tarihli "Reich Başkanının Halkı ve Devleti Koruma Kararnamesi"nin birinci paragrafına dayandırılıyordu:

İçeriği kamu güvenliğini ya da düzenini tehdit eden basılı eserlere polis tarafından el konularak eserler toplatılabilir.

Bu girişimlerin öncesinde Stefan Zweig'a karşı antisemitik kampanyalar başlatılmıştı. Zweig, bunlar hakkında ya ayrıntılı bilgi edinmek istemiyor ya da –ki bu daha büyük bir

olasılık– Gestapo tarafından okunur endişesiyle, Almanya'ya yazdığı mektuplarda söz etmek istemiyordu. 1935'te Richard Strauss'un Stefan Zweig'a yazdığı bir mektup Gestapo'nun "eline geçtiği" zaman, besteci, Reich Müzik Odası Başkanlığı görevinden istifaya zorlanmıştı. Strauss mümkün olabilen en kısa sürede, 31 Ekim'de, Zweig'ı uyardı:

Bu mektubu size Tirol'den gönderiyorum ve rica ederim bana Almanya'ya mektup yazmayın, çünkü bütün mektuplar açılıyor!

Özellikle de *Castellio Calvin'e Karşı*'nın bir nüshasını, 3. Reich'da yaşayan bir Alman'a armağan etmek, bu kişiyi siyasi olarak çok zor duruma düşürmek anlamına gelirdi; zira Nasyonal Sosyalizmin damgasını vurduğu Almanya'nın durumu ile tarih arasındaki ilişki, kitabın son sayfalarında apaçık ifade edilmiştir:

Fransız İhtilali'yle birey, inancını ve fikrini nihayet özgürce ve eşit bir biçimde ifade etme hakkına sahip olur ve bir sonraki asırda, on dokuzuncu yüzyılda özgürlük fikri –halkların, insanların, düşüncelerin özgürlüğü– tüm medeni dünyanın en temel ilkesi olmuştur bile. Bu özgürlük fikri, ta ki bizim dönemimize gelinceye kadar tüm bir yüzyıl boyunca Avrupa'ya mutlak bir kesinlikle hâkim olur. İnsan hakları her devletin anayasasının en dokunulmaz ve en değiştirilemez temeli olunca, fikir despotlarının, dayatılan dünya görüşlerinin, zihniyet zorbalığının ve düşünce sansürlerinin sonsuza dek yok olduğunu, her bireyin dünyevi bedeni üzerindeki hakkı gibi fikir bağımsızlığı hakkının da güvence altına alındığını düşündük. Fakat tarih gelgit olayı gibidir; sürekli yükselir ve alçalır... İşte tam da özgürlüğe artık alıştığımız, onu en kutsal mülk olarak görmeyi bıraktığımız sırada, güdüler dünyasının karanlıklarından çıkan bir irade ona tecavüz ediyor.

Zweig, özellikle de dostlarının güvenliği için dışarıya karşı dikkatli olmak zorundaydı ve ona bu cümleleri yazdıran heyecanının yavaş yavaş yatışması gerekiyordu. "Bu mola, ruhum için de bir mola olmalı" – Stefan Zweig daha önce de 1934'te *Rotterdamlı Erasmus Zaferi ve Trajedisi* adlı biyografisinde, özellikle de kendi kişisel deneyimlerini ve dönemine ait genel gözlemleri tarihî bir biyografiye katmıştı. Castellio üzerine

yazdığı ve onun "en önemliler arasında" gördüğü kitaptan sonra tümüyle novellalarına dönmek istiyordu.

Stefan Zweig, artık "sürekli yollarda"ydı. Onu önce Rio de Janeiro'ya, sonra da Buenos Aires'teki PEN konferansına götürecek olan Güney Amerika vapuru *Alcantara*'ya 8 Ağustos 1936'da Southampton'dan bindiğinde içi nispeten rahattı. Hemen ertesi gün, "Brezilya ve Arjantin Seyahati" başlığını attığı günlüğüne şunları yazdı: "Hava mükemmel. Çok fazla İspanyolca okuyorum, epeyi ilerlettim, bir de Macellan'la öyküsünü okudum." Gemi kütüphanesinde Macellan'la ilgili hangi kitabı bulduğunu kesin olarak bilmiyoruz; muhtemelen Edward Frederic Benson'ın 1930'da New York'ta yayımlanan *Ferdinand Magellan* adlı kitabıydı. Kitap, Zweig'ın Macellan'a ve keşfine derhal büyük bir ilgi duymasını sağlamamışa benzer.

O gün güncesine düştüğü not, "Muhabbet neredeyse sıfır, Brezilya'da bir genetik enstitüsü kurmakla görevlendirilen botanik profesörü Brieger ile sohbet ettim yalnızca. Novellaya başladım," sözleriyle sona erer. (Muhtemelen bundan kasıt, *Sabırsız Yürek* adlı romanına başlamak üzere attığı çok sayıdaki adımlardan biridir.) Ertesi gün Breslau'lu botanikçi Friedrich Brieger "genetik öğretisi dersi vermiş" biri olarak, ona "bütün yapı"yı anlatır, "Mesmer gibi en trajik kişilerden biri olan şu Gregor Mendel hakkında daha fazla bilgi edinmek ve yazmak iyi olurdu.... O da unutulmuşlar arasında," der Stefan Zweig günlüğünde. Aynı gün bambaşka biriyle ettiği sohbet onu daha da büyüler:

New Yorklu, gerçekte tüm dünyalı Mr: Montagne büyük adam. Maden mühendisi (...) maden keşiflerine dair ilginç tasvirler: alınan bir haber üzerine belirli yerlerin kazılması, tüm bölgenin taranması, sonra da yanlış bir haberle yanıltılmış olarak, aranan yer bulununcaya kadar bölgenin çoğu zaman yıllarca didik didik edilmesi. Belli ki, bu keşiflere büyük paralar yatırılıyor, fakat sonunda pek az kişi kâr ediyor. Keşifler tarihini okuyorum da, adı sanı bilinmeyen insanların bu tür şeylerde ne büyük cesaret gösterdiklerini okumak tüyler ürpertici (yazgının parlak bir ânından öteye geçerek bir romana da dönüşebilecek olan Macellan kitabında Sarmiento'nun hikâyesini Londra'da mutlaka yazacağım).

Günlükte yer alan bu pasaj, Stefan Zweig'ın bu seyahati boyunca yaşadığı karşılaşmalar ve sohbetlerden doğan farklı izlenim ve çağrışımların onun hayal gücünü ve yazma isteğini yeni bir şey için nasıl harekete geçirdiğini gözler önüne serer: Sabırla ve ısrarla araştırma düşüncesinden kültür tarihinin haksız yere unutulan kişilerine gelmiş, köşesinde sessizce çalışan bilginden, arayış esnasındaki tüm zorluklara rağmen kaybetmediği kâşiflik dürtüsü ve macera arzusu, dönemin zenginlerinin ticari çıkarlarıyla örtüşen cesur ve meraklı bir adama varmıştır – Macellan'ın hikâyesi hiç umulmadık bir anda Stefan Zweig'a *biographie romancée*, siyasi vurgusu olmayan bir "yaşam romanı" yazma imkânı sundu. 21 Ağustos'ta, Rio de Janeiro'ya varmadan kısa süre önce, henüz gemideyken Salzburg'daki karısı Friderike'den, kendisine Londra'ya bir-iki kitap göndermesini –bu kitapların adını yazdığı kâğıt günümüze ulaşmamıştır– rica eder, bu kitapların arasında "Macellan üzerine küçük bir kitap" da vardır. Sözü edilen kitabın Benson'ın biyografisi olma ihtimali çok yüksek olsa da elimizde bir kanıt yok.

Stefan Zweig, Rio de Janeiro'da büyük bir törenle karşılandı; konuşmalar, inceleme ve gezilerden oluşan yüklü bir programı vardı – 22 Ağustos 1935'te ilk kez Petropolis'e gitti. Brezilya'dan çok etkilenen Zweig, Edebiyat Akademisi'nde yaptığı bir konuşmada "Brezilya'ya Teşekkürler"ini sundu. Fakat katılması gereken çok sayıda konferans, davet ve gezi onu hayli yormuştu – 29 Ağustos'ta şöyle iç geçirmişti: "Nihayet canımın istediğini yapabileceğim boş bir gün." 1 Eylül'de –günümüze ulaştığı kadarıyla seyahat güncesi burada sona erer– Buenos Aires'teki PEN konferansına gitmek üzere tekrar gemiye bindi. Orada da tüm organizasyonlara katıldı; ama konferansın başkanlığını üstlenmesi teklifini kabul etmediği gibi, bir konuşma da yapmadı. Georges Duhamel ve Emil Ludwig'in aksine, sosyete toplantılarından olabildiğince uzak durdu, yalnızca İspanyolca çevirmeni Alfredo Cahn ve karısının davetini kabul ederek evlerine gitti. Bu özel görüşme ona çok iyi geldi, belli ki dinlenip rahatlamıştı. Dönüş yolculuğunda Almanzora gemisinden –"Santos önlerinde!"– Alfredo Cahn'a şunları yazdı: "Canım müthiş derecede çalışmak istiyor ve gemide vaktim de var." Bu çalışma isteği, Alfredo Cahn'ın ona ilettiği, Arjantin hükümetinin ulusal kahramanı José de San Martin'in biyogra-

fisini yazması önerisiyle hiç ilgisi yoktu elbette. Zweig bu öneriyi, kazananlardan çok kaybedenler hakkında yazmayı tercih ettiğini söyleyerek reddetmişti; birçok yerde karşımıza çıkan ümitsizliğini bu yanıtta da görmezden gelememekle birlikte, Zweig'ın ilgisini özellikle de siyasi içerikli tarihsel biyografiler çekiyordu artık. Buna karşın, Donald Prater'in dediği gibi, henüz yolculuk sürerken bile "Macellan hakkında bir taslak" –ki Macellan da kişisel yaşamında kaybedenlerdendi– üzerinde çalışmış olabilir pekâlâ. 19 Ekim'de Londra'dan –Southampton'da gemiden 6 Ekim'de inmişti– Buenos Aires'e şöyle yazar: "Bu arada, Macellan üzerine yazdığım kitapta hayli ilerleme kaydettim." Kitabın ilk taslağı, daha doğrusu, küçük notlarla biten başlangıcı günümüze ulaşmıştır: Hemen hemen dosya kağıdı boyutlarında olan bu mavi yeşil defter, kurşunkalemle yazılmış yazılarla başlar; yazılar, Stefan Zweig için karakteristik olan koyu mor mürekkeple devam eder, sonunda da kurşunkalem, kırmızı ve mavi kalemlerle düzeltilir. Bölüm başlıkları kısmen belirlenmiştir, farklı dillerdeki kitaplardan alıntılanan pasajlar kaydedilmiş, daha sonraki ifadelerde kullanılan malzemenin üzeri çizilmiştir. Fakat kitabın başlangıç cümlesi ("Başlangıçta baharat vardı.") kesin bir yazıyla sabittir. Alfredo Cahn'a da yazdığı gibi, kasım sonuna doğru anlar ki, "başlangıçta küçük bir saygı duruşunda bulunmak istediğim Macellan koca bir kitap haline geliyor". Demek ki hiç zorlanmadan çalışıyordu, oysa daha 25 Ekim'de Alfredo Cahn'a şunları yazmıştı:

> Şimdi öncelikle yeni kitaplar üzerinde yoğunlaşmam gerekiyor, oysa Avrupa'da yaşanan dönem, bir şey üzerinde yoğunlaşmaya pek izin vermiyor.

Bu yeni projesinden muhtemelen Kasım ayında Viyana'daki yayıncısı Herbert Reichner'i de haberdar etmiş ve örneğin Franz R. v. Wieser'in 1881'de Innsbruck'ta yayımlanmış olan kitabı *Magalhaes Strasse und Austral - Continent auf den Globen des Johannes Schöner*[1] gibi ancak sahaflarda bulunabi-

1. (Alm.) Johannes Schöner'in Yerkürelerinde Macellan Boğazı ve Avustralya Kıtası.

lecek kitapları temin etmesini rica etmişti; fakat çok sayıda önemli literatürü, örneğin Antonio Pigafetta'nın seyahatnamesi *Primo viaggio intoro al globo terracqueo*[1] 1880 baskısını British Museum Kütüphanesi'nde bulabildi.

Her gittiği yere işini de götüren Zweig, 28 Ocak 1937'de bir İtalya seyahatindeyken gittiği Napoli'den karısı Friderike'ye bir tür rapor verir:

Pazartesi günü metnin ikinci hali de bitmiş olacak. İki Marie'de, Stuart ve Antoinette'te deneyim kazandığım gibi, dün de zavallı Macellan'ı öldürdüm ve artık bunun sonuçları üzerinde çalışıyorum. Londra'da da metnin üçüncü hali ortaya çıkacak.

Fakat beklenenin aksine, çalışmanın bu evresi uzadıkça uzadı; çünkü metnin titizliğinin yanı sıra kitaba alınacak resimleri de düşünmek gerekiyordu; bu iş için gereken uzmanı bulan Herbert Reichner, Berlin'de yaşayan Rus bilgin Dr. Lev Bagrov'u Stefan Zweig'la bir araya getirdi. Londra'daki daha ilk buluşmada bile Zweig'ın "müthiş sempatik" bulduğu Dr. Bagrov, resimlerin temini ve seçimiyle ilgili konularda ona danışmanlık yaptı. Elbette reprodüksiyonların yalnızca bir kısmı Londra'da yapıldı; "çünkü Viyana'da fotoğraf çektirmek çok daha ucuzdu". Bu nedenle Stefan Zweig, "gereken malzemenin daha rahat seçilmesi için tüm Macellan literatürünü Viyana'ya "ödünç olarak" gönderdi.

Bu yeni biyografiyle ilgili bir sözleşme henüz yapılmamıştı. Bu nedenle Stefan Zweig, 3 Nisan 1937'de Herbert Reichner'e, "*Macellan* konusuna gelince Macellan, "Seçilmiş Denemeler" ve küçük roman için ortak bir sözleşme yapacağım," diye yazar. Yayıncısı kabul eder. 9 Nisan'da Stefan Zweig, onun yanıtını onayladıktan sonra şu açıklamada bulunur:

Bu üç kitap içinde, adını henüz düşünmekte olduğum deneme kitabını ilk önce bitirebilirim.... *Macellan* da bitti ama bazı nedenlerden ötürü henüz baskıya girmemesini istiyorum. 1. Olgular konusunda diğerlerinden önde olmak ve son bulguları da öğrenmek için

1. (İt.) Yerkürenin Etrafında İlk Seyahat.

büyük Portekizce eserin *[Fernão de Magalhães pelo Visconde de Lagôa*, Lizbon, "Seara Nova"] tamamı yayımlanıncaya kadar beklemek istiyorum. (Ben yalnızca birinci bölümü [biyografik bölümü] biliyorum. II. *Candide* ve başka yayınlar için hazırlanan tefrikaların yayımlanmasını bekliyorum. Yani bu kitap en erken kasım ya da aralıkta piyasaya çıkabilir; bu nedenle de resimleri toplamak için bol bol vaktimiz var. Bunu ayrıca yazacağım. [Bu yazı korunmuştur; ama içeriği nihai seçimdeki resimlerle örtüşmez.] Romanı bu yaz yazmak istiyorum, zaten ilk metin ortaya çıktı bile ve eğer *Macellan*'ı öne almazsak, ilkbaharda yayımlanacak doğru kitap budur.

(Seçilmiş denemeler, 1937'de *Begegnungen mit Menschen, Büchern, Städten*[1] adıyla Reichner'den çıktı; "küçük roman" –*Sabırsız Yürek*– Reichner'le yapılan sözleşmedeki "olağanüstü durumlar, siyasi önlemler, ölüm hali vs." ile ilgili bir ihtiraz maddesi nedeniyle ancak 1939'da Stockholm'de Gottfried Bermann Fischer, Amsterdam'da Ailen de Lange, New York ve Toronto'da Longmans, Green, Alliance Books tarafından eşzamanlı olarak yayımlandı.

Stefan Zweig'ın aynı anda üç kitap üzerinde bu kadar yoğun çalışmasının nedenleri vardı. Almanya ve Avusturya'daki siyasi gelişmelerden duyduğu tedirginliğe kendi iç huzursuzluğu da ekleniyordu. 28 Nisan 1937'de Rene Schickele'ye yazdığı bir mektupta,"... Bugünkü durum mola vermeye elvermiyor ve zaten insan mola vermek istemiyor belki de; çünkü dönemin çelişkileri en iyi yazarken duymazdan geliniyor," diye bir itirafta bulunur. Bu değerlendirme yalnızca Avrupa'nın siyasi durumuyla değil, özellikle de kendi ailevi durumuyla ilgiliydi. Karısı Friderike'yle ayrı ayrı kentlerde yaşamalarından –Zweig 1934'te Salzburg'u terk ettiğinde Friderike orada kalmıştı– doğan sorunlar ve Lotte Altmann'la kurduğu yakınlık, acilen çözüm gerektiriyordu. Friderike bunda ısrarlıydı: Stefan Güney Amerika'ya seyahat ettiğinde Friderike, Londra'ya gelmişti; çünkü ona da bildirdiği gibi, Stefan'ın dönüşü için her şeyi hazırlamak istiyordu; fakat Stefan Zweig'ın Hallam Street 49 numaralı dairesinde, zamanında bizzat kendisi-

1. (Alm.) İnsanlarla, Kitaplarla, Kentlerle Karşılaşmalar.

nin sekreter olarak önerdiği Lotte'yle karşılaşmıştı. 29 Eylül 1936 tarihli mektubunda –*"to Mr. Stefan Zweig, Passenger per Almanzora, Vigo"*– bundan hiç söz etmemiş, ama "onunla ilgili olabildiğince az şey kaçırmak için" Southampton'da karşılayacağını bildirmişti. Fakat ikisi arasındaki yabancılaşma o kadar büyük boyutlara ulaşmıştı ki, Friderike'nin konuşma çabaları, sorunları halletmekten ziyade örtük gerilimleri daha da derinleştirmişti; zira, "Zweig birlikte olacakları o haftanın bir kısmını Langham Oteli'nde geçirdi," (Donald Prater). Hemen ardından Friderike' den, Salzburg'a dönmesini rica etti. Daha sonra aralarındaki ilişkiyle ilgili olarak mektuplaştılar, Friderike'nin söylediğine göre, "Stefan'ınkiler, o dışsal ve içsel gerilim döneminde çoğu kez olduğu gibi polemik türündeydi." Dile getirmeseler de bu gidişatın boşanmayla sonuçlanacağını ikisi de biliyordu. Boşanma ertelenemez, hatta kaçınılmaz görünüyordu, sonunda durumu netleştirme konusunda anlaştılar: Salzburg'da, Kapuzinerberg'de, Friderike'nin ilk evliliğinden olma iki kızıyla birlikte yaşadığı evin satılmasına ve evlilik bağının çözülmesine karar verdiler. Salzburg'da Friderike'yle kesin karar aldıkları konuşmadan sonra Viyana giden Stefan Zweig, 12 Mayıs 1937'de Regina Oteli'nden gönderdiği mektupta şunları yazdı:

Kendini beğenmişlik etmeden biliyorum ki, bensiz olmak sana çok zor gelecek ama çok şey kaybetmiyorsun. Ben eskisi gibi değilim, insanlardan kaçan, tamamen kendi içine kapanık, artık yalnızca çalışmaktan zevk alan bir insan olup çıktım.

Mali konular, bir avukat arkadaşları sayesinde çabucak halledildi. Yine de Stefan Zweig o günleri şöyle özetler: "Bu son düzenlemelerde bile bana artık hiç güvenemiyordun. Belki de haklıydın, çünkü ben de kendime güvenmiyorum artık. Kendime karşı kuşkucu olmaya başladım..." (Fakat evlilikleri yasal olarak ancak 1938 yılı Aralık sona erebildi.)

Bütün bunların Stefan Zweig'ın ne kadar zoruna gittiğini ve çalışmasını engellediğini arkadaşı Felix Braun'a yazdığı 21 Haziran 1937 tarihli mektupta ima eder:

Zor bir dönem geçirdim, ev satılınca, otuz yıldan beri topladığım her şey rüzgârda uçup gitti. Bazı şeyler, özellikle de arkadaşların

kitapları Friderike'de kaldı, bazılarını sattım, bazılarını hediye ettim, geri kalanıysa (hem de ne güzel şeyler) sahaflara düştü, çünkü Salzburg'da bunları alacak kimse yok, kaldı ki kütüphaneler bile istemedi. Sonra da daha başka, daha zor şeylere sıra geldi ve ben buraya geldiğimde tamamen tükenmiş bir vaziyetteydim.

Biraz kendine geldiğinde, 27 Haziran'da Friderike'ye şunları yazar: "Öyle, aramızdaki gerilimin nihayet sona ermesi gerekiyordu." Her şeye rağmen birbirlerine karşı son âna kadar "candan bir dostluk" duydular.

Stefan Zweig'ın yaptığı çalışmalar, bir süre daha onun yaşam iksiri oldu. Viyana'da kaldığı sırada buluştuğu Herbert Reichner'e 31 Mayıs'ta şunları yazdı: "Önümüzdeki ay *Macellan*'ı bir kez daha itinayla gözden geçireceğim; amacım olabildiğince az düzelti çıkması." Haziran başında sözleşmeler imzalandı –bu sözleşmeler günümüze ulaşmadı– ama üç kitap için ayrı ayrı hazırlanan bu sözleşmelerin içeriği, telif ücreti dışında aynı olsa gerek. Sözleşme imzalandıktan sonra Stefan Zweig deneme kitabının dizgi nüshasını Viyana'ya gönderdi. *Macellan*'ın dizgiden çıkmış nüshasını özel olarak bu iş için Londra'ya gelen, Herbert Reichner Verlag'a editör olarak girmeden önce Salzburg'da da birlikte çalıştıkları editörü Emil Fuchs'la gözden geçirdi ve metni temmuz ortasında yayınevine gönderdikten sonra Friderike'yle son bir kez buluşmak üzere Marienbad ve Luzern'e gitti Oralarda da toplam üç kitap üzerinde çalıştı: *Begegnungen*[1], *Macellan* ve resimlerini Berthold Wolpe'nin hazırladığı, 500 baskıyla sınırlı efsane *Der begrabene Leuchter*[2]. Stefan Zweig'ın isteği üzerine *Macellan* metni, teknik hazırlıklardan bağımsız olarak bilimsel düzeltilerde bulunması için Viyanalı üniversite hocası Prof. Eugen Oberhummer'e verildi, çünkü Visconte de Lagôa'nın belgesel eserinin tamamı hâlâ yayımlanmamıştı ve metnin doğruluğundan emin olmak istiyordu. İlk tefrikalar *Neues Wiener Blatt*, *Prager Abendzeitung* ve *Zürcher Illustrierte* adlı süreli yayınlarda çıktıysa da kitabın alt başlığına henüz bir açıklık getirilmemişti (...) ve Fritz Kredel'in

1. (Alm.) Karşılaşmalar.
2. (Alm.) Gömülü Şamdan.

bir portreye dayanarak çizdiği kapağına "Dünyanın çevresinin ilk kez dolaşılmasının öyküsü" ibaresinin konup konmayacağına karar verilmemişti, "zira on kişiden dokuzunun Macellan'ın kim olduğuna dair en ufak bir fikri yok, böylece otomatikman açıklama yapılmış olacak." Sonunda önerildiği gibi yapıldı.

Herbert Reichner başından beri, *Macellan* kitabının normal baskısının yanı sıra, çok daha zengin, kısmen renkli resimli bir özel baskı yapılmasını hararetle savunmuştu. Fakat ona göre bu özel baskıyı gerçekleştirmek için, kitabın çeviri telif hakkını satın alan yabancı yayınevlerinin de –New York'taki Viking Press, Paris'teki Grasset ve Milano'daki Mondadori– resim formalarını –daha sonra kendi dillerinde yerleştirecekleri resim yazıları olmaksızın– basmaları gerekiyordu. Mektuplarda bu konu üzerinde sıklıkla duruldu, Reichner bunun için gereken hazırlıkları da yaptı; ama son kertede bu plan uygulanamamışa benziyor. Yine de kitabın ilk baskısında şöyle bir ibare vardır: "Numaralanmış 100 nüshada, yalnızca özel baskıda yer alan resimler ve haritalar vardır. Deri ciltli özel baskılar bizzat yazar tarafından imzalanmıştır." Bunun açıklaması, yayıncının özel baskıları normal baskılarla aynı anda piyasaya çıkarmak istememesiydi.

1937 Kasımı'nda deneme kitabı teslim edildi. Herbert Reichner, 12 Kasım tarihli bir mektupta Stefan Zweig'ın "Karşılaşmalar'ı bu kadar beğenmesine" çok sevindiğini ifade etmiş ve, "*Macellan* nüshaları hiç gecikmeden 15 Kasım'da size gönderilecek," diye bildirmiştir. Fakat yazarın, ileri tarihe atılan (1938) bu kitap hakkında övgü dolu sözler etmesini boşuna bekledi; yine de büyük bir olasılıkla satışlar çok iyiydi. Stefan Zweig, 22 Aralık'ta ona şunları yazdı: "Karımdan duyduğum bir söylentiye göre, *Macellan*'ın baskısı tükenmiş; eğer gerçekten de yeni bir baskı yapılacaksa sizden ricam, bir-iki pireyi tırnaklarınızla ezmeniz." Bununla, okurlarından gelen mektuplarda bildirilen üç bilgi hatasının düzeltilmesini kastediyordu.

Stefan Zweig'ın terekesinde dokuz sayfalık Portekizce bir metin –"*Fernão de Magalhães. Notas ténicas aõ livro de Stefan Zweig*"– vardır. Kim tarafından yazıldığı bilinmeyen bu metinde, kitabı okurken ancak bir uzmanı rahatsız edebilecek bazı tarihî ve coğrafi hatalar, kılı kırk yaran bir titizlikle ele alınır. 1938 tarihli bu metin, Stefan Zweig'ın yayımlanmasını uzun

süre beklediği, Visconde de Lagôa'nın dünyanın çevresinin gemiyle dolaşılmasını ele alan eserinin ikinci cildine dayanmaktadır muhtemelen.

Reichner *Macellan*'ın ikinci baskısını yayımlayamadı: Avusturya 1938 Martı'nda Nazi Almanyası tarafından ilhak edilince Herbert Reichner apar topar İsviçre'ye kaçmak zorunda kaldı. Kitabın ikinci baskısı, ancak 1953 yılında Frankfurt am Main'daki S. Fischer Verlag tarafından yapıldı. Fakat bu ikinci baskıya, ilk baskıdaki 38 resmin yalnızca 12'si ve Fritz Kredel'in çizdiği "Macellan'ın dünyanın çevresinde izlediği yol" haritası alındı. Elinizdeki baskıda 36 resim bulunmaktadır; "Lizbon Limanı" ve "Portekiz Kralı I. Manuel" resimleri teknik nedenlerden ötürü kitaba alınamamıştır.

"Son yıllarda gerçekten çalıştım ve ne kadar gücüm ve niceliğim varsa ortaya koydum, umarım nitelik de fena değildir!" Stefan Zweig bu karakteristik cümleyi *Macellan* üzerindeki çalışmasını bitirdiğinde yazar. Bu cümle, 12 Kasım 1937'de Joseph Roth'a yazdığı mektupta yer alır.

Çalışmalarına dışarıdaki dostlarından yankı gelmeyecekti de nereden gelecekti! O sırada son kitabı olan *Castellio Calvin'e Karşı ya da Bir Vicdan Şiddete Karşı*, Almanya'da yasaklanmıştı, zira bu kitabın Nasyonal Sosyalizmin ruhuyla çeliştiği apaçık ortadaydı; ne ki, sürgündekilerin hepsi de bu görüşte değildi. Oysa şimdi, bu kitapta, her tür siyasi polemikten uzak durmuştu – hiç olmazsa bunu anlayacaklar mıydı?

Evet; 22 Ocak 1938'de *Pariser Tageszeitung*'da kitap hakkında yazan Ernst Weiss örneğin: "Stefan Zweig'ın *Macellan*'ı, onun, kendi türünde eşsiz olan soğukkanlı ustalığıyla tasvir ettiği olağanüstü cesur bir adamın hayatının romanı... Zweig'ın eseri erkeklere göre bir kitap, bizimki gibi bir dönemde neredeyse boğulmak üzere olan genç insanlara göre bir kitap. İnsana cesaret veriyor. Ve bugün en çok ihtiyacımız olan şey cesaret değil mi? Zweig'ın kitabını okuyan bir kişi, yaşama ve sevgiye dair yeni bir cesaret kazanmıştır. Zira yazgı ve sevgi –istersе de bu bir fikre duyulan sevgi olsun– aynı şey değil mi?"

KNUT BECK

KAYNAKÇA

Magellan. Der Mann und seine Tat. Viyana - Leipzig - Zürich, Reichner, 1938 [1937, ileri tarih atılmış].

Magellan. Der Mann und seine Tat. Frankfurt am Main, S. Fischer, 1953.

Edebiyat tarihinin büyük isimlerinden Stefan Zweig, gözlemleri ve acı dolu geleceği öngören duyarlılığıyla XX. yüzyıl Avrupası'na damgasını vurmuş bir aydındı.

Çevresini dolaşmak suretiyle dünyanın yuvarlak olduğunu kesin olarak kanıtlayan Portekizli denizcinin biyografisi, Yeniçağ'ın bu en önemli kâşifini, kararlı, cesur, mağrur bir kişilik olarak tanımlıyor. Tarihte iz bırakmış kişilerin yaşamöykülerini kendine özgü bir üslupla kaleme alan Zweig, *Macellan*'da, dünyanın pek çok coğrafi bölgesine bugün bildiğimiz adlarını veren Portekizli kâşifin, her biri apayrı bir macera olan yolculuklarını kişiliğiyle bütünleştirerek anlatıyor.

Kolomb'un başarısı Avrupa'da müthiş bir şaşkınlık yaratır. Bir süre sonra da yaşlı dünyamızın daha önce hiç tanık olmadığı bir macera ve keşif heyecanı patlak verir: Tek bir cesur insanın başarısından, tüm bir kuşağa yetecek şevk ve cesaret doğar; bu daima böyledir. Avrupa'da sınıfından ve konumundan hoşnut olmayan, haksızlığa uğradığını düşünen ve beklemek için fazla sabırsız olan herkes, küçük oğullar, işsiz subaylar, büyük efendilerin piçleri, kanun tarafından aranan karanlık tipler, hepsi de Yenidünya'ya gitmek ister.

ISBN 978-975-07-1134-3

